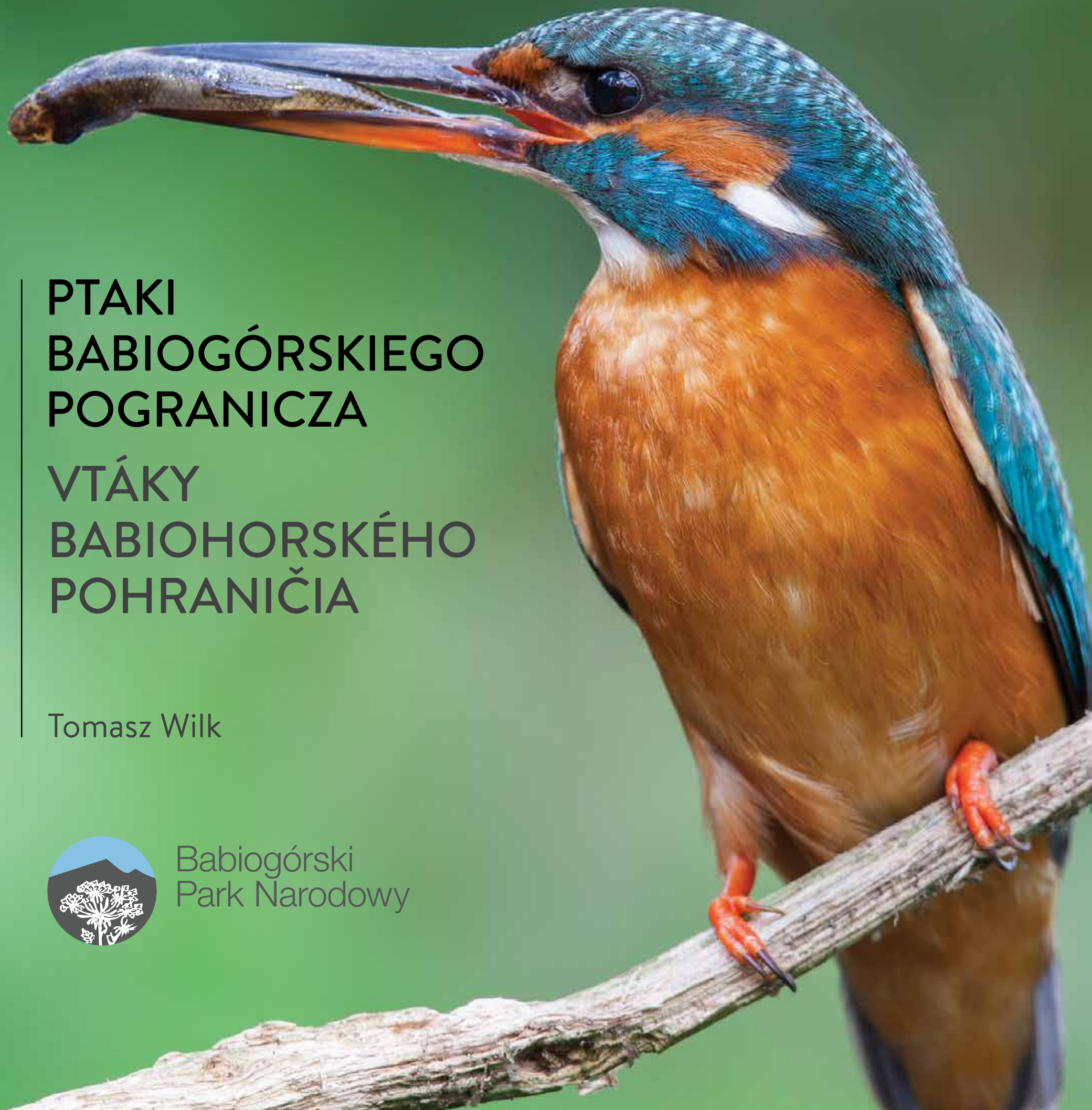

PTAKI
BABIOGÓRSKIEGO
POGRANICZA

VTÁKY
BABIOHORSKÉHO
POHRANIČIA

Tomasz Wilk

Babiogórski
Park Narodowy

Tomasz Wilk

PTAKI
BABIOGÓRSKIEGO
POGRANICZA

VTÁKY
BABIOHORSKÉHO
POHRANIČIA

2018

PTAKI BABIOGÓRSKIEGO POGRANICZA

Spis treści

Wstęp, czyli kilka słów o książce i jej adresatach	5
Ptaki – olbrzymia różnorodność, niezwykle przystosowania, wyjątkowe umiejętności	7
Skąd ta różnorodność?	8
Pióra	8
Dziób	10
Lot	12
Pokarm i żerowanie	15
Łączenie się w pary	20
Śpiew	25
Gniazda	29
Jaja i wysiadywanie jaj	32
Pisklęta	37
Migracje	40
Obserwacja ptaków – jak, gdzie, kiedy?	44
Co nam dają ptaki?	48
Ptaki w kulturze, sztuce i życiu codziennym	50
Zagrożenia ptaków	52
Ochrona ptaków	55
Jak Ty możesz pomóc ptakom?	58
Region Babiej Góry jako środowisko życia ptaków	63
Ile gatunków ptaków występuje w całym regionie babiogórskiego pogranicza?	64
Siedliska wysokogórskie	66
Siedliska leśne	67
Siedliska otwarte	71
Siedliska wodne	75
Zabudowa wiejska	76
Ptaki migrujące	80
Ptaki zimujące	82
Ptaki Babiej Góry i Podbabiogórza – opis gatunków	85

VTÁKY BABIOHORSKÉHO POHRANIČIA

Obsah

Úvod, teda niekoľko slov o knižke a jej čitateľoch
Vtáky – obrovská rozmanitosť, nezvyčajný talent prispôbiť sa, výnimočné schopnosti
Odkiaľ pochádza táto rozmanitosť?
Perá
Zobák
Let
Potrava a kŕmenie sa
Párenie
Spev
Hniezda
Vajcia a sedenie na vajciach
Mláďatá
Migrácie
Pozorovanie vtákov – ako, kde, kedy?
Čo nám vtáky poskytujú?
Vtáky v kultúre, umení a každodennom živote
Hrozby pre vtáky
Ochrana vtákov
Ako vy môžete vtákom pomôcť?
Región Babej hory ako životné prostredie vtákov
Koľko druhov sa vyskytuje v celom regióne babiohorského pohraničia?
Vysokohorské biotopy
Lesné biotopy
Otvorené biotopy
Vodné biotopy
Vidiecke budovy
Migrujúce vtáky
Vtáky zimujúce
Vtáky v regióne Babej hory – popis druhov

Wstęp, czyli kilka słów o książce i jej adresatach

Ptaki urzekają nas na wiele sposobów – barwnym upierzeniem, wspaniałym śpiewem, widowiskowymi zachowaniami godowymi czy złożonymi konstrukcjami gniazd. Często to właśnie ptaki są dla nas impulsem do zainteresowania się światem przyrody – nie tylko dlatego, że są piękne, ale również dlatego, że żyją blisko nas. Ptaki to także, według naukowców, wskaźnik jakości środowiska naturalnego, w związku z tym, im lepiej je znamy, tym więcej wiemy o stanie otaczającej nas przyrody. Przyjrzyjmy się więc ptakom bliżej – zacznijmy je poznawać. Możemy rozpocząć nieśmiało – od kilku minut dziennie spędzonych na obserwowaniu tych, które odwiedzają nasz karmnik lub podwórko. Później być może poświęcimy nieco więcej uwagi gatunkom spotykanym na spacerach po babiogórskich wsiach i łąkach. Kto wie, gdzie zakończy się ta przygoda – może obserwowaniu ptaków poświęcimy resztę swego życia? Z pewnością warto... dla własnej satysfakcji, dla czasu spędzanego w kontakcie z przyrodą, dla poruszających momentów związanych z ich obserwacją. Ale o ptakach warto wiedzieć więcej, także dlatego, żeby chcieć i umieć je chronić.

Mam więc nadzieję, że niniejsza książka zasieje w Tobie, Czytelniku, ziarenko zaciekawienia światem przyrody, a ptaków w szczególności. Jeśli po jej przeczytaniu zainteresujesz się ptakami obecnymi w Twoim otoczeniu, to znaczy, że spełniła ona swój cel. Oprócz tego z pewnością dostarczy ona solidnej porcji podstawowej, aktualnej i rzetelnej wiedzy dotyczącej ptaków regionu babiogórskiego pogranicza.

Úvod, teda niekoľko slov o knižke a jej čitateľoch

Vtáky nás okúzľujú mnohými spôsobmi – farebným operením, skvelým spevom, veľkolepými zvykmi počas párenia, alebo zložitými konštrukciami hniezd. Niekedy sú pre nás práve vtáky impulzom na to, aby sme sa zaujímali o svet prírody. Nielen preto že sú krásne, ale aj preto že žijú blízko nás. Vtáky sú tiež podľa výskumníkov ukazovateľom kvality životného prostredia v súvislosti s tým, že čím lepšie ich poznáme, tým viac vieme o stave okolitej prírody. Tak sa pozrite na vtáky bližšie, začnite ich spoznávať. Môžete začať nesmelo, od niekoľkých minút denne strávených pozorovaním tých, ktoré navštevujú vaše krmidlo alebo záhradu. Potom venujte viac pozornosti druhom, ktoré stretávate počas prechádzky po babiohorských dedinách a lúkach. Kto vie, kde toto dobrodružstvo skončí. Je možné že pozorovaniu vtákov venujete zvyšok vášho života? Určite stojí za to ich pozorovať... Kvôli spokojnosti, kvôli času strávenému v kontakte s prírodou, kvôli dojímavým okamihom súvisiacim s ich pozorovaním. No o vtákoch stojí za to vedieť viac aj preto, aby sme ich dokázali chrániť.

Dúfam teda, že táto kniha vo Vás milí čitatelia zaseje zrnko záujmu o svet prírody a najmä o vtáky. Ak sa po jej prečítaní začnete zaujímať o vtáky prítomné vo Vašom okolí bude to znamenať, že splnila svoj cieľ. Okrem toho Vám táto kniha určite poskytne poriadnu porciu základných, aktuálnych a spoľahlivých vedomostí týkajúcich sa vtákov regiónu babiohorského pohraničia.

Zawartość książki podzielona jest na dwie zasadnicze części. Pierwsza przekazuje pewne ogólne, wprowadzające informacje dotyczące ptaków. W kolejnych rozdziałach przekonamy się, jak zróżnicowany, interesujący i fascynujący jest świat ptasich barw, sylwetek, zachowań godowych, gniazd czy migracji. Dowiemy się, jak obserwować ptaki, aby mieć z tego dużo satysfakcji i jednocześnie robić to w sposób dla nich bezpieczny. Następne rozdziały traktują o tym, jaki ludzie mają pożytek z ptaków, a także co im zagraża i jak je chronić. Także Ty możesz podejmować wiele różnych działań wspierających ochronę ptaków w swoim najbliższym otoczeniu – mam nadzieję, że zachęci Cię do tego kolejny rozdział. Informacje te są naturalnym wprowadzeniem do drugiej części książki, zawierającej opisy 120 najpospolitszych ptaków regionu Babiej Góry. Krótkie teksty przybliżające dany gatunek, ciekawostki z nim związane, a także zdjęcia sprawiają, że po przeczytaniu tej części ptaki w Twojej okolicy przestaną być dla Ciebie zagadką. Nie jest to z pewnością pełne kompendium wiedzy na ten temat. Książka ze względu na swoją ograniczoną objętość nie omawia w sposób szczegółowy kwestii związanych z rozpoznawaniem trudnych do identyfikacji gatunków ptaków czy też dokładnego rozmieszczenia poszczególnych gatunków na obszarze Podbabiegórza. Dla tych bardziej dociekliwych i żądnych dalszych informacji, wskazane są dalsze, kompetentne źródła wiedzy o ptakach.

Na koniec warto uściślić, jakiego obszaru dotyczy ta książka. Jako region babiogórskiego pogranicza, którego granice opisano w jednym z rozdziałów, przyjęto obszar obejmujący Pasma Babiogórskie (z pasmem Polici) wraz ze słowacką jego częścią należącą do Beskidów Orawskich, Działy Orawskie, Pasma Jałowieckie należące do Beskidu Makowskiego, a także zachodnie części Kotliny Rabczańskiej, Beskidu Orawsko-Podhalańskiego oraz niewielki, zachodni skrawek Kotliny Orawsko-Nowotarskiej. Na Słowacji obszar ten obejmuje również pasmo Podbeskydskiej Vrchoviny należące do Beskidu Żywieckiego oraz Rów Podbeskidzki. Warto jednak dodać, że informacje dotyczące ptaków tego regionu mają charakter dość uniwersalny dla całego regionu Beskidów Zachodnich. Śmiało więc mogą z tej książki korzystać również zainteresowani ptakami Beskidu Śląskiego, Makowskiego czy Gorców.

Miłej lektury życzy autor – Tomasz Wilk

Obsah tejto knihy bol rozdelený do dvoch základných častí. Prvá poskytuje všeobecné, úvodné informácie o vtákoch. V ďalších kapitolách sa presvedčíte, aký zložitý, zaujímavý a fascinujúci je svet vtáčích farieb, siluet, správania, párenia, hniezd alebo migrácií. Dozviete sa ako pozorovať vtáky, aby ste z toho mali veľa spokojnosti a zároveň, aby ste to robili spôsobom ktorý je pre nich bezpečný. Nasledujúce kapitoly hovoria o tom, aké výhody poskytujú vtáky ľuďom ako aj o tom, čo je pre vtáky nebezpečenstvom a ako ich chrániť. Aj Vy môžete prijímať rozmanité opatrenia podporujúce ochranu vtákov vo Vašom najbližšom okolí – dúfam, že Vás do toho povzbudia nasledujúce kapitoly. Tieto informácie sú úvodom k druhej časti knihy obsahujúcej opisy 120 najpopulárnejších vtákov v regióne Babej hory. Po prečítaní tejto časti, vďaka krátkym textom opisujúcim daný druh, ktoré obsahujú aj zaujímavosti s ním spojené a vďaka priloženým fotkám, už nebudú vtáky vo Vašom okolí hádankou. Určite to nie je úplné kompendium vedomostí o vtákoch. Vzhľadom na obmedzený obsah knihy nenájdete tu podrobne popísané informácie spojené s identifikáciou ťažko rozoznateľných druhov vtákov, alebo s detailným výskytom jednotlivých druhov v regióne Babej hory. Pre tých, viac zvedavých a hľadajúcich ďalšie informácie sú uvedené iné zdroje vedomostí o vtákoch.

Nakoniec stojí za to objasniť na aké územie sa táto kniha vzťahuje. Za región babiohorského pohraničia, ktorý bol vymedzený v tejto publikácii sa považuje územie zaberajúce pásmo Babej hory (s pásmom Polici) spolu s jeho slovenskou časťou, ktorá patrí do Oravských Beskýd. Tiež Działy Orawskie, pásmo Jałowiecké, ktoré patrí do Makowských Beskýd a takisto západná časť Rabčianskej kotliny, Oravsko-podhalianských Beskýd a malá, západná časť Oravsko-Novotarskej kotliny. Na Slovensku toto územie zaberá aj pásmo Podbeskydskej vrchoviny, ktorá patrí do Žywieckych Beskýd a Podbeskydskú brázdú. Treba však dodať, že informácie týkajúce sa vtákov tohto regiónu majú povahu dosť univerzálnu a týkajú sa celého územia Západných Beskýd. Bez problémov môžu teda túto knihu používať aj tí, ktorí majú záujem o vtáky Sliezkych Beskýd, Makowských alebo pásma Gorce.

Príjemné čítanie Vám praje autor – Tomasz Wilk

Kruk | Krkavec čierny, fot. M. Wielicki

Ptaki – olbrzymia różnorodność, niezwykle przystosowania, wyjątkowe umiejętności

Na pytanie o liczbę znanych gatunków ptaków przeciętna osoba wymieni prawdopodobnie tylko kilkanaście, a po dłuższym zastanowieniu może 40-50 gatunków. Tymczasem w Polsce odnotowano ich ponad 450, z czego regularnie gniazduje ponad 200, a na całym świecie znanych jest prawie 11 tys. gatunków! Prawdziwe bogactwo świata ptaków jest więc znacznie większe, niż większość z nas sobie to wyobraża. A przecież każdy gatunek jest inny. Za podanymi powyżej liczbami kryje się więc niemal nieskończone zróżnicowanie kolorów, sylwetek, dźwięków i zachowań. Niewielki ułamek tego bogactwa opisuje ta książka.

Jest kilka cech, które dużej mierze wyróżniają ptaki od innych zwierząt – m.in. obecność piór, dzioba, zdolność do lotu, śpiew, budowa gniazd czy sezonowe migracje. Niniejszy rozdział opisuje je po kolei, prezentując podstawowe informacje wraz z podaniem ciekawostek, nieznanych faktów i ptasich rekordów. Przedstawia on przede wszystkim informacje dotyczące ptaków krajowych, szczególnie tych, które spotkać można w regionie Babiej Góry. Wprawdzie „rekordy” dotyczące ptaków z innych stron świata są w wielu przypadkach jeszcze bardziej spektakularne, żeby wspomnieć choćby maleńkie kolibry, olbrzymie strusie czy pingwiny sprawnie nurkujące na duże głębokości, to jednak wiadomości dotyczące ptaków, które można spotkać u siebie „na podwórku”, będą znacznie bardziej przydatne. Niniejszy rozdział jest dobrym wprowadzeniem do lepszego zrozumienia ptasiego świata i z pewnością ułatwi czytanie bardziej szczegółowych informacji zawartych w dalszych częściach książki, szczególnie w opisach poszczególnych gatunków.

Vtáky – obrovská rozmanitosť, nezvyčajný talent prispôbiť sa, výnimočné schopnosti

Na otázku o počte známych druhov vtákov priemerný človek pravdepodobne uvedie iba niekoľko druhov, po dlhšom premýšľaní možno 40-50 druhov. V skutočnosti bolo v Poľsku zaznamenaných viac ako 450, z čoho u nás pravidelne hniezdi viac ako 200. Na celom svete je takmer 11 tisíc druhov! Skutočné bohatstvo sveta vtákov je teda oveľa väčšie, ako si väčšina z nás predstavuje. A každý druh je iný. Za vyššie uvedenými číslami sa skrýva takmer nekonečná rozmanitosť farieb, siluet, zvukov a správania. Nevelký zlomok tohto bohatstva je popísaný v tejto knihe.

Je niekoľko vlastností, ktoré vo veľkej miere odlišujú vtáky od iných zvierat – okrem iného prítomnosť pier, zobáka, schopnosť lietať, spev, budovanie hniezd, alebo sezónne migrácie. Táto kapitola ich popisuje jednu po druhej a zároveň uvádza základné informácie spolu so zaujímavosťami, neznámymi skutočnosťami a vtáčimi rekordmi. Prezentuje predovšetkým informácie týkajúce sa tuzemských vtákov, obzvlášť tých, ktoré môžete stretnúť v regióne Babej hory. Pravdou je, že „rekordy” týkajúce sa vtákov z iných svetových strán sú v mnohých prípadoch oveľa viac veľkolepé. Spomenúť možno maličké kolibríky, obrovské pštrosy, alebo tučniaky šikovne potápajúce sa vo veľkých hĺbkach. Avšak vedomosti týkajúce sa vtákov z vlastného „dvora” budú oveľa užitočnejšie. Táto kapitola je dobrým úvodom k lepšiemu pochopeniu vtáčieho sveta a určite Vám uľahčí čítanie podrobnejších informácií uvedených v ďalších častiach knihy, najmä v jednotlivých opisoch druhov.

SKĄD TA RÓŻNORODNOŚĆ?

Przedstawiona poniżej niezwykła różnorodność ptaków nie wzięła się znikąd, nie pojawiła również „przypadkowo”. Pierwsze ptaki powstały na Ziemi prawdopodobnie ok. 150 mln lat temu. Przez ten, w porównaniu z długością życia człowieka, niezwykle długi czas proces ewolucji kształtował wygląd, zachowania i umiejętności poszczególnych gatunków. Pozwalał on zaadaptować się kolejnym formom ptaków do niezwykle zróżnicowanego środowiska naturalnego. Różne siedliska, warunki klimatyczne, rodzaje pokarmu czy różne typy drapieżników polujących na ptaki – wszystko to przyczyniło się do ewolucji setek i tysięcy ptasich form, których aktualny obraz możemy oglądać teraz na Ziemi. Tańce godowe cietrzewi, lepki język dzięcioła, blaszki na dziobie krzyżówki, nogi szczudłaka dłuższe niż całe jego ciało, smukłe skrzydła jerzyka czy potężne szpony orla przedniego – wszystko to wynik wielu milionów lat działania ewolucji, która pozwoliła ptakom zasiedlić wszystkie ziemskie ekosystemy i być obecnie najbardziej kolorową, głośną i widowiskową grupą zwierząt.

Niezwykła różnorodność ptasich sylwetek, wielkości, kolorów, głosów i zachowań, którą możemy aktualnie obserwować na naszej planecie, jest wynikiem działania milionów lat ewolucji [od lewej: bocian czarny, fot. M. Piekarski; czyż, fot. M. Karetta; dudek, fot. S. Bodak; orlik krzykliwy, fot. D. Nowak; szczudłak, fot. T. Wilk].

PIÓRA

Upierzenie to jedna z najbardziej charakterystycznych cech ptaków – nie posiada go żadna inna grupa zwierząt. Pióra to wytwór naskórka, zbudowany głównie z keratyny – substancji, z której składają się również nasze paznokcie! Zasadniczy plan budowy pióra jest stały – przez środek przebiega stosina będąca niejako rusztowaniem pióra, a część stosiny osadzona w skórze to tzw. dutka. Po obu stronach stosiny leżą płaskie i szerokie części pióra – chorągiewki. Składają się one z wielu cienkich pasemek – tzw. promieni i promyków, które łączą się ze sobą drobnymi haczykami. Dzięki tym haczykom zmierzwione pióro łatwo doprowadzić do porządku, przeciągając po nim po prostu palcem lub – jak to często robią ptaki w trakcie codziennej toalety – dziobem. Haczyki łączą się wtedy na powrót ze sobą, a pióro znów staje się gładkie.

Pióra, zachowując zasadniczo tę stałą strukturę budowy, mogą się jednak znacznie między sobą różnić, w zależności od funkcji, jaką pełnią. Bowiem pióra to nie tylko pomoc przy lataniu, ale także zapewnienie odpowiedniej temperatury ciała, izolacja od wody, wiatru czy słońca, a także wypełnianie funkcji czuciowych czy związanych

ODKIAŁ POCHĄDZA TĄTO ROZMANITOŚĆ?

Niższe uvedená nezvyčajná rôznorodosť vtákov nepochádza z ničoho nič, ani sa neobjavila “náhodou”. Prvé vtáky sa pravdepodobne na Zemi objavili asi pred 150 miliónmi rokov. Ten čas nezvyčajne dlhý v porovnaní s dĺžkou ľudského života, teda proces evolúcie, formoval vzhľad, správanie a schopnosti jednotlivých druhov. Umožňoval im prispôbiť sa rôznorodému prírodnému prostrediu. Rozmanité biotopy, klimatické podmienky, druhy potravy, alebo rôzne druhy koristi dravých vtákov, to všetko ovplyvnilo vývoj stoviek až tisícov vtáčích foriem, ktorých aktuálny stav môžeme dnes na Zemi pozorovať. Svadobné tance tetrovov, lepkavý jazyk ďatľa, rohovité zúbky u kačice divej, nohy šišily bocianovitej dlhšie ako jej celé telo, kosákovité krídla dážďovníka obyčajného, alebo mohutné pazúry orla skalného – to všetko je výsledkom mnohých miliónov rokov pôsobenia evolúcie, ktorá umožnila vtákom obsadiť všetky ekosystémy na Zemi a byť súčasne tou najfarebnejšou, hlasnou a veľkolepou skupinou zvierat.

Mimoriadna rozmanitosť vtáčích siluet, ich veľkostí, farieb, hlasov a správania, ktoré v súčasnosti pozorujeme na našej planéte je výsledkom miliónov rokov vývoja (zľava: bocian čierny, fot. M. Piekarski; stehlík čížik, fot. M. Karetta; dudok chochlatý, fot. S. Bodak; orol kriklavý, fot. D. Nowak; šišila bocianovitá, fot. T. Wilk)

PERÁ

Operenie je jedna z najcharakteristickejších črt vtákov – nemá ho žiadna iná skupina zvierat. Perie je derivátom kože, jeho hlavnou zložkou je keratín – látka, ktorá je tiež hlavnou zložkou našich nechťov! Základná štruktúra stavby pera je vždy jednaká – uprostred sa nachádza kostrnka, ktorá je ako keby lešením pera, zatiaľ čo časť kostrnky umiestnená do kože je tzv. brko. Na oboch stranách kostrnky sa nachádzajú ploché a široké časti pera – zástavice. Tie sa skladajú z mnohých tenkých pásikov – tzv. lúčov, ktoré sú spojené pomocou drobných háčikov. Vďaka tým háčikom sa dá načuchrané perie jednoducho upraviť iba jedným pohybom prsta, alebo ako to robia často vtáky pri každodennej toalete, zobákom. Háčiky sa vtedy opäť so sebou spájajú a pero sa zasa stáva hladké.

Perie má v podstate jednakú stavebnú štruktúru, avšak sa môže medzi sebou výrazne líšiť v závislosti od funkcie. Perie nielenže pomáha pri lietaní, ale aj zabezpečuje správnu teplotu tela, izoluje od vody, vetra alebo slnka, plní senzorickú funkciu, alebo dáva druhu charakteristické sfarbenie. Páperie je

Na ciele jednego ptaka znajduje się wiele tysięcy piór, a różne funkcje, które spełniają, powodują dużą różnorodność ich kształtów i wielkości, widoczną także na tym zestawie piór śnieguły (fot. W. Guzik).

z barwami ptaków. Pióra puchowe są małe, luźne i pozbawione stosiny. Ich główną funkcją jest odpowiednia izolacja ciepła ptaka, o czym możemy się również przekonać... śpiąc pod puchową kołdrą. Pióra okrywowe to niewielkie pióra z wyraźną stosiną, które pokrywają ciało ptaka. Również one chronią ptaka przed zimnem, urazami, ale także decydują o tym, czy jest kolorowy, czy nie. Ptaki mają bardzo wiele piór okrywowych – wróbel ma ich na swoim ciele ok. 3000, a łabędź czarnodzioby ok. 25 000! Jednak wbrew temu, co można by sądzić po wyglądzie zewnętrznym, na ciele ptaka jest wiele miejsc, z których pióra okrywowe nie wyrastają (są to tzw. apteria) – można je zobaczyć, patrząc choćby na kupioną w sklepie tuszkę kurczaka. Największe pióra, to lotki i sterówki, a więc odpowiednio – pióra lotne na skrzydłach oraz pióra na ogonie. Niektóre z nich są naprawdę olbrzymie – lotka bielika ma kilkadziesiąt cm długości. Ich główną funkcją jest zapewnianie odpowiedniej siły napędowej i siły nośnej podczas lotu. Co ciekawe, w przypadku niektórych grup ptaków kształt piór zdradzić nam może nieco tryb życia u gatunków blisko spokrewnionych – im dalej dany gatunek odlatuje na zimowiska, tym skrzydła są dłuższe, a lotki bardziej zaostrome. Niektóre pióra, odpowiadając na potrzeby ekologiczne danego gatunku, rozwinęły się w procesie ewolucji w szczególny sposób. Przykładem są sterówki dzięciołów – niezwykle sztywne dzięki bardzo twardej stosinie, dzięki czemu ptaki z tej grupy mogą podierać się nimi podczas chodzenia po pniu. Wydłużone pióra na głowie wielu gatunków czapli (tzw. rajery) pełnią funkcje ozdobne, a lotki sów pokryte aksamitnym meszkiem i ząbkowane na krawędziach pozwalają na bezszelestny lot.

Aby pióra spełniały swoje funkcje, ptaki poświęcają ich pielęgnacji dość dużo czasu w ciągu dnia, co możemy niekiedy zauważyć, przyglądając się przez dłuższą chwilę ptakom w naszym otoczeniu. Taka ptasia toaleta, oprócz „czesania” i wygładzania piór oraz usuwania z nich pasożytów, polega również na namaszczeniu ich wydzieliną gruczołu kuprowego. Wydzielina ta, składająca się w dużej mierze z tłuszczów, zapobiega wysychaniu, a także przemakaniu piór, a efektywność takiej pielęgnacji możemy zobaczyć u kąpiących się kaczek – woda spływa po ich grzbietach, nie wnikać między pióra.

Na koniec warto podkreślić, że mimo wielu zabiegów pielęgnacyjnych pióra dość szybko się zużywają. Muszą więc być regularnie wymieniane na nowe – odbywa

Na tele jedného vtáka sa nachádzajú tisícky pier. Rôzne funkcie ktoré plnia determinujú rozmanitosť ich tvarov a veľkostí, viditeľnú aj na tejto sade peria snehuľky severskej (fot. W. Guzik).

malé, slobodné a nemá kostrnku. Jeho hlavnou funkciou je správna tepelná izolácia vtáka, o čom sa môžete presvedčiť, ak spíte pod perinou z páperia. Krycím perím sú nevelké perá s výraznou kostrnkou, ktoré pokrývajú celé telo vtáka. Aj ono chráni vtáka pred chladom, zraneniami, ale aj rozhoduje o tom, či je vták farebný alebo nie. Vtáky majú veľmi veľa krycích pier – vrabec ich má na sebe asi 3000, zatiaľ čo labuť malá takmer 25 000! Napriek tomu, čo by ste mohli usúdiť podľa vonkajšieho vzhľadu, na tele vtáka je veľa miest na ktorých krycie perie nerastie (sú to tzv. nažiny) – môžete ich vidieť dokonca na kurčati z obchodu. Najväčšie perá sú krídlové (letky) a kormidlové (chvostové). Niektoré z nich sú naozaj obrovské – letka orliaka morského má niekoľko desiatok centimetrov. Ich hlavnou funkciou je zabezpečiť správnu hnaciu silu a nosnú silu počas letu. Zaujímavé je, že v prípade niektorých skupín vtákov tvar pier nám môže prezradiť niečo o jeho životnom štýle jemu blízkych druhoch. Čím ďalej daný

druh odlieta na zimoviská, tým má dlhšie krídla a jeho letky sú viac ostré. Niektoré perá sú odpoveďou na ekologické potreby daného druhu a preto sa v procese evolúcie vyvinuli osobitným spôsobom. Príkladom je kormidlové perie u ďatľov – mimoriadne tuhé vďaka veľmi tvrdej kostrнке, vďaka čomu sa ním vtáky z tejto skupiny môžu podpierať ak chodia po kmeni. Predĺžené perá na hlave mnohých druhov volaviek (tzw. chochol) plnia ozdobnú funkciu, zatiaľ čo letky sov pokryté zamatovým páperím a zúbkované na okrajoch, im umožňujú bezhlučné lietanie.

Na to aby perie mohlo plniť svoju funkciu, venujú vtáky starostlivosti oň každodenne veľa času, čo si aj občas môžete všimnúť pri pozorovaní vtákov vo vašom okolí. Takáto vtáčia toaleta spočíva okrem „czesania” a vyhladzovania peria a odstraňovania parazitov, aj v jeho namazaní sekretom z kostrčovej žľazy. Tento sekret vo väčšine sa skladajúci z tukov zabráňuje vysušaniu, ale aj premočeniu peria. Výsledok takej starostlivosti si môžete všimnúť u kúpacích sa kačíc – voda steká po ich chrbtoch a nevsakuje sa medzi perie.

Nakoniec stojí za to zdôrazniť, že napriek mnohým procedúram sa perie dosť rýchlo opotrebuje. Musí teda byť pravidelne vymenené za nové – uskutočňuje sa to

się to podczas tzw. pierzenia. Sam proces wymiany piór jest dość złożony i wygląda często zupełnie inaczej u różnych grup ptaków. Ważną regułą jest jednak to, że kolejne partie piór wymieniane są po kolei, ponieważ wymiana wielu piór jednocześnie mogłaby zaburzać zdolność ptaków do lotu czy termoregulację. Wyjątkiem jest wiele gatunków ptaków wodnych, np. kaczki wymieniają niekiedy wszystkie lotki jednocześnie, przez pewien czas pozostając nietotne. Istotną konsekwencją pierzenia jest również obserwowana u wielu gatunków całkowita zmiana wyglądu – ptak z barwnej szaty godowej przepierza się do znacznie bardziej jednolitej ubarwionej szaty spoczynkowej. Zobaczyć to możemy choćby u pospolitych szpaków – przypatrzmy się im w maju, a także po pierzeniu, w sierpniu – zobaczymy, że wyglądają zupełnie inaczej.

Pióra spełniają wiele różnych funkcji – umożliwiają ptakom latanie, stanowią osłonę zapewniającą ciepło, izolują ciało od wody, a także są nośnikiem barw (od lewej: czapla nadobna, fot. T. Wilk; kuropatwa, fot. G. Leśniewski; gęsiówka egipska, fot. T. Wilk; żółta, fot. C. Korkosz).

DZIÓB

Dziób na równi z piórami jest wizytówką ptaka. Może nadawać mu drapieżny, figlarny lub poważny wygląd. Czym jest dziób i dlaczego istnieje tak niezwykła różnorodność w „świecie dziobów”?

Dziób to przekształcone szczęki (górną i dolną), utworzone m.in. ze zrośniętych kości i pokryte rogową warstwą, tzw. ramfoteką. Główną (choć niejedyną!) funkcją dzioba jest oczywiście pobieranie pokarmu i z tym właśnie związane jest bogactwo kształtów oraz wielkości ptasich dziobów. Gdy ptaki zajmują nowe miejsce i nowe siedlisko (czyli tzw. nową niszę ekologiczną), to właśnie cechy ich budowy związane ze zdobywaniem pokarmu – a więc dziób i nogi – zmieniają się w procesie ewolucji najszybciej. Dzieje się tak dlatego, że pokarm jest dla każdego organizmu niezbędny, aby przeżyć. Jednocześnie istnieje wiele rodzajów pokarmów, które mogą być przez ptaki zjadane, co przekłada się na różne kształty dziobów. To niezwykle zróżnicowanie widać dobrze także wśród ptaków, które odwiedzają babiogórskie podwórka – mocny, stożkowaty dziób wróbla służący do rozłupywania nasion, delikatny i ostry dziób kapturki, którym sprawnie chwytają owady, czy pośredni między nimi dziób sikory, zdradzający, że żywi się ona zarówno pokarmem roślinnym, jak i owadami. Ale zróżnicowanie dziobów jest oczywiście znacznie większe. Dzioby ptaków szponiastych, sów oraz dzierzb są mocne, haczykowato zagięte, umożliwiają łapanie zdobyczy, a ostre krawędzie

v rámci tzv. preperenia. Samotný proces výmeny peria je dosť zložitý a často vyzerá odlišne v prípade jednotlivých skupín vtákov. Dôležitým princípom je to, že perie je menené postupne, lebo výmena mnohých pier súčasne by mohla postihnúť schopnosť lietať, alebo vtáčiu termoreguláciu. Výnimkou sú mnohé druhy vodných vtákov, napr. kačice preperujú občas všetky letky súčasne a preto určitú dobu nie sú schopné lietať. Dôležitým výsledkom preperovania je aj u mnohých vtákov pozorovaná úplná zmena vzhľadu – vták si farebné šaty zamení za jednoduché oddychové sfarbenie. Môžete to pozorovať napríklad u populárnych škorcov. Detailne ich pozorujte v máji, ale aj neskôr po preperení v auguste zistíte, že vyzerajú úplne inak.

Perie plní rôzne funkcie – umožňuje vtákom let, je ochranou pred chladom, izoluje od vody a je nositeľom farby (zľava: beluša malá, fot. T. Wilk; jarabica poľná, fot. G. Leśniewski; húska štíhla, fot. T. Wilk; včelárík zlatý, fot. C. Korkosz).

ZOBÁK

Zobák je podobne ako perie vtáčou vizitkou. Môže vtákovi dávať dravú, hravú alebo vážnu povahu. Čo je zobák a prečo vo „svete zobákov“ existuje taká mimoriadna rôznorodosť?

Zobák je modifikácia čeľustí (horná a dolná), ktorý vznikol okrem iného zo zrastených kostí, zvonka je pokrytý rohovou, tzv. ramfotekou. Hlavnou (avšak nie jedinou!) funkciou zobáku je samozrejme získavanie potravy a s tým spojené bohatstvo tvarov a veľkostí vtáčích zobákov. Keď vtáky zaberajú nové miesto a nový biotop (tzv. ekologickú niku) je to práve vďaka stavbe ich tela spojenej so získavaním potravy. Zobák a nohy sa v procese evolúcie menia najrýchlejšie. Stáva sa tak preto, že potrava je pre každý organizmus nevyhnutná na prežitie. Zároveň existujú mnohé druhy potravy, ktoré vtáky môžu jesť a preto existujú aj zobáky rôznych tvarov. Táto mimoriadna rozmanitosť sa dá dobre spoznať aj medzi vtákmi, ktoré navštevujú dvory domov v regióne Babej hory. Silný, kužeľovitý zobák vrabca slúži na rozlupovanie semien. Jemný a ostrý zobák penice čiernohlavej, ktorým efektívne zachytáva hmyz, alebo zobák sýkorky veľkej prezrádza, že sa živí rastlinnou potravou a aj hmyzom. Ale rozmanitosť zobákov má samozrejme omnoho väčší význam. Zobáky jastrabotvarých vtákov, sov a dŕtľov sú silné, háčikovito zahnuté, umožňujúce zachytiť korisť a ich ostré hrany umožňujú jej roztrhnutie. Ploché zobáky kačíc, husí a labutí sú na okrajoch vybavené

pozwalają na jej rozrywanie. Płaskie dzioby kaczek, gęsi i łabędzi zaopatrzone są na krawędziach w rzędy blaszek, a także grupy niezwykle czułych receptorów znajdujących się w dziobie. Umożliwiają one precyzyjne odczedzanie cząsteczek pokarmu od błota i mułu. Długie dzioby wielu ptaków siewkowych pozwalają sondować im w poszukiwaniu pokarmu głęboko w gruncie. Ptaki z tej grupy mają szczególnie rozwinięte receptory dotykowe na końcach dziobów. U biegusów rdzawych są one tak czułe, że odbierając różnice ciśnień w piasku, pozwalają wykryć ofiarę znajdującą się kilka cm od dzioba! Zupełnym przeciwieństwem są dzioby dzięciołów, które pozbawione są komórek czuciowych na końcach, dzięki czemu ptakom z tej grupy nie przeszkadza mocne uderzanie w pień. U dzięciołów rolę „wykrywacza” ofiar spełnia za to długi i niespotykany wrażliwy język. Niezwykle zróżnicowanie dziobów to nie tylko kształty, ale także ich wielkość. Najmniejsze dzioby ma wiele gatunków ptaków owadożernych polujących w locie – m.in. jaskółka, lelek, a także jerzyk, który wskazywany jest jako posiadacz najkrótszego dzioba wśród naszych ptaków. Gatunki te rekompensują sobie niewielkie dzioby przez szerokie rozcięcie paszczy, co przy jej otwarciu pozwala im w rzeczywistości znacznie zwiększyć powierzchnię łowną. Najpotężniejszym dziobem w stosunku do swojego ciała wśród naszych ptaków dysponuje grubodziób. Niezwykle mocne szczęki, a także specjalna budowa czaszki i silne mięśnie policzkowe pozwalają mu zamykać dziób z siłą nacisku równą ok. 45 kg, dzięki czemu jest w stanie rozłupywać nawet pestki wiśni! Jeden z największych dziobów należy z pewnością do bielika – potężny i haczykowato zagięty, pozwala mu sprawnie porcjować tak duże ofiary jak kaczka bądź kilkukilogramowa ryba.

Warto także dodać, że choć zdobywanie pokarmu jest główną, to niejedyną funkcją dzioba. Służy on ptakom również do budowy gniazda, utrzymywania upierzenia w czystości czy funkcji godowych (choćby znane klekotanie bocianów białych). Co ciekawe, wygląd dzioba u samca i samicy jest niekiedy odmienny – możemy więc rozpoznać po nim płeć. Tak jest m.in. w przypadku zimorodka, wielu kaczek, a także łabędzia niemego. U łabędzi krzykliwych i czarnodziobych zmienność w ubarwieniu dzioba jest tak duża, że może umożliwiać rozpoznawanie poszczególnych osobników!

Kształty dziobów są z reguły ściśle powiązane z rodzajem zdobywanego przez dany gatunek pokarmu (od lewej: biegus zmienny, fot. T. Wilk; ptaskonos, fot. C. Korkosz; bielik, fot. C. Korkosz; grubodziób, fot. G. Leśniewski).

zúbkovaním, ako aj skupinami mimoriadne citlivých receptorov. Umožňujú presné cedenie vody a blata s potravou. Dlhé zobáky kulíkotvarých vtákov umožňujú preniknúť hlboko do pôdy pri hľadaní potravy. Vtáky z tejto skupiny majú predovšetkým vyvinuté dotykové receptory na konci zobáka. U pobrežníkov hrdzavých sú také citlivé, že tieto vtáky dokážu odhaliť korisť, ktorá sa nachádza niekoľko centimetrov od zobáku! Úplným protikladom sú zobáky ťatľov, ktoré sú zbavené senzorických buniek na konci, vďaka čomu vtáky z tejto skupiny nemajú problém s ťukaním do kmeňa. U ťatľov úlohu „detektora“ koristi plní dlhý a mimoriadne citlivý jazyk. Rozmanitosť zobákov spočíva nielen v ich tvare, ale aj v ich veľkosti. Najmenšie zobáky majú mnohé druhy hmyzožravých vtákov, ktoré lovia za letu – okrem iného lastovička obyčajná, lelek lesný, ale aj dážďovník obyčajný, ktorý sa označuje ako majiteľ najkratšieho zobáka spomedzi všetkých našich vtákov. Tieto druhy si kompenzujú svoje malé zobáky širokými čeľuštami, po otvorení ktorých sa výrazne zväčšuje ich lovná plocha. Najmohutnejším zobákom medzi našimi vtákmi v porovnaní so svojim telom disponuje glezg obyčajný. Mimoriadne silné čeľuste, špecifická stavba lebky a líčne svaly mu umožňujú zatvárať zobák s tlačnou silou cca 45 kg, vďaka čomu dokáže rozlúpiť aj višňové kôstky! Jeden z najväčších zobákov určite patrí k orliakovi morskému – obrí a háčikovito zahnutý zobák mu umožňuje správne porciovanie koristi tak veľkých, ako napríklad kačica alebo niekoľko kilogramová ryba.

Stojí tiež za to spomenúť, že hoci získavanie potravy je hlavná no nie jediná funkcia zobáku. Vtáky ho tiež používajú na budovanie hniezda, čistenie peria, alebo na svadobné aktivity (napríklad klepot bociana bieleho). Zaujímavé je, že sa niekedy zobáky samca a samice medzi sebou líšia – môžete jeho prostredníctvom identifikovať pohlavie. Tak je okrem iného v prípade rybárika riečného, mnohých kačíc, ale aj labute veľkej. V prípade labutí spevavých a malých je variabilita sfarbenia ich zobákov taká veľká, že môže dokonca umožniť rozpoznanie jednotlivých jedincov!

Tvary zobákov sú zvyčajne úzko spojené s druhom potravy aký daný druh získava (zľava: pobrežník čiernozobý, fot. T. Wilk; kačica lyžičiarka, fot. C. Korkosz; orliak morský, fot., C. Korkosz; glezg obyčajný, fot. G. Leśniewski).

LOT

Jeśli myślimy o ptakach, to z pewnością w kontekście możliwości lotu, którego często im zazdrościmy i który zainspirował ludzi do budowania latających maszyn. Umiejętność latania wyróżnia ptaki spośród innych zwierząt, bo choć latają także nietoperze, owady i niektóre inne gatunki, to jednak żadne nie osiągnęły w tym perfekcji ptaków. Żeby móc latać, ptaki w procesie ewolucji przekształciły swoje ciała w niekiedy zupełnie niezwykły sposób. Niektóre z takich przystosowań do lotu, np. skrzydła, widać na pierwszy rzut oka, jednak inne schowane są głęboko pod warstwą piór.

Wśród ewolucyjnych rozwiązań, które umożliwiają ptakom latanie, szczególne znaczenie ma zmniejszenie ciężaru ciała. Ptaki dokonują redukcji wagi na wiele sposobów. Jednym z nich jest specjalna budowa niektórych kości – zawierają one długie wypełnione powietrzem jamy, przez co nazywamy je kośćmi pneumatycznymi. Także lekka budowa dzioba obniża masę ptaka. Kolejnym sposobem jest redukcja wielkości niektórych organów wewnętrznych – np. organy rozrodcze ptaków z reguły znacznie zmniejszają się poza okresem lęgowym, właśnie po to, aby niepotrzebnie nie obciążać ptaka. Jądra wróbla potrafią zmniejszyć się ok. 400 razy! Innym przystosowaniem do lotu jest opływowa sylwetka, którą ptaki zawdzięczają odpowiedniej budowie ciała oraz pokryciu go piórami. Niezbędne do latania są także odpowiednio silne mięśnie, dające siłę napędową i nośną – u ptaków mięśnie napędzające skrzydła stanowić mogą nawet kilkanaście procent (u kolibrów do 30%!) masy ciała. Mięśnie piersiowe ptaków latających przymocowane są do specjalnej struktury mostka – grzebienia.

Wszystkie powyższe cechy sprawiają, że ptaki rzeczywiście są „maszynami stworzonymi do latania”, a wirtuozerię lotu wielu z nich możemy podziwiać również podczas spacerów babiogórskimi ścieżkami. Poświęćmy chwilę na spokojną obserwację tego, jak sprawnie i lekko ptaki unoszą się w powietrzu. Szybkość polującego krogulca, synchronizacja dużego stada szpaków, gracia jaskółki, lekkość wiszącej w powietrzu pustułki czy zręczność sikorki zbierającej pokarm z karmnika pozwalają docenić nam wyjątkowe umiejętności ptaków. Wśród babiogórskich gatunków nie brak również prawdziwych rekordzistów w kategorii latania. Na wyjątkowe wyróżnienie zasługują jerzyki. Niezwykłe podniebne harce, jakie możemy obserwować u tych ptaków przemykających na niebie, to tylko część z ich niezwykłych powietrznych umiejętności. Jak potwierdzili naukowcy, ptaki te często... śpią w locie. Wzbijają się wtedy na wysokość ok. 1-3 km nad ziemię, gdzie spędzają noc. W locie potrafią także m.in. kopulować i jak wykazano, niektóre osobniki w okresie polęgowym potrafią przez ok. 10 miesięcy przebywać przez cały czas w powietrzu! Jeśli dodamy do tego prędkość lotu dochodzącą niekiedy do 100 km/h, to trudno o bardziej wytrawnego lotnika na naszym niebie. Jako najszybszego ptaka wskazuje się jednak najczęściej sokoła wędrownego, który w locie poziomym osiągnąć potrafi ok. 100 km/h, a w locie pikującym nawet ok. 180 km/h. Niezwykle szybkie są również kaczki – choć na lądzie wyglądają na niezgrabne, to w locie wiele gatunków z tej grupy osiąga prędkość 70-100 km/h. Przeciętna prędkość, z jaką przemieszczają się ptaki, to ok. 30-50 km/h. Na uwagę zasługuje więc również wyjątkowo wolny lot słonki, która podczas lotu tokowego przemieszcza się z szybkością zaledwie ok. 8 km/h.

LET

Keď rozmýšľate o vtákoch, tak určite v kontexte s ich schopnosťou lietať, ktorú im často závidíme a ktorá inšpirovala ľudí k stavbe lietajúcich strojov. Lietanie odlišuje vtáky od iných zvierat. Hoci lietajú aj netopiere, hmyz a niektoré iné druhy, žiadne v tom nedosiahli takú dokonalosť ako vtáky. Na to, aby mohli lietať, vtáky v procese evolúcie modifikovali časti svojho tela úplne mimoriadnym spôsobom. Niektoré znaky prispôsobenia sa vtákov je vidno hneď, napríklad krídla; iné však sú skryté hlboko pod vrstvou peria.

Medzi evolučnými riešeniami, ktoré vtákom umožňujú lietanie, má dôležitý význam zníženie hmotnosti ich tela. Vtáky znižujú svoju hmotnosť mnohými spôsobmi. Jedným z nich je špecifická štruktúra niektorých kostí – majú dlhé, vzduchom vyplnené jamky, kvôli čomu ich nazývame pneumatické kosti. Podobne aj ľahká stavba zobáka znižuje hmotnosť vtáka. Ďalším spôsobom je redukcia veľkosti niektorých vnútorných orgánov – napr. reprodukčné orgány vtákov sú mimo hniezdneho obdobia oveľa menšie práve preto, aby zbytočne nezaťažovali vtáka. Semeníky vrabca sa môžu zmenšiť asi 400 krát! Iným typom prispôsobenia sa k letu je aerodynamická silueta, za ktorú vtáky vďaka vhodnej stavbe tela a opereniu. Nevyhnutné pre lietanie sú tiež dostatočne silné svaly, ktoré dávajú hnaci a nosnú silu. U vtákov svaly poháňajúce krídla tvoria dokonca aj niekoľko desiatok percent telesnej hmotnosti (u kolibríkov do 30%!). Lietacie svaly sa upínajú na hrebeň prsnej kosti.

Všetky vyššie uvedené črty spôsobujú, že sú vtáky naozaj „stroje stvorené na lietanie“ a majstrovstvo letu mnohých z nich môžete obdivovať aj počas prechádzok po babiohorských cestičkách. Poďme chvíľu pokojne pozorovať to, ako sa vtáky šikovne a ľahko vznášajú vo vzduchu. Rýchlosť loviaceho krahulca, synchronizácia veľkého krdla škorcov, grácia lastovičky, ľahkosť vo vzduchu visiaceho sokola myšiara, alebo zručnosť sýkorky vyberajúcej potravu z krmidla nám umožňujú hodnotiť výnimočné schopnosti vtákov. Medzi babiohorskými vtákmi nechýbajú aj ozajstní rekordmani v kategórii lietania. Osobitnú zmienku si zaslúžia dážďovníky obyčajné. Nezvyčajné podnebné hry, aké môžeme u týchto vtákov pozorovať, sú iba časťou ich mimoriadnych vzduchových schopností. Výskumníci potvrdili, že tieto vtáky často spia za letu. Vznášajú sa vtedy do výšky cca 1-3 km nad zemou, kde trávia noc. Počas letu sa dokážu aj páriť a ako to bolo dokázané, niektorí jedinci po období hniezdenia dokážu zostať vo vzduchu až po dobu asi 10 mesiacov! Ak k tomu pridáme rýchlosť letu niekedy dosahujúcu 100 km/h, je ťažké nájsť šikovnejšieho letca na našej oblohe. Za najrýchlejšieho vtáka sa však považuje sokol sťahovavý, ktorý za letu dokáže dosiahnuť rýchlosť 100 km/h a za strmhlavého letu dokonca aj 180 km/h. Mimoriadne rýchle sú aj kačice – hoci na pevnine vyzerajú nemotorne, za letu mnohé druhy z tejto skupiny dokážu dosiahnuť rýchlosť 70-100 km/h. Priemerná rýchlosť s akou sa vtáky premiestňujú je cca 30-50 km/h, pozornosť si teda zaslúži aj nezvyčajne pomalý let sluky hôrnej, ktorá počas tokania lieta s rýchlosťou sotva 8 km/h.

Ak venujete pozorovaniu lietajúcich vtákov o niečo viac času určite zistíte, že jednotlivé druhy lietajú odlišným spôsobom. Veľké vtáky – bociany, žeriavy alebo

Ptaki jako jedyna grupa zwierząt w sposób perfekcyjny opanowały środowisko powietrzne (grzywacz, fot. S. Bodak).

Vtáky ako jediná skupina zvierat perfektne ovládli ovzdušie (holub hrivnák, fot. S. Bodak).

Wśród wielu przystosowań ptaków do lotu wymienić można: wykształcenie skrzydeł, redukcję masy ciała i opływową sylwetkę (brzegówki, fot. G. Leśniewski).

Jeśli poświęcimy na obserwację latających ptaków nieco więcej czasu, to z pewnością zauważymy, że poszczególne gatunki latają w nieco odmienny sposób. Duże ptaki – bociany, żurawie czy ptaki szponiaste – często latają tzw. lotem biernym, podczas którego wykorzystują prądy powietrza, pozwalające im przemieszczać się na znaczne odległości niemal bez poruszania skrzydłami. Lotem ślizgowym latają jerzyki, jaskółki, a także polujące sokoły i kaczki w fazie lądowania, a więc jest to typ lotu charakterystyczny dla najszybszych lotników wśród ptaków. Większość porusza się jednak tzw. lotem aktywnym (czynnym), wymagającym ciągłych uderzeń skrzydeł. Ptaki drobne wykonują z reguły znacznie więcej uderzeń niż ptaki większe, których powierzchnia nośna skrzydeł pozwala na rzadsze „machnięcia”. Niektóre gatunki przeplatają fazy lotu aktywnego z krótkimi etapami lotu ślizgowego, podczas których ptak nieco obniża lot. Powoduje to, że tor lotu ptaka jest falisty. Wśród gatunków, które najczęściej latają w ten sposób, można wymienić dzięcioły, zięby czy pliszki. Specyficzną formą lotu aktywnego jest tzw. lot furkoczący, który pozwala zawisać ptakom w jednym miejscu. Gatunkami, które najbardziej znane są z tego typu lotu, są oczywiście kolibry i co ciekawe, przy częstotliwości uderzeń dochodzącej do kilkuset na sekundę, ta forma lotu pozwala im przemieszczać się bez zmiany pozycji ciała nawet w bok i do tyłu. W nieco podobny sposób zawisają niektóre nasze gatunki – np. mysikróliki, jednak w odróżnieniu od kolibrów potrafią to robić jedynie przez krótką chwilę. Zawisanie w powietrzu wśród naszych ptaków jest jednak najbardziej znane w przypadku zasiedlających babiogórski krajobraz pustulek – częsty jest widok polujących osobników, które energicznie machając skrzydłami, zastygają nieruchomo w powietrzu, wypatrując ofiary wśród traw. Jak można się domyślić, najtrudniejsze dla ptaka jest wzbicie się w powietrze z ziemi lub z wody. Jak bardzo energochłonny jest to proces, można podpatrzeć głównie u większych ptaków, którym duży ciężar szczególnie utrudnia start. Łabędzie, łyski czy niektóre kaczki przed startem muszą się rozpędzić, biegnąc po wodzie. Inne ptaki, jak bociany czy żurawie, podskakują kilkakrotnie, zanim wystartują. Na koniec warto przypomnieć, że nie wszystkie ptaki latają. W Polsce wprawdzie brak jest gatunków nielotnych, jednak w innych częściach świata występuje ich kilkadziesiąt.

Medzi mnohými prispôsobeniami vtákov k letu možno spomenúť zníženie hmotnosti, vývin krídel a aerodynamickú siluetu (brehuľy hnedé, fot. G. Leśniewski).

dravé vtáky, často lietajú tzv. pasívnym letom, pri ktorom využívajú vzdušné prúdy im umožňujúce premiestňovať sa na dlhé vzdialenosti takmer bez pohybu krídel. Kľzavým letom lietajú dážďovníky obyčajné, lastovičky, ale aj loviace sokoły a kačice počas pristátia. Je to typ letu charakteristicky pre tých najrýchlejších letcov medzi vtákmi. Väčšina vtákov sa však pohybuje pomocou tzv. aktívneho letu, ktorý vyžaduje neprestajné údery krídlami. Drobné vtáky zvyčajne vykonávajú viac úderov ako väčšie vtáky, ktorých nosná plocha krídel im umožňuje vykonávať zriedkavejšie „mávnutia“ krídlami. Niektoré druhy striedajú fázy aktívneho letu s krátkymi etapami kľzavého letu, počas ktorých vták o niečo znižuje let. Výsledkom toho je dráha letu vtáka vlnitá. Vtákom ktorý používa tento typ letu je napríklad ďateľ, pinka obyčajná, trasochvost biely. Špecifickou formou aktívneho letu je tzv. trepotavý let, vďaka ktorému vtáky dokážu visieť na jednom mieste. Druhy ktoré sú týmto typom letu najznámejšie, sú samozrejme kolibríky. Čo je zaujímavé, s rýchlosťou až niekoľko stoviek úderov za sekundu im táto forma letu umožňuje premiestňovať sa bez zmeny polohy tela do boku a aj dozadu. Podobne visia niektoré naše druhy – napr. králiky zlatohlavé. No na rozdiel od kolibríkov to dokážu urobiť iba na krátku chvíľu. Medzi našimi vtákmi obývajúcimi babiohorskú krajinu je najznámejším vtákom, ktorý visí vo vzduchu sokol myšiar – častý obrázok loviaceho jedinca, ktorý energicky mávajúc krídlami znehybnie vo vzduchu a hľadá korisť v tráve. Ako určite viete, najnáročnejšie pre vtáka je vzlietať do vzduchu zo zeme, alebo z vody. Koľko energie tento proces vyžaduje môžete zistiť pri pozorovaní najmä väčších vtákov, ktorým vyššia hmotnosť sťažuje štart. Labute, lysky, alebo niektoré kačice sa musia rozbehnúť na vode. Iné vtáky ako napríklad bociany alebo žeriavy podskakujú niekoľkokrát, kým odídu. Nakoniec stojí za to pripomenúť, že nie všetky vtáky lietajú. V Poľsku nelietať vtáky nie sú, avšak v iných častiach sveta je ich niekoľko desiatok druhov.

POKARM I ŻEROWANIE

Ptaki większą część swojego aktywnego życia spędzają na żerowaniu. Dzieje się tak dlatego, że lot jest niezwykle energochłonnym procesem, ptaki muszą więc stale uzupełniać rezerwy energetyczne, intensywnie żerując. Gdy poświęcimy chwilę na obserwację ptaków na swoim podwórku, to z pewnością zauważymy, że większość zaobserwowanych osobników będzie żerować. Potwierdzają to również liczby – ptaki zjadają dziennie pokarm o wadze od 5 do 40% masy swojego ciała. Dla dorosłego człowieka byłby to odpowiednik ok. 20 kg jedzenia na dzień! Generalną regułą jest to, że ptaki mniejsze zjadają proporcjonalnie więcej niż ptaki duże – kolibry nawet do 200% masy ciała dziennie. Więcej zjadają również ptaki w okresie zimowym, a także te żywiące się małowartościowym pokarmem – jemiołuszka, która zjada w zimie głównie owoce, w ciągu jednego dnia pochłania niekiedy więcej, niż sama waży! Żerowanie jest więc procesem niezwykle istotnym w przypadku ptaków, mającym duży wpływ na to, jak poszczególne gatunki wyglądają (co opisano wyżej, w podrozdziale o dziobach) oraz jak się zachowują. Dostępność pokarmu jest także głównym czynnikiem napędzającym sezonowe migracje ptaków, podczas których pokonują one niekiedy tysiące kilometrów. Czym żywią się ptaki i jak to robią?

Ptaki potrafią zjadać niemal każdy rodzaj pokarmu roślinnego i zwierzęcego, jaki możemy spotkać na naszej planecie. Wiele z nich przystosowało się do odżywiania różnymi rodzajami pokarmu – to tzw. generaliści pokarmowi. Przykładem mogą być niektóre gatunki z rodziny krukowatych, które są zasadniczo wszystkożerne, mogąc jeść pokarm roślinny, zwierzęcy, a także odpadki z gospodarstw domowych. Jednak niektóre gatunki żywią się tylko jednym rodzajem pokarmu! To tzw. specjaliści pokarmowi – należą do nich m.in. rybołów polujący wyłącznie na ryby czy krogulec żywiący się praktycznie wyłącznie drobnymi ptakami. Większość gatunków w naszym kraju to niewielkie ptaki wróblowe, dla których podstawę menu stanowi pokarm roślinny, złożony z nasion i owoców, a także pokarm zwierzęcy, na który składają się głównie owady i inne bezkręgowce. Większe ptaki roślinożerne, np. niektóre kaczki, gęsi czy łabędzie, żywią się różnymi częściami roślin – liśćmi, łodygami, bulwami. Natomiast duże ptaki mięsożerne polują na takie ofiary, jak: płazy, gady, gryzonie, mniejsze ptaki, rzadziej również większe zwierzęta. Niektóre z naszych krajowych gatunków ptaków mają jednak nietypowe rodzaje pokarmu w swoim jadłospisie. Drozd śpiewak często poluje na ślimaki, głuszec uzupełnia swoją dietę igliwiami, wiele łuszczaków żywi się pączkami drzew, a dzięcioły piją sok z pni. Niektóre gatunki połykają również... kamyki. Robią to w szczególności kuraki, a zjadane przez nie kamyczki pełnią funkcje tzw. gastrolitów, ułatwiających im procesy trawienne. Wiele ptaków żywi się również padliną, a więc martwymi, nieupolowanymi przez siebie zwierzętami. Wśród padlinożerców najbardziej znany jest kruk, ale pokarmem takim żywią się także m.in. sroki, wiele ptaków szponiastych oraz... niekiedy sikory. Ciekawym przystosowaniem jest również zmiana diety w ciągu roku. Większość ptaków owadożernych jest zmuszona odlecieć na okres zimowy w cieplejsze rejony świata, ponieważ u nas zginęłyby z braku pożywienia. Jednak część gatunków owadożernych, np. sikory, zamiast odlatywać do ciepłych krajów, zmienia dietę na roślinną – dużą część ich zimowego pokarmu stanowią wtedy nasiona. Warto również pamiętać o tym, że większość piskląt karmiona jest pokarmem zwierzęcym, nawet u gatunków roślinożernych, takich jak łuszczeniaki. Dzieje się tak dlatego, że pokarm białkowy pozwala na znacznie szybszy wzrost piskląt i sprzyja ich usamodzielnianiu.

POTRAVA A KRÍMENIE SA

Vtáky väčšinu svojho aktívneho života trávia kŕmením sa. Tak je to preto, že let je mimoriadne náročný proces na energiu, vtáky musia neprestajne zásobovať svoje energetické rezervy intenzívnym kŕmením sa. Počas pozorovania vtákov na svojom dvore si určite všimnete, že väčšina pozorovaných vtákov sa v danej chvíli kŕmi. Potvrdzujú to aj čísla – vtáky dennodenne zjedia pokrm s hmotnosťou od 5 až 40% svojej telesnej hmotnosti. Pre dospelého človeka by to bolo asi 20 kg jedla za deň! Všeobecným pravidlom je, že menšie vtáky jedia proporčne viac ako veľké vtáky – kolibríky až do 200% svojej telesnej hmotnosti denne. Väčšie množstvo potravy jedia vtáky aj v zimnom období, ale aj tie živiace sa nízko kalorickým pokrmom – chochláč severský, ktorý v zime je hlavne ovocie zje za jeden deň občas viac ako sám váži! Kŕmenie sa je mimoriadne dôležitý proces pre vtáky a má veľký vplyv na to ako jednotlivé druhy vyzerajú (čo bolo vyššie uvedené v kapitole o zobákoch), ale aj na to ako sa správajú. Prístup k potrave je tiež hlavným hnacím faktorom vtácej migrácie, počas ktorej niekedy cestujú tisíce kilometrov. Čím sa vtáky živia a ako to robia?

Vtáky dokážu zjesť takmer každý druh rastlinnej a nerastlinnej potravy aký môžeme stretnúť na našej planéte. Mnohé z nich sa prispôbili na kŕmenie rôznymi druhmi potravy – sú to tzv. všežravci. Príkladom môžu byť niektoré druhy krkavcovitých, ktoré v sú podstate všežravé; môžu jesť rastlinnú potravu, živočíšnu, ale aj odpad z domácností. Avšak niektoré druhy sa živia iba jedným druhom potravy! Sú to tzv. špecialisti – k ním patria napríklad kŕiak rybár loviaci iba ryby, alebo krahulec živiaci sa takmer výlučne drobnými vtákmi. Väčšina druhov v našej krajine sú nevelké vrabcovité vtáky, pre ktoré je základom jedálnička rastlinná potrava skladajúca sa so semien a ovocia a takisto živočíšna potrava, skladajúca sa hlavne z hmyzu a iných bezstavovcov. Väčšie bylinožravé vtákynapr. niektoré kačice, husi, alebo labute sa živia rôznymi časťami rastlín – listami, stonkami a hlúzami. Zatiaľ čo veľké mäsožravé vtáky lovia také koristi ako napríklad: obojživelníky, plazy, hlodavce, menšie vtáky, zriedkavo väčšie zvieratá. Niektoré z našich tuzemských vtákov majú vo svojom jedálničku netypické druhy potravy. Drozd plavý často loví slimáky, hlucháň hôrny doplňuje svoju diétu o ihličie z ihličnatých stromov, mnohé pinkovité jedia listové púčiky, zatiaľ čo datle pijú šťavu z kmeňov. Niektoré druhy tiež pohlcujú kamienky. Robia to zvlášť kurotvare druhy a nimi jedené kamienky plnia funkciu tzv. gastrolitov zľahčujúcich im tráviaci proces. Mnohé vtáky sa tiež živia zdochlinou a teda mŕtvymi zvieratami, ktoré neboli nimi ulovené. Medzi zdochlinožrúťmi je najznámejší krkavec, no takou potravou sa živia aj straky, mnohé jastrabotvaré, občas aj sýkorky. Zaujímavým prispôbením sa je tiež zmena diéty v priebehu roka. Väčšina hmyzožravých vtákov je nútená odlietať na zimné obdobie do teplejších strán sveta, lebo v zime by zahynuli kvôli nedostatku potravy. Avšak časť hmyzožravých vtákov – napr. sýkorky, namiesto odletu do teplých krajín mení diétu za rastlinnú – vtedy sú ich základom zimnej potravy semená. Stojí za to pamätať, že väčšina mláďat je kŕmená živočíšnou potravou, dokonca aj u bylinožravých druhov, ako napríklad pinkovité. Je to preto že bielkovinová potrava umožňuje výrazne rýchlejší rast a podporuje ich samostatnosť.

Rôzne druhy potravy znamenajú aj veľmi rozmanité techniky lovenia. V období hniezdenia väčšina vtákov získava potravu samostatne, niekedy v nevelkých

Latanie wymaga dużo energii – to dlatego ptaki spędzają na żerowaniu większość swojego czasu (pliszka górska, fot. M. Karetta).

Różne rodzaje pokarmu oznaczają również bardzo zróżnicowane techniki żerowania. W okresie lęgowym większość ptaków zdobywa pokarm samotnie lub w niewielkich grupkach, przeszukując zajmowane przez siebie siedliska. Poszczególne gatunki stosują najczęściej 1-2 podstawowe techniki żerowania, na których spędzają najwięcej czasu. Dziękiły penetrują pnie drzew, szukając zasiedlających je larw owadów, sikory, pierwiosnki i mysikróliki systematycznie przeszukują gałązki, liście i załomy kory, aby znaleźć drobne bezkręgowce i ich jaja, natomiast jaskółki, jerzyki i muchołówki łapią owady w locie, a łuszczaki – zięby, trznadle, szczygły czy dzwońce – okupują wyższe rośliny zielne lub żerują na ziemi, szukając nasion i owoców. Często w przypadku blisko spokrewnionych ze sobą gatunków w procesie ewolucji wykształciły się niewielkie różnice w żerowaniu, dzięki czemu gatunki te „nie wchodzą sobie w drogę” podczas zdobywania

Lietanie je veľmi náročné na energiu – práve preto trávia vtáky na kŕmení väčšinu svojho času (trasochvost horský, fot. M. Karetta).

skupinách prehľadávajú biotopy v ktorých prebývajú. Jednotlivé druhy najčastejšie používajú 1 alebo 2 techniky kŕmenia sa, ktorými trávia najviac času. Ďatle prehľadávajú kmene stromov a v nich hľadajú prítomné larvy. Sýkorky, kolibiariky čipčavé a králiky zlatohlavé systematicky prehľadávajú halúzky, listy a ohyby kôry, aby si našli drobné bezstavovce a ich vajcia, zatiaľ čo lastovičky, dážďovníky a mucháre sivé lovia hmyz za letu. Pinkovité – pinky obyčajné, strnádky, stehlíky alebo zelenky obyčajné – okupujú vyššiu bylinnú vegetáciu, alebo sa živia na zemi, kde hľadajú semená a ovocie. Často krát sa v procese vývoja v prípade príbuzných druhov vytvorili neznateľné rozdiely v spôsobe obživy, vďaka čomu si tieto druhy „neprekážajú” pri získavaní potravy. Napríklad rôzne druhy sýkoriek sa často živia na iných častiach koruny stromov alebo hľadajú iný druh potravy. Jeden druh občas používa niekoľko rôznych techník obživy. Napríklad orol krikľavý

Takie ptaki jak np. gawron to tzw. generaliści pokarmowi mogący żywić się wieloma różnymi rodzajami pokarmu. Inne gatunki są specjalistami w tym zakresie, ograniczając dietę do jednego typu pokarmu (od lewej: gawron, fot. T. Wilk; rybotów, fot. S. Bodak).

pokarmu. Przykładowo różne gatunki sikor żerują często w innych partiach koron drzew lub poszukują nieco innego pokarmu. Niekiedy jeden gatunek stosuje kilka różniących się od siebie technik żerowania. Orlik krzykliwy może wypatrywać ofiar z zasiadki (siedząc na drzewie lub słupku), szukając „na piechotę” wśród traw, czasem także wypatrując ich w locie. Niekiedy ptaki korzystają również z dość nietypowych technik zdobywania pokarmu. Dzięcioł czarny rozgrzebuje mrowiska; śpiewak, by skruszyć skorupkę ślimaka, uderza nią o twardą powierzchnię, a czapla nadobna rozkłada podczas polowania skrzydła, aby w rzucanym przez nie cieniu łatwiej móc wypatrzyć rybę. Jednym z najbardziej nietypowych sposobów żerowania może poszczycić się pluszcz zasiedlający babiogórskie potoki. To jedyny ptak, który aktywnie chodzi pod wodą w poszukiwaniu pokarmu – drobnych wodnych bezkręgowców. Natomiast dzięcioł duży tworzy tzw. kuźnię – w załomie kory lub między gałęziami ma stałe miejsce, w którym rozkuwa szyszki, aby dostać się do nasion. Gdy podczas wycieczki po babiogórskich lasach znajdziemy drzewo, pod którym leżą niekiedy setki rozłupanych szyszek, to możemy być pewni, że natrafiliśmy właśnie na kuźnię. Wiele ptaków, aby ułatwić sobie schwytanie zdobyczy, wypłasza ją samodzielnie lub korzysta z pomocy... człowieka. Najbardziej znanym przykładem takiego zachowania jest bocian biały często żerujący za traktorem koszącym łąkę lub orzącym ziemię. Niektóre gatunki, np. szpaki, korzystają w tym celu również z obecności wypasanych zwierząt, np. krów, które wypłaszają duże owady, a niektóre sokoły, ptaki szponiaste i bociany żerują przed ścianą ognia na wypalanych łąkach. Warto również podkreślić zupełnie niezwykle zdolności łowieckie niektórych gatunków – pustułka dzięki temu, że widzą w ultrafiolecie, są w stanie wytropić gryzonie po pozostawionych na trawie śladach moczu, a puszczyki uralskie potrafią usłyszeć i dokładnie zlokalizować gryzonie

Také vtáky, ako napríklad havran, sú tzv. všežravé a môžu sa živiť mnohými druhmi potravy. Iné druhy sú tzv. špecialisti v tom zmysle, že obmedzujú svoj jedálniček na jeden typ potravy (zľava: havran čierny, fot. T. Wilk; kršiak rybár, fot. S. Bodak).

môže vyhľadávať svoju korisť za sedu (sedí vtedy na strome alebo stĺpe), inokedy „peši” medzi trávami a niekedy aj za letu. Niektoré vtáky používajú skutočne netypické techniky získavania potravy. Tesár čierny rozkopáva mraveniská, či aby si drozd plavý rozdrvil ulitu slimáka udrie ňou o tvrdý povrch. Beluša malá počas lovu rozprestiera krídla, aby v nimi vrhanom tieni mohla ľahšie uvidieť rybu. Jedným z najneobvyklejších spôsobov hľadania potravy sa môže pochváliť vodnár potočný, obývajúcí babiohorské potoky. Je to jediný vták, ktorý aktívne chodí pod vodou počas hľadania potravy – drobnych vodných bezstavovcov. Zatiaľ čo ďateľ veľký vytvára tzv. kováreň – v škáre kôry alebo má medzi haluzami stále miesto na ktorom spracováva šišky aby sa dostal k semenám. Ak počas prechádzky po babiohorských lesoch nájdete strom pod ktorým leží kopček niekedy aj stoviek strapatých šišiek môžete si byť istí, že ste práve našli kováreň. Aby si mnohé vtáky uľahčili chytanie koristi sami ju plašia, alebo na to využívajú pomoc človeka. Najznámejším príkladom takéhoto správania sa je bocian biely, často sa živiaci za traktorom kosiacim lúku alebo orajúcim pôdu. Niektoré druhy, napr. škorce na tento účel využívajú prítomnosť pasúcich sa zvierat napr. kráv, ktoré plašia veľký hmyz. Sokoly, jastrabotvaré vtáky a bociany sa tiež krmia pred ohnivou stenou na horiacich lúkach. Treba tiež zdôrazniť nezvyčajné lovecké schopnosti niektorých druhov – sokol myšiár vďaka tomu že dokáže vidieť v ultrafialovom žiarení je schopný sledovať hlodavce po stopách ich moču zanechaných na tráve. Sova dlhochvostá môže počuť a presne lokalizovať hlodavca pod silnou vrstvou snehu. Nie vždy sa získané jedlo hneď spotrebuje. Relatívne často sa vyskytujúcou stratégiou je uskladnenie jedla. Medzi druhy, ktoré tvoria komory patria okrem iného niektoré sovy, strakoše, sojky, orešnica, alebo sýkorky.

Niektóre ptaki odżywiają się nietypowymi rodzajami pokarmu – ważnym składnikiem jadłospisu trzmiełojada są błonkówki, głównie larwy os i pszczoł (trzmiełojad, fot. S. Bodak).

pod grubą warstwą śniegu. Nie zawsze zdobyty pokarm jest od razu zjadany. Stosunkowo często spotykaną strategią jest jego magazynowanie. Do gatunków, które zakładają spiżarnie, należą m.in. niektóre sowy, dzierzby, sójka, orzechówka czy sikory.

Strategie żerowania wielu ptaków zmieniają się w okresie jesienno-zimowym. Przede wszystkim ptaki znacznie częściej żerują wtedy w stadach. Związane jest to z ich grupowaniem się przed odlotem na zimowiska, ale częściowo jest to także taktyka ułatwiająca znalezienie pokarmu, szczególnie w czasie jego niedoboru w okresie zimowym. W przypadku drobnych ptaków łączenie się w grupy jest także strategią antydrapieżniczą – wiele par oczu łatwiej może wypatrzeć zbliżającego się lisa, krogulca czy sokoła. Stada takie mogą być jednogatunkowe – w ten sposób często żerują grzywacze, szpaki czy szczygły. Z reguły w takich stadach ptaki

Niektóre vtáky sa živia netypickou potravou – dôležitou zložkou jedálňička včelára lesného sú blanokrídlovce, najmä larvy ôs a včiel (včelár lesný, fot. S. Bodak).

Stratégie obživy mnohých vtákov sa v jesenno-zimnom období menia. Vtáky sa predovšetkým oveľa častejšie živia v krdľoch. Je to spojené s ich zhromažďovaním sa pred odlotom na zimoviská, no čiastočne je to tiež taktika vďaka ktorej je im ľahšie nájsť potravu zvlášť v období nedostatku, teda v zimnom období. V prípade drobných vtákov je spájanie sa do skupín anti-dravčia taktika – viaceré páry očí rýchlejšie zistia blížiacu sa líšku, krahulca alebo sokola. Takéto krdle môžu byť jednodruhové – takým spôsobom sa napríklad krmia holuby hrivnáky, škorce obyčajné alebo stehlíky. V takých krdľoch vtáky zvyčajne len spoločneedia, so sebou nespolupracujú. Niekedy je to iné – veľké krdle kormoránov spoločne zhánajú ryby do plytších miest, aby ich ľahšie zachytili. V krdľoch sa často krmia rôzne druhy – príkladom môžu byť zmiešané krdle kaviiek a havranov, alebo rôznych pinkovitých vtákov, napr. pinky obyčajné, severské, stehlíky konôpky

Pisklęta karmione są z reguły pokarmem zwierzęcym, nawet w przypadku gatunków roślinożernych lub wszystkożernych (śpiewak, fot. M. Wiech).

jedynie razem przebywają, jednak nie współpracują podczas żerowania. Niekiedy jest jednak inaczej – duże stada kormoranów zaganiają wspólnie ryby w płytsze rejony, by łatwiej je złapać. Często w stadach żerują wspólnie różne gatunki – przykładem mogą być mieszane stada kawek i gawronów, czy różnych łuszczaków, np.: zięb, jerów, makolągów i dzwońców. Takie wielogatunkowe stada są jednak najbardziej charakterystyczne dla drobnych ptaków wróblowych zimujących w lasach. Zgrupowania takie potrafią niekiedy gromadzić osobniki nawet 8-10 różnych gatunków – w przemieszczającej się po lesie hałaśliwej grupie zobaczymy kilka gatunków sikor, kowaliki, pełzacze leśne, raniuszki, mysikróliki, a nawet dzięcioły duże. Oczywiście różnorodną mieszankę gatunków spotkamy także przy naszych karmnikach i jest to chyba najlepsze miejsce, aby poświęcić kilka chwil na obserwację różnorodnych i niezwykle ciekawych sposobów żerowania ptaków.

Młádatá sú zvyčajne kŕmené živočíšnou potravou, aj v prípade bylinožravých alebo všežravých druhov (drozd plavý, fot. M. Wiech).

a zelienny obyčajné. Také viacdruhové kŕdle sú charakteristické pre drobné vrabcovité vtáky, ktoré obývajú lesy. V takýchto skupinách môže byť dokonca aj 8-10 rôznych druhov – v hlučnej skupine premiestňujúcej sa po lese si všimnete aj niekoľko druhov sýkoriek, brhlíka obyčajného, kôrovníka dlhoprstého, mlynárku dlhochvostú, králika zlatohlavého, a dokonca aj datľa veľkého. Samozrejme, farebnú zmes druhov môžete stretnúť aj pri svojich kŕmidlách a je to vraj najlepšie miesto kde budete mať možnosť pozorovať rozmanité a mimoriadne zaujímavé spôsoby kŕmenia sa vtákov.

ŁĄCZENIE SIĘ W PARY

Wiosną ptaki rozpoczynają lęgi – to najważniejszy dla nich okres w ciągu roku, bo od niego zależy, czy szczęśliwie wychowają swoje potomstwo i dzięki temu przekażą geny kolejnym pokoleniom. U wielu gatunków samce przylatują na lęgowiska nieco wcześniej, starając się zająć jak najlepsze terytorium. Samice dolatują z reguły 1-2 tygodnie później i wtedy rozpoczyna się proces łączenia się w pary. Niektóre gatunki łączą się w pary już na zimowiskach (np. część gatunków kaczek), inne tworzą pary przez cały rok (np. kawka, łabędzie) – w takim przypadku ptaki zajmują terytorium lęgowe, będąc już w parze. Warto dodać, że mówienie o parach lęgowych w przypadku ptaków jest pewnym uproszczeniem, ponieważ niektóre z nich charakteryzują się znacznie bardziej skomplikowanymi strategiami rozrodczymi (patrz ramka poniżej).

CZY PTAKI W OKRESIE LĘGOWYM ZAWSZE ŁĄCZĄ SIĘ W PARY?

Wśród ptaków istnieje wiele różnorodnych strategii rozmnażania. Najczęstszą taktyką jest tworzenie monogamicznych par – jeden samiec łączy się tylko z jedną samicą. W ten sposób rozmnaża się większość naszych ptaków. Co ciekawe, naukowcy odkryli, że u wielu gatunków uważanych za monogamiczne samice w rzeczywistości kopulują z wieloma samcami (są to tzw. kojarzenia pozapartnerskie) – w gnieździe monogamicznej pary często znajdują się więc pisklęta różnych ojców! U niektórych gatunków jeden samiec kojarzy się w trakcie sezonu lęgowego z wieloma (co najmniej dwoma) samicami – jest to tzw. poligynia. Samiec może posiadać kilka partnerek jednocześnie (to tzw. poligynia równoczesna) lub skojarzyć się z kolejną samicą jeszcze w tym samym sezonie, jednak dopiero po zakończeniu poprzedniego lęgu (to tzw. poligynia sekwencyjna). W ten sposób rozmnażają się np. kuraki, a także bataliony. Rzadkim systemem rozrodczym jest poliandria – sytuacja, w której jedna samica łączy się z kilkoma samcami. Samica składa jaja do kilku różnych gniazd, natomiast ich wysiadywaniem i opieką nad potomstwem zajmują się samce (następuje tu tzw. odwrócenie ról płciowych). Wśród krajowych gatunków ta niezwykła taktyka występuje u mornela, a także płątkonoga szydłodziobego – gatunków widywanych u nas jedynie podczas przelotów. Niezwykle rzadkim systemem rozrodczym jest tzw. promiskuityzm, czyli jednoczesny związek wielu samców i samic. Występuje on m.in. u jednego z naszych najrzadszych lęgowych ptaków wróblowych – wodniczki, gniazdującej w północno-wschodniej Polsce.

Podczas łączenia się ptaków w pary ważne jest, podobnie jak u ludzi, aby wybrać właściwego partnera. U ptaków najczęściej to samice są płcią, która dokonuje wyboru. Fakt ten ma ważne konsekwencje biologiczne, powoduje bowiem, że samce w trakcie milionów lat ewolucji wykształciły niezwykle różnorodny wachlarz cech, którymi starają się przekonać samice, że to właśnie ich powinny wybrać do rozrodu. Jakie to cechy? Aby odpowiedzieć na to pytanie, wystarczy wybrać się na krótki spacer wiosną po babiogórskich łąkach lub lasach. Dźwięczny śpiew zięby,

PÁRENIE

Na jar začínajú vtáky s hniezdením. Pre nich je to najdôležitejšie obdobie v roku, lebo od neho závisí či úspešne vychovajú svoje potomstvo a tým odovzdajú svoje gény ďalším generáciám. U mnohých druhov samce priletia na hniezdiská o niečo skoršie a snažia sa obsadiť čo najlepšie teritórium. Samice priletia zvyčajne 1-2 týždne neskôr a vtedy začína proces spájania sa do párov. Niektoré druhy sa spájajú do párov už na zimovisku (napr. niektoré druhy kačíc), iné držia vzťah po celý rok (napr. kavky, labute) – v takomto prípade vtáky obsadzujú teritórium už ako pár. K tomu ešte treba dodať, že hovoriť o hniezdných pároch v prípade vtákov je isté zjednodušenie, pretože niektoré z nich majú oveľa komplikovanejšie rozmnožovacie stratégie (pozrite rámček nižšie).

VŽDY SA VTÁKY V OBDOBÍ HNIEZDENIA SPÁJAJÚ DO PÁROV?

Medzi vtákmi sa vyskytujú rôznorodé stratégie rozmnožovania. Najčastejšou taktikou je vytváranie monogamických párov – jeden samec sa spája s iba jednou samicou. Týmto spôsobom sa rozmnožuje väčšina našich vtákov. Zaujímavé je, že výskumníci odhalili, že u mnohých druhov považovaných za monogamické sa v skutočnosti samice pária s viacerými samcami (je to tzv. párenie sa mimo párov). V hniezde monogamického páru sa teda často nachádzajú mláďatá rôznych otcov! U niektorých druhov sa jeden samec pári počas hniezdnej sezóny s viacerými samicami (najmenej dvoma) – je to tzv. polygýnia. Samec môže mať niekoľko partneriek súčasne (tzv. simultánna polygýnia), alebo sa môže páriť s ďalšou samicou ešte počas tej istej sezóny, avšak už po zakončení predchádzajúceho hniezdenia (tzv. sekvenčná polygýnia). Týmto spôsobom sa rozmnožujú napr. kurotvaré, ale aj pobrežník bojovný. Zriedkavým reprodukčným systémom je polyandria – situácia, keď sa jedna samica pári s niekoľkými samcami. Samica znáša vajcia do niekoľkých hniezd, zatiaľ čo sedia na nich samce (je to tzv. odvrátenie rodových rolí). Medzi domácimi druhmi sa táto mimoriadna taktika vyskytuje u kulíka vrchovského, ale aj u lyskonoha úzkozobého – teda druhov, ktoré u nás môžeme pozorovať iba počas ich migrácií. Veľmi zriedkavým spôsobom rozmnožovania je tzv. promiskuita, teda súčasný vzťah viacerých samíc a samcov. Vyskytuje sa okrem iného u jedného z našich najzriedkavejších vrabcovitých vtákov, ktorý u nás hniezdi – trsteniarika vodného, hniezdiaceho v severno-východnom Poľsku.

Počas spájania sa do párov je podobne ako u ľudí dôležité, vybrať si toho správneho partnera. U vtákov sú to práve samice, ktoré najčastejšie vyberajú. Táto skutočnosť má významné biologické následky. Kvôli nej samce počas miliónov rokov vývoja vytvorili mimoriadne bohatú zbierku črt, ktorými sa snažia presvedčiť samicu aby si práve ich vybrala. Aké sú to črty? Ak chcete nájsť odpoveď na túto otázku, stačí len ak na jar pôjdete na krátku prechádzku po babiohorských lesoch a lúkach. Zvučný spev pinky obyčajnej, farebné operenie

kolorowe upierzenie gila, zręczne loty tokowe cierniówki czy powietrzne zaloty orlików krzykliwych to tylko niektóre sposoby samców na przekonanie samicy, że „to ja powinienem zostać twoim wybrankiem”. Cechy wyglądu, na podstawie których samica może oszacować „jakość” samca, nazywane są ornamentami płciowymi. Wśród nich najczęstszym jest właśnie ubarwienie. Badania naukowe wykazały, że samice nie oceniają całego upierzenia, nawet jeśli samce są bardzo barwne, lecz często jedynie jeden lub dwa elementy. Przykładowo u bogatki jest to szerokość czarnego pasa na brzuchu, u muchołówki białoszyjej wielkość jasnych plam na czole i skrzydłach, u remiza wielkość czarnej „maski” na głowie samców, a u dziwonii intensywność koloru czerwonego na ciele. Co ciekawe, samice modraszki dzięki temu, że widzą promieniowanie UV, oceniają jakość samców na podstawie intensywności ubarwienia, którego nie jesteśmy w stanie dostrzec

Zachowania godowe ptaków, takie jak tuki gągoła, to jedne z najbardziej widowiskowych zachowań w świecie zwierząt (gągoł, fot. C. Korkosz).

hýľa, svadobné lety penice občajnej, alebo vzdušné pytačky orlov kriľavých sú iba niektoré spôsoby samcov, aby presvedčili samicu, že „to práve ja by som mal byť tvoj partner”. Črty, na základe ktorých samica posudzuje „kvalitu” samca sú pomenované ako pohlavné ornamenty. Medzi nimi je tým najčastejším práve sfarbenie. Vedecké výskumy poukázali, že samice nehodnotia celé operenie, aj keď je samec veľmi farebný, ale iba jeden alebo dva jeho prvky. Napríklad u sýkorky veľkej je to šírka čierneho pásiku na bruchu, u muchárika bielokrkeho veľkosť svetlých škvŕn na temene a krídlach, u kúdelníčky lužnej veľkosť čiernej „masky” na hlave samcov a u červenáka karmínového intenzita červenej farby na tele. Zaujímavé je, že samice sýkorky belasej vďaka tomu že vidia UV žiarenie hodnotia kvalitu sfarbenia samcov na základe intenzity sfarbenia, ktoré my nie sme schopní ľudským okom zaznamenať! Ornamentami môžu byť aj napr. predĺžené perá,

Svadobné správanie sa vtákov, ako napríklad tokanie hlaholky severskej, je jedným z najpôsobivejších správání sa vo svete zvierat (hlaholka severská, fot. C. Korkosz).

Proces tanceria się w pary jest dla ptaków niezwykle ważny – od niego zależy w dużej mierze ich sukces lęgowy (żurawie, fot. T. Wilk).

Proces spájania do párov je pre vtáky veľmi dôležitý – od neho vo veľkej miere závisí úspech hniezdenia (žeriav popotavý, fot. T. Wilk).

Większość ptaków zasiedlających nasz kraj tworzy monogamiczne pary, w których samiec wiąże się z jedną partnerką – np. łabędzie nieme (po lewej, fot. T. Wilk). Do gatunków poligynicznych, u których jeden samiec wiąże się z kilkoma samicami, należy m.in. głuszec (po prawej, fot. M. Wielicki).

ludzkim okiem! Ornamentami mogą być także np. wydłużone pióra, czego najbardziej ekstrawaganckim przykładem są pawie, których sterówki mogą liczyć nawet do 1,5 m długości! Spośród naszych ptaków samce z dłuższymi piórami ogona chętniej wybierane są w przypadku dobrze znanych w babiogórskich wsiach dymówek. Z pewnością inaczej spojrzemy teraz na efektowne szaty samców ptaków, bowiem jak widać spełniają one niezwykle ważną funkcję. Zupełnie niezwykłym przykładem zabiegania o względy samicy jest bajkowe upierzenie samców bataliona – rzadkiego, będącego na skraju wymarcia w naszym kraju gatunku, który jednak dość licznie widywany jest podczas przelotów. U tego ptaka samce walczące na grupowych tokowiskach wykształciły tak niezwykłą różnorodność szat godowych, że ponoć nieznane są dwa samce o takim samym ubarwieniu.

Ale nie tylko wyglądem samce starają się zaimponować samicom – kolejną taką cechą jest śpiew. W przypadku niektórych gatunków wykazano, że samice preferują pewne specyficzne cechy piosenek, wnioskując na ich podstawie o jakości samca. Samice kulczyków preferują przykładowo piosenki zawierające dużo wysokich tonów, a w przypadku kapturki wykazano, że chętniej wybierane są samce, które po prostu śpiewają częściej. Więcej informacji o śpiewie i jego funkcjach znaleźć można w podrozdziale „Śpiew”.

Samice dokonują wyboru partnera również na podstawie zachowań samców. Szczególnie widowiskowym sposobem popisów przed samicami są grupowe tokowiska. Ten typ zachowań rozrodczych występuje głównie wśród gatunków poligynicznych, a więc takich, gdzie jeden samiec kojarzy się z wieloma samicami. Wśród naszych krajowych gatunków są to wspomniane wcześniej batalion,

Väčšina vtákov obývajúcich našu krajinu vytvára monogamné páry, v ktorých sa samec spája s jednou partnerkou – napr. labute veľké (vľavo, fot. T. Wilk). Príkladom polygínie, kde sa jeden samec spája s viacerými samicami je okrem iného hlucháň hôrny (vpravo, fot. M. Wielicki).

čoho najelegantnejším príkladom sú pávy, ktorých kormidlové perá môžu mať aj 1,5 m dĺžky! Medzi našimi domácimi vtákmi obývajúcimi babiohorské dediny je práve lastovička obyčajná ten druh, u ktorého si samica vyberie samca podľa dĺžky chvosta. Určite sa teraz inak pozriete na efektívne oblečenie vtačích samcov, lebo ako vyplýva s vyššie uvedeného, plní ono mimoriadne dôležitú funkciu. Úplne opačným príkladom lákania pozornosti samičiek je rozprávkové operenie samcov kalužiaka bahenného – druhu zriedkavého, v našej krajine takmer vyhynutého, ktorý je však dosť často pozorovaný počas migrácie. U tohto vtáka samce bojujúce počas hromadných tokov vytvorili mimoriadnu rozmanitosť svadobného operenia. Vraj neexistujú dva samce s rovnakým sfarbením.

No nielen svojim vzhľadom sa samce snažia zapôsobiť na samičky – ďalšou črtou je spev. V prípade niektorých druhov bolo dokázané, že samice uprednostňujú isté špecifické vlastnosti pesničiek, na základe ktorých posudzujú kvalitu samca. Samice kanárikov poľných majú napríklad rady piesne obsahujúce mnoho vysokých tónov. V prípade penice čiernohlavej bolo dokázané, že si radšej vyberú samca, ktorý spieva častejšie. Viac informácií o speve a jeho funkciách nájdete v podkapitole „Spev”.

Samice si vyberajú partnera aj na základe správania sa samcov. Obzvlášť veľkolepým spôsobom predvádzania sa pred samicami je hromadné tokanie. Tento typ reprodukčného správania sa sa vyskytuje hlavne medzi polygennými druhmi, tými v ktorých sa jeden samec pári s mnohými samicami. Medzi domácimi druhmi sú to predtým uvedený pobrežník bahenný, ale aj tetrov hoľniak a hlucháň hôrny vyskytujúce sa regiónu Babej hory. Za prítomnosti samíc samce so sebou na tokaniskách bojujú, vykonávajú efektívne „tance“, ale aj spievajú komplikované

a także występujące w regionie Babiej Góry cietrzew i głuszec. Na tokowiskach samce w obecności samic walczą ze sobą, wykonują efektowne „tańce”, a także skomplikowane pieśni godowe, będąc „aktorami” jednych z najwspanialszych spektakli przyrodniczych. W grupach takich często jedynie jeden samiec, najlepszy na tokowisku, bierze udział w późniejszym rozrodzie. Samice siłę i zręczność samców oceniać mogą również podczas wspólnych lotów tokowych – szczególnie spektakularnych wśród ptaków szponiastych, takich jak: orły przednie, bieliki czy orliki krzykliwe. U tego ostatniego gatunku szczególnie widowiskowym elementem takich lotów jest szczepianie się pazurami pary ptaków i wirujący lot duetu w dół z dużą prędkością. Loty tokowe występują także u wielu ptaków siewkowych – m.in. występujących na Podbabiogórzu czajek i słonek. Wreszcie samice oceniają również podarunki dostarczane przez samce. U niektórych gatunków przynoszą samicom pokarm – małe rybki w przypadku rybitw bądź

Samce próbują przekonać samice o swojej jakości często za pomocą ekstrawaganckich barw. Różnorodność upierzenia samców bataliona jest tak duża, że ponoć nie stwierdzono nigdy dwóch tak samo ubarwionych ptaków (fot. S. Bodak).

svadobné piesne a tým sa stávajú „hercami” jedných z najväčkolepejších predstavení v prírode. Rozmnožovania sa potom zvyčajne zúčastňuje iba jeden samec, najlepší na tokanisku. Samice môžu tiež silu a zručnosti samcov hodnotiť počas spoločných „tokacích” letov – najzaujímavejšie sú u jastrabotvarých vtákov, ako napríklad orol skalný, orliak morský a orol kriklavý. U tohto posledného druhu je zvlášť úchvatným prvkom týchto letov spájanie sa pazúrami. Pár vtákov sa spojí pazúrami a predvádza veľmi rýchly, vírivý a strmhlavý let duetu. Lety počas toku sa tiež vyskytujú u mnohých prepeľovcotvárych vtákov – v regióne Babej hory u cíbikov alebo slúk. Konečne, samice hodnotia aj darčeky, ktoré im samce donesú. U niektorých druhov prinášajú samicám potravu – malé rybky v prípade rybárikov, alebo hmyz či hlodavce v prípade strakošovitých. Možno práve na základe toho samica hodnotí, či potenciálny partner bude dobrým otcom. Prvkom,

Samce sa často snažia presvedčiť samicu o svojej kvalite aj extravagantnými farbami. Rozmanitosť operenia samcov bojovníka pobrežného je tak veľká, že vraj nikdy neboli nájdené dva rovnako sfarbené samce (fot. S. Bodak).

owady czy gryzonie w przypadku dzierzb. Być może na tej właśnie podstawie samica ocenia, czy potencjalny przyszły partner podola obowiązkowi rodzicielskiemu. Elementem, który ma wpływ na decyzję samicy o połączeniu się w parę, jest niekiedy również jakość siedliska zajętego przez samca czy też jakość miejsca wybranego na gniazdo. W przypadku większości gatunków decyzja o wyborze samca podejmowana jest prawdopodobnie jednocześnie na podstawie wielu czynników – wyglądu, śpiewu, lokalizacji i jakości terytorium.

Warto zauważyć, że w zdecydowanej większości przypadków to samce konkurują o samice. Jednak są również gatunki, u których nastąpiło tzw. odwrócenie ról płciowych. U tych ptaków to samice są barwniej upierzone i to one rywalizują o względy samców, które spełniają również wszystkie, oprócz składania jaj, obowiązki związane z wyprowadzeniem lęgu – a więc budują gniazdo, wysiadują jaja i karmią potomstwo. Taką nietypową strategię ewolucyjną możemy zaobserwować u mornela pojawiającego się rzadko podczas przelotów na Babiej Górze, a także u innego przelotnego ptaka – płatkonoga szydłodziobego. Na koniec warto odpowiedzieć sobie na pytanie, czy ptaki łączą się w pary na jeden tylko sezon, czy na całe życie. Zdecydowana większość gatunków, szczególnie drobnych ptaków śpiewających, łączy się jedynie na jeden sezon. Wśród większych ptaków także jest to dominująca strategia, a gatunki, które łączą się na wiele lat, to m.in. bociany, łabędzie czy wiele ptaków krukowatych.

ŚPIEW

W okresie wiosenno-letnim śpiew ptaków jest z pewnością najbardziej wyrazistym sygnałem ich obecności w naszym otoczeniu i jednym z symboli świata przyrody w ogóle. W majowy poranek nie musimy nawet otwierać okna, aby usłyszeć przynajmniej kilka gatunków ptaków śpiewających w sąsiedztwie naszego domu. Po co i jak śpiewają ptaki?

Śpiew ptaków to z reguły dość skomplikowany zestaw głosów wydawany w okresie lęgowym. Oczywiście nie wszystkie ptaki śpiewają, a umiejętność śpiewu w szczególności dotyczy dużej grupy tworzącej podrząd ptaków śpiewających, która na całym świecie obejmuje ponad 4000 gatunków. U ptaków tych specyficzna budowa krtani, podniebienia i rozbudowane mięśnie głosowe pozwalają na wydawanie skomplikowanych serii dźwięków, które potocznie nazywamy śpiewem. Do grupy ptaków śpiewających należą m.in. wszystkie drobne ptaki wróblowe występujące w naszym kraju. W grupie tej są również wyjątki – gatunki, które nie śpiewają, np. jemioluska.

Śpiew wydawany jest głównie przez samce na początku okresu lęgowego, co wiąże się z jego dwiema zasadniczymi funkcjami. Pierwszą z nich jest zasygnalizowanie innym, przebywającym w pobliżu samcom, że dane terytorium jest już zajęte. Drugą funkcją śpiewu jest poinformowanie samicy o obecności samca. Samica na podstawie śpiewu nie tylko może odnotować obecność samca, ale także, jak wskazano w poprzednim podrozdziale, ocenić na podstawie długości czy układu piosenki jego „jakość”. Potwierdzeniem takich właśnie funkcji śpiewu są badania pokazujące, że jego intensywność z reguły spada po połączeniu się samca z samicą i stopniowo całkowicie wygasa wraz z zaawansowaniem kolejnych

który ma wpływ na rozhodnięcie samicy o spojení sa do páru, je tiež kvalita biotopu, ktorý obsadil samec, alebo aj kvalita miesta, ktoré zvolil na hniezdenie. V prípade väčšiny druhov je rozhodnutie o výbere samca pravdepodobne výsledkom mnohých súčasne sa vyskytujúcich faktorov – vzhľadu, spevu, biotopu a kvality teritória.

Stojí za to spomenúť, že vo veľkej väčšine prípadov to práve samce súperia o pozornosť samice. Sú však aj druhy, u ktorých sa uskutočnilo tzv. odvrátenie rodových rolí. U týchto druhov sú práve samice farebnejšie a to ony súperia o samcov, ktorí okrem znesenia vajec, plnia aj všetky ostatné povinnosti spojené s hniezdením. A teda stavajú hniezdo, sedia na vajciach a krmia mláďatá. Takú netypickú stratégiu môžete pozorovať u kulíka vrchovského, ktorý sa niekedy počas migrácie zjaví nad Babou horou, ale aj u iného migrujúceho vtáka – lyskonoha úzkozobého.

Nakoniec stojí za to si odpovedať na otázku, či sa vtáky spájajú do párov na jednu sezónu, alebo na celý život? Drvivá väčšina druhov najmä tých spevavých sa spája iba na jednu sezónu. Medzi väčšími vtákmi je to tiež uprednostňovaná stratégia. Druhmi ktoré sa spájajú na mnohé roky do párov sú napríklad okrem iného bociany, labute, alebo mnohé krkavcovité.

SPEV

V jarno-letnom období je spev vtákov určite tým najvýraznejším signálom ich prítomnosti v našom okolí a jedným zo symbolov životného prostredia vôbec. V májové ráno nemusíte ani otvárať okno, aby ste mohli počuť aspoň niekoľko druhov spevajúcich vtákov v susedstve vášho domu. Na čo a ako vtáky spevajú?

Spev vtákov je zvyčajne pomerne zložitá zbierka hlasov, vydávaných v období hniezdenia. Samozrejme, nie všetky vtáky spevajú a schopnosť spevať sa konkrétne vzťahuje na veľkú skupinu spevavých vtákov, do ktorej na celom svete patrí viac ako 4000 druhov. Tieto vtáky majú charakteristickú stavbu hrtana, podnebia a silné hlasové svaly, čo im umožňuje vydávať komplikované série zvukov, ktoré obyčajne nazývame spevom. Do skupiny spevavých vtákov patria okrem iného všetky drobné vrabcovité vtáky vyskytujúce sa v našej krajine. V tejto skupine sú ale aj výnimky – druhy, ktoré nespievajú, napr. chochláč severský.

Spev je hlavne vydávaný samcami na začiatku hniezdneho obdobia, čo sa spája s dvoma základnými funkciami. Prvou z nich je signalizovanie iným v blízkosti sa nachádzajúcim samcom, že dané teritórium je už obsadené. Druhou funkciou je oznámiť samici, že samec je prítomný. Samica na základe spevu nielenže môže zistiť prítomnosť samca, ale ako už bolo uvedené v predošlej kapitole, na základe dĺžky a skladby posúdiť aká je jeho „kvalita”. Potvrdením takýchto funkcií spevu sú výskumy dokazujúce, že jeho intenzita klesá po spojení sa samca so samicou, až s postupom nasledujúcich etáp hniezdenia mizne úplne. V prípade blízko príbuzných druhov je tiež ďalšou funkciou spevu uľahčiť samici rozpoznanie samca tohto istého druhu. U takmer identicky vyzerajúcich druhov, ako napríklad kolibiarik čipčavý a kolibiarik spevavý, slávik obyčajný a slávik veľký, alebo

etapów lęgu. Dodatkową funkcją śpiewu w przypadku blisko spokrewnionych gatunków jest także ułatwienie samicy rozpoznania samca własnego gatunku. U niemal identycznie wyglądających, siostrzanych gatunków, takich jak: pierwiosnek i piecuszek, słowik rdzawy i słowik szary, czy czarnogłówka i sikora uboga, to właśnie całkiem odmienny śpiew tych ptaków sprawia, że samice przez przypadek nie kojarzą się z samcem niewłaściwego gatunku. Przy okazji ułatwia to również obserwatorom ptaków rozróżnianie wielu wizualnie niemal identycznych gatunków.

Co ciekawe, niekiedy ptaki śpiewają również w okresie jesienno-zimowym – najczęściej usłyszymy wtedy piosenkę rudzika, pierwiosnka, kopciuszka, szpaka, strzyżyka, bogatki i modraszki. Funkcje takiego jesiennego śpiewu mogą być różnorakie: sygnalizowanie zajęcia jesiennego terytorium żerowiskowego, uczenie się śpiewu przez ptaki młode, a w przypadku niektórych gatunków jest to preludium do wiosennego zajęcia terytorium. Aby jeszcze bardziej skomplikować sytuację, warto dodać, że u wielu gatunków ptaków śpiewają także... samice. Takie

Śpiewający samiec zięby oznajmia innym samcom, że to terytorium jest już zajęte, a także przywabia do niego samice (fot. T. Wilk).

sýkorka čiernohlavá a sýkorka hôrna, práve úplne odlišný spev týchto vtákov spôsobuje, že sa samice spájajú s tým správnym samcom. Zároveň je to pomoc pre pozorovateľov vtákov pri rozlišovaní takmer identických druhov.

Zaujímavé je, že niekedy vtáky spievajú aj v jesenno-zimnom období – vtedy je najčastejšie počuť pesničku červienky obyčajnej, kolibiarika čipčavého, žltochvosta domového, škorca obyčajného, orieška obyčajného, sýkorky veľkej alebo sýkorky belasej. Funkcie takého jesenného spevu môžu byť rôzne: signalizovanie obsadenia územia jesenného kŕmenia sa, výučba spevu mladými vtákmi, a v prípade niektorých druhov je to predohra k jarnému obsadzovaniu teritória. Aby sme ešte viac skomplikovali situáciu, stojí za to dodať, že u mnohých druhov spievajú aj... samice. Také správanie je zvlášť rozšírené medzi tropickými druhmi, kde reprezentanti oboch pohlaví často spievajú v duetách. Medzi našimi vtákmi boli spievajúce samice pozorované okrem iného u vrchárky červenkavej, vrchárky

Spievajúci samec pinky obyčajnej oznamuje iným samcom, že toto teritórium je už obsadené, tým istým spôsobom doň láka samičku (fot. T. Wilk).

zachowanie jest szczególnie rozpowszechnione wśród gatunków tropikalnych, gdzie przedstawiciele obu płci śpiewają często w duetach. Wśród naszych ptaków śpiewające samice odnotowano m.in. u płochacza halnego, pokrzywnicy, rudzika, trzciniaaka i szpaka. Samice śpiewają m.in. po to, aby zwrócić uwagę samca lub bronić terytorium przed innymi samicami.

Z reguły śpiew jest dość złożony, a wśród babiogórskich wirtuozów wyjątkowo skomplikowany i jednocześnie piękny śpiew wyróżnia np.: kosa, słowika szarego, zaganiacza, skowronka, łożówkę czy strzyżyka. Jednak niektóre z ptaków śpiewających odznaczają się śpiewem o strukturze prostszej niż ten wydawany przez ptaki nieśpiewające. Przykładem naszych gatunków o prostym śpiewie są takie babiogórskie ptaki jak: świergotek łąkowy, czarnogłówka, pierwiosnek czy bogatka. Mimo że każdy gatunek śpiewa nieco inaczej, to również zmienność śpiewu w obrębie gatunku bywa ogromna. U wielu ptaków samiec umie zaśpiewać kilka, a nawet kilkanaście różnych typów piosenek różniących się od siebie, choć wielu z tych różnic ucho ludzkie nie jest w stanie wyłapać. Rekordzistami w tym względzie wśród naszych gatunków są śpiewak oraz słowik rdzawy – jeden samiec może mieć w swoim repertuarze ok. 100-200 różnych typów piosenek.

A co z ptakami, które nie umieją śpiewać? Kuraki, ptaki siewkowe, gołębie, dzięcioły i wiele innych – w jaki sposób one sygnalizują zajęcie terytorium lub przywabiają samice? Wiele z nich wykształciło tzw. głosy godowe, które spełniają dokładnie taką samą funkcję jak piosenka ptaków śpiewających. Derkanie derkacza, nocny głos przepiórki, kukanie kukułki, gruchanie siniaka czy jęklliwe zawodzenie dzięcioła zielonego – to tylko niektóre z przykładów. Jednym z najbardziej nietypowych głosów godowych wśród krajowych ptaków jest buczenie bąka – potężne przypominające dmuchnięcie w pustą butelkę głosy. Większość głosów godowych ma znacznie prostszą strukturę niż piosenka gatunków śpiewających. Jednak i tu są wyjątki – głos godowy jarzębka – wysoko zaśpiewana, szybka zwrotka – jest bardziej złożony niż śpiew niejednego ptaka wróblowego. Cechą głosów godowych jest również to, że są z reguły znacznie głośniejsze niż śpiew, ponieważ wydawane są przez o wiele większe ptaki. O ile trele większości drobnych ptaków śpiewających słychać z odległości maksymalnie 100-200 metrów, o tyle głosy godowe przepiórki czy derkacza słychać z ponad kilometra. Prawdziwym światowym rekordzistą jest jednak wspomniany bąk – jego buczenie rozchodzi się nawet na 3-4 km! Niektóre ptaki radzą sobie z nieumiejętnością śpiewania, wydając głosy godowe jeszcze inaczej. Najciekawszym przykładem jest kszysk, który w locie godowym wydaje, dzięki wibrującym sterówkom w ogonie, dźwięki przypominające beczenie owiec. Wśród innych głosów tego typu jest werblowanie (czyli bębnienie w puste rezonujące gałęzie) dzięciołów, klekotanie bocianów czy klaskanie skrzydłami w locie godowym gołębi i lelka.

Na koniec warto wspomnieć, że śpiew i głosy godowe to najpiękniejsza i najlepiej znana nam część „dźwiękowej” aktywności ptaków. Ale przecież każdy z gatunków posiada wiele różnych, innych niż godowe, typów głosów – kontaktowe, alarmowe czy wabiące. Wszystkie one składają się na niezwykle różnorodny ptasi repertuar i sprawiają, że nauka jego rozpoznawania to niezwykle ciekawe i nigdy niekończące się zajęcie.

modrej, červienky obyčajnej, trsteniarika veľkého a škorca obyčajného. Samice spievajú okrem iného preto, aby obrátili na seba pozornosť samca alebo bránili svoje teritórium pred inými samicami.

Zvyčajne je spev pomerne zložitý. Medzi babiohorskými virtuózmi je zvlášť komplikovaný a zároveň krásny napríklad spev drozda čierneho, slávika veľkého, sedmohláska obyčajného, škovránka, trsteniarika obyčajného alebo orieška obyčajného. Avšak niektoré zo spevavých vtákov sa vyznačujú spevom so štruktúrou jednoduchšou ako ten vydávaný nespevavými vtákmi. Príkladom našich vtákov, ktorých spev je jednoduchý, sú: ľabtuška lúčna, sýkorka čiernohlavá, kolibiarik čipčavý alebo sýkorka veľká. Napriek tomu, že každý druh spieva niečo inak, aj variabilita spevu je v rámci jedného druhu občas obrovská. U mnohých vtákov samec dokáže zaspievať niekoľko rôznych typov pesničiek, ktoré sa medzi sebou líšia, hoci ľudské ucho mnohé z tých rozdielov nie je schopné zaznamenať. Medzi našimi domácimi druhmi, sú rekordmanmi v tomto smere drozd plavý alebo slávik obyčajný – jeden samec môže mať vo svojom repertoári cca 100-200 rôznych typov pesničiek.

Čo teda s vtákmi, ktoré nevedia spievať? Kurotvaré, prepelovcotvaré, holuby, ďatle a mnohé iné – akým spôsobom signalizujú svoju prítomnosť, teritórium a ako lákajú samice? Mnohé z nich vytvorili tzv. svadobné hlasy, ktoré plnia celkom rovnakú funkciu, ako pieseň u spevavých vtákov. Škriekavé zvuky chrapkáča poľného, nočný hlas prepelice poľnej, kukanie kukučky, hrkútanie holuba plúžika, alebo ťahavé jačanie žlty zelenej – to sú iba niektoré z príkladov. Jedným z najviac netypických svadobných hlasov medzi domácimi vtákmi je bučanie bučiaka veľkého – silné hlasy, pripomínajúce dutie do prázdnej fľaše. Väčšina svadobných hlasov má oveľa jednoduchšiu štruktúru, ako pieseň spevavých vtákov. Ale aj tu sú výnimky – svadobný hlas jariabka hôrneho, teda vysokým hlasom zaspievaná rýchla strofa je viac zložitá ako spev nejedného vrabcovitého vtáka. Črtou svadobných hlasov je aj to, že zvyčajne sú hlasnejšie ako spev, lebo sú vydávané oveľa väčšími vtákmi. Nakoľko spevy väčšiny spevavých vtákov je možné počuť zo vzdialenosti 100-200 metrov, svadobné hlasy prepelice poľnej, alebo chrapkáča počujete zo vzdialenosti viac ako kilometer. Ozajstným svetovým rekordmanom je však vyššie spomenutý bučiak veľký – jeho bučanie je počuť aj zo vzdialenosti 3-4 km! Niektoré vtáky, ktoré nedokážu spievať si s týmto nedostatkom poradia ešte inak. Najzaujímavejším príkladom je močiarnica mekovatá, ktorá počas svadobného letu vďaka vibrujúcim kormidlovým perám na chvoste vydáva zvuk pripomínajúci mečanie oviec. Medzi takéto zvuky patrí aj bubnovanie ďatľov do prázdnych rezonujúcich konárov, klepanie bocianov, alebo tieskanie krídlami počas svadobného letu u holubov a lelka.

Nakoniec stojí za to spomenúť, že spev a svadobné zvuky sú tá najkrajšia a nám najlepšie známa časť „zvukovej” aktivity vtákov. Ale predsa každý druh disponuje mnohými, no inými než tie svadobné, typmi hlasov – kontaktné, oznamujúce nebezpečenstvo, alebo lákajúce. Všetky tieto zvukové prejavy tvoria veľmi rôznorodý vtáčí repertoár a spôsobujú, že ich rozpoznávanie je mimoriadne a nikdy sa nekončiaca činnosť.

Niektóre gatunki, takie jak spokrewniony ze słowikami podróżniczek, posiadają w swoim repertuarze wiele typów skomplikowanych piosenek. Także większe gatunki ptaków, np. derkacz, wydają głosy godowe, które choć nie są najczęściej tak złożone, jak piosenka ptaków śpiewających, to pełnią podobną funkcję (od lewej; podróżniczek, fot. T. Wilk; derkacz, fot. C. Korkosz).

Niektóre druhy, ako například slávikovi obyčajnému príbuzný slávik modrák, má vo svojom repertoári mnohé typy zložitých pesničiek. Podobne aj väčšie druhy vtákov, napr. chrapkáč poľný, vydávajú svadobné zvuky, ktoré hoci nie sú také zložité ako pesnička spevavých vtákov, plnia rovnakú funkciu (zľava; slávik modrák, fot. T. Wilk; chrapkáč poľný, fot. C. Korkosz).

GNIAZDA

Tak jak wielka jest różnorodność ptasich sylwetek, barw i głosów, tak duża jest również rozmaitość budowanych przez nie gniazd. Olbrzymie gniazdo orla przedniego, murowane lokum oknówki, niedbała konstrukcja siedziby grzywacza czy misterna czarka uwita przez zaganiacza – wszystkie budowane są w tym samym celu – aby bezpiecznie wyprowadzić lęg.

Podstawową funkcją gniazd jest oczywiście zapewnienie ptakom miejsca do inkubacji jaj, a także do rozwoju piskląt. To powoduje, że mimo swojej olbrzymiej różnorodności, większość gniazd posiada kilka wspólnych cech. Po pierwsze, mają one zasadniczo ten sam schemat budowy – jest to z reguły czarka, która sprawia, że rodzicowi łatwo znieść i wysiadywać jaja, a pisklęta są mniej narażone na wypadnięcie z gniazda. Taka budowa poprawia także izolację lęgu od warunków zewnętrznych – zimna, wiatru czy deszczu. Po drugie, zdecydowana większość gniazd jest bardzo dobrze ukryta, aby zmniejszyć ryzyko zniszczenia lęgu przez drapieżnika. Ptaki starają się sprostać powyższym wymogom poprzez budowę dwóch głównych typów gniazd – tzw. gniazd odkrytych oraz gniazd ukrytych w dziuplach i norach.

Obraz „przeciętnego” gniazda odkrytego to zbudowana z łodyg, traw lub gałęzi półkolista czarka, dobrze schowana na ziemi lub wśród gałęzi krzewów czy drzew (to tzw. gniazda otwarte). Większość gniazd otwartych wygląda bardzo podobnie i często nie sposób odgadnąć, kim jest właściciel. Niektóre ptaki budują jednak gniazda w sposób charakterystyczny dla gatunku, związany przede wszystkim z użyciem specyficznego budulca czy nietypową wyściółką w gnieździe. Przykładem niech będzie ziemna wylepa w gnieździe śpiewaka, użycie mchów w ścianach gniazda zięby, ażurowa, prześwitująca konstrukcja gniazda sierpówki czy puchowa struktura gniazda raniuszka. Stosunkowo niewielka grupa ptaków wije tzw. gniazda odkryte zamknięte – mają one kształt kulisty i otwór wlotowy umieszczony z boku. Gniazda takie zakładają m.in. strzyżyk, piecuszek, pierwiosnek, raniuszek, a także remiz. Konstrukcja pleciona przez ten ostatni gatunek jest często podawana za przykład najbardziej niezwykłego gniazda wśród naszych krajowych ptaków. Gniazdo remiza budowane na końcu cienkiej, wiotkiej gałązki to „woreczek” misternie utkany z włókien roślin oraz puchu z nasion topól i wierzb. Całość jest tak miękka i przy tym wytrzymała, że gniazda te wykorzystywano dawniej jako pantofle dla dzieci. Specyficzną formą takich zamkniętych gniazd są też konstrukcje budowane przez jaskółki – dymówkę i oknówkę. Są to zlepiene śliną grudki ziemi, błota i fragmentów roślin tworzące czarki – praca nad taką „lepianką” może trwać nawet dwa tygodnie. Dość regularnie zdarza się, że gniazda jaskółek zasiedlają również inne ptaki – gniazdują w nich niekiedy wróble, mazurki czy muchołówki szare. Szczególnym przykładem wykorzystywania gniazd przez inne gatunki są gniazda bociana białego – stwierdzono w nich lęgi kilkunasu gatunków ptaków, najczęściej wróbli i mazurków.

Wśród ptaków zakładających gniazda ukryte najważniejszą grupą są dziuplaki, czyli ptaki wyprowadzające lęgi w dziuplach. Spośród naszych krajowych gatunków należą do nich m.in. niektóre sowy, siniak, wszystkie nasze dzięcioły i sikory, kowalik, szpak, mazurek i pełzacz, a także – co ciekawe – dwa gatunki kaczek: nurogęs i gągoł. Część tych gatunków – przede wszystkim sowy i dzięcioły – praktycznie w ogóle nie „buduje” gniazd, składając jaja wprost na dnie dziupli. Pozostałe gatunki dziuplaków z reguły wyściełają dziuple, robią to np. sikory wijące grube gniazda z sierści i piór, o czym możemy się przekonać, czyszcząc jesienią ich budki lęgowe. Wśród ptaków

HNIEZDA

Rozmanitość sylwet vtákov, farieb a hlasov je skvelá, no rovnako bohatá je aj rozmanitosť nimi stavaných hniezd. Obrovské hniezdo orla skalného, murovaný byt skaliarika sivého, nedbalá konštrukcia obydlia holuba hrivnáka, alebo sedmohláskom precízne zapletená mištička – všetky sú budované na ten istý účel – aby hniezdenie prebehlo bezpečne.

Základnou funkciou hniezda je samozrejme zabezpečiť miesto pre inkubáciu vajec, ale aj pre vývoj mláďat. Vzhľadom na to väčšina hniezd, má napriek tej obrovskej rozmanitosti, niekoľko spoločných vlastností. Po prvé, majú v podstate rovnakú konštrukciu – je to zvyčajne miska, ktorej tvar umožňuje rodičom jednoducho znieść vajcia a sedieť na nich, okrem toho zabezpečuje mláďatá pred vypadnutím z hniezda. Taká konštrukcia takisto izoluje mladé vtáky od vonkajších podmienok – chladu, vetru alebo dažďa. Po druhé, veľká väčšina hniezd je veľmi dobre skrytá, aby sa znížilo riziko zničenia vajec dravcom. Vtáky sa snažia vyrovnať s vyššie uvedenými požiadavkami prostredníctvom dvoch základných typov hniezd – tzv. odhalených hniezd a hniezd skrytých v dutinách a norách.

„Priemerné” odhalené hniezdo je konštrukcia zo stoniek, tráv alebo konárikov, má tvar misky a je dobre skrytá na zemi, alebo v konároch stromov či kríkov (to tzv. otvorené hniezda). Väčšina otvorených hniezd vyzerá veľmi podobne a často je ťažké uhádnuť, kto je ich majiteľom. Niektoré vtáky však budujú hniezda spôsobom charakteristickým pre daný druh, používajú špecifický materiál, alebo netypickú výplň. Príkladom môže byť hniezdo drozda plavého, vystierané zemou, machy v stenách hniezda pinky obyčajnej, mriežkovaná a priesvitná konštrukcia hniezda hrdličky záhradnej, alebo perím vystierané hniezdo mlynárky dlhochvostej. Dosť neveľká skupina vtákov buduje tzv. hniezda odkryté uzatvorené – majú guľatý tvar a bočný vchod. Takéto hniezda majú napríklad oriešok obyčajný, kolibiarik spevavý, kolibiarik čipčavý, mlynárka dlhochvostá, ale aj kúdeľníčka lužná. Konštrukcia pletená týmto posledným druhom je často uvádzaná ako príklad najneobvyklejšieho hniezda spomedzi našimi domácich druhov. Svoje hniezdo kúdeľníčka stavia na konci tenkej halúžky. Je to precízne utkané „vrecko” z rastlinných vlákien a z chumáčov nažiek vrby a topoľa. Celok je taký mäkký a pritom trvalý, že hniezda tie boli v minulosti používané ako topánky pre deti. Špecifickou formou takýchto uzatvorených hniezd sú tiež miskovité konštrukcie stavané lastovičkou obyčajnou a skaliarikom sivým. Sú to slinou zlepené hrdky hlíny, blata a kúsky rastlín tvoriace hniezdo – práca pri takej stavbe môže trvať aj dva týždne. Dosť pravidelne sú hniezda lastovičiek obývané inými druhmi – niekedy v nich hniezdia vrabce domové, alebo mucháre sivé. Osobitným príkladom hniezda používaného inými druhmi sú hniezda bociana bieleho – bolo v nich zistené hniezdenie niekoľkých druhov vtákov, najčastejšie vrabcov obyčajných.

Medzi vtákmi, ktoré budujú skryté hniezda, sú najdôležitejšou skupinou dutinové hniezdiče, teda vtáky hniezdiate v dutinách. Do tejto skupiny patria naše domáce vtáky ako napríklad niektoré sovy, holub plúžik, všetky naše ďatle a sýkorky, brhlík obyčajný, škorec obyčajný, vrabec obyčajný, vtáky kôrovníkovité, ale aj dva druhy kačíc – potápač veľký a hlaholka severská. Časť týchto druhov – predovšetkým sovy a ďatle takmer vôbec „nebudujú” hniezda, ale vajcia znášajú priamo na dne dutiny. Dutiny ostatných druhov sú najčastejšie vystierané; napríklad sýkorky vijú hrubé hniezda zo srsti a pier, o čom sa môžeme presvedčiť ak na jeseň čistíme ich hniezdné

zakładających gniazda ukryte są także te gniazdujące w ziemi – należy tu zaledwie kilka krajowych gatunków, spośród których trzy gniazdują w regionie Babiej Góry: zimorodek, żoła i brzegówka. Wszystkie one kopią w skarpach długie tunele, na końcu których, w komorze lęgowej, składają jaja. Część ptaków wykorzystuje płytkie dziuple bądź załomy skalne i inne nisze do zakładania tzw. gniazd półotwartych – należą tu m.in. pliszka siwa i górską, a także muchołówka szara.

Gniazda zróżnicowane są tak bardzo nie tylko ze względu na swoją budowę, ale także umiejscowienie. Większość gatunków zakłada gniazda w roślinności – na ziemi, w krzewach i na drzewach, wykorzystując do tego celu wszelkie możliwe nisze i zakamarki. Jednak w rzeczywistości znaleźć je można praktycznie w każdym typie siedliska, często w miejscach, gdzie zupełnie byśmy się ich nie spodziewali. Na otwartej toni wodnej znajdziemy pływające gniazda perkozów i rybitw

Gniazdo zapewnić musi bezpieczeństwo i odpowiednie warunki do inkubacji jaj oraz wychovu piskląt (oknówka, fot. M. Karetta).

búdky. Medzi vtákmi stavajúcimi skryté hniezda sú aj také, ktoré hniezdia na zemi – do tejto skupiny patrí sotva niekoľko druhov a tri z nich hniezdia v regióne Babej hory: rybárik riečny, včelárik zlatý a brehuľa hnedá. Všetky tieto druhy vyhrabávajú dlhé nory vo svahoch na konci ktorých urobia komôrku, kde znášajú vajcia. Niektoré vtáky používajú plytké dutiny alebo skalné štrbiny, aby v nich vytvorili polootvorené hniezda – sú to okrem iného trasochvost biely a horský, ale aj muchár sivý.

Hniezda sú rozmanité nielen kvôli svojej konštrukcii, ale aj ich umiestneniu. Väčšina druhov umiestňuje hniezda do vegetácie – na zemi, v kríkoch alebo na stromoch, využívajú pritom akékoľvek možné jamky, kútiky a štrbiny. Avšak v skutočnosti nájsť ich môžete v takmer každom druhu biotopu, často na miestach, kde by ste ich vôbec neočakávali. Napríklad na otvorenej vodnej ploche plávajúce hniezda potápky chochlatej a čoríka čierneho. Na skalných policiach hniezdia

Hniezdo musí poskytovať bezpečné a primerané podmienky na inkubáciu vajec a vývoj mláďat (Oknówka, fot. M. Karetta).

Obecność dziuplastych drzew jest niezbędna, aby wiele leśnych gatunków ptaków miało miejsce do zakładania gniazd (po lewej puszczyk uralski, fot. M. Trybała). Remiz należy do budowniczych najbardziej kunsztownych gniazd spośród ptaków występujących w Polsce (po prawej remiz, fot. H. Gajda).

czarnych, na półkach skalnych lęg wyprowadzają m.in. puchacz, sokół wędrowny i pustułka, na piaszczystych plażach gniazduje sieweczka obrożna i rybitwa białoczelna, w żywopłotach gniazda zakłada piegża, w norach gryzoni białorzytka, a na budynkach m.in. bocian biały, kopciuszek czy jaskółki. Miejsca założenia gniazd są niekiedy zupełnie nietypowe – drobne ptaki śpiewające mogą je lokować w słupkach ogrodzeniowych, skrzynkach na listy, starych butach i garnkach, a gniazda pliszki siwej i kopciuszka odnotowano nawet na przemieszczających się po placu budowy pojazdach!

Drobne ptaki wróblowe budują nowe gniazda każdego roku (wyjątkiem są jaskółki, chętnie wykorzystujące zeszloroczne). Natomiast większość dużych ptaków wykorzystuje te same gniazda przez wiele lat, jedynie je poprawiając i dobudowując. U większości gatunków gniazda budują oboje rodzice, choć ich wkład w pracę może być zróżnicowany. Jedynie w przypadku kilku grup ptaków, m.in. kaczek i kuraków, gniazda budowane są wyłącznie przez samice. Warto także przypomnieć, że nie wszystkie nasze ptaki budują gniazda. Najbardziej znanym przykładem jest kukułka, która znosi jaja do gniazd innych gatunków. Samice podrzucające jaja dość często zdarzają się także u kaczek – np.: czernicy, głowienki czy podgorzałki – choć ptaki te podrzucają jaja z reguły do gniazd własnego gatunku. Część ptaków, np. wiele ptaków szponiastych i sów, nie musi budować gniazd, ponieważ zajmuje te przygotowane przez inne gatunki. Przykładowo kobuz, pustułka czy uszatka wykorzystują często gniazda srok lub wron siwych. Na koniec warto też podkreślić, że oprócz głównej roli gniazda związanej z rozrodem, spełnia ono także niekiedy inne funkcje – głównie jako miejsce odpoczynku lub noclegowisko w okresie pozalęgowym.

Prítomnosť dutinových stromov je nevyhnutná, aby mnohé lesné druhy vtákov mali miesto na hniezdenie. Kúdelníčka lužná patrí medzi staviteľov tých najveľkolepejších hniezd v Poľsku (vľavo sova obyčajná, fot. M. Trybała, vpravo kúdelníčka lužná, fot. H. Gajda).

okrem iného výr skalný, sokol sťahovavý a sokol myšiar, na piesočnatých plážach hniezdi kulík piesočný a rybár malý, v živých plotoch hniezda buduje penica popolavá, v norách hlodavcov skalarik sivý, a na stavbách okrem iného bocian biely, žltochvost domový a lastovičky. Občas sú hniezda umiestnené do úplne netypických miest – drobne spevavé vtáky ich môžu umiestniť do plotových stĺpov, poštových schránok, starých topánok a hrncov a hniezda žltochvosta domového a trasochvosta bieleho boli zistené aj na po stavenisku premiestňujúcich sa vozidlách!

Drobne vrabcovité vtáky si každý rok postavia nové hniezdo (výnimkou sú lastovičky, ktoré rady používajú hniezda z minulého roka). Zatiaľ čo väčšina veľkých vtákov používa tie isté hniezda po mnoho rokov, občas ich opravujú a obnovujú. U väčšiny vtákov hniezda budujú obaja rodičia, avšak ich námaha pri práci môže byť odlišná. Iba v prípade niektorých skupín vtákov, okrem iného kačíc a krkavcov, hniezda stavajú iba samičky. Stojí za to aj spomenúť, že nie všetky vtáky stavajú hniezda. Najznámejším príkladom je kukučka, ktorá znáša vajcia do hniezd iných druhov. Samice, ktoré často znášajú vajčka sa vyskytujú aj medzi kačicami – napr. u chochlačky vrkočatej, chochlačky sivej a bielookej – hoci tieto vtáky zvyčajne znášajú vajcia do hniezd vtákov vlastného druhu. Časť vtákov, napr. mnohé jastrabotvaré a sovy nemusia stavať hniezda, lebo obsadzujú hniezda postavené inými druhmi. Napríklad sokol lastovičiar, sokol myšiar, alebo myšiarka ušatá často používajú hniezda strák alebo vrán popolavých. Nakoniec stojí za to zdôrazniť, že okrem hlavnej úlohy akú plní hniezdo, teda spojenej s rozmnožovaním sa, občas plní aj iné funkcie – hlavne ako miesto na oddych alebo nocľah.

JAJA I WYSIADYWANIE JAJ

U ssaków, w tym u nas – ludzi, większa część rozwoju zarodka odbywa się w ciele samicy. Ptaki przyjęły inną strategię – składają jaja, które później wysiadują i właśnie w nich dokonuje się zasadniczy rozwój zarodka ptasiego. Skąd ta różnica pomiędzy ptakami i ssakami? Powód jest dość prosty. Ptaki jako grupa aktywnie latająca musi zadbać o to, aby maksymalnie zredukować swój ciężar – dlatego najlepszym rozwiązaniem ewolucyjnym dla nich jest jak najszybsze „przeniesienie” rozwoju zarodka poza ciało samicy. Dzięki temu, że jajo jest ogrzewane podczas wysiadywania, a także dzięki substancjom odżywczym zawartym w samym jajku, możliwy jest w nim rozwój zarodka.

Zmienność ubarwienia jaj poszczególnych gatunków ptaków jest bardzo duża (od lewej: jaja tozówki, fot. T. Wilk; kosa, fot. M. Trybała; kszczyka, fot. T. Wilk; kaczkę, fot. T. Wilk).

Budowę jaja ptaków zna każdy z nas dzięki temu, że na naszych stołach goszczą często kurze jaja. Na zewnątrz otoczone twardą skorupą, a od środka wyścielone błoną, wewnątrz zawiera tzw. białko i żółtko, stanowiące głównie składniki odżywcze. Sam zarodek rozwija się z niewielkiej tarczki zarodkowej – także ją możemy niekiedy wypatrzeć w surowym jajku – jest to niewielki ciemny krążek leżący na żółtku. Tysiące gatunków ptaków występujących na kuli ziemskiej wykształciło zróżnicowane pod względem wielkości, koloru, tekstury i kształtu jaja. To, jak wygląda jajo danego ptaka, to nie przypadek, lecz wynik procesów ekologicznych i ewolucyjnych związanych przede wszystkim z biologią rozrodu gatunku.

Wielkość jaj odzwierciedla w głównej mierze wielkość właściciela – duże ptaki składają oczywiście większe jaja niż te małe, a gniazdowniki składają większe jaja niż gniazdowniki (patrz podrozdział o pisklętach). Największe jaja spośród krajowych gatunków ptaków składa łabędź niemy – ważą one ok. 360 gramów, najmniejsze zaś składają maluchy wśród naszych ptaków – mysikrólik, zniczek i strzyżek – ich jaja mogą ważyć poniżej 1 grama. Co ciekawe, mysikrólik składa jaja dość duże w stosunku do wielkości ciała, a może ich znieść nawet 10-11. Są to wśród naszych ptaków wróblowych największe zniesienia w stosunku do wielkości ciała, mogące łącznie ważyć więcej niż samica! Kształt jaj podlega znacznie mniejszej zmienności niż wielkość czy ubarwienie. Prawie wszystkie jaja mają ten sam, nieco wydłużony, „jajowaty” kształt. Największe różnice widać w przypadku

VAJCIA A SEDENIE NA VAJCIACH

U cicavcov, vrátane nás ľudí väčšina vývoja embrya prebieha v tele samice. Vtáky prijali inú stratégiu – znášajú vajcia, na ktorých potom sedia a práve v nich sa uskutočňuje podstatný rozvoj vtáčieho embrya. Odkiaľ pochádza tento rozdiel medzi vtákmi a cicavcami? Dôvod je dosť jednoduchý. Vtáky, ako aktívne lietajúca skupina sa musia starať o to, aby maximálne znížili svoju hmotnosť. Preto je najlepším evolučným riešením pre vtáky čo najrýchlejšie „premiestnenie” vývoja embrya mimo tela samice. Vďaka tomu, že je vajíčko počas sedenia ohrievané, ako aj vďaka výživným látkam obsiahnutým v jeho vnútri, je vo vajíčku možný rozvoj embrya.

Variabilita sfarbenia vajec jednotlivých druhov vtákov je veľmi veľká (z ľava vajcia trsteniarika obyčajného, fot. T. Wilk; drozda čierneho, fot. M. Trybała; močiarnici mekotavej, fot. T. Wilk; kačice, fot. T. Wilk).

Každý z nás pozná vajcia, lebo sa na našich stoloch často objavujú slepačie vajcia. Zvonku obklopené tvrdou škrupinou, vystielanou papierovou blanou, vo vnútri sa nachádza žltok a bielko, ktoré tvoria hlavné výživné zložky. Samotné embryo sa rozvíja z nevelkého zárodočného terčika – je to malý tmavý krúžok ležiaci na žltku. Tisíce druhov vtákov vyskytujúcich sa na zemeguli vytvorili z hľadiska veľkosti, farby, štruktúry a tvaru rozmanité vajcia. Vzhľad vajca daného vtáka nie je náhoda, ale výsledok ekologických a evolučných procesov spojených najmä s reprodukčnou biológiou daného druhu.

Veľkosť vajca vo veľkej miere odzrkadľuje veľkosť majiteľa – veľké vtáky samozrejme znášajú väčšie vajcia než krmivé vtáky (pozrite podkapitolu o mláďatách). Najväčšie vajcia medzi domácimi vtákmi znáša labuť veľká – vážia cca 360 gramov, zatiaľ čo najmenšie vajcia znášajú králik zlatohlavý, králik ohňovhlavý a oriešok obyčajný – ich vajcia môžu vážiť aj menej ako 1 gram. Zaujímavé je, že králik zlatohlavý znáša vajcia dosť veľké v pomere k svojmu telu a môže ich znieť dokonca aj 10-11. To znamená, že medzi našimi vrabcovitými vtákmi vo vzťahu k veľkosti tela znáša najviac vajec, ktoré môžu spoločne vážiť viac ako samica! Tvar vajcia sa už tak veľmi nemení, ako jeho veľkosť alebo farba. Takmer všetky vajcia majú ten istý, „vajcovitý” tvar. Najväčšie rozdiely vidno v prípade niektorých vtákov hniezdiacich v dutinách – vajcia sov a rybárika riečného sú oveľa menej pozdĺžne, sú takmer guľaté. Špecificky tvar majú aj vajcia

Jaja ptaków gniazdujących na ziemi mają często maskujące ubarwienie, np. u rybitwy rzecznej (fot. T. Wilk).

Vajcia vtákov hniezdiacich na zemi majú často maskovacie sfarbenie, napr. u rybára riečného (fot. T. Wilk).

niektórych ptaków gniazdujących w dziuplach – jaja sów i zimorodka są znacznie mniej wydłużone, niemal kuliste. Specyficzny kształt jaj mają także ptaki siewkowe – jeden biegun jest dość mocno zastrzony, nadający jaju gruszkowaty kształt – przykładem są występujące również na Podbabogórzu: czajka, kszuk czy sieweczka rzeczna. Najbardziej zmienną i jednocześnie specyficzną cechą jaj jest bez wątpienia ich kolor. O ile po samym kształcie czy wielkości nie będziemy w stanie określić właściciela jaja, o tyle jego ubarwienie jest często tak charakterystyczne, że bez trudu wskazać możemy, do którego gatunku należy. Stosunkowo duża grupa ptaków ma jaja jednobarwne, z reguły białe lub w różnych odcieniach jasnych kolorów. Najwięcej w tej grupie jest dziuplaków – jaja takie znoszą m.in. dzięcioły, brzegówka, remiz, żoła, zimorodek, szpak, pleszka, dudek czy białorzytka. Ma to swoje uzasadnienie. Wytworzenie barwników do skorupki jaj jest dla samicy kosztowne, musi więc być z czymś związane, np. z potrzebą ukrycia jaj przed wzrokiem drapieżników. U dziuplaków nie jest to potrzebne, bo jaja i tak schowane są w dziuplach, bardziej więc opłacalne dla samic gatunków wyprowadzających lęgi w gniazdach zamkniętych jest produkowanie jaj pozbawionych barwników. Najbardziej różnorodnie ubarwione są jaja ptaków gniazdujących na ziemi. Samice tych gatunków produkują jaja o wielobarwnych skorupkach w celu jak najlepszego ich zakamuflowania i wtopienia w roślinne tło. Dość nietypowa sytuacja ma miejsce w przypadku jaj perkoza dwuczubego – ich kolor zmienia się wraz z wysiadywaniem lęgu – bezbarwne jaja stają się oliwkowozielone. Dzieje się tak, ponieważ skorupę jaja barwią gnijące rośliny, którymi wyścielone jest pływające gniazdo tego gatunku.

Drobne ptaki wróblowe znoszą z reguły 5-10 jaj, ale zniesienia modraszki potrafią liczyć niekiedy do 17-19 jaj (po lewej, fot. T. Wilk). W przebicciu twardej skorupy jaja młodej mewie białogłowej pomaga ząb rogowy na dziobie, który zanika wkrótce po wykluciu (po prawej, fot. T. Wilk).

vtaków prepełovcotvarých – jeden ich koniec je silne zaostrený, kvôli nemu má vajce hruškovitý tvar – príkladom sú vyskytujúce sa aj v regióne Babej hory: cibík, močiarnica mekotavá a kulík riečny. Najviac sa meniacou a zároveň špecifickou vlastnosťou vajec je bezpochyby ich farba. Ak podľa samotného tvaru alebo veľkosti nebudete schopní určiť kto je majiteľom vajca, jeho sfarbenie je často také charakteristické, že bez problému môžete zistiť akému druhu patrí. Pomerne veľká skupina vtákov má jednofarebné vajcia, zvyčajne biele alebo v rôznych odtieňoch svetlých farieb. Najviac je v tej skupine dutinových hniezdičov – také vajcia znášajú napríklad ďatle, brehuľa hnedá, kúdeľníčka lužná, včelárík zlatý, rybárík riečny, škorec, žltouchvost hôrny, dudok alebo skaliarik sivý. Je to opodstatnené. Produkcia farbív do škrupín je pre samičku nákladná a teda sa to musí s niečím spájať, napr. s potrebou skryť vajcia pred zrakom dravcov. U dutinových hniezdičov to nie je potrebné a preto samice hniezdiace v uzatvorených hniezdach produkujú vajcia zbavené farbív. Najfarebnejšie sú vajcia vtákov hniezdiacich na zemi. Samičky týchto druhov produkujú vajcia s viacfarebnými škrupinami, aby ich čo najefektívnejšie skryli a aby splynuli s okolím. Dosť netypická situácia je u potápkychochlatej – ich farba sa postupne mení behom sedenia; bezfarebné vajcia sa stavajú olivovozelené. Je tak preto, lebo škrupinu vajcia farbía hnijúce rastliny ktorými je vystielané plávajúce hniezdo tohto druhu.

Mnohé vajcia majú také charakteristické sfarbenie, že na ich základe môžete identifikovať druh (napr. sedmohlások obyčajný alebo vlha obyčajná). V mnohých

Drobné vrbcovité vtáky zvyčajne znášajú 5-10 vajec, ale znášky sýkorky belasej môžu mať dokonca aj 17-19 vajec. (vľavo, fot. T. Wilk). V prepichnutí tvrdej škrupiny vajca młodej čajke bielohlavej pomáha rohovitý zub na zobáku, ktorý mizne po vyliahnutí (vpravo, fot. T. Wilk).

Wiele z jaj ubarwionych jest tak charakterystycznie, że mogą służyć do identyfikacji gatunku (np. zaganiacz czy wilga). W wielu przypadkach zmienność w ubarwieniu jaj w obrębie jednego gatunku jest jednak olbrzymia – u takich gatunków jak śmieszka czy świergotek drzewny występować może kilkadziesiąt odmian barwnych jaj. Zupełnie wyjątkowe są tutaj umiejętności kukułki. Poszczególne samice specjalizują się niekiedy w podrzucaniu jaj do gniazd tylko jednego gatunku i składają tam jaja często bardzo podobne do zniesienia gospodarza.

Oprócz wyglądu samych jaj także ich liczba w zniesieniu (czyli pojedynczym lęgu) jest dość zmienna. Duże ptaki składają mniej jaj niż gatunki mniejsze. Przykładowo orzeł przedni składa z reguły tylko 2 jaja, myszołów czy jastrząb – 3-4 jaja, a bociany z reguły 3-5 jaj. Wyjątkiem od tej zasady są kuraki – mimo że są często stosunkowo duże, to składają bardzo liczne zniesienia. Należąca do tej grupy kuropatwa potrafi złożyć rekordową wśród naszych ptaków liczbę jaj – nawet ponad 20 sztuk. Drobne ptaki wróblowe składają z reguły ok. 5-10 jaj.

Wśród nich wyjątkowo dużo jaj składają sikory – szczególnie w zniesieniach bogatki i modraszki regularnie znajdziemy po 10-14 jaj, a wyjątkowo nawet do 17-19. U drobnych gatunków ptaków liczba jaj w poszczególnych lęgach może być dość zróżnicowana. Wśród większych gatunków ptaków znacznie częściej dany gatunek składa zawsze (lub prawie zawsze) dokładnie taką samą liczbę jaj – przykładowo gołębie składają z reguły 2, mewy – 3, a ptaki siewkowe – 4 jaja.

A jak wygląda samo znoszenie jaj? Samice ptaków znoszą z reguły 1 jajo dziennie, u większych gatunków kolejne jaja składane są niekiedy z większymi przerwami – np. perkozy, czaple i kruk składają jaja co 2 dni. Ptaki składają jaja szybko – z reguły zajmuje to od jednej do kilku minut, wyjątkowo w niektórych grupach, np. u gęsi dłużej – nawet ponad godzinę. Wyjątkowo szybko składają jaja gatunki pasożytujące na lęgach innych ptaków – kukułce złożenie jaja zajmuje zaledwie kilka sekund. Wiele gatunków ptaków składa jaja wcześniej rano.

Aby zarodek obecny w jaju w pełni się rozwinął, jajo musi przebywać w odpowiedniej temperaturze – z reguły ok. 34°C. W większości przypadków ptaki zapewniają to poprzez wysiadywanie jaj. U większości gatunków wysiaduje jedynie samica lub samica i samiec, jedynie u gatunków poliandrycznych (patrz podrozdział „Łączenie się w pary”) jaja wysiadują wyłącznie samce. U drobnych ptaków wróblowych okres wysiadywania jaj trwa ok. 2 tygodni, a niekiedy krócej – nawet tylko 10 dni. Dość krótko wysiadują również gołębie oraz dzięcioły – ok. 2 tygodni. Większe ptaki z reguły wysiadują jaja przez 3-4 tygodnie, a prawdziwym rekordzistą jest niewystępujący w Polsce albatros wędrowny, którego samice mogą wysiadywać jajo nawet 80 dni. Charakterystyczną cechą samic w okresie wysiadywania jest występowanie tzw. plamy lęgowej – nabrzmiałej, silnie ukrwionej skóry na brzuchu, która pozwala efektywniej ogrzewać jaja. Istotnym czynnikiem różnicującym ptaki jest także moment rozpoczęcia wysiadywania – np. u kuraków i kaczek samice zaczynają wysiadywać po złożeniu ostatniego jaja, u drobnych ptaków wróblowych – po złożeniu mniej więcej połowy zniesienia, a u sów i ptaków drapieżnych już po złożeniu pierwszego jaja. Ma to później swoje ważne konsekwencje – pisklęta w jednym lęgu mogą znacznie różnić się wiekiem (patrz podrozdział „Pisklęta”).

prípadoch v rámci jedného druhu môže byť variabilita sfarbenia vajec obrovská – u takých druhov ako je čajka smejivá alebo ľabtuška hôrna sa môže vyskytovať niekoľko desiatok typov farebných vajec. Úplne výnimočné sú v tomto ohľade zručnosti kukučky. Jednotlivé samice sa špecializujú na znášanie vajec do hniezda iba jedného druhu a vtedy znášajú vajcia veľmi podobné vajciam hostiteľa.

Okrem vzhľadu samotných vajec, je takisto počet vajec v jednom vrhu rôzny. Veľké vtáky znášajú menej vajec, ako menšie druhy. Napríklad orol skalný znáša zvyčajne iba 2 vajcia, myšiak hôrny alebo jastrab 3-4 vajcia a bociany najčastejšie 3-5 vajec. Výnimkou zo zásady sú kurotvaré – napriek tomu, že sú často pomerne veľké majú veľmi početné vrhy. Do tejto skupiny patrí jarabica poľná, ktorá dokáže zniesť rekordné množstvo vajec – dokonca aj viac ako 20 kusov. Drobne vrbcovité vtáky zvyčajne znášajú cca 5-10 vajec. V skupine vtákov znášajúcich veľa vajec sú sýkorky – najmä vo vrhu sýkorky veľkej alebo belasej môžete nájsť až 10-14 vajec, občas aj 17-19. U drobných vtákov sa počet vajec v jednotlivých vrhoch môže viditeľne meniť. Veľké vtáky znášajú vždy (alebo takmer vždy) rovnaké množstvo vajec oveľa častejšie – napríklad holuby zvyčajne 2, čajkorodé – 3 a prepeľovcotvaré – 4 vajcia.

Ako prebieha znášanie vajec? Samice vtákov znášajú zvyčajne 1 vajce za deň. U väčších druhov sú niekedy ďalšie vajcia znášané vo väčších časových odstupoch – potápka chochlatá, volavka popolavá a krkavec znášajú vajcia každé dva dni. Vtáky znášajú vajcia rýchlo – prevažne to trvá od jednej do niekoľkých minút. Výnimkou sú napr. husi, ktorým to trvá dlhšie – dokonca viac ako hodinu. Zvlášť rýchlo vajcia znášajú druhy parazitujúce na hniezdení iných vtákov – kukučky znesenie vajca trvá sotva niekoľko sekúnd. Mnohé druhy vtákov znášajú vajcia ráno.

Aby sa embryo vo vajci vyvinulo správne, vajce sa musí nachádzať v správnej teplote – zvyčajne asi 34°C. Vo väčšine prípadov túto teplotu vtáky zabezpečujú prostredníctvom sedenia na vajciach. U väčšiny druhov na vajciach sedí iba samica, alebo samica a samec, iba v prípade polyandrických druhov (pozrite podkapitolu „Spájanie sa do párov”) na vajciach sedia výlučne samce. U drobných vrbcovitých vtákov obdobie sedenia trvá okolo 2 týždňov, no niekedy kratšie – iba 10 dní. Na vajciach dosť krátko sedia aj holuby a ďatle – cca 2 týždne. Väčšie vtáky najčastejšie sedia na vajciach 3-4 týždne, no ozajstným rekordmanom je v Poľsku sa nevyskytujúci albatros sťahovavý, ktorého samica môže na vajci sedieť až 80 dní. Charakteristickou črtou samíc počas sedenia na vajciach je prítomnosť tzv. hniezdnej lysiny – opuchnutej, neoperenej pokožky na bruchu, silne zásobenej krvou, ktorá umožňuje efektívnejšie ohrievať vajcia. Faktorom odlišujúcim jednotlivé druhy je tiež začiatok sedenia – napr. u kurotvarých a kačíc samice začnú sedieť po znesení posledného vajcia, u drobných vrbcovitých vtákov – po znesení viac menej polovice vrhu, no u sov a dravých vtákov už po znesení prvého vajca. Má to potom dôležité následky – v jednom vrhu môžu mať mláďatá výrazne iný vek (pozrite podkapitolu „Mláďatá”).

Pisklęta narażone są na wiele niebezpieczeństw, związanych głównie z drapieżnictwem lub zniszczeniem gniazda. Młode derkacze narażone są na śmierć podczas wczesnego koszenia łąk (fot. M. Karetta).

Mláďatá sú vystavené mnohým nebezpečenstvám, hlavne spojeným s dravcami a zničením hniezda. Mladé chrapkáče sú vystavené smrti počas skorého kosenia lúk (fot. M. Karetta).

PISKLETA

Po okresie inkubacji z jaj wykluwają się pisklęta. Opuszczenie jaja to dla nich często nie lada, bo zajmujące nawet kilka godzin, wyzwanie. Często w skruszeniu twardej skorupy pomagają sobie specjalną strukturą na dziobie – rogowym guzem, który zanika kilka dni później. W zależności, od którego jaja rodzice zaczęli wysiadywać zniesienie (patrz podrozdział „Jaja i wysiadywanie jaj”), pisklęta w lęgu kłują się wszystkie jednocześnie (czyli synchronicznie – np. kaczki) lub też z mniejszymi lub większymi przerwami (czyli asynchronicznie – np. sowy). W gniazdach gatunków kłujących się asynchronicznie różnice w rozwoju piskląt mogą być tak duże, że niekiedy najmłodszym pisklętom jest trudno konkurować ze starszymi o pokarm przynoszony przez rodziców. Niekiedy najmniejsze pisklaki zdychają, a u ptaków szponiastych mogą być wręcz zabijane przez starsze rodzeństwo (jest to tzw. kainizm). Ta na pierwszy rzut oka okrutna rywalizacja ma swoje biologiczne uzasadnienie – w okresach niedoboru pokarmu pozwala przetrwać przynajmniej części potomstwa.

BEZPIECZEŃSTWO PTAKÓW W OKRESIE LĘGOWYM

Okres lęgowy ptaków to najważniejszy moment w ich całorocznym cyklu życiowym, ponieważ całe ich dorosłe życie podporządkowane jest jednemu celowi – przekazaniu swoich genów następnemu pokoleniu. To, czy ptakom gniazdującym w naszym sąsiedztwie uda się szczęśliwie wychować potomstwo, zależy także od nas. Nasza przypadkowa lub celowa obecność blisko gniazda może narazić lęgi. Po pierwsze, ptaki dorosłe zbyt mocno lub za często niepokojone mogą porzucić lęg, co skazuje pisklęta na śmierć. Po drugie, obecność człowieka przy gnieździe może spowodować przedwczesne opuszczenie go przez młode ptaki, niegotowe jeszcze na przebywanie poza nim. Nasze zainteresowanie gniazdem może być także wskazówką dla drapieżników. W przypadku znalezienia gniazda, najważniejszą zasadą powinno być więc jak najszybsze oddalenie się od niego. Jeśli naruszyliśmy w jakiś sposób roślinność wokół gniazda to należy przywrócić ją do stanu wcześniejszego. Niedopuszczalne jest branie jaj lub piskląt do rąk, a także fotografowanie ptaków przy gniazdach w sposób mogący powodować ich płoszenie. Pilnujmy tych zasad i reagujmy również wtedy, gdy widzimy niestosowne zachowania innych. Pamiętajmy, że płoszenie ptaków przy gniazdach zakazane jest również prawnie przez odpowiednie zapisy w Ustawie o ochronie przyrody i Rozporządzeniu o ochronie gatunkowej zwierząt. Jednak jeśli zdarzy się nam znaleźć gniazdo, a nasza obecność z pewnością nie wpływa na gniazdujące tam ptaki, co może mieć miejsce np. w odniesieniu do gniazd bociana białego, szpaka, kopciuszka lub piegży zlokalizowanych gdzieś na naszej posesji, to w sposób bezpieczny dla ptaków obserwujemy fascynujące życie ptasiej rodziny.

Największy wpływ na to, jak wyglądają pisklęta danego gatunku po wykluciu, ma ich przynależność do dwóch dużych grup ekologicznych – gniazdowników lub zagniazdowników. Do pierwszej grupy należą te pisklęta, które w momencie wyklucia są niedołążne, wymagają opieki rodziców i przez dłuższy czas pozostają w gnieździe. U niektórych gatunków często kłują się one ślepe i prawie całkiem nieopierzone, wymagają więc od początku pobytu w gnieździe ciągłego ogrzewania.

MLĄDATÁ

Po inkubačnej dobe sa mláďatá vyľahnu z vajíčok. Opustenie vajíčka je pre nich často skutočnou výzvou, pretože trvá niekoľko hodín. V rozdrvení tvrdej škrupiny si často pomáhajú so špeciálnou štruktúrou na zobáku – rohovým výbežkom, ktorý zmizne o niekoľko dní neskôr. V závislosti od toho, od ktorého vajcia rodičia začali sedenie (pozrite podkapitolu „Vajcia a sedenie na vajciach“) sa mláďatá v znáške ľahnu všetky v rovnakom čase (teda synchronicky – napr. kačice), alebo z menšími či väčšími prestávkami (teda asynchronicky – napr. sovy). V hniezdach druhov ľahnucich sa asynchronicky môžu byť rozdiely vo vývoji mláďat také veľké, že občas je najmladším mláďatám ťažko súperiť so staršími o potravu, ktorú donesú rodičia. Niekedy mláďatá zdochnú a u jastrabotvarých vtákov môžu byť dokonca usmrtené staršími súrodencami (je to tzv. kainizmus). Na prvý pohľad kruté súperenie má svoje biologické opodstatnenie – v období nedostatku potravy umožňuje prežiť aspoň časti potomstva.

BEZPEČNOSŤ VTÁKOV POČAS HNIEZDNEHO OBDOBIA

Hniezdne obdobie vtákov je ten najdôležitejší moment v ich celoročnom životnom cykle, lebo celý život adultných vtákov je podriadený jednému cieľu – odovzdať svoje gény nasledujúcej generácii. To, či sa vtákov hniezdiacim v našom okolí poradí úspešne vychovať potomstvo závisí aj od nás. Naša náhodná, alebo cielená prítomnosť v blízkosti hniezda môže znášku ohrozovať! Po prvé: adultné vtáky, ktoré sú príliš často alebo intenzívne znepokojované môžu opustiť svoje mláďatá, čo ich odkazuje na smrť. Po druhé: v následku prítomnosti človeka pri hniezde ho môžu mláďatá opustiť predčasne, hoci nie sú v skutočnosti schopné žiť mimo hniezda. Naš záujem o hniezdo môže byť aj signálom pre dravce. V prípade, ak nájdete hniezdo najdôležitejšou zásadou je, aby ste sa čo najrýchlejšie od neho vzdialili. Ak ste akýmkoľvek spôsobom porušili vegetáciu dokola hniezda, mali by ste ju opäť dať do pôvodného stavu. Nikdy nesmiete brať vajcia alebo mláďatá do rúk, rovnako zakázané je fotografovanie vtákov pri hniezdach spôsobom, ktorý ich môže splašiť. Dodržiavajte tieto zásady a reagujte aj vtedy, ak zistíte nesprávne správanie sa iných. Majte na pamäti, že plašenie vtákov pri hniezdach je zakázané aj Zákonom o ochrane životného prostredia a Nariadením o druhovej ochrane zvierat. Avšak, ak sa vám podarí nájsť hniezdo niekde na vašom dvore a vaša prítomnosť určite nemá vplyv na hniezdiace v ňom vtáky, čo sa napríklad týka hniezd bociana bieleho, škorca obyčajného, žltochvosta domového alebo penice popolavej, tak potom spôsobom bezpečným pre tieto vtáky pozorujte fascinujúci život vtácej rodinky.

Najväčší vplyv na to ako vyzerajú mláďatá daného druhu po vyľahnutí, má ich začlenenie sa do ekologickej skupiny – krmivých alebo nekrmivých. Do prvej skupiny patria mláďatá, ktoré sú odkázané na starostlivosť rodičov a dlhšiu dobu ostávajú v hniezde. U niektorých druhov sa tieto mláďatá vyľahnu slepé a takmer úplne neopierené, teda od začiatku potrebujú trvalé ohrevanie. Do skupiny krmivých vtákov patria okrem iného všetky vrabcovité vtáky, sovy, ďatle

Pisklęta rosną niezwykle szybko, głównie dzięki intensywnemu karmieniu kalorycznym pokarmem przez rodziców (pluszcze, fot. M. Wielicki).

Mláďatá rastú veľmi rýchlo, hlavne vďaka intenzívnemu kŕmeniu kalorickou potravou donesenou rodičmi (vodnár potočný, fot. M. Wielicki).

Do gniazdowników należą m.in. wszystkie ptaki wróblowe, sowy, dzięcioły i ptaki szponiaste. Całkowicie odmiennie wyglądają pisklęta zagniazdowników – kłują się one znacznie bardziej zaawansowane w rozwoju – opierzone i zaradne. W przypadku niektórych gatunków już w kilka godzin po wykluciu młode potrafią przemieścić się poza gniazdo. Do typowych zagniazdowników należą m.in. ptaki siewkowe i kuraki. Pomiedzy tymi dwoma całkiem odmiennymi grupami występuje oczywiście szerokie spektrum form przejściowych (nazywanych gniazdownikami niewłaściwymi oraz zagniazdownikami niewłaściwymi), które obejmują takie sytuacje, gdy pisklęta kłują się opierzone i z otwartymi oczami, ale pozostają przez dłuższy czas w gnieździe zależne od rodziców (tak jest np. u ptaków szponiastych).

Opieka rodzicielska nad pisklętami trwa z reguły ok. 2-4 tygodni, w zależności od gatunku, przy czym w przypadku gniazdowników odbywa się w gnieździe, a u zagniazdowników w dużej mierze już poza nim. U większości naszych gatunków oba ptaki z pary opiekują się pisklętami, ale niekiedy jest to tylko jeden rodzic, najczęściej samica (np. u kuraków i kaczek). Opieka taka obejmuje głównie karmienie, obronę przed drapieżnikami, a w przypadku gniazdowników w początkowym okresie także ogrzewanie piskląt. Wykarmienie kilku, a niekiedy kilkunastu głodnych piskląt jest dla rodziców nie lada wyczynem. Dorosła bogatka przynosi pokarm swoim pisklętom ok. 300-400 razy dziennie! Pisklęta stymulują energicznie rodziców do ciężkiej pracy, głośno się odzywając (tzw. głosy zebrania), a u wielu gatunków także pokazując kolorowe wnętrza dziobów. Dzięki wysiłkom rodziców młode ptaki w gnieździe rosną nadzwyczaj szybko – np. u ptaków krukowatych pisklęta mogą w ciągu 18 dni pobytu w gnieździe zwiększyć masę ciała ok. 20-krotnie! Większość naszych ptaków wróblowych, po ok. 2-tygodniowym pobycie w gnieździe, w momencie wylotu z niego waży ok. 70-80% masy ciała swoich rodziców. Po wylocie z gniazda pisklęta oczywiście nie są z reguły całkiem samodzielne i wciąż znajdują się pod opieką rodziców, którzy dokarmiają je poza gniazdem, aż do całkowitej samodzielności.

Dwie główne grupy, na które można podzielić pisklęta ptaków, to gniazdowniki, kłujące się niedotężne, nieopierzone i często ślepe – np. piegża (po lewej, fot. C. Korkosz) – oraz zagniazdowniki, znacznie bardziej rozwinięte i samodzielne po wykluciu – np. gągoł (po prawej, fot. C. Korkosz).

a jastrabotvaré vtáky. Úplne inak vyzerajú mláďatá nekrmivých vtákov – liahnu sa v oveľa pokročilejšom stave – operené a zručné. V prípade niektorých druhov sa mláďatá už po niekoľkých hodinách po vyliahnutí môžu premiestniť mimo hniezda. K typickým nekrmivým druhom patria okrem iného prepelovcotvaré a kurotvaré vtáky. Medzi týmito dvoma, úplne odlišnými skupinami je samozrejme celý rad prechodných foriem (pomenovaných ako nesprávne krmivé vtáky, alebo nesprávne nekrmivé vtáky), ktoré sa vzťahujú napríklad na situáciu, v ktorej sa mláďatá liahnu operené s otvorenými očami, ale dlhšiu dobu zostanú v hniezde kde sa o ne starajú rodičia (tak je napr. u jastrabotvarých vtákov).

Rodičovská opatera nad mláďatami v závislosti od druhu zvyčajne trvá cca 2-4 týždne, pričom v prípade krmivých vtákov sa to uskutočňuje v hniezde a u nekrmivých vtákov, vo veľkej miere mimo hniezda. U väčšiny našich druhov sa obidva vtáky z páru starajú o mláďatá, ale občas je to iba jeden rodič, najčastejšie samica (napr. u kurotvarých a kačíc). Takáto starostlivosť spočíva hlavne v kŕmení, ochrane pred dravcami a v prípade krmivých vtákov aj v ohrievaní mladých na začiatku. Kŕmenie niekoľkých hladných mláďat súčasne je pre rodičov dosť náročná aktivita. Adultná (dospelá) sýkorka veľká prináša potravu mláďatám cca 300-400 krát za deň! Mláďatá energicky stimulujú rodičov k ťažkej práci hlasným pípaním (tzw. zvuky prosíkania) a u mnohých druhov aj ukazovaním farebného vnútra zobákov. Vďaka snahe rodičov rastú mláďatá v hniezde mimoriadne rýchlo – napr. u krkavcovitých vtákov môžu mláďatá v priebehu 18 dní strávených v hniezde zvýšiť svoju hmotnosť takmer 20-krát! Väčšina našich vrabcovitých vtákov po asi 2-týždňovom pobyte v hniezde, vo chvíli jeho opúšťania vážia cca 70-80% telesnej hmotnosti svojich rodičov. Po opustení hniezda sú mláďatá zvyčajne samostatné, no rodičia sa o ne stále starajú, prikrmujú ich mimo hniezda, kým sa nestanú úplne samostatné.

Dve hlavné skupiny do ktorých môžeme mláďatá vtákov rozdeliť sú: krmivé vtáky, ktoré sa rodia nemotorné, neoperené a často aj slepé – napr. penica popolavá a nekrmivé vtáky, oveľa lepšie vyvinuté a samostatné po vyliahnutí – napr. hlaholka severská (vpravo mláďatá hlaholky severskej, fot. C. Korkosz; vľavo mláďatá penici popolavej, fot. C. Korkosz)

MIGRACJE

W strefie klimatu umiarkowanego, w której leży również Polska, naturalnym stanem rzeczy są występujące po sobie pory roku, z chłodną i śnieżną zimą oraz pogodnym latem. Zmiany w środowisku będące następstwem pór roku niosą duże konsekwencje dla całego świata przyrody, również dla ptaków. Zima to niskie temperatury, oblodzenie zbiorników wodnych, silny wiatr i pokrywa śnieżna. Jednak to nie bezpośrednio trudne warunki pogodowe, ale będący ich następstwem niedostatek pokarmu jest dla ptaków głównym problemem w okresie zimowym. Powoduje to, że część ptaków wykształciła w procesie ewolucji zdolność do dalekich wędrówek na tereny, gdzie klimat jest łagodniejszy, a dostępność pokarmu większa. Takie powiązane z porami roku, cykliczne przeloty ptaków w poszukiwaniu pokarmu, to właśnie sezonowe migracje.

Nie wszystkie ptaki są wędrowne – część gatunków na różne sposoby radzi sobie z trudnymi warunkami zimowymi. Są to tzw. ptaki osiadłe (czyli pozostające na terenach lęgowych przez cały rok). Należy do nich m.in. większość naszych gatunków dzięciołów, sów czy kuraków. Pozostałe gatunki to ptaki wędrowne (czyli tzw. migranty). Szacuje się, że na całym świecie ok. 19% wszystkich gatunków jest wędrownych. Jednak w naszych szerokościach geograficznych, z podanych powyżej

Strategie migracyjne ptaków są bardzo zróżnicowane – wiele gatunków, np. kowalik, nie przemieszcza się prawie w ogóle, inne – tzw. migranty krótkodystansowe, np. szpak, swoje zimowiska mają w Europie, natomiast migranty długodystansowe, np. muchotówka białoszyja – migrują na dalekie zimowiska, położone w Afryce lub Azji (od lewej: kowalik, fot. M. Wiech; szpak, fot. M. Wiech; muchotówka białoszyja, fot. M. Karetta).

MIGRÁCIE

V miernom klimatickom pásme, v ktorom sa nachádza aj Poľsko sú prirodzeným stavom po sebe nasledujúce ročné obdobia, s chladnou a zasneženou zimou a slnečným letom. Zmeny v životnom prostredí, ktoré sú následkom ročných období, nesú aj významné následky pre svet prírody, vrátane vtákov. Zima znamená nízke teploty, zamrznutie vodných nádrží, silný vietor a sneh. Avšak nie samotné poveternostné podmienky, ale s nimi spojený nedostatok potravy je hlavným problémom vtákov v zime. Kvôli tomu sa u časti vtákov v procese evolúcie vyvinula schopnosť cestovať na ďaleké vzdialenosti do oblastí, kde je podnebie miernejšie a dostupnosť potravy väčšia. Také spojené s ročnými obdobiami, cyklické prelety vtákov s cieľom hľadať potravu, sú práve sezónne migrácie.

Nie všetky vtáky sú migrujúce – časť druhov si vie rôznymi spôsobmi poradiť s náročnými zimnými podmienkami. Sú to tzv. stále vtáky (teda vtáky, ktoré po celý rok zostávajú na hniezdnych teritóriách). K tejto skupine okrem iného patrí väčšina našich druhov dŕtľov, sov alebo kurotvarych. Ostatné druhy sú migrujúce vtáky (teda tzv. migranti). Odhaduje sa, že na celom svete cca 19% vtákov sú vtáky migrujúce. V našich zemepisných šírkach je však z vyššie uvedených klimatických dôvodov percento migrujúcich vtákov oveľa vyššie – určite viac ako polovica

Migračné stratégie vtákov sú veľmi rôznorodé – mnohé druhy, napr. brhlík obyčajný sa nepremiestňuje takmer vôbec, iné – tzv. prelietavé vtáky, napr. škorec obyčajný, svoje zimoviská majú v Európe, zatiaľ čo vtáky sťahovavé, napr. muchárik bielokrký – migrujú na ďaleké zimoviská, nachádzajúce sa v Afrike alebo Ázii (zľava: brhlík lesný, fot. M. Wiech; škorec obyčajný, fot. M. Wiech; strakoš obyčajný, fot. M. Karetta).

Szlamnik dokonuje podczas migracji wyczynu niezwykłego – podczas lotu bez odpoczynku, trwającego około tygodnia, przelatuje wzdłuż całej Ocean Spokojny (fot. T. Wilk).

Brehár hrdzavý dokáže urobiť veľkolepé veci – počas nepretržitého migračného letu, ktorý trvá približne týždeň, prelieta nad celým Tichým oceánom. (fot. T. Wilk).

powodów klimatycznych, odsetek ptaków migrujących jest znacznie wyższy – z pewnością więcej niż połowa naszych gatunków podejmuje dalsze lub bliższe wędrówki w okresie jesiennym i wiosennym. Jednoznaczne wskazanie, który gatunek jest migrujący, nie zawsze jest proste. U wielu gatunków, np. bogatki, gawrona czy makolągwy, mamy do czynienia z sytuacją, gdzie część występujących u nas ptaków jest osiadła, a część odlatuje na niedalekie zimowiska. Jednocześnie przylatują do nas ptaki z populacji wschodnich i północnych. Takie gatunki, u których różne populacje, a nawet różne osobniki w obrębie tej samej populacji, podejmują zróżnicowane decyzje dotyczące migracji, nazywamy gatunkami częściowo wędrownymi.

Migracje odbywają się na bardzo różnych dystansach – część naszych ptaków przemieszcza się jedynie kilkadziesiąt czy kilkaset kilometrów, inne pokonują w jedną stronę nawet kilkanaście tysięcy kilometrów. Szlaki migracyjne niektórych gatunków zapierają dech w piersiach – najbardziej znanym przykładem jest tu rybitwa popielata, która podczas swojej sezonowej wędrówki z Arktyki na wody opływające Antarktydę zatacza olbrzymią pętlę, mogącą liczyć nawet do 40 tys. km! Dystans, na który migrują ptaki, stanowi kryterium podziału wszystkich gatunków wędrujących na dwie zasadnicze grupy – tzw. migrantów długodystansowych oraz krótkodystansowych.

Wśród ptaków wędrujących na duże dystanse są głównie te zimujące w środkowej i południowej Afryce – m.in. bocian biały, orlik krzykliwy, kukułka, przepiórka, derkacz, piecuszek, muchołówka szara czy zaganiacz. Do grupy tej należą również nieliczne gatunki zimujące nie w Afryce, lecz w południowej Azji – taki kierunek migracji obierają np. dziwonie i muchołówka mała. Znacznie liczniejszą grupą są migranci krótkodystansowi – zimują oni z reguły w zachodniej lub południowej Europie. Wśród wielu ptaków z tej grupy wymienić można większość naszych kaczek i ptaków siewkowych, a także takie gatunki jak: kapturka, szpak, śpiewak czy świergotek łąkowy.

Czy ptaki w jakiś szczególny sposób przygotowują się do migracji? W jaki sposób ważący zaledwie 10 gramów piecuszek potrafi przelecieć z Syberii na zimowiska położone w południowej Afryce nawet 11 000 km w jedną stronę? Przed przystąpieniem do wędrówki ptaki przeobrażają swoje ciała, aby sprostały trudom długich i męczących dni spędzonych w powietrzu. Do głównych przystosowań ptaków przed podjęciem wędrówki należy przepierzenie piór, a także zmiany fizjologiczne, jak np. redukcja wielkości organów płciowych oraz gromadzenie zapasów tłuszczu. U gniazdującej w Polsce rokitniczki tłuszcz zgromadzony przed wędrówką może stanowić nawet do 100% normalnej masy ciała – oznacza to, że ptak ten niemal podwaja swoją masę przed rozpoczęciem migracji! Proces ten ma olbrzymie znaczenie, pozwalając ptakom pokonywać olbrzymie odległości, niekiedy bez przerw i w trudnych warunkach pogodowych.

Odpowiednio przygotowane ptaki ruszają w podróż na zimowiska, a rozmaitość strategii wędrówkowych jest olbrzymia. Niektóre gatunki migrują pojedynczo (np. krogulec), inne w dużych stadach (m.in. szpaki), za dnia (ptaki szponiaste, bociany, gołębie) lub nocą (wiele ptaków wróblowych, przepiórka), część gatunków wędruje metodą jednego lub kilku dużych „skoków” (dubelt), inne zatrzymują się na wielu miejscach postojowych (większość ptaków wróblowych). Wiele ptaków podczas migracji dokonuje niewiarygodnych wyczynów. Badania naukowe wykazały, że szlamniki gniazdujące na Alasce, w liczącej ok. 10 tys. km

naших druhov sa vydáva v jesennom a jarnom období na bližšie alebo ďalšie cesty. Určenie, ktorý druh je migrujúci nie je vždy ľahké. V prípade u nás sa vyskytujúcich vtákov, napr. sýkorky veľkej, havrana alebo stehlíka konôpky, časť vtákov je stála, zatiaľ čo iná časť odlieta na neďaleké zimoviská. Zároveň k nám prilietajú vtáky východných a severných populácií. Také druhy u ktorých rôzne populácie a dokonca aj rôzni jedinci v rámci tej istej populácie robia odlišné rozhodnutia ohľadom migrácii, sa nazývajú druhmi čiastočne migrujúcimi.

Migrácie sa uskutočňujú na veľmi rôznych vzdialenostiach – časť vtákov sa premiestňuje iba niekoľko desiatok alebo stoviek kilometrov, iné dokonca aj niekoľko tisíc kilometrov v jednu stranu. Migračné trasy niektorých druhov sú úchvatné – najznámejším príkladom je rybár dlhochvostý, ktorý počas svojej sezónnej migrácii z Arktídy na vody obklopujúce Antarktídu prekonáva obrovskú slučku, ktorá môže mať až 40 000 km! Vzdialenosť na akú vtáky migrujú je základom rozdelenia všetkých migrujúcich vtákov do dvoch podstatných skupín – tzv. sťahovavých a prelietavých vtákov.

Medzi sťahovavé vtáky patria hlavne tie zimujúce až v strednej a južnej Afrike – okrem iného bocian biely, orol krikľavý, kukučka, prepelica poľná, chrapkák poľný, kolibiarik spevavý, muchár sivý, alebo sedmohlások obyčajný. Do tejto skupiny patria aj niekoľké druhy, zimujúce nie v Afrike, ale v južnej Ázii – taký smer migrácie si vyberá napr. červenák karmínový a muchárik malý. Oveľa početnejšou skupinou sú prelietavé vtáky – zvyčajne sa vydávajú na cestu do západnej alebo južnej Európy. Za zmienku tu stojí väčšina našich kačíc a prepelovcotvarých vtákov, ako aj také druhy ako: penica čiernohlava, škorec obyčajný, drozd plavý, alebo ľabtuška lúčna.

Pripravujú sa vtáky zvláštnym spôsobom pred migráciou? Akým spôsobom môže sotva 10 gramový kolibiarik spevavý priletieť zo Sibíri na zimoviská v južnej Afrike až do 11 000 km v jednu stranu? Pred cestou vtáky transformujú svoje telá, aby mohli čeliť ťažkostiam dlhých a únavných dní strávených vo vzduchu. Hlavným prispôbením sa vtákov pred ich púťou je preperenie peria, ale aj fyziologické zmeny, napr. zníženie veľkosti pohlavných orgánov a zhromažďovanie zásob tuku. U v Poľsku hniezdiaceho trsteniarika malého, tuk zhromaždený pred cestou môže predstavovať aj do 100% normálnej telesnej hmotnosti – to znamená, že tento vták takmer dupluje svoju hmotnosť pred začiatkom migrácii! Tento proces má obrovský význam, lebo umožňuje vtákom prekonať extrémne vzdialenosti, niekedy bez prestávok a za náročných poveternostných podmienok.

Správne pripravené vtáky začínajú svoju púť na zimoviská, rôznorodosť ich cestovných stratégií je enormná. Niektoré druhy migrujú samostatne (napr. krahulec), iné vo veľkých krdľoch (napr. škorec obyčajný), vo dne (napr. jastrabotvaré vtáky, bociany, holuby), alebo v noci (mnohé vrabcovité vtáky, prepelica poľná), niektoré migrujú metódou jedného alebo niekoľkých veľkých „skokov” (napr. močiarnica tichá), iné si robia početné prestávky (napr. väčšina vrabcovitých vtákov). Mnohé vtáky počas migrácii dokážu urobiť neuveriteľné veci. Výskumy preukázali, že breháre hrdzavé hniezdiace na Aljaške počas trasy na novozélandské zimoviská dlhej cca 10 tis. km dokážu prekonať Tichý oceán počas nepretržitého letu, trvajúceho okolo týždňa!

trasie na nowozelandzkie zimowiska, potrafią pokonać Ocean Spokojny podczas nieprzerwanego lotu trwającego około tygodnia!

Jednymi z najbardziej fascynujących pytań związanych z migracjami ptaków są te dotyczące umiejętności nawigacji. W jaki sposób młoda muchołówka białoszyja gniazdująca w buczynach Babiogórskiego Parku Narodowego znajduje właściwą trasę na dalekie zimowiska położone w Afryce Środkowej, a wiosną potrafi wrócić dokładnie w ten sam fragment lasu, w którym wykluła się rok wcześniej? Jest wiele mechanizmów, które pozwalają ptakom określać swoje położenie i nawigować podczas migracji. Jednym z najbardziej interesujących i prawdopodobnie najważniejszym jest umiejętność wyczuwania ziemskiego pola magnetycznego, dzięki specjalnym komórkom receptorowym zawierającym magnetyt, które zlokalizowane są m.in. w okolicach dzioba. W trakcie migracji ptaki wykorzystują także swoje zdolności do rejestrowania położenia słońca, kierunku ruchu gwiazd na niebie czy topografii terenu, określanie trasy przemieszczania się zachodzi więc przy użyciu kilku narzędzi. Wędrówka jesienna jest bardziej rozciągnięta w czasie, ptaki częściej i na dłużej zatrzymują się na przystankach postojowych, jest ona więc z reguły również bardziej zauważalna dla nas, ludzi. Wiosną ptaki wędrują szybciej i krócej, aby jak najwcześniej zająć terytoria lęgowe. Tak zamyka się pełny cykl życia ptaka i rozpoczyna kolejny sezon lęgowy...

Okres migracji może dostarczyć niezapomnianych obserwacji, bo ptaki zbierają się często w olbrzymie stada, w których razem migrują, żerują i odpoczywają (szpaki, fot. T. Wilk).

Jednymi z najzaujímavejších otázok týkajúcich sa migrácie vtákov sú tie, ktoré sa týkajú zručností vtácej navigácie. Akým spôsobom muchárik bielokrký, hniezdiaci v bučinách Babiohorského národného parku, dokáže nájsť tu správnu trasu na ďaleké zimoviská v strednej Afrike a na jar sa dokáže vrátiť do tej istej časti lesa v ktorej sa vlani vyľahol? Existujú mnohé mechanizmy, ktoré vtákom umožňujú určiť ich polohu a navigovať počas migrácie. Jednou z najzaujímavejších a pravdepodobne najdôležitejšou je schopnosť cítiť zemské magnetické pole a to vďaka špeciálnym receptorovým bunkám, obsahujúcim magnetit, ktoré sa okrem iného nachádzajú blízko zobáku. Počas migrácií vtáky používajú aj svoje schopnosti registrovať polohu slnka, smeru pohybu hviezd na oblohe, alebo topografii terénu, teda určenie trasy migrácie sa uskutočňuje s použitím niekoľkých nástrojov. Jesenná migrácia je dlhšia, vtáky si vtedy urobia častejšie prestávky, preto aj my ľudia si ju môžeme jednoduchšie všimnúť. Na jar vtáky putujú rýchlejšie a kratšie, aby čo najskôr obsadili hniezdne teritórium. Tak sa uzatvára úplný cyklus života vtákov a začína ďalšia hniezdna sezóna...

Migračné obdobie môže poskytnúť nezabudnuteľné pozorovania, lebo vtáky sa často zhromažďujú do obrovských krdľov, kŕmia sa a oddychujú spoločne (škorce, fot. T. Wilk).

Obserwacja ptaków – jak, gdzie, kiedy?

Na całym świecie miliony ludzi obserwują ptaki, traktując to jako hobby, formę spędzania wolnego czasu, a niekiedy sposób na życie. Co interesującego jest w obserwowaniu ptaków? Wiele osób przyciąga możliwość aktywnego spędzania czasu na świeżym powietrzu. To także okazja do praktycznie niekończącego się rozwoju kompetencji i umiejętności – różnorodność gatunków sprawia, że ptaki nie mogą się znudzić. Wielu szuka w obserwacji ptaków doznań estetycznych – zarówno same ptaki, jak i ich zachowania są po prostu niezwykle piękne. Dla niektórych osób motywacją jest także to, że dane zbierane przez ptasiarzy amatorów są często wykorzystywane w projektach badawczych i naukowych. Wśród tak wielu różnych powodów obserwowania ptaków z pewnością także Ty znajdziesz swój własny, musisz tylko spróbować...

Jak zacząć obserwować ptaki? Nie ma tu żadnych sztywnych reguł – możesz to robić gdzie i kiedy chcesz – najważniejsze, żeby sprawiało Ci to przyjemność. Jeśli jednak złapiesz bakcyła „ptasiarstwa” i zechcesz się rozwijać, warto po pierwsze, zaopatrzyć się w sprzętowy niezbędnik obserwatora ptaków, a po drugie, spróbować nawiązać współpracę z innymi obserwatorami ptaków w okolicy.

Grono obserwatorów ptaków dynamicznie rośnie zarówno w naszym kraju, jak i na całym świecie. Obserwatorzy ptaków są istotnym elementem wielu projektów związanych z monitoringiem i ochroną ptaków (fot. T. Wilk).

Pozorovanie vtákov – ako, kde, kedy?

Na celom svete milióny ľudí pozorujú vtáky. Je to ich koníček, alebo spôsob na trávenie voľného času, občas aj životný štýl. Čo je zaujímavé na pozorovaní vtákov? Mnohé osoby priťahuje možnosť aktívne tráviť čas na čerstvom vzduchu. Je to aj možnosť nepretržitého vývoja kompetencií a schopností – rozmanitosť druhov vtákov spôsobuje, že vtáky sa nemôžu nudiť. Mnohí ľudia v pozorovaní vtákov hľadajú estetické zážitky – tak samotné vtáky, ako aj ich správanie sú proste mimoriadne krásne. Pre niektorých je motiváciou aj to, že údaje zhromažďované ornitológmi-amatérmi sú často používané vo výskumných a vedeckých projektoch. Medzi týmito rozličnými dôvodmi pre pozorovanie vtákov si aj Vy nájdete svoj vlastný, musíte len skúsiť...

Ako začať s pozorovaním vtákov? Neexistujú tu žiadne fixné zásady – môžete to robiť kde a kedy chcete – najdôležitejšie je, aby Vám to dávalo radosť. Ak sa Vám to bude páčiť a budete sa chcieť rozvíjať v tomto smere, stojí za to si zaobstarať základné nástroje pre pozorovanie vtákov a nadviazať spoluprácu s inými pozorovateľmi.

Spoločnosť pozorovateľov vtákov sa dynamicky rozširuje tak v našej krajine, ako aj na celom svete. Pozorovatelia vtákov sú dôležitým prvkom mnohých projektov, spojených s monitorovaním a ochranou vtákov (fot. T. Wilk).

Pamiętaj, żeby obserwować ptaki w sposób niepowodujący zbędnego niepokojenia i stresu ptaków – szczególnie istotne jest to w okresie lęgowym oraz w miejscach dużych koncentracji ptaków podczas ich wędrówek (fot. T. Wilk).

Jaki sprzęt warto kupić? Absolutną podstawą jest lornetka, która zupełnie zmienia nasze możliwości postrzegania ptaków. Na początek warto zaopatrzyć się w lornetkę 8x40 (lub 8x42), której uniwersalne parametry najlepsze są zarówno dla początkujących, jak i zaawansowanych obserwatorów. Wśród niezbędnego wyposażenia obserwatora ptaków jest także przewodnik do rozpoznawania gatunków, który zabrany na wycieczki ułatwi nam identyfikację ptaków. Obecnie najlepszą książką na naszym rynku jest „Przewodnik Collinsa. Ptaki”, autorstwa Larsa Svenssona, który w szczegółowy sposób opisuje wszystkie gatunki spotykane w Europie. Pamiętajmy, że dobra znajomość ptaków to także umiejętność rozpoznawania ich głosów – pomoże nam w tym zakup odpowiednich płyt lub używanie zasobów internetowych (warto polecić największy serwis z głosami ptaków: www.xeno-canto.org). Do niezbędnika ptasiarza należy zaliczyć również notatnik, w którym zapisywać można swoje obserwacje. Ich notowanie niesie wiele korzyści – archiwizacja obserwacji znacznie przyspiesza nasze umiejętności rozpoznawania ptaków, w każdej chwili odtworzyć możemy obserwację danego gatunku, prowadzenie notatnika umożliwi także późniejsze wykorzystanie lub przekazanie innym osobom własnych obserwacji. Standardowe dane, które powinny się znaleźć w notatniku, to data i miejsce obserwacji, a także lista odnotowanych gatunków ptaków, w miarę możliwości zawierająca również liczbę poszczególnych osobników, a także ich wiek lub płeć. Notatnik to także miejsce, gdzie możemy opisywać zaobserwowane zachowania ptaków czy szkicować ich sylwetki lub ubarwienie, co ułatwi ich późniejsze rozpoznanie, ale także wyczuli nas na cechy ważne w identyfikacji poszczególnych gatunków. Do sprzętów, które mogą ułatwić obserwacje, jednak nie są niezbędne na początku naszej przygody z ptakami, należą również m.in.: luneta wraz ze statywem, umożliwiająca

Pamätajte, aby ste vtáky pozorovali spôsobom, ktorý neporušuje ich spokojnosť a nevyvoláva stres – je to zvlášť dôležité v období hniezdenia a na miestach veľkého zoskupenia vtákov, počas ich migrácií (fot. T. Wilk).

Aké vybavenie by ste si mali kúpiť? Absolutným základom je ďalekohľad, ktorý úplne mení naše možnosti vnímania vtákov. Na začiatku je si najlepšie kúpiť ďalekohľad 8x40 (alebo 8x42), ktorého univerzálne parametre sú najlepšie aj pre začiatočníkov, ako aj pre pokročilých pozorovateľov. Nevyhnutným vybavením pozorovateľa vtákov je aj sprievodca pre označovanie druhov vtákov, ktorý Vám počas pozorovaní uľahčí identifikáciu vtákov. Súčasne najlepšou knihou na trhu je „Ptáci Evropy, Severní Afriky a Blízkého východu“ od Larsa Svenssona, ktorý podrobne popisuje všetky druhy, vyskytujúce sa v Európe. Nezabudnite, že spoznať vtáky dobré to znamená aj vedieť identifikovať ich hlasy – vhodné a pomocné budú cédečka alebo ak internetové zdroje (odporúčenia hodná je najväčšia webová stránka s vtáčimi hlasmi: www.xeno-canto.org). Nevyhnutným vybavením ornitológa je aj poznámkový bloček, v ktorom si budete zaznamenávať svoje pozorovania. Ich zapisovanie nesie so sebou mnohé výhody – archivácia pozorovaní výrazne zrýchľuje naše schopnosti pozorovať vtáky. V každom momente si môžete pripomenúť pozorovanie daného druhu, všetky poznámky môžete vždy použiť neskôr, o svoje zistenia sa tiež môžete podeliť s inými. Štandardné informácie, ktoré by sme mali nájsť v poznámkovom bločku sú: dátum a miesto pozorovania, zoznam pozorovaných druhov vtákov, pokiaľ je to možné aj počet jednotlivých jedincov a tiež vek a pohlavie. Poznámkový bloček je tiež miesto kde si môžete zaznamenávať pozorované správanie vtákov, alebo nakresliť siluety vtákov, ich sfarbenie, čo potom uľahčí ich identifikáciu a bude aj poukazovať na črty dôležité pri identifikácii jednotlivých druhov. Vybavením, ktoré Vám môže zjednodušiť pozorovanie, avšak ktoré na začiatku nie je nevyhnutné, je tiež okrem iného: teleskop so statívom, umožňujúci pozorovanie z veľkej

prorowadzenie obserwacji z dużej odległości, np. na zbiornikach wodnych, oraz aparat fotograficzny z teleobiektywem, który pozwoli na dokumentację obserwowanych ptaków.

Równie ważne jak odpowiedni sprzęt jest nawiązanie znajomości lub współpracy z innymi ptasiarzami, dzięki którym znacznie szybciej nauczymy się prawideł obserwacji ptaków oraz samego rozpoznawania poszczególnych gatunków. Być może także zapewnimy sobie towarzysza wyjazdów terenowych lub kogoś, z kim będziemy mogli podzielić się wątpliwościami czy radościami swoich pierwszych obserwacji. Osób takich warto szukać w organizacjach działających lokalnie w okolicy. W regionie babiogórskiego pogranicza aktywni są m.in. członkowie Małopolskiego Towarzystwa Ornitologicznego (<http://mto-kr.pl/>), Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków (www.otop.org.pl), a także Klubu Ornitologów z Bielska-Białej. Udział w pracach takich stowarzyszeń nie tylko wspierać będzie rozwój Twoich kompetencji, ale także umożliwi wykorzystanie Twoich obserwacji w projektach badawczych czy tych związanych z ochroną ptaków (patrz ramka poniżej).

W JAKI SPOSÓB MOGĄ BYĆ WYKORZYSTANE TWOJE OBSERWACJE?

Obserwacje zbierane przez ornitologów amatorów są bardzo często wykorzystywane do działań związanych z monitoringiem czy ochroną ptaków w ramach tzw. projektów nauki obywatelskiej (citizen science). Możesz zdecydować, aby zebrane przez Ciebie dane zasiliły takie projekty – oprócz satysfakcji z samych obserwacji będziesz miał poczucie, że służą one ptakom. Jak i gdzie przekazać swoje obserwacje? Większość regionalnych towarzystw ornitologicznych posiada tzw. elektroniczne kartoteki obserwacji – znajdziesz je bez trudu w internecie. Po procesie rejestracji w kartotece możesz już rozpocząć przekazywanie swoich danych. Każda obserwacja się liczy! Obowiązuje zasada – przekazujesz tylko pewne obserwacje, gdzie poprawnie, bez żadnej wątpliwości oznaczyłeś ptaka. W południowej Polsce, m.in. w obszarze babiogórskiego pogranicza, działa Kartoteka Małopolskiego Towarzystwa Ornitologicznego (<http://www.iop.krakow.pl/dbPtak/>), a także ogólnokrajowa baza obserwacji ptaków Ornitho (www.ornitho.pl), prowadzona przez Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków. Co ciekawe, system Ornitho oferuje bezpłatną aplikację NaturaList do smartfonów, pozwalającą na notowanie ptaków na swoim telefonie komórkowym bezpośrednio w terenie. Jeśli Twoje umiejętności identyfikacji ptaków będą odpowiednie, możesz się włączyć również do jednego z programów monitoringowych, w ramach których wolontariusze wykonują metodyczne liczenia ptaków – przykładem takiego programu jest Monitoring Pospolitych Ptaków Lęgowych będący częścią Państwowego Monitoringu Środowiska.

Gdzie i kiedy obserwować ptaki? Ze względu na ich powszechność możemy to robić praktycznie wszędzie i o każdej porze roku. Z pewnością większość zaczyna od zainteresowania się ptakami w swoim najbliższym sąsiedztwie – na podwórzu, w ogrodzie czy przy karmniku. To dobry start, ponieważ ptaki są tu często przyzwyczajone do naszej obecności – możemy je obserwować z bliska, nie

vzdialenosti, napr. na vodných nádržiach, ako aj fotoaparát s teleobjektívom, ktorý vám umožní zdokumentovať pozorované vtáky.

Rovnako dôležité a vhodné vybavenie, je tiež nadviazanie spolupráce s inými pozorovateľmi, vďaka ktorým sa oveľa rýchlejšie naučíte pravidlá pozorovania vtákov a identifikáciu jednotlivých druhov. Možno aj tým spôsobom získate spoločnosť počas svojich výletov do terénu, alebo niekoho s kým sa budete môcť podeliť o svoje pochybnosti a o radosť zo svojich prvých pozorovaní. Takéto osoby je treba hľadať v miestnych organizáciách. V regióne babiohorského pohraničia sú okrem iného aktívni členovia Małopolskiego Towarzystwa Ornitologicznego [MTO]/Małopolského ornitologického spolku (<http://mto-kr.pl/>), Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków [OTOP]/Národného spolku pre ochranu vtákov (www.otop.org.pl), ako aj Klubu Ornitologów/Klubu ornitológov z Bielska-Białej. Účasť na aktivitách takýchto spolkov bude nielenže rozvíjať vaše schopnosti, ale aj umožni použiť vaše pozorovania na potreby výskumných projektov spojených s ochranou vtákov (pozrite rámček nižšie).

AKÝM SPÔSOBOM MÔŽU BYŤ VAŠE POZOROVANIA POUŽITÉ?

Pozorovania zhromažďované ornitológmi-amatérmi sú veľmi často používané na činnosti spojené s monitorovaním, alebo ochranou vtákov v rámci tzv. projektov občianskej vedy (citizen science). Môžete umožniť, aby vami zhromaždené údaje posilnili takéto projekty – okrem spokojnosti zo samotných pozorovaní budete mať aj pocit, že prispievate aj vtákom. Kde a akým spôsobom poskytnúť svoje pozorovania? Väčšina regionálnych ornitologických spolkov má tzv. elektronicke kartotéky pozorovaní – bez problémov ich nájdete na internete. Po procese registrácii do kartotéky, môžete začať do nej ukladať svoje údaje. Každé pozorovanie má význam! Platí tu však jeden princíp – ukladáte iba overené informácie, kde ste správne a bez žiadnych pochybností vtáka označili. V južnom Poľsku, okrem iného na území poľsko-slovenského pohraničia, pôsobí Kartoteka Małopolskiego Towarzystwa Ornitologicznego/Kartotéka Małopolského spolku pre ochranu vtákov (<http://www.iop.krakow.pl/dbPtak/>), ale aj celonárodná báza pozorovaní vtákov Ornitho (www.ornitho.pl), ktorú vedie Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków/Národý spolok pre ochranu vtákov. Je zaujímavé, že systém Ornitho ponúka bezplatnú aplikáciu NaturaList pre smartfony, vďaka ktorej môžete vtáka označiť priamo v teréne. Ak vaše schopnosti identifikovať vtáky budú správne, potom sa môžete zapojiť aj do jedného s monitorovacích programov v rámci ktorých dobrovoľníci vykonávajú metodické rátanie vtákov – príkladom takého programu je Monitoring Pospolitych Ptaków Lęgowych/ Monitorovanie populárnych hniezdiacich vtákov, ktorý je časťou Państwowego Monitoringu Środowiska/Štátneho monitoringu životného prostredia.

Kde a ako pozorovať vtáky? Vzhľadom na ich všade prítomnosť, to môžete robiť prakticky kdekoľvek a v akomkoľvek ročnom období. Určite väčšina ľudí s pozorovaním začína vo svojom najbližšom okolí – na dvore, v záhrade, alebo pri krmidle. Je to dobrý štart, lebo vtáky sú tu zvyknuté na vašu prítomnosť – môžete ich pozorovať zblízka, bez toho, aby ste ich znepokojovali. Ak chcete

Jednym z powodów, dla których obserwujemy ptaki jest m.in. poszukiwanie doznań estetycznych – ptaki są często aktorami najpiękniejszych spektakli w świecie przyrody (łyski, fot. C. Korkosz).

powodując ich niepokojenia. Jeśli zechcesz rozwijać swoje umiejętności podczas dalszych wycieczek, warto trzymać się kilku ogólnych zasad dotyczących pory, sposobu i miejsca prowadzenia obserwacji, dzięki którym Twoje terenowe eskapady będą bardziej udane. Przez znaczną część roku ptaki najbardziej aktywne są rano – szczególnie w okresie wiosenno-letnim warto prowadzić obserwację w godzinach wczesnoporannych oraz wieczornych, ponieważ w godzinach okołopołudniowych, szczególnie w ciepłe dni, ptaki są często prawie zupełnie nieaktywne. Im bardziej dyskretnie zachowujemy się podczas wycieczki, tym więcej zobaczymy. Warto więc nosić ubrania o stonowanych barwach, zachowywać się cicho, a jeśli jesteśmy w większej grupie ludzi, podzielić się na kilka mniejszych zespołów. Miejsce wycieczki warto dostosować do pory roku. Wiosną obserwacje można prowadzić praktycznie wszędzie, ponieważ ptaki w okresie lęgowym są bardzo aktywne. Późnym latem lasy i łąki cichną, warto wtedy udać się nad większe zbiorniki wodne, gdzie po okresie lęgowym gromadzą się niekiedy duże stada ptaków. Jesienią oprócz siedlisk wodnych również tereny otwarte przyciągają dużo ptaków żerujących i odpoczywających tu podczas migracji. Zima to pora roku, w której znów warto wrócić do lasu – zimujące tam ptaki często

Jedným z dôvodov, pre ktoré pozorujeme vtáky je okrem iného hľadanie estetických zážitkov – vtáky sú hercami v tých najkrajších predstaveniach vo svete prírody (lysky čierne, fot. C. Korkosz).

svoje schopnosti rozvíjať počas vzdialenejších výletov, mali by ste dodržiavať niekoľko všeobecných pravidiel, týkajúcich sa času, spôsobu a miesta pozorovania, vďaka ktorým výjazd do terénu bude úspešný. Po väčšinu roka sú vtáky najaktívnejšie ráno – zvlášť v jarno-letnom období stojí za to ich pozorovať skoro ráno a večer, pretože okolo poludnia v teplé dni sú vtáky často neaktívne. Čím viac ste diskretní počas prechádzky, tým viac uvidíte. Mali by ste teda mať oblečenie neutrálnej farby, správať sa ticho a ak ste vo väčšej skupine ľudí, mali by ste sa rozdeliť do menších tímov. Miesto výletu by ste mali prispôbiť ročnému obdobiu. Na jar môžete pozorovať takmer všade, lebo sú vtáky v období hniezdenia veľmi aktívne. Na konci leta sú lesy a lúky tiché, vtedy môžete skúsiť pozorovať pri väčších vodných nádržiach kde po období sa vtáky hniezdenia niekedy zhromažďujú do veľkých krdľov. Na jar, okrem vodných biotopov, aj otvorené oblasti priťahujú veľa vtákov, krmiacich sa a oddychujúcich tu počas migrácie. Zima je to ročné obdobie, v ktorom sa môžete vrátiť sa do lesa – zimujúce vtáky sa často zhromažďujú do viacdruhových krdľov. Avšak najlepšie je ich pozorovať medzi mestskými, alebo vidieckymi budovami – náročné, zimné podmienky spôsobujú, že sa vtáky vtedy

Ptaki to jeden z najistotniejszych elementów świata przyrody, właściwiej więc byłoby zapytać „po co nam przyroda?”. Najwłaściwsza odpowiedź to – „po to, aby żyć”. Mimo że na co dzień nie zdajemy sobie z tego sprawy, to jakość naszego życia w olbrzymim stopniu idzie w parze z tym, w jakim stanie znajduje się środowisko naturalne. Od niego właśnie zależy, czy jemy zdrową żywność, pijemy czystą wodę, czy oddychamy nieskażonym powietrzem oraz czy mamy miejsce do rekreacji i wypoczynku. Gdy wyobrażamy sobie spokojne, zdrowe i szczęśliwe życie, to zdecydowana większość widzi je w otoczeniu pól, lasów i łąk, a nie w zniszczonym, industrialnym krajobrazie. Badania naukowe wskazują, że przebywanie blisko przyrody pozytywnie oddziałuje na nasze ciało, wpływając na ciśnienie krwi, tętno, liczbę białych krwinek, co z kolei redukuje poziom stresu i poprawia nastrój. W niektórych krajach rozwiniętych do wskaźników jakości życia włącza się również dane o stanie ptasich populacji. Ma to swoje głębokie uzasadnienie. Ptaki często określa się mianem grupy wskaźnikowej – jeśli liczebność ptaków spada, znaczyć to może, że z całym ekosystemem dzieje się coś złego. Można więc powiedzieć, że świat, w którym ptaki dobrze sobie radzą jest również światem, w którym ludzie żyją zdrowiej, lepiej i szczęśliwiej. Pomagajmy więc ptakom, bo dzięki temu pomagamy również sobie i swoim bliskim.

Ptaki to również szereg wymiernych korzyści dla nas – ludzi. Wśród korzyści bezpośrednich wymienić można dostarczanie ludziom pożywienia poprzez pozyskanie gatunków łownych, uzyskiwanie takich produktów, jak pierze czy guano będące istotnym składnikiem nawozów, a także generowanie dochodów z turystyki przyrodniczej. Pośrednie pozytywne oddziaływanie ptaków związane jest m.in. z redukcją organizmów uciążliwych dla człowieka lub przynoszących straty gospodarcze (np. niektórych owadów w lasach czy żerujących na uprawach), olbrzymim wkładem w rozsiewanie wielu gatunków roślin, a także służeniem jako grupa wskaźnikowa środowiska przyrodniczego. Wreszcie ptaki to niezliczone, wspomniane we wstępie tego rozdziału, korzyści estetyczne i emocjonalne. Nasz świat jest o wiele bogatszy, ciekawszy i piękniejszy przez fakt, występowania na planecie prawie 11 tys. gatunków ptaków, które wnoszą do naszego życia swój śpiew, barwy i ciekawe zachowania. Ptaki to także inspiracja dla artystów i ważny element lokalnych kultur.

Ptaki przysługują się ludziom nie tylko w bezpośredni sposób, np. poprzez redukcję uciążliwych dla ludzi owadów, ale są także źródłem doznań estetycznych oraz istotnym elementem świata sztuki i kultury (od lewej: świergotek łąkowy, fot. M. Karetta; cietrzewie, fot. G. Leśniewski; bocian biały na gnieździe, fot. T. Wilk).

Vtáky sú jeden z najdôležitejších prvkov sveta prírody, teda správnejšie by bolo sa opýtať „na čo nám je príroda?”. Najvhodnejšia odpoveď je – „na to, aby sme žili”. Napriek tomu, že si to každodenne neuvedomujeme, v skutočnosti kvalita nášho života vo veľkej miere závisí od toho v akom stave je životné prostredie. To práve od neho závisí, či jeme zdravé jedlo, pijeme čistú vodu, alebo dýchame neznečisteným vzduchom a či máme miesto na rekreáciu a oddych. Ak si predstavujeme pokojný, zdravý a šťastný život, rozhodná väčšina z nás vidí polia, lesy a lúky a nie zničenú, industriálnu krajinu. Vedecké výskumy dokazujú, že blízky kontakt s prírodou pozitívne ovplyvňuje naše telo, krvný tlak, pulz, počet bielych krviniek, čo znižuje úroveň stresu a zlepšuje náladu. V niektorých rozvinutých krajinách sú ukazovateľmi kvality života aj údaje o stave vtáčích populácií. Toto má hlboké odôvodnenie. Vtáky sa často pomenujú ako indikatívna skupina – ak početnosť vtákov klesá, môže to znamenať, že niečo zlé sa deje s celým ekosystémom. Môžeme teda konštatovať, že svet v ktorom sa vtáky dobre cítia je zároveň svetom, v ktorom ľudia žijú zdravšie, lepšie a šťastnejšie. Pomáhajme teda vtákom, lebo vďaka tomu pomáhame aj sebe a naším blízkym.

Vtáky nám ľuďom dávajú mnohé hmatateľné výhody. Ich priamy prínos spočíva v tom, že sú napríklad zdrojmi výživy pre ľudí (lovné druhy), okrem toho získavame vtáčie perie, guano (dôležitá zložka hnojív), ale aj generujeme príjmy z prírodnej turistiky. Nepriame, pozitívne pôsobenie vtákov je okrem iného spojené so znižovaním organizmov, ktoré sú pre človeka obťažujúce alebo spôsobujú hospodárske straty (napr. určitých druhov hmyzu v lesoch, alebo na poliach). Vtáky sú obrovskou pomocou pri siatí mnohých druhov rastlín, ale sú aj indikačnou skupinou životného prostredia. Konečne, ako je uvedené na začiatku tejto kapitoly vtáky poskytujú svojou prítomnosťou nespočetné estetické a emocionálne výhody. Naš svet je oveľa bohatší, zaujímavejší a krásnejší vďaka tomu, že na našej planéte žije takmer 11 tis. druhov vtákov, ktoré do nášho života vnášajú svoj spev, farby a zaujímavé správanie. Vtáky sú tiež inšpiráciou pre umelcov a dôležitým prvkom miestnych kultúr.

Vtáky slúžia ľuďom nielen priamo, ale aj napríklad prostredníctvom redukcie ľuďom škodiaceho hmyzu, sú aj zdrojmi estetických zážitkov, ako aj dôležitým prvkom sveta umenia a kultúry (zľava: ľabtuška lúčny, fot. M. Karetta; tetov holniak, fot. G. Leśniewski; bocian biely na hniezde, fot. T. Wilk).

Ptaki w kulturze, sztuce i życiu codziennym

Ptaki fascynują nie tylko dzisiejszych ptasiarzy. W dawnych czasach uważano je za święte, otaczano czcią i kultem, bowiem wierzono, że w ich ciałach ukrywają się dusze przodków. Zdolność lotu i niekiedy wręcz tajemnicze zachowania ptaków budziły ciekawość ludzi już w epoce starożytnej. Zapewne trudna do zrozumienia dla ówczesnych ludzi umiejętność unoszenia się w powietrzu sprawiła, że skrzydła stały się atrybutem wielu nadprzyrodzonych istot. Warto tu wspomnieć choćby grecką Nike czy mitycznego Ikara. Nieco później, w czasach nowożytnych, w ikonografii chrześcijańskiej skrzydła ozdobiły i ozdobią po dziś postacie aniołów.

Ptaki kojarzą się z wolnością i niczym nieograniczoną możliwością przemieszczania. Być może właśnie z tego powodu postacie ptaków są niezmiennie ważnym elementem w heraldyce. Na tarczach wielu herbów rodowych odnajdziemy sylwety kruków, pawi, sokołów czy łabędzi. Także godła i flagi wielu państw ozdobią postaci ptaków. Każdemu Polakowi bliski jest widok bielika w godle Polski. Obecność ptaków w niektórych miejscach dała początek wielu nazwom. Urwistą ścianę skalną, gotową na przyjęcie sokolego gniazda, zwano Sokolicą, miejscowość, w której odnaleziono orle gniazdo – Orłowem, a wieś, w której hodowano sokoły – Sokolnikami. Nazwy ptaków znajdziemy nawet w kosmosie – astronomowie nazwali bowiem imionami ptaków niektóre z gwiazdozbiorów, np. Łabędzia czy Żurawia.

Podziw budziły nie tylko zwyczaje ptasie, ale także ich wygląd. Z piór ptaków wykonywano wachlarze oraz niekiedy bardzo wymyślne dekoracje kapeluszy i czapek – pawie pióra wieńczyły nakrycia głowy krakowian; pióra czapli, żurawi i strusiów dekorowały czapki szlachty polskiej, a orle pióra ozdobiły kapelusze górali. W XIX wieku długie pióra czapli, tzw. rajery, były ważnym elementem stroju eleganckich dam. Do dzisiaj pióra zobaczyć możemy na kapeluszach myśliwych.

Także w historii wojskowości polskiej pióra odcisnęły swój znak. Nie sposób zapomnieć o skrzydłach, które przywdziewała polska husaria. Podobno łopot husarskich skrzydeł skutecznie płoszył konie nieprzyjaciół, przyczyniając się do zwycięstwa choćby pod Kircholmem w 1605 roku.

Sposób zachowania ptaków i wydawane przez nie dźwięki zdecydowanie wzbogaciły nasze słownictwo: nie na darmo na młode wstydlive dziewczęta mówi się „gąski”, na młodych, skorych do zaczepki i zadziornych chłopaków „koguciki”, radosne dziecięce rozmowy określa się mianem „szczebiotania”, a żaloszny płacz niemowlaka „kwileniem”. Przysłowia, które są ponoć mądrością narodów, także często odwołują się do ptasich zwyczajów – każdy z nas zna takie powiedzenia jak: „wybiera się jak sójka za morze”, „jedna jaskółka wiosny nie czyni” czy „kiedy się jaskółka zniża – deszcz się zbliża”, „kiedy wejdiesz między wrony, musisz krakać, jak i one” lub „jak przylecą bociany – pierwszy zagon zaorany”. Ptaki były i są nadal inspiracją dla poetów czy prozaików. Któż z nas nie wychował się przy „Ptasim radiu” Juliana Tuwima czy „Przygodach wróbelka Elemelka” Hanny Łochockiej?! Kto nie zna bajki Ignacego Krasickiego pt. „Ptaszki w klatce”? Zwyczaje ptaków stanowią nie tylko inspirację literacką. Ptaki stały się tematem wielu prac malarskich, choćby bociany na obrazie Józefa Chełmońskiego „Lecą bociany”.

Vtáky v kultúre, umení a každodennom živote

Vtáky fascinujú nielen dnešných „vtáčkarov“. V minulosti boli považované za posvätné, boli uctievané a verilo sa, že v ich telách sa skrývajú duše predkov. Schopnosť lietať a niekedy aj tajomné správanie sa vtákov vzbudzovali zvedavosť ľudí už v staroveku. V minulosti pre ľudí určite nepochopiteľná schopnosť lietať spôsobila, že sa krídla stali atribútom mnohých nadprirodzených bytostí. Spomenúť tu môžeme aspoň starogrécku bohyňu Nike alebo mytologického Ikarosa. O niečo neskôr v kresťanskej ikonografii zdobili a dodnes zdobia krídla postavy anjelov.

Vtáky sa nám spájajú so slobodou a neobmedzeným pohybom. Možno z tohto dôvodu sú postavy vtákov mimoriadne dôležitým prvkom v heraldike. Na štítoch mnohých rodinných erbov nájdeme siluety vrán, pávov, sokolov alebo labutí. Podobne aj štátne znaky a vlajky mnohých štátov sú zdobené vtákmi. Každý Poliak pozná podobizeň orliakaorského v štátnom znaku Poľska. Prítomnosť vtákov bola v určitých miestach základom pre vytvorenie istých názvov v poľštine. Strmá skalná stena, hotová pre hniezdo sokola, bola nazývaná Sokolica, obec v ktorej bolo nájdené orlie hniezdo – Orłowo a dedina v ktorej ľudia chovali sokoly – Sokolniki. Názvy vtákov nájdeme aj vo vesmíre – astronómovia nazvali menami vtákov niektoré súhvezdia, napr. súhvezdie Labuť alebo Žeriav.

Obdiv vzbudzovali nielen vtáčie zvyky, ale aj vzhľad vtákov. Z peria sa vyrábali vejáre, občas veľmi elegantné dekorácie klobúkov a čiapok – pávie perie zdobilo čiapky Krakovčanov; perie volaviek, žeriavov a pštrosov dekorovali čiapky poľskej šľachty, zatiaľ čo orlie perie zdobili klobúky goralov. V 19. storočí dlhé perie volavky – tzv. rajery, boli dôležitým prvkom elegantného dámskeho oblečenia. Dodnes môžeme perie vidieť na klobúkoch poľovníkov.

Podobne v dejinách poľskej armády zanechalo perie svoju stopu. Ťažko zabudnúť na poľských okrídlených husárov. Vraj trepot husárskych krídiel účinne splasil kone nepriateľov vďaka čomu poľská armáda zvíťazila napríklad v bitke pri Kircholme v roku 1605.

Sposob správania sa vtákov a nimi vydávané zvuky bezpochyby obohatili našu slovnú zásobu: nie náhodou na mladé, plaché dievčatá sa povie „húsky“, na mladých, prehnane sebavedomých chalanov „kohútikovia“, radostné detské rozprávanie sa pomenúva ako „čvirikanie“ a žalostný plač dieťaťa „kvílenie“. Ľudové príslovia, ktoré sa považuje za múdrosť národov rovnako často nadväzujú na vtáčie zvyky – každý z nás má na pamäti také príslovia ako sú: „škrečí ako sojka“, „jedna lastovička leto nerobí“ alebo „lepší vrabec v hrsti, ako holub na streche“, „hladný ako mlynárova sliepka“, alebo „Pán Boh stvoril vrany a čert politické strany“. Vtáky boli a naďalej sú inšpiráciou pre básnikov alebo spisovateľov. Celé generácie Poliakov sa vychovávali pri básničke „Vtáčie rádio“ Juliana Tuwima alebo pri „Dobrodružstvách vrabčeka Elemelka“ Hanny Łochockej. Kto si nepamätá rozprávku Ignaceho Krasického „Vtáčiky v kletke“? Zvyky vtákov sú nielen inšpiráciou pre literatúru.

Zdolności ptaków, ich zwinność i szybkość skłoniły ludzi do wykorzystania tych zwierząt do zadań specjalnych. Wytrzymałość i wierność gołębi pozwoliła na utworzenie poczty gołębiej. Oswojone gołębie dzięki niezwykłemu „zmysłowi nawigacji” oraz szybkości służyły do przesyłania wiadomości już w starożytnych Grecji i Egipcie, a później również w Rzymie.

Ptaki wykorzystywano także podczas łowów. Sokolnictwo to jedna z form łowiectwa, która opiera się na sztuce układania ptaków drapieżnych i odbywaniu przy ich użyciu łowów. O głębokich korzeniach sokolnictwa mogą świadczyć starożytne, datowane na półtora tysiąca lat przed naszą erą malowidła przedstawiające myśliwego z ptakiem w ręku. W Polsce sokolnictwo miało także swoje tradycje. Dziś poza sporadycznymi polowaniami sokolnicy zajmują się ochroną i rehabilitacją ptaków drapieżnych, a także ochroną biologiczną ... lotnisk. Ułożone ptaki drapieżne wykorzystywane są do płoszenia innych gatunków ptaków na terenach i w bezpośrednim sąsiedztwie tak lotnisk cywilnych, jak i wojskowych. Sokolnicy są także zatrudniani przez administrację wysypisk śmieci w celu przepłoszenia nadmiernie gromadzących się tam ptaków.

W tradycjach ludowych ptaki także zagościły na dobre. Nie sposób wyobrazić sobie świąt Wielkiej Nocy bez ptaków. Stoły wielkanocne zdobią pisanki – pięknie zdobione skorupki kurzych jaj oraz dekoracje w postaci małych kurcząt. Wierni do kościoła zanoszą koszyczki, w których poczesne miejsce zajmują jajka – w katolickiej polskiej tradycji symbol odradzającego się życia.

Wielu ptakom przypisuje się symbolikę. Łabędzia uznaje się za symbol smutku i piękna, orla – waleczności i szlachetności, pawia – władzy królewskiej, kukulkę – wróżb, gołębia – pokoju i miłości, bociana – dobrodziejstw i wiosny, sowę – nieszczęścia oraz mądrości, żurawia – wierności małżeńskiej, sępa – pazerności i chciwości, czapli – ciekawości i niedyskrecji. W Nowym Testamencie ptak był wcieleniem Ducha Świętego.

Nie tylko same ptaki stały się symbolami, ale także ich atrybuty, do których należy zaliczyć jaja i gniazda. Te pierwsze oprócz opisanej wyżej symboliki chrześcijańskiej posłużyły jako inspiracja jubilerska. Z czasów carskiej Rosji Romanowów pochodzą słynne jaja carskie zwane też jajami Fabergé, rozdawane przez władcę jako podarunki świąteczne, a wykonane ze złota, kamieni szlachetnych i emalii. Te drugie często utożsamiane były z siedzibami ludzkimi. Nie darmo mówi się o człowieku wyrażającym negatywne opinie o własnym otoczeniu, że „zły to ptak, który własne gniazdo kala”. Od gniazda wzięła swój początek nazwa pierwszej stolicy – Gniezno, a Szlak Orlich Gniazd to system warowni wybudowanych na wapiennych skałach Jury Krakowsko-Częstochowskiej, broniących południowych rubieży Polski. W tradycji ludowej gniazdo bociana na terenie gospodarstwa stanowi gwarancję dobrobytu, dobrych plonów oraz szczęścia, a także ochrony przed pożarem. Często gospodarze przygotowują miejsca na gniazda dla bocianów, dbają o nie, a nawet nadają bocianom ludzkie imiona – najczęściej Kajtek lub Wojtek. Być może ma to także związek z dawnym przekonaniem, że bociany przynoszą dzieci?

Pomimo rozwoju nauki i możliwości wytłumaczenia wielu ptasich zachowań wiele dawnych zwyczajów, przekonań czy symboli trwa do dziś. Zdecydowana ich większość przyczynia się do budowania jeszcze silniejszej nici sympatii łączącej ptaki i ludzi.

Vtáky boli témou početných maliarských diel, napríklad bociany na obraze Józefa Chelmońskiego „Letia bociany”.

Vtácie schopnosti, ich šikovnosť a rýchlosť nútili ľudí aby ich využívali na špeciálne účely. Vytrvalosť a vernosť holubov umožnila vytvorenie holubej pošty. Skrotené holuby, vďaka mimoriadnemu „zmyslu navigácie” a rýchlosti, boli používané na zasielanie správ už v starovekom Grécku a Egypte a neskôr aj v Ríme.

Vtáky sa používali aj počas lovu. Sokoliarstvo je jednou z foriem poľovníctva, ktorá je založená na spolupráci s vycvičenými dravými vtákmi. O dlhých tradíciách sokoliarstva svedčia antické obrazy z obdobia jeden a pol tisíc rokov pred naším letopočtom, ktoré zobrazujú lovca s vtákom v ruke. Aj v Poľsku malo sokoliarstvo svoje tradície. Dnes okrem zriedkavých lovov sa sokoliari zaoberajú ochranou a rehabilitáciou dravých vtákov, ale aj biologickou ochranou... letísk. Vycvičené dravé vtáky sú využívané na plašenie iných druhov vtákov na územiach v priamom susedstve civilných a vojenských letísk. Sokoliari sú tiež zamestnávaní správou skládok odpadu za účelom plašiť nadmerne sa zhromažďujúce vtáky.

V ľudových tradíciách sú vtáky tiež prítomné. Nevieme si predstaviť Veľkú noc bez vtákov. Veľkonočné stoly zdobia veľkonočné vajička – krásne zdobené škrupiny slepačích vajec a dekorácie v podobe malých kurčiat. Veriaci do kostola prinášajú košíčky v ktorých dôležité miesto majú práve vajcia – v poľskej katolíckej tradícii sú symbolom plodnosti a vzkriesenia.

Mnohým vtákom je priradená určitá symbolika. Labute sú symbolom smútku a krásy, orol – statočnosti a šlachetnosti, páv – kráľovskej moci, kukučka – veštíeb, holub – pokoja a lásky, bocian – blahobytu a jari, sova – nešťastia a múdrosti, žerjav – manželskej vernosti, sup – chamtivosti a hrabivosti, volavka – zvedavosti a nediskrétnosti. V Novom zákone bol vták vtelením Ducha Svätého.

Nielen samotné vtáky sa stali symbolmi, ale aj tiež ich atribúty ku ktorým patria vajcia a hniezda. Tie prvé, okrem vyššie uvedenej kresťanskej symboliky tiež boli inšpiráciou pre klenotníkov. Z obdobia cárskeho Ruska Romanovcov pochádzajú slávne cárske vajcia, nazývané tiež Fabergého vajička, ktoré vládca dával ako vianočné darčeky a ktoré boli vyrobené zo zlata, drahých kameňov a smaltu. Tie druhé často boli stotožňované s ľudskými osídleniami. Preto sa v poľštine zvyklo hovoriť, že človek negatívne sa vyjadrujúci o svojom prostredí je to „zlý vták, ktorý vlastné hniezdo znevažuje”. Od poľského slova gniazdo (slov. hniezdo) je odvodený názov prvého hlavného mesta Poľska – Gniezno, zatiaľ čo Trasa orlích hniezd je systém pevností stavaných na vápencových skalách Jury Krakowsko-Częstochowskiej, ktoré strážili južných okrajov Poľska. V ľudovej tradícii je bocianie hniezdo na dvore zárukou blahobytu, úspešných plodín a šťastia, ale aj ochrany pred požiarom. Hospodári často pripravujú miesta na hniezdo pre bociana, starajú sa o ne a dokonca aj dávajú bocianom ľudské mená – najčastejšie Kajtek alebo Wojtek. Možno to súvisí aj so starou vierou, že bociany prinášajú deti?

Napriek vývoju vedy a schopnosti vysvetliť mnohé správanie sa vtákov sú v našom vedomí stále pretrvávajú mnohé staré zvyky, viery a symboly. Prevažná väčšina z nich prispieva k budovaniu ešte silnejšieho vzťahu spájajúceho vtáky a ľudí.

Zagrożenia ptaków

Gdy obserwujemy ptaki w swoim otoczeniu, to z reguły trudno nam dostrzec, że populacje wielu gatunków zmniejszają swoją liczebność. Przecież sikor, wróble, kosów czy gawronów zawsze jest dużo w naszym sąsiedztwie. Jedynie niekiedy zauważamy, że ptaki, które od zawsze obecne były w okolicy, nagle zniknęły – nie widać ich już, nie słychać też ich śpiewu. Czy rzeczywiście ptasie populacje się zmieniają?

Najnowsze dane pokazują, że co najmniej 40% gatunków ptaków na Ziemi zmniejsza liczebność, a ok. 13% (czyli co ósmy gatunek) jest globalnie zagrożony wyginięciem, a więc ryzykiem całkowitego zniknięcia z naszej planety. Wprawdzie najwięcej zagrożonych gatunków ptaków żyje w obszarach tropikalnych oraz na niewielkich wyspach, ale sytuacja jest alarmująca również w strefie umiarkowanej. Na kontynencie europejskim ok. 13% gatunków zagrożonych jest wymarciem, a kolejnych 6% jest bliskich zagrożenia. W najgorszej sytuacji są gatunki rzadkie, o małych populacjach i wąskich wymaganiach siedliskowych. Ale spadki liczebności nie omijają także gatunków najliczniejszych. W Polsce w ostatnich kilkunastu latach wskaźnik liczebności pospolitych ptaków lęgowych terenów otwartych oraz terenów podmokłych zmniejszył się o ok. 20% – oznacza to, że na naszych polach, łąkach i mokradłach jest o jedną piątą mniej ptaków niż jeszcze dwie dekady temu! Zanikanie populacji nie omija również wielu innych grup zwierząt, nie tylko ptaków. Szacuje się, że tempo wymierania kręgowców jest obecnie kilkadziesiąt razy szybsze niż średnie tempo wymierania obserwowane w długich okresach na Ziemi. Niektórzy obecną sytuację nazywają kolejnym epizodem masowego wymierania na naszej planecie – epizodem, którego sprawcą jest jeden gatunek – człowiek...

Jakie są przyczyny takiego stanu rzeczy? Jest ich wiele, są dość złożone i zróżnicowane w zależności od miejsca na naszym globie. Przykładowo w obszarach tropikalnych, gdzie najwięcej jest zagrożonych gatunków ptaków, głównymi przyczynami spadku ich liczebności są: ekspansja i intensyfikacja rolnictwa, związana z tym wycinka lasów

Niszczenie siedlisk ptaków to obecnie jedno z najistotniejszych zagrożeń. Takie działania, jak niszczenie dolin rzecznych czy intensyfikacja rolnictwa, oprócz wpływu na populacje ptaków, z reguły oddziałują również negatywnie, długoterminowo na jakość naszego życia (fot. T. Wilk).

Hrozby pre vtáky

Keď pozorujete vtáky vo svojom okolí je vám zvyčajne ťažko zistiť, že populácie mnohých druhov klesajú. Predsa sýkoriek, vrabcov, drozdov čiernych alebo havranov je vždy v našom susedstve veľa. Avšak občas si všimnete, že vtáky ktoré boli neustále prítomné vo vašom okolí zrazu zmizli – už ich nie je vidieť ani počuť. Naozaj sa vtáčie populácie menia?

Najnovšie údaje ukazujú, že najmenej 40% druhov vtákov na Zemi znižuje početnosť, zatiaľ čo cca 13% (teda každý ôsmy druh) je globálne ohrozený zánikom a teda rizikom úplného zmiznutia z našej planéty. Hoci najviac ohrozené druhy vtákov žijú v tropických oblastiach a na malých ostrovoch, situácia v miernom pásme je tiež alarmujúca. Na európskom kontinente je cca 13% druhov ohrozených zánikom a ďalších 6% je blízko ohrozenia. V najhoršej situácii sú vzácne druhy s malými populáciami a s úzkymi požiadavkami na biotop. No pokles početnosti je problémom aj tých najpočetnejších druhov. V Poľsku sa v poslednej dobe ukazovateľ početnosti populárnych vtákov hniezdiacich na otvorených oblastiach a podmäčianých terénoch znížil okolo 20% – to znamená, že na našich poliach, lúkach a mokradiach je o jednu pätinu vtákov menej, ako pred dvoma desaťročiami! Zánik populácií postihuje aj mnohé iné skupiny zvierat, nielen vtákov. Odhaduje sa, že miera zániku stavovcov je teraz niekoľko desiatok krát rýchlejšia, ako priemerná miera zániku pozorovaná v dlhých obdobiach na Zemi. Niektorí súčasnú situáciu nazývajú ďalšou epizódou masového vyhynutia na našej planéte – epizódou, ktorá je spôsobená jedným druhom – človekom...

Aké sú príčiny takej situácie? Je ich viacero, sú dosť zložité a rôznorodé v závislosti od miesta na našej planéte. Napríklad v tropických oblastiach, kde je najviac ohrozených druhov vtákov, hlavnou príčinou poklesu ich početnosti je expanzia a zintenzívnenie poľnohospodárstva, spojená s tým ťažba dreva a zavedenie do ekosystémov invazívnych druhov. V našom klimatickom pásme sa stretávame s

Ničenie vtáčích biotopov je v súčasnej dobe jednou z najväčších hrozieb. Činnosti ako sú ničenie údolí riek alebo zintenzívnenie poľnohospodárstva majú z dlhodobého hľadiska okrem dopadu na populáciu vtákov negatívny vplyv aj na kvalitu nášho života (fot. T. Wilk).

Ptaki związane z terenami podmokłymi są grupą najszybciej zmniejszającą liczebność w naszym kraju. Na przykład liczebność rycyka w ostatnich kilkunastu latach zmniejszyła się w Polsce kilkakrotnie (rycyk, fot. T. Wilk).

tropikalnych oraz wprowadzanie do ekosystemów gatunków inwazyjnych. W naszej strefie klimatycznej mamy do czynienia z nieco innymi rodzajami zagrożeń, jednak najważniejsze z nich mają wspólną etykietę – niszczenie siedlisk, w których żyją ptaki. Jak wspomniano wcześniej, na kontynencie europejskim to ptaki krajobrazu otwartego oraz mokradeł są najbardziej zagrożone. Wyraźnie wskazuje to na fakt, że takie czynniki, jak: intensyfikacja rolnictwa, związane z nią osuszanie terenów podmokłych, a także zabudowa terenów otwartych, w największym stopniu wpływają na populacje ptaków. Dawny, ekstensywny model gospodarki rolnej sprawiał, że krajobraz otwarty był zróżnicowany – tworzony przez mozaikę pól nieużytkowanych oraz terenów użytkowanych rolniczo zarówno w odmienny sposób, jak i w różnych terminach. Krajobraz taki zasobny był także w tzw. siedliska marginalne niezwykle ważne dla ptaków, czyli: zadrzewienia śródpolne, miedze lub oczka wodne. Intensyfikacja rolnictwa uproszcza krajobraz, zmniejszając wachlarz miejsc do gniazdowania, ale także wpływając na bazę pokarmową ptaków. Przykładowo ostatnie badania wykazały, że w Niemczech w ciągu ostatnich 30 lat liczebność owadów latających zmniejszyła się o ok. 75%, co jest wynikiem m.in. nasilonego stosowania insektycydów i przekłada się bezpośrednio na znaczne zubożenie zasobów pokarmowych dla ptaków owadożernych. Niezwykle istotnym zagrożeniem jest także brak ładu urbanistycznego i chaotyczna, rozproszona zabudowa krajobrazu. Powoduje ona zmniejszanie powierzchni siedlisk wielu gatunków ptaków, ale także ich fragmentację oraz zwiększa płoszenie i śmiertelność, np. w wyniku kolizji. Ptaki siedlisk leśnych są u nas w lepszej sytuacji, jednak i tu gatunki najbardziej wymagające siedliskowo zagrożone są brakiem drzewostanów o odpowiedniej strukturze – zasobnych w wielkogabarytowe, zamierające lub martwe, a także dziuplaste drzewa.

Vtáky slúžia ľuďom nielen priamo, ale aj napríklad prostredníctvom redukcie ľuďom škodiaceho hmyzu, sú aj zdrojom estetických zážitkov, ako aj dôležitým prvkom nášho sveta umenia a kultúry (behár čiernochvostý, fot. T. Wilk).

inými druhmi ohrození, avšak všetky majú veľa spoločného – ničenie biotopov, v ktorých vtáky žijú. Ako bolo vyššie uvedené, na európskom kontinente najviac ohrozenými vtákmi sú vtáky otvorených oblastí a mokradí. Jasne to naznačuje, že najväčší vplyv na populáciu vtákov majú faktory ako: intenzifikácia poľnohospodárstva, odvodňovanie mokradí, ale aj zastavovanie otvorených oblastí. Bývalý extenzívny model hospodárenia prispieval k rozmanitosti a pestrosti otvorenej krajiny – bola to však mozaika neobrábaných polí a plôch obrábaných v rôznych obdobiach a inými spôsobmi. Takáto krajina bola bohatá aj na tzv. okrajové biotopy, mimoriadne významné pre vtáky, ako napríklad: remízky, medze a jazierka. Zintenzívnenie poľnohospodárstva zjednodušilo krajinu, znížilo počet miest vhodných na hniezdenie, ale aj ovplyvnilo potravinovú základňu vtákov. Napríklad posledné výskumy preukázali, že v Nemecku za posledných 30 rokov početnosť lietajúceho hmyzu klesla okolo 75%, čo je okrem iného výsledkom intenzívneho používania insekticídov čo má priamy vplyv na nedostatok potravy pre hmyzožravé vtáky. Veľmi vážnym ohrozením je tiež nedostatok urbanistického poriadku a chaoticky zastavená krajina. Tým sa znižuje plocha biotopov mnohých vtákov, zvyšuje sa ich fragmentácia, plašenie a smrteľnosť, napr. vo výsledku kolízií. Vtáky leśných biotopov sú u nás v lepšej situácii, ale aj tu druhy ktoré majú úzke požiadavky na biotopo sú ohrozené nedostatkom porastov so správnou štruktúrou – bohatých na veľké, odumreté a dutinové stromy. Popri ničení biotopov k poklesu početnosti vtákov prispieva aj priama smrteľnosť, ničenie hniezd, alebo plašenie. Častými príčinami úhynu vtákov sú zrážky s vozidlami, budovami, alebo ohrozenie dravcami, napr. domácimi zvieratami, najmä mačkami. Na mnohé

Bezpośrednia śmiertelność związana np. z kolizjami lub zabijaniem ptaków podczas wędrówek ma mniejsze znaczenie, jednak w przypadku niektórych gatunków (np. bocianów lub sów) może w istotny sposób przyczyniać się do zaniku ich populacji (młody gąsiorek, fot. T. Wilk).

Oprócz niszczenia siedlisk do spadku liczebności ptaków przyczynia się także bezpośrednia śmiertelność, niszczenie gniazd czy płoszenie. Do ważnych przyczyn należą m.in.: kolizje z pojazdami, budynkami czy drapieżnictwo ze strony zwierząt domowych, głównie kotów. Na wiele gatunków ptaków regularnie podejmujących sezonowe wędrówki negatywnie oddziaływać może zespół czynników – zarówno na lęgowiskach, miejscach postojów podczas migracji, jak i na dalekich zimowiskach. Przykładem mogą być polowania na ptaki u nas chronione, jednak w południowej Europie i na Bliskim Wschodzie masowo zabijane w sposób legalny lub nielegalnie.

Na koniec warto podkreślić, że większość czynników zagrażających ptakom, przyczynia się jednocześnie do spadku jakości naszego życia. Na przykład intensyfikacja rolnictwa powoduje z reguły spadek jakości plonów lub wręcz produkcję żywności „zatrutej” środkami ochrony roślin. Regulacja rzek, wycinka drzew czy osuszanie mokradł powodują m.in. wzrost zagrożenia powodziowego. Torfowiska oraz trzcinowiska spełniają rolę naturalnych filtrów wody, absorbując wiele typów zanieczyszczeń, także tych pochodzenia rolniczego – niszczenie tych siedlisk obniża więc jakość i czystość wód. Zabudowa terenów otwartych bądź położonych wzdłuż linii brzegowych powoduje, że nie tylko ptakom, ale i nam coraz trudniej znaleźć miejsce do wypoczynku. Warto popatrzeć więc na wszelkie działania zagrażające ptakom przez pryzmat jakości życia naszych społeczności lokalnych.

Priama úmrtnosť spojená napr. s kolíziami alebo zabíjaním vtákov počas ich migrácie má menší význam, no v prípade niektorých druhov (napr. bocianov, alebo sov) môže významným spôsobom prispieť k zániku ich populácií (mladý strakoš obyčajný, fot. T. Wilk).

pravidelne migrujúce druhy vtákov môžu mať negatívny vplyv určité faktory – tak na hniezdiskách, zastávkach počas migrácie, ako aj na ďalekých zimoviskách. Príkladom môže byť lovenie vtákov ktoré sú u nás chránené, zatiaľ čo v Európe a na Blízkom východe sú zabíjané legálnym alebo nelegálnym spôsobom.

Nakoniec stojí za to zdôrazniť, že väčšina faktorov ktoré ohrozujú vtáky, spôsobujú aj zhoršenie kvality nášho života. Napríklad intenzifikácia poľnohospodárstva zvyčajne vedie k poklesu kvality plodín, alebo dokonca aj k produkcii potravín „otrávených“ prípravkami na ochranu rastlín. Regulácia riek, odstraňovanie stromov alebo odvodňovanie mokradí okrem iného spôsobuje zvýšenie povodňového rizika. Rašeliniská a trstia fungujú ako prírodné vodné filtre, ktoré pohlcujú veľa znečisťujúcich látok vrátane tých poľnohospodárskeho pôvodu – ničenie týchto biotopov znižuje kvalitu a čistotu vody. Zastavanie otvorených plôch alebo výstavba pozdĺž pobrežia spôsobuje, že vtákom ale aj nám je čoraz ťažšie nájsť miesto na odpočinok. Preto by sme mali dávať pozor na všetky činnosti ktoré ohrozujú vtáky, lebo má to významný vplyv aj na kvalitu života našich miestnych komunít.

Ochrona ptaków

Jak można było się dowiedzieć z poprzedniego rozdziału, duża liczba gatunków ptaków zagrożona jest wymarciem, a wiele innych gatunków szybko zmniejsza swoją liczebność. Jednak ptasie populacje z pewnością byłyby dzisiaj w znacznie trudniejszej sytuacji, gdybyśmy nie podejmowali działań na rzecz ich ochrony. Jak chronimy ptaki i jak efektywnie robić to w przyszłości?

Wyznaczanie obszarów chronionych, takich jak Babiogórski Park Narodowy, to jedna z najefektywniejszych form ochrony przyrody, pozwalająca na zachowanie siedlisk i całych zespołów organizmów z nimi związanych (fot. T. Wilk).

Ochrana vtákov

Ako ste sa dozvedeli z predchádzajúcej kapitoly, veľké množstvo druhov je ohrozených vyhynutím a početnosť mnohých ďalších sa rýchlo znižuje. Avšak populácia vtákov by dnes bola určite v oveľa zložitejšej situácii ak by sme nepodnikli kroky na ich ochranu. Ako chránime vtáky a ako by sme to mali účinne robiť v budúcnosti?

Označenie chránených území ako Babiohorský národný park, je jednou z najefektívnejších foriem ochrany prírody, ktorá umožňuje zachovať biotopy a celé zoskupenia organizmov, ktoré sú s nimi spojené (fot. T. Wilk).

Wiele gatunków zmniejszających liczebność występuje w miejscach użytkowanych gospodarczo – aby je chronić, musimy promować prośrodowiskowe rozwiązania w głównych gałęziach gospodarki, np. poprzez kultywowanie ekstensywnych form rolnictwa (wypas bydła w okolicy Jabłonki, fot. T. Wilk).

W Polsce prawie wszystkie gatunki ptaków objęte są ochroną gatunkową, gwarantowaną przez ustawę o ochronie przyrody oraz rozporządzenie o ochronie gatunkowej zwierząt. Zapisy tych aktów prawnych wskazują, że zakazane są takie czynności, jak: umyślne zabijanie, okaleczanie, chwytanie ptaków, a także niszczenie jaj, siedlisk czy miejsc rozrodu chronionych gatunków. Jednak prawna ochrona gatunków nie rozwiązuje problemów, które dotyczą populacji ptaków – dlatego właśnie potrzebne są konkretne działania u podstaw. Aby kompleksowo chronić ptaki, musimy działać na wielu płaszczyznach jednocześnie, poprzez ochronę obszarową, uwzględnianie w głównych gałęziach gospodarki wymogów związanych z ochroną przyrody, a także realizację projektów konserwatorskich odpowiadających na specyficzne wyzwania w ochronie ptaków oraz własny, lokalny wkład każdego z nas w ochronę przyrody.

Dla wielu gatunków ptaków z pewnością najbardziej efektywnym sposobem ochrony jest tworzenie obszarów chronionych, a więc tzw. ochrona obszarowa. Ma ona, również w Polsce, długie tradycje. Obecnie utworzonych jest w naszym kraju kilka tysięcy obszarów chronionych, z których wiele wyznaczono dla ochrony ptaków. Obszary takie obejmują duże powierzchnie, często całe płaty siedlisk, co pozwala na zabezpieczanie zarówno miejsc lęgowych, żerowisk, jak i miejsc

Mnohé druhy znižujúce svoju početnosť sa vyskytujú na poľnohospodárskych oblastiach – aby sme ich chránili, musíme propagovať environmentálne riešenia v hlavných odvetviach hospodárstva, napr. prostredníctvom udržiavania extenzívnych foriem poľnohospodárstva (pasenie dobytku pri Jablonke, fot. T. Wilk).

V Poľsku sú takmer všetky druhy vtákov chránené druhovou ochranou, ktorú zaručuje zákon o ochrane prírody a nariadenie o ochrane druhov zvierat. Podľa týchto právnych ustanovení, sú zakázané nasledujúce činnosti: úmyselné zabíjanie, mrženie, odchyt vtákov a ničenie vajec, biotopov alebo miest hniezdenia chránených druhov. Len právna ochrana vtákov nerieši problémy ktoré postihujú populácie vtákov – práve preto potrebné sú konkrétne aktivity na tej najnižšej úrovni. V záujme komplexnej ochrany vtáctva musíme konať na mnohých úrovniach súčasne, prostredníctvom ochrany územia, zohľadnenia požiadaviek súvisiacich s ochranou prírody v hlavných odvetviach hospodárstva, ako aj realizácie projektov ochrany reagujúcich na špecifické problémy ochrany vtáctva, a nášho vlastného miestneho vkladu do ochrany prírody.

Pre mnohé druhy vtákov je najefektívnejším spôsobom ochrany vytvorenie chránených oblastí, teda takzvaná územná ochrana. Tá má aj v Poľsku dlhú tradíciu. V súčasnosti je v našej krajine zriadených niekoľko tisíc chránených území, z ktorých mnohé sú určené na ochranu vtáctva. Takéto oblasti zahŕňajú veľké plochy, často celé biotopy, čo umožňuje chrániť tak hniezdiská, krmoviská, ale

odpoczynku całych zespołów ptaków. Warto jednak podkreślić, że w zdecydowanej większości obszarów chronionych działalność człowieka ograniczona jest do stosunkowo niewielkiego zakresu i zapewniać może jedynie częściową ochronę. Przykładem mogą być obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000, w granicach których dozwolone są wszelkie działania, które nie szkodzą gatunkom, będącym przedmiotem ochrony w danym miejscu. Obszarów chronionych w sposób ścisły, gdzie jakakolwiek ingerencja człowieka jest zakazana, jest w Polsce bardzo niewiele i zajmują one zaledwie ok. 1% powierzchni kraju! Dodatkowo, wiele gatunków ptaków, także tych, których populacje znacznie się zmniejszają, wykorzystuje siedliska w różnym stopniu przekształcone i niekiedy intensywnie użytkowane przez człowieka. Przykładem jest krajobraz rolniczy, zasiedlany przez dużą grupę gatunków ptaków, które w ostatnich latach szybko zmniejszają liczebność. Mimo wielu zalet ochrona obszarowa musi być więc uzupełniana o pewne systemowe rozwiązania, wplecione w główne formy działalności gospodarczej.

Do głównych wyzwań w tym zakresie należy wdrożenie prośrodowiskowych rozwiązań w tych gałęziach gospodarki, które w największym stopniu wpływają na ptaki – a więc w rolnictwie, gospodarowaniu wodami, leśnictwie i zagospodarowaniu przestrzennym. Przykładem działania wspierającego ochronę ptaków w obrębie specyficznej aktywności gospodarczej jest program rolno-środowiskowo-klimatyczny. Dzięki niemu rolnicy uzyskują dopłaty finansowe, jeśli użytkują teren w sposób sprzyjający ochronie wybranych gatunków ptaków

Rybotów to jeden z najrzadszych ptaków lęgowych w naszym kraju, wymaga on wdrażania specyficznych działań ochronnych, m.in. zabezpieczania miejsc gniazdowych (fot. C. Korkosz).

aj miesta na odpočinok celých vtáčích spoločenstiev. Je však treba zdôrazniť, že v drvivej väčšine chránených území je činnosť človeka obmedzená v dosť malom rozsahu a preto zabezpečiť je možné iba čiastočnú ochranu. Príkladom môže byť sústava chránených vtáčích území Natura 2000, na ktorých území sú povolené iba činnosti, ktoré nepoškodzujú druhy chránené na danom mieste. Oblasti prísne chránených kde je zakázaný akýkoľvek ľudský zásah, je v Poľsku veľmi málo a pokrývajú len asi 1% územia krajiny! Navyše, mnohé druhy vtákov aj tie ktorých populácie sú výrazne znížené, využívajú biotopy ktoré sú transformované a niekedy sú intenzívne využívané ľuďmi. Príkladom je poľnohospodárska krajina obývaná veľkou skupinou druhov vtákov, ktoré v posledných rokoch rýchlo znižujú početnosť. Napriek mnohým výhodám musí byť územná ochrana doplnená istými systémovými riešeniami, ktoré sú zapojené do hlavných foriem hospodárskej činnosti.

Medzi hlavné výzvy v tejto oblasti patrí implementácia environmentálnych riešení v týchto odvetviach hospodárstva, ktoré majú najväčší vplyv na vtáctvo – a teda v poľnohospodárstve, vodnom hospodárstve, leśníctve a priestorovom manažmente. Príkladom činnosti podporujúcej ochranu vtáctva v rámci konkrétnej hospodárskej činnosti je agroenvironmentálny a klimatický program. Vďaka nemu poľnohospodárom, ktorí využívajú terén spôsobom prispievajúcim k ochrane určitých druhov vtákov alebo biotopov, sú poskytované finančné príspevky.

Kršiak rybár je jedným z najzácnejších vtákov hniezdiacich v našej krajine, ktorý vyžaduje špecifické ochranné úkony, napr. zabezpečovanie hniezdných miest (fot. C. Korkosz).

bądź siedlisk przyrodniczych. Rozwiązania, które wspierają ochronę ptaków, stosować można również w odniesieniu do gospodarki leśnej (np. pozostawianie martwych i dziuplastych drzew, wyznaczanie obszarów referencyjnych, gdzie nie prowadzi się zabiegów) oraz gospodarki stawowej (np. niekoszenie trzcinowisk). Często pomijanym zagrożeniem, lecz bardzo mocno oddziałującym na środowisko naturalne (w tym ptaki), jest rozproszona zabudowa – w tym przypadku niezwykle ważne jest uwzględnianie w procesie planowania przestrzennego również kwestii przyrodniczych, które obecnie praktycznie nie są brane pod uwagę.

Kolejnym elementem kompleksowej wizji ochrony przyrody jest wdrażanie projektów dotyczących specyficznych problemów, które trudno rozwiązać sposobami podanymi powyżej. Dotyczyć one będą najczęściej ochrony rzadkich gatunków występujących nielicznie i lokalnie, ptaków o wąskich wymaganiach siedliskowych lub takich, których dotyczą specyficzne zagrożenia. Przykładem mogą być programy ochrony takich gatunków, jak: rybołów, wodniczka, dubelt, bocian biały czy płomykówka. Projekty ich ochrony pozwalają na zachowanie miejsc gniazdowania, ochronę żerowisk, redukcję drapieżników czy działania edukacyjne. Każdy z nas może wspierać realizację takich projektów, m.in. poprzez członkostwo w organizacjach pozarządowych oraz wspieranie ich merytorycznie lub finansowo.

Ostatnim, lecz nie mniej ważnym elementem działań na rzecz ochrony przyrody jest indywidualny wkład każdego z nas – poprzez konkretne działania, swoje postawy oraz poszerzanie i komunikowanie wiedzy dotyczącej przyrody. Dokładamy w ten sposób własną cegiełkę do zachowania otaczającego nas środowiska przyrodniczego. To, co my sami możemy zrobić na rzecz ochrony przyrody, opisano szczegółowo w kolejnym rozdziale tej książki.

Jak ty możesz pomóc ptakom?

Ochrona ptaków to nie tylko skomplikowane zapisy prawne, tworzenie obszarów chronionych czy duże i kosztowne projekty. Każdy z nas może być elementem świata bardziej przyjaznego dla przyrody. Swoją wkład w ochronę przyrody zacznijmy już od dzisiaj...

Ptaki to nieodłączny element całego świata przyrody, dlatego każde działanie w ogólny sposób wspierające środowisko naturalne pozytywnie oddziałuje również na ptaki. Dlatego „żyjmy ekologicznie”! Oszczędzanie wody, segregowanie śmieci, wybieranie ekologicznych form transportu czy oszczędzanie energii elektrycznej (np. poprzez ocieplenie domu) to sposoby, dzięki którym możemy zmniejszać swoje własne oddziaływanie na przyrodę.

Jednak ptaki wspierać możemy również w sposób bardziej bezpośredni – poprzez odpowiednie kształtowanie swojego otoczenia, angażowanie się w akcje związane z ochroną ptaków, reagowanie na sytuacje zagrażające przyrodzie, a także poszerzanie swojej wiedzy na tematy przyrodnicze i dalsze jej przekazywanie.

Główne zagrożenia dla ptaków związane są z negatywnymi zmianami w ich siedliskach. Dlatego też w największym stopniu możemy pomóc ptakom poprzez kształtowanie swojego otoczenia (gospodarstwa, pól uprawnych, ogrodu, sadu)

Riešenia, ktoré podporujú ochranu vtákov môžu byť tiež implementované vo vzťahu k lesnému hospodárstvu (napr. nechanie odumretých a dutinových stromov, vymedzenie referenčných oblastí, kde sa nevykonávajú žiadne práce) a vodnému hospodárstvu (napr. nekosenie trstinových porastov). Často zanedbávanou hrozbou, no silne pôsobiacou na životné prostredie (vrátane vtákov) je rozptýlenie budov – v tomto prípade je zvlášť dôležité, aby v procese územného plánovania boli zohľadňované aj environmentálne otázky ktoré v súčasnosti takmer vôbec nie sú zohľadňované.

Ďalším prvkom komplexnej vízie ochrany prírody je implementácia projektov týkajúcich sa špecifických problémov, ktoré sa ťažko riešia vyššie uvedenými spôsobmi. Najčastejšie sa vzťahujú na vzácne druhy vyskytujúce sa v malom množstve a veľmi lokálne, vtáky s veľmi úzkymi požiadavkami na biotopy alebo vtáky, ktoré sú ohrozené špecifickým spôsobom. Príkladom môžu byť programy ochrany takých druhov ako kršiak rybár, trsteniarik vodný, močiarnica tichá, bocian biely, alebo plamienka driemavá. Projekty ich ochrany umožňujú zachovať miesta hniezdenia, ochranu krmovísk, redukciiu dravcov, ale aj implementáciu vzdelávacej činnosti. Každý z nás môže podporovať realizáciu takých projektov napríklad prostredníctvom členstva v mimovládnych organizáciách, alebo finančnej podpory.

Posledným, ale nie menej dôležitým prvkom činností pre ochranu prírody je individuálny prínos každého z nás – a to konkrétnymi činnosťami, postojmi a rozširovaním a oznamovaním vedomostí o prírode. Týmto spôsobom prispievame k zachovaniu nás obklopujúceho životného prostredia. To čo my sami môžeme urobiť pre ochranu životného prostredia je popísané v ďalšej kapitole tejto knihy.

Ako vy môžete vtákom pomôcť?

Ochrana vtáctva nie sú len komplikované právne predpisy, vytváranie chránených oblastí alebo veľké a nákladné projekty. Každý z nás môže byť súčasťou a tvorcom priaznivého životného prostredia. Začnite chrániť životné prostredie už dnes...

Vtáky sú neoddeliteľným prvkom celého sveta prírody, preto každá činnosť, podporujúca životné prostredie, pozitívne pôsobí aj na vtáky. Preto „žime ekologicky!” Šetrenie vody, triedenie odpadu, používanie ekologických foriem prepravy, alebo šetrenie elektriny (napr. prostredníctvom tepelnej izolácie budov), sú spôsoby, vďaka ktorým môžeme obmedzovať vlastné negatívne pôsobenie na prírodu.

Môžeme však vtáky podporiť aj priamym spôsobom – správnym formovaním ich okolia, zapojením sa do akcií súvisiacich s ochranou vtákov, reakciou na situácie ohrozujúce prírodu a rozšírením svojich vedomostí o prírode a podelenie sa o ne.

Hlavné hrozby pre vtáky súvisia s negatívnymi zmenami ich biotopov. Preto môžeme vtákom v najväčšej miere pomôcť prispôbením nášho okolia (farmy, poľa, záhrady, sadu) spôsobom, ktorý je im priateľský. Môžeme napríklad nechať na našich pozemkoch tzv. okrajové biotopy, ako sú kríky, osamelé stromy, medze

Jednym z podstawowych sposobów, w jakie możesz wesprzeć lokalne populacje ptaków, to zadbanie o przyjazne dla nich otoczenie w obrębie własnego podwórka (fot. T. Wilk).

w sposób przyjazny dla ptaków. Oznacza to m.in. pozostawianie na swoich gruntach tzw. siedlisk marginalnych, a więc zakrzewień, samotnych drzew, miedz czy naturalnych oczek wodnych. W swoim ogrodzie możemy nie wykaszać całego trawnika, co zwiększy liczbę owadów, będących pokarmem dla wielu ptaków. Warto, aby na naszej posesji dostępne były krzewy, w których ptaki nie tylko zakładają gniazda, ale i znajdują w ich owocach pożywną bazę pokarmową. Również budynki gospodarcze ważne są dla licznej grupy ptaków – możemy zadbać o ich miejsca lęgowe, np. poprzez pozostawianie szczelin i dziur, którymi mogą wlatywać do środka. Ptaki można wspomagać również poprzez zimowe dokarmianie, a także wywieszanie budek lęgowych, należy to jednak robić rozważnie (patrz ramka poniżej). Jeśli odnotujemy regularną śmiertelność ptaków powodowaną przez naszego kota lub w wyniku kolizji z którąś z szyb, reagujemy – kota wyposażymy w dzwoneczek, natomiast szybę częściowo możemy okleić.

Kolejną, niezwykle ważną aktywnością jest reagowanie na szkodliwe dla środowiska działania i zgłaszanie takich przypadków do odpowiednich instytucji. Jeśli odnotujesz takie sytuacje, jak wycinka alei przydrożnych drzew w okresie lęgowym, pobór żwiru w miejscu do tego nieprzeznaczonym, niszczenie gniazd, strzelanie z wiatrówek do ptaków lub trzymanie ich w klatkach, to udokumentuj te działania i zgłoś jak najszybciej do właściwej instytucji – z reguły policji, straży leśnej lub straży miejskiej, a także do regionalnej dyrekcji ochrony środowiska. Wskazówki dotyczące prowadzenia takich interwencji można znaleźć na internetowych stronach ekologicznych organizacji pozarządowych – m.in. Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków, WWF czy Klubu Przyrodników.

Jedným zo základných spôsobov akými môžeme podporiť miestne populácie vtákov, je starať sa o priaznivé prostredie pre vtáky na našom vlastnom dvore (fot. T. Wilk).

alebo prírodné jazierká. Vo svojej záhrade nemusíme kosiť celý trávnik – tým sa zvýši počet hmyzu, ktorý je potravou mnohých druhov vtákov. Dobré by bolo, ak by na našom pozemku boli kriky, v ktorých vtáky nielen budujú hniezda, ale aj majú bohatú ovocnú potravu. Rovnako dôležité pre sú početnú skupinu vtákov hospodárske budovy, v ktorých majú často svoje hniezda. Nechajme v nich teda štrbiny a otvory, ktorými vtáky môžu vlietať do vnútra. Môžeme aj vtákom pomáhať tak že ich v zime budeme prikrmovať a zavesíme hniezdne búdky. Musíme to však robiť opatrne (pozrite rámček nižšie). Ak zaznamenáme pravidelnú úmrtnosť vtákov spôsobenú našou mačkou, alebo vo výsledku kolízie s okenným sklom, reagujme – mačku môžeme vybaviť zvončekom, zatiaľ čo na sklo môžeme niečo nalepiť.

Ďalšou, mimoriadne dôležitou aktivitou, je reagovanie na škodlivé pre životné prostredie činnosti a oznamovanie takýchto prípadov príslušným inštitúciám. Ak zistíte situácie ako napr. výrub stromov pri ceste počas hniezdneho obdobia, ťaženie štrku z miesta, ktoré nie je určené na tento účel, ničenie hniezd, strelbu z pušky do vtákov alebo držanie ich v klietkach, dokumentujte tieto situácie a čo najskôr podajte správu príslušnej inštitúcii – zvyčajne polícii, lesníckej stráži alebo mestskej stráži, ale aj regionálnemu riaditeľstvu pre ochranu životného prostredia. Pokyny týkajúce sa takýchto zásahov môžete nájsť na webových stránkach mimovládnych ekologických organizácií – okrem iného OTOP, WWF, alebo Klubu prírodovedcov.

Reaguj, jeśli widzisz działania niezgodne z prawem, które zagrażają przyrodzie (fot. T. Wilk).

Zachowanie ptaków w skali długoterminowej wspierasz również poprzez zdobywanie wiedzy o przyrodzie i dzielenie się nią z innymi. Każda rozmowa, w której spokojnie, merytorycznie i ciekawie opowiadasz o przyrodzie, ptakach, a także potrzebie ich ochrony, to ważny element budowania społeczeństwa odpowiedzialnego za przyszłe losy naszej planety. Jeśli poczujesz, że masz talent do działań edukacyjnych, możesz zaangażować się w projekty edukacyjne jednej z wielu mniejszych lub większych organizacji pozarządowych, które z pewnością działają w Twojej okolicy.

CZY DOKARMIAĆ PTAKI I WYWIESZAĆ BUDKI LĘGOWE?

Wszelkie działania, które podejmujemy w celu ochrony ptaków, powinny tworzyć w miarę możliwości warunki zbliżone do naturalnych. W celu wsparcia ptasich populacji poprzez zapewnienie miejsc gniazdowania czy odpowiedniej bazy pokarmowej preferowane powinny więc być raczej takie rozwiązania, jak sadzenie rodzimych gatunków krzewów i drzew, których nasiona i owoce chętnie zjadane są przez ptaki, czy też niewycinanie na gruntach własnych drzew dziuplastych. Działaniem uzupełniającym będzie też tworzenie karmników oraz wieszanie sztucznych budek lęgowych, jeśli tylko spełnionych zostanie kilka istotnych warunków.

Karmienie ptaków w karmnikach powinno być regularne, odpowiednio częste (szczególnie w okresach pogorszenia się pogody) i obejmować cały okres zimowy. Pokarm powinien być dobrej jakości, w miarę możliwości przypominający pokarm naturalny (a więc głównie nasiona i owoce rodzimych gatunków krzewów i drzew). Nie należy stosować resztek z kuchni, szczególnie

Reagujcie, jeśli uwidicie sprzeczanie sa, ktoré je v rozpore s právom a ktoré ohrozuje životné prostredie (fot. T. Wilk).

Podobne aj získavaním vedomostí o prírode a podelením sa o ne s inými, prispievate k zachovaniu vtákov v dlhodobej perspektíve. Každý rozhovor, v ktorom pokojne, vecne a zaujímavo hovoríte o prírode, vtákocho a potrebe ich ochrany je dôležitým prvkom budovania spoločnosti zodpovednej za budúci osud našej planéty. Ak máte pocit, že máte talent na vzdelávacie aktivity, môžete sa zapojiť do vzdelávacích projektov jednej z mnohých menších alebo väčších mimovládnych organizácií, ktoré určite pôsobia vo vašej oblasti.

MALI BY STE PRIKRMOVAŤ VTÁKY A VEŠAŤ HNIEZDNE BÚDKY?

Akékoľvek činnosti, ktoré vykonávame za účelom chrániť vtáky by mali pokiaľ je to možné poskytovať podmienky podobné tým prirodzeným. Ak chcete vtácie populácie podporovať prostredníctvom zabezpečenia hniezdných miest alebo správnej potravinovej bázy, vhodné budú také riešenia ako sú napríklad sadenie domácich druhov stromov a krikov, ktorých semená a ovocie sú ochotne vtákmi jedené, alebo na vlastných pozemkoch ponechajme dutinový strom. Doplňujúcou aktivitou bude aj vyrábanie krmidiel a zavesenie umelých hniezdných búdok, pokiaľ budú splnené niekoľko dôležitých podmienky.

Vtáky v krmidle by ste mali prikrmovať pravidelne, tak často ako je to potrebné (zvlášť v období zhoršeného počasia) a malo by to trvať celé zimné obdobie. Potrava by mala byť podľa možností dobrej kvality, mala by sa podobáť prirodzenej potrave (a teda hlavne semená a ovocie domácich druhov krikov a stromov). Nesmiete používať zvyšky z kuchyne, najmä

potraw solonych oraz zepsutych lub spleśniętych. Chleba najlepiej nie stosować, ewentualnie może być dodawany jako niewielka domieszka do pokarmu naturalnego, ponieważ praktycznie nie zawiera on składników odżywczych. Ważne, aby miejsce dokarmiania było bezpieczne dla ptaków – poza zasięgiem zwierząt domowych, szczególnie kotów. Dobrze jeśli w pobliżu karmnika znajduje się np. stos gałęzi, w którym ptaki mogą się schować w momencie zagrożenia. Karmnik należy również regularnie czyścić, aby nie dopuszczać do przenoszenia chorób.

Budki lęgowe warto wieszać w miejscach, gdzie mało jest naturalnych miejsc gniazdowych. Budka powinna być przygotowana z nieheblowanego, niemalowanego i podsuszonego drewna, w sposób gwarantujący jej wytrzymałość. Z tyłu budki powinna być deska umożliwiająca przymocowanie budki do drzewa, dach powinien być spadzisty, umożliwiający ściekanie wody, przednia ściana lub dach budki powinien umożliwiać jej otwarcie, co pozwoli na jej wyczyszczenie. Nie należy montować „patyczka” pod wejściem do budki, ponieważ ptakom on nie pomaga, a ułatwiać może drapieżnikom sięganie do jej wnętrza. Budka może być przybita do drzewa gwoździem aluminiowym, należy jednak wybierać do tego w miarę możliwości drzewa o grubej korze. Budki lęgowe powinny być lokowane w umiarkowanym zagęszczeniu (jedna budka na kilka drzew) w miejscach spokojnych, zacienionych, znajdujących się poza zasięgiem ludzi i kotów. Jesienią należy budkę oczyścić z zalegającego w środku materiału gniazdowego. Szczegółowy opis budowy i montażu budek znaleźć można m.in. na stronie OTOP: www.otop.org.pl

solené jedlo alebo pokazené a plesnivé. Chlieb najlepšie nepoužívajte vôbec, prípadne môže byť v malom množstve pridaný do prirodzenej potravy, lebo skoro vôbec neobsahuje výživné zložky. Je dôležité, aby bolo miesto prikrmovania pre vtáky bezpečné – mimo dosahu domácich zvierat, hlavne mačiek. Dobré je ak sa v blízkosti krmidla nachádza napr. kopček haluzí, v ktorom sa vtáky môžu skryť v nebezpečnom momente. Krmidlo by malo tiež byť pravidelne čistené, aby nedochádzalo k prenášaniam ochorení.

Hniezdne búdky by sa mali umiestňovať na miestach, kde je neveľa prirodzených hniezdných miest. Búdka by mala byť urobená zo surového, nelakovaného a mierne vysušeného dreva tak, aby bola trvanlivá. Zozadu búdky by sa mala nachádzať doska, ktorá umožní pripevnenie búdky k stromu, strieška by mala byť šikmá, aby voda mohla odkvapkávať, predná stena alebo strieška búdky by sa mali otvárať čo umožní jej čistenie. Nemali by ste montovať pri vchode do búdky „paličku”, pretože to vtákom nepomáha, no môže dravcom uľahčiť útok dovnútra. Búdka môže byť pripevnená k stromu hliníkovým klincom, no mali by ste však na to vybrať strom s hrubou kôrou. Hniezdne búdky by nemali byť umiestňované príliš husto (stačí jedna budka na niekoľko stromov). Najlepšie ak sa nachádzajú na kľudných, tienistých miestach, mimo dosahu ľudí a mačiek. Jeseňou je treba búdku vyčistiť z hniezdného materiálu. Podrobný popis stavby a montáže búdok nájdete okrem iného na webovej stránke OTOP: www.otop.org.pl

Zdobywanie wiedzy przyrodniczej oraz umiejętne i ciekawe przekazywanie jej dalej to także ważny element budowania społeczeństwa obywatelskiego, odpowiedzialnego za zachowanie dziedzictwa przyrodniczego (fot. T. Wilk).

Získavanie poznatkov o prírode a zaujímavé poskytovanie ich iným, je takisto dôležitým prvkom budovania občianskej spoločnosti zodpovednej za zachovanie prírodného dedičstva (fot. T. Wilk).

Pasma Babiej Góry jest najważniejszym elementem przyrodniczym i krajobrazowym regionu Podbabiogórza i jednocześnie miejscem występowania największej liczby rzadkich i zagrożonych gatunków ptaków w tym regionie (Babia Góra, fot. T. Wilk).

Pásmo Babej hory je najdôležitejším prírodným a krajinným prvkom v okolitom regióne a zároveň miestom výskytu najpočetnejšieho množstva vzácných a ohrozených druhov vtákov v tomto okolí (fot. T. Wilk).

Region Babiej Góry jako środowisko życia ptaków

Region babiogórskiego pogranicza traktowany jest w niniejszej publikacji jako obszar zamykający się od zachodu doliną potoku Glinne, Koszarawy i Lachówki, od północy i północnego wschodu doliną Skawy, od wschodu doliną Skawy oraz Czarnej Orawy, natomiast od południa, po słowackiej stronie granicę stanowi dolina Polhoranki i Zbiornik Orawski. Tak traktowany obszar obejmuje więc po polskiej stronie granicy całość Pasma Babiogórskiego (wraz z pasmem Policy) oraz tzw. Pasma Jałowieckie należące do Beskidu Makowskiego (lub Beskidu Żywieckiego, w zależności od przyjętego systemu klasyfikacji), całość tzw. Działów Orawskich, a także zachodnie fragmenty Kotliny Rabczańskiej i Beskidu Orawsko-Podhalańskiego oraz niewielki skrawek Kotliny Orawsko-Nowotarskiej. Po stronie słowackiej obszar obejmuje południowe skłony Pasma Babiogórskiego, czyli tzw. Beskidy Orawskie, a także Podbeskydską Vrchovinę należącą do Beskidu Żywieckiego i oddzielający te pasma Rów Podbeskidzki (Podbeskydska Brazda). Tak przyjęte granice należy oczywiście traktować dość umownie – jedynie częściowo odzwierciedlają one naturalne granice jednostek fizjograficznych i przyjęte zostały na potrzeby opracowania ze względów praktycznych. Jednocześnie warto podkreślić, że informacje dotyczące ptaków prezentowane w niniejszej publikacji zdecydowanie wykraczają poza ramy obszaru opracowania. Czytelnikom zainteresowanym przyrodą Beskidu Makowskiego, Kotliny Rabczańskiej czy innych sąsiadujących regionów Beskidów Zachodnich zawarte tu informacje z pewnością również okażą się przydatne.

Región Babej hory ako životné prostredie vtákov

Pre potreby tejto publikácie sa za región babiohorského pohraničia považuje územie, ktoré zo západnej strany uzatvára údolie potokov Glinne, Koszarawa a Lachówka, od severnej a severno-východnej strany údolie rieky Skawa, od východu údolie rieky Skawa a Čierna Orava, zatiaľ čo na juhu, na slovenskej strane, hranice babiohorského pohraničia tvorí údolie Polhoranky a Oravská priehrada. Toto územie teda na poľskej strane zaberá celé pásmo Babej hory (vrátane pásma Polici) a tzv. pásmo Jałowiecké, ktoré patrí k Makowským Beskydom (alebo Żywieckym Beskydom v závislosti od prijatého systému klasifikácie), celé tzv. Działy Orawské ako aj západnú časť Rabczańskiej kotliny, Orawsko-Podhalańské Beskydy a nevelký kúsok Orawsko-nowotarskej kotliny. Na slovenskej strane toto územie zaberá južné svahy pásma Babej hory, teda tzv. Oravské Beskydy, ako aj Podbeskydskú vrchovinu, ktorá je súčasťou Żywieckých Beskýd, tieto pásma sú rozdelené Podbeskydskou brázdou. Takto vymedzené hranice by sme mali vnímať skôr ako teoretické – iba čiastočne odrážajú prirodzené hranice fyziografických jednotiek a boli prijaté na potreby tejto štúdie z praktických dôvodov. Zároveň stojí za to zdôrazniť, že v tejto knihe prezentované informácie o vtákoch, určite prekračujú rámec uvedeného územia. Pre čitateľov, ktorí majú záujem o prírodu Makowských Beskýd, Rabczańskiej kotliny, alebo iných susedných regiónov Západných Beskýd, budú informácie obsiahnuté v tejto knihe tiež užitočné.

Osou regiónu babiohorského pohraničia je masív Babej hory – okrem Tatier, najvyšší vrchol v našej krajine. Je to

Osią regionu babiogórskiego pogranicza jest masyw Babiej Góry – najwyższego poza Tatrami wyniesienia w naszym kraju. Jest to także jedno z nielicznych pasm górskich w polskiej części Karpat, gdzie występują wszystkie górskie piętra roślinne i, jak się często podkreśla, stopień ich wykształcenia ma tutaj charakter modelowy. To właśnie Babia Góra w głównej mierze decyduje o wyjątkowości zespołu ptaków tu występujących. Sprawdza się reguła, że im wyżej w górę, tym trudniejsze warunki życia i w związku z tym mniejsza różnorodność gatunków, ale jednocześnie większy odsetek taksonów rzadkich, zagrożonych lub niewystępujących nigdzie indziej. Tak też jest na Babiej Górze – to właśnie wyżej położone górnoreglowe bory świerkowe oraz piętro kosówki i piętro alpejskie są siedliskami najcenniejszych ptaków regionu, takich jak: głuszec, dzięcioł trójpalczasty, siwerniak, płochacz halny czy czeczotka brązowa. Pozostałe fragmenty Podbabiogórza obejmują wycinek typowego karpackiego krajobrazu, z zalesionymi grzbietami oraz dolinami, w których dominują siedliska otwarte i zabudowania wsi. Krajobraz jest tutaj umiarkowanie zróżnicowany – brak rozległych dolin rzecznych, obszarów podmokłych czy zbiorników wodnych, znacznie podnoszących bogactwo gatunkowe ptaków. Jednak mimo to znaleźć tu można dziesiątki „mikrosiedlisk”, które odznaczają się własnym, niepowtarzalnym zespołem ptaków. Alpejskie murawy Diablaka, górskie bory świerkowe Policy, lasy bukowe Kniei Czatożańskiej, żwirowiska Skawy, kręta dolina Czarnej Orawy, polna mozaika Juszczyna, żyzne łąki obu Lipnic czy zabudowa wiejska Sidziny – wszędzie tam znajdziemy dziesiątki gatunków ptaków...

ILE GATUNKÓW PTAKÓW WYSTĘPUJE W CAŁYM REGIONIE BABIOGÓRSKIEGO POGRANICZA?

Ponieważ z wyjątkiem terenu Babiogórskiego Parku Narodowego oraz części Orawy nie były tu prowadzone żadne szczegółowe badania, trudno podać precyzyjną liczbę. Z pewnością obserwuje się tu łącznie co najmniej 185 gatunków, z czego ok. 130-140 to gatunki gniazdujące na tym obszarze, a pozostałe mniej lub bardziej regularnie występują tu w okresie migracji lub zimowania. Najwięcej ptaków związanych jest z siedliskami leśnymi (ok. 65-70 gatunków gniazduje w lasach babiogórskich), a także z siedliskami otwartymi – polami i łąkami (ok. 40-45 gatunków lęgowych). Nieco mniej gatunków zajmuje siedliska związane z zabudową – siedliska wodne – po ok. 20-25 gatunków lęgowych.

Na Podbabiogórzu występuje znaczna liczba gatunków zagrożonych – zarówno w skali kraju, jak i Unii Europejskiej. Gniazduje tu 12 gatunków wymienionych w „Polskiej czerwonej księdze zwierząt”, a także ok. 25 gatunków wymienionych w załączniku I Dyrektywy Ptasiej. Na szczególną uwagę zasługują ptaki, których babiogórskie populacje są znaczące w skali polskich Karpat lub nawet całego kraju. Należy do nich przede wszystkim głuszec, ale także dzięcioł trójpalczasty, sóweczka czy jarząbek. To w dużej mierze gatunki leśne – co podkreśla szczególną rolę babiogórskich lasów jako kluczowego składnika tutejszego dziedzictwa przyrodniczego. Jak wspomniano wcześniej, również piętro alpejskie jest miejscem występowania kilku bardzo cennych i rzadkich w skali kraju gatunków, np.: płochacza halnego, siwerniaka czy czeczotki brązowej. I choć ze względu na niewielką powierzchnię siedlisk alpejskich ich liczebność tutaj jest niewielka, to pamiętajmy, że szczytowe partie Babiej Góry są jednym z niewielu miejsc w naszym kraju, gdzie gatunki te gniazdują.

aj jedno z mála horských pásiem v poľskej časti Karpát, kde sa vyskytujú všetky vegetačné stupne a ako sa zdôrazňuje, ich tvar má tu modelovú povahu. Práve Babia hora prevažne rozhoduje o jedinečnosti spoločenstva vtákov, ktoré sa tu vyskytuje. Pravidlom je, že čím vyššie, tým sú životné podmienky ťažšie a tým je aj rozmanitosť druhov menšia. Zároveň je väčšie percento vzácných, ohrozených alebo nikde inde sa nevyskytujúcich taxónov. Rovnako to platí aj v prípade Babej hory – práve vyššie sa nachádzajúce smrečiny vysokohorského stupňa, stupeň kosodreviny a alpínsky stupeň sú biotopmi tých najvzácnejších vtákov regiónu, ako napríklad hlucháňa hôrneho, ďatľa trojprstého, ľabtušky vrchovskej, vrchárky červenkavej alebo stehlíka čečetky. Ostatné prvky regiónu Babej hory zahŕňajú časť typickej karpatskej krajiny so zalesnenými hrebeňmi a údoliami, v ktorých prevažujú otvorené biotopy a zastavané plochy dedín. Krajina je tu mierne rôznorodá – nie sú tu rozsiahle riečne údolia, podmáčané terény, alebo vodné nádrže, ktoré významne prispievajú k druhovému bohatstvu vtákov. Avšak napriek tomu, tu môžete nájsť desiatky „mikrobiotopov“, v ktorých žijú neopakovateľné skupiny vtákov. Alpínske trávdy Diablaka, horské smrekové lesy Policy, bukové lesy Zawoji Markovej, štrkoviská Skawy, vinuté údolie Čiernej Oravy, poľná mozaika dediny Juszczyn, úrodné lúky obidvoch Lipníc, alebo vidiecke budovy dediny Sidzina – všade tam nájdete desiatky druhov vtákov...

KOLKO DRUHOV SA VYSKYTUJE V CELOM REGIÓNE BABIOHORSKÉHO POHRANIČIA?

Okrem územia Babiohorského národného parku a časti Oravy, tu nebol uskutočňovaný žiaden podrobný výskum, preto je ťažké uviesť presný počet druhov. Určite sa tu spolu vyskytuje najmenej 185 druhov, z čoho cca 130-140 sú druhy hniezdiace na tomto území. Ostatné sa tu vyskytujú menej alebo viac pravidelne v období migrácie alebo zimovania. Najviac vtákov je viazaných na lesné biotopy (cca 65-70 druhov hniezdi v babiohorských lesoch), ako aj na otvorené biotopy – polia a lúky (cca 40-45 hniezdiacich druhov). Trochu menej druhov je spojených s ľudskými sídlami a vodnými biotopmi – po cca 20-25 hniezdiacich druhov.

V regióne Babej hory sa vyskytuje významné množstvo ohrozených druhov – tak na vnútroštátnej úrovni, ako aj na úrovni Európskej únie. Hniezdi tu 12 druhov zapísaných v „Poľskej červenej knihe zvierat“, ako aj cca 25 druhov uvedených v prílohe I Smernice Rady 79/409/EHS. Zvlášť sú pozoruhodné druhy, ktorých sú babiohorské populácie významné v rozsahu poľských Karpát alebo dokonca celej krajiny. Patrí k nim najmä hlucháň, ale aj také vtáky ako: ďateľ trojprstý, kuvičok vrabčí, alebo jariabok hôrny. Sú to vo veľkej miere lesné druhy – čo zdôrazňuje osobitnú úlohu babiohorských lesov, ako kľúčovej zložky tunajšieho prírodného dedičstva. Ako bolo spomenuté vyššie, aj alpínsky stupeň je miestom výskytu veľmi vzácných a zriedkavých druhov v našej krajine, napr.: vrchárka červenková, ľabtuška vrchovská, alebo stehlík čečetka. A hoci plochy alpínskych biotopov nie sú veľké a počet týchto druhov je malý, mali by sme mať na pamäti že vrcholové časti Babej hory sú jedno z mála miest, kde tieto druhy v našej krajine hniezdia.

Mozaika wielu typów siedlisk górskich, widoczna na tym fragmencie Działów Orawskich, w okolicy Lipnicy Wielkiej, sprawia, że występuje tu dość zróżnicowany zespół ptaków. Łącznie w regionie objętym opracowaniem odnotowano co najmniej 185 gatunków ptaków (fot. T. Wilk).

Mozaika viacerých typov horských biotopov, viditeľná v tejto lokalite (Časť Oravy, okolie Lipnice Wielkej) spôsobuje, že sa tu vyskytuje dosť rôznorodá skupina vtákov. V regióne, na ktorý sa táto publikácia vzťahuje, bolo spolu zaznamenaných cca 185 druhov (fot. T. Wilk).

Siedliska wysokogórskie w szczytowych partiach Babiej Góry zamieszkiwane są przez ubogi zespół ptaków, jednak występują tam gatunki rzadkie, takie jak: płochacz halny, siwerniak czy czeczotka brązowa (fot. T. Wilk).

SIEDLISKA WYSOKOGÓRSKIE

Specyficzną formą krajobrazu otwartego Podbabiogórza są obszary wysokogórskie (alpejskie), leżące ponad górną granicą lasu. W przeciwieństwie do niżej położonych terenów polno-łąkowych otwarty charakter tych miejsc jest związany głównie z warunkami klimatyczno-środowiskowymi. Niska temperatura, silne wiatry, długi okres zalegania śniegu sprawiają, że wegetacja drzew jest tu znacznie ograniczona. Powoduje to dominację zarośli kosówki, a wyżej również niskich, alpejskich siedlisk murawowych, urozmaiconych przez rumowiska oraz niewielkie powierzchniowo wychodnie skalne. W regionie babiogórskiego pogranicza obszary wysokogórskie ograniczone są wyłącznie do szczytowych partii Babiej Góry. Ze względu na trudne warunki, jakie panują w tych typach ekosystemów, zasiedlane są one przez ubogi zespół ptaków złożony z kilkunastu gatunków. Jednocześnie jednak, ze względu na fakt, że ten typ siedlisk występuje tylko w kilku miejscach naszego kraju, wyróżnia się on występowaniem gatunków bardzo rzadkich.

Vysokohorské biotopy vo vrcholových častiach Babej hory sú obývané neveľmi početnými druhmi vtákov, avšak vyskytujú sa tam vzácne druhy, ako napríklad vrchárka červenká, ľabtuška vrchovská alebo stehlík čečetka (fot. T. Wilk).

VYSOKOHORSKÉ BIOTOPY

Špecifickou formou otvorenej krajiny pod Babou horou sú vysokohorské (alpínske) oblasti, ležiace nad hornou hranicou lesa. Na rozdiel od nižšie položených oblastí a lúk, otvorený charakter týchto miest nie je spojený iba s ľudskou činnosťou, ale aj s klimatickými a environmentálnymi podmienkami. Nízke teploty, silný vietor a dlhá retencia snehu znamenajú, že vegetácia stromov tu je veľmi obmedzená. To spôsobuje dominanciu kosodreviny, a vyššie aj nízkych alpínskych trávnatých biotopov, ktoré sú obohatené skalnými morami a malými povrchovými skalnými odkryvmi. V pohraničných oblastiach Babej hory sú vysokohorské oblasti s vysokou nadmorskou výškou obmedzené len na vrcholové časti Babej hory. Vzhľadom na ťažké podmienky, ktoré pretrvávajú v týchto typoch ekosystémov, sú osídlené iba niekoľkými druhmi vtákov. Zároveň však vzhľadom na skutočnosť, že tento typ biotopu sa vyskytuje len na niekoľkých miestach v našej krajine, vyskytujú sa tu veľmi vzácne druhy.

Do najczęstszych ptaków, jakie spotkamy podczas wędrówki szczytowymi partiami Babiej Góry należeć będą związane głównie z zaroślami kosówki – piecuszek, pokrzywnica, świergotek drzewny, a także wszędobylski siwerniak – górski gatunek świergotka, którego prawie cała krajowa populacja występuje w Karpatach. Gniazduje tu także czeczotka brązowa, jednak jej tutejsza populacja liczy zaledwie kilka par, więc spotkanie z nią nie należy do łatwych. Niewielkie połacie siedlisk skalnych w okolicach babiogórskiego szczytu zajmują kopciuszek, białorzytka, a także płochacz halny – kolejna przyrodnicza perełka. Gatunek ten gniazduje zaledwie w kilku najwyższych pasmach górskich naszego kraju. Piętro alpejskie Babiej Góry, regularnie odwiedzają także gatunki z pobliskich borów świerkowych – najczęściej są to: drozd obrożny, krzyżodziób świerkowy czy orzechówka.

Jesienią obszary wysokogórskie cichną i znacznie trudniej wypatrzyć tutejszych ptasich mieszkańców. We wrześniu i październiku możemy jednak natrafić na intensywny przelot ptaków. Duże stada ptaków wróblowych – jaskółek, zięb czy sikor – przemykając nad grzbietem lecieć będą często bardzo blisko nas. Zimą, ze względu na ekstremalnie trudne warunki klimatyczne, szczytowe partie Babiej Góry praktycznie pozbawione są ptaków. W zaroślach kosówki przemykają jedynie nieliczne sosnowki i mysikróliki, a niebo przecinają grupy krzyżodziobów świerkowych i kruków.

SIEDLISKA LEŚNE

Las to dominujące w regionie Podbabiogórza siedlisko i właśnie z nim związana jest znaczna część gatunków tego terenu. Liczbę ptaków gniazdujących w babiogórskich lasach można ocenić na ok. 65-70 gatunków, a zimę spędza tu ok. 40-45 gatunków. Oznacza to, że nawet podczas krótkiego spaceru w okresie wiosenno-letnim bez trudu powinniśmy usłyszeć lub zobaczyć ok. 20-30 ptaków.

Wśród najpospolitszych leśnych gatunków występujących w regionie Babiej Góry znajdziemy takie ptaki jak: sosnowka, zięba, pierwiosnek, śpiewak, kowalik, kapturka, strzyżyk, sójka, bogatka czy dzięcioł duży. Ich spotkanie wiosną w lesie, jeśli tylko umiemy rozpoznać je po wyglądzie lub śpiewie, jest prawie pewne. Do grupy gatunków, które dość powszechnie występują w lasach regionu, ale spotkanie z nimi wymaga nieco więcej szczęścia, należą m.in.: siniak, drozd obrożny, orzechówka, dzięcioł zielonosiwy i czarny czy jarząbek. Natomiast do prawdziwych rarytasów należą m.in.: puchacz, głuszec, dzięcioł trójpalczasty i dzięcioł białogrzbisty. Występują one w babiogórskich lasach dość rzadko, niekiedy tylko w pojedynczych lokalizacjach. Obecność tych ptaków w Polsce często ograniczona jest już tylko do kilku regionów, a wciąż silne populacje zasiedlające babiogórskie lasy są niezwykle ważne dla ich przetrwania w skali całego kraju. Na szczególne wyróżnienie zasługują tutaj głuszec, a także dzięcioł trójpalczasty, których babiogórskie populacje są jednymi z najważniejszych w kraju – z ich obecności ludzie zasiedlający region Podbabiogórza powinni być szczególnie dumni.

To, jakie gatunki spotkamy podczas spaceru przez las, zależy oczywiście w dużej mierze od jego rodzaju. Dominujące w regionie Babiej Góry lasy szpilkowe, głównie bory świerkowe, są dość ubogim w gatunki siedliskiem. Gatunkami charakterystycznymi dla tego typu lasu, których praktycznie nie spotkamy

Počas prechádzky vrcholovými časťami Babej hory najčastejšie stretnete vtáky spojené s kosodrevinou – kolibiarik spevavý, vrchárka modrá, ľabtuška hôrna, ale aj všadeprítomná ľabtuška vrchovská, ktorej takmer celá domáca populácia sa vyskytuje v Karpatoch. Hniezdi tu aj stehlík čečetka, jeho populáciu v tomto regióne tvorí len niekoľko párov, teda stretnutie s nim nie je jednoduché. Neveľké plochy skalných biotopov v okolí babiohorského vrcholu obsadzujú žltouchvost domový, skaliarik sivý a vrchárka červenková – ďalší prírodný klenot. Tento druh hniezdi v sotva niekoľkých miestach najvyšších horských pásiem v našej krajine. Alpínsky vegetačný stupeň Babej hory pravidelne navštevujú aj druhy z neďalekých smrekových lesov – najčastejšie je to drozd kolohrivec, krivonos smrekový alebo orešnica perlovaná.

Na jeseň sú vysokohorské oblasti tiché a oveľa ťažšie je spozorovať miestnych vtáčích obyvateľov. V septembri a v októbri však môžete uvidieť intenzívny prelet vtákov. Veľké krdle vrabcovitých vtákov – lastovičiek, piniek alebo sýkoriek – letiace hneď na horskými hrebeňmi, často veľmi blízko vás. V zimnom období sú kvôli mimoriadne zložitým klimatickým podmienkam horné časti Babej hory prakticky zbavené vtákov. Iba kosodrevinou sa občas prechádzajú sýkorky uhliarky alebo králiky zlatohlavé, a na oblohe sa zjavujú krivonosy smrekové a krkavce.

LESNÉ BIOTOPY

V regióne Babej hory sú lesy dominantným biotopom a práve s ním je spojená drvivá väčšina druhov na tomto území. Počet druhov hniezdiacich v babiohorských lesoch sa odhaduje na úrovni cca 65-70 druhov, zatiaľ čo v nich zimuje cca 40-45 druhov vtákov. To znamená, že počas krátkej prechádzky v jarno-letnom období by ste mali bez problémov počuť alebo uvidieť cca 20-30 druhov vtákov.

Medzi najpopulárnejšími lesnými druhmi, vyskytujúcimi sa v regióne Babej hory, nájdeme také vtáky ako: sýkorka uhliarka, pinka obyčajná, kolibiarik čipčavý, brhlík obyčajný, penica čiernohlavá, oriešok obyčajný, sojka obyčajná, sýkorka veľká, alebo ďateľ veľký. Ak ich dokážete rozpoznať podľa vzhľadu alebo spevu, je ich stretnutie na jar v lese takmer isté. Do skupiny druhov, ktoré sa dosť bežne vyskytujú v lesoch regiónu, no stretnutie s nimi vyžaduje trochu viac šťastia, patria okrem iného holub plúžik, drozd kolohrivec, orešnica perlovaná, žlna sivá, ďateľ čierny alebo jariabok hôrny. No k najväčším raritám patria výr skalný, hlucháň, ďateľ trojprstý a bielochrbtý. Vyskytujú sa v babiohorských lesoch dosť zriedkavo, niekedy len na jediných lokalitách. Prítomnosť týchto vtákov v Poľsku je vo väčšine obmedzená do niekoľkých regiónov. Stále silné populácie osídľujúce babiohorské lesy sú veľmi dôležité pre ich prežitie vôbec. Osobitnú pozornosť si tu zaslúži hlucháň hôrny, alebo ďateľ trojprstý, ktorých babiohorské populácie sú jedny z najdôležitejších v krajine – na ich prítomnosť by ľudia obývajúci región Babej hory mali byť zvlášť hrdí.

To, aké druhy stretávate počas prechádzky lesom, určite závisí od druhu lesa. V okolí Babej hory prevládajú ihličnaté lesy, hlavne smrekové, ktoré sú dosť chudobným biotopom, kde sa mnohé druhy nevyskytujú. Charakteristickými druhmi pre tento typ lesa, ktorých prakticky nestretnete v listnatých lesoch,

w lasach liściastych są m.in.: sosnowka, mysikrólik, pokrzywnica czy paszkot. Mimo ubogiego składu to właśnie ten typ lasu, w szczególności górnoreglowy bór świerkowy, jest miejscem występowania najcenniejszych leśnych gatunków ptaków Podbabiogórza. Należą tu wspomniane już wcześniej – głuszec, dzięcioł trójpalczasty, drozd obrożny, a także sóweczka czy jarząbek. Tutejsze bory świerkowe, szczególnie te chronione w granicach parku narodowego, uznawane są za jedne z najlepiej zachowanych fragmentów tego typu siedliska w polskich Karpatach. Lasów liściastych w regionie babiogórskim jest wyraźnie mniej, a na uwagę zasługują szczególnie spotykane w niższych położeniach dolnoreglowe

Górnoreglowe bory świerkowe Babiogórskiego Parku Narodowego uchodzą za jedne z najlepiej zachowanych siedlisk tego typu w kraju. Są siedliskiem takich rzadkich gatunków, jak głuszec i dzięcioł trójpalczasty (fot. T. Wilk)

są okrem iného: sýkorka uhliarka, králik zlatohlavý, vrchárka modrá alebo drozd trskota. Napriek chudobnému zloženiu práve tento typ lesa, najmä vysokohorské smrečiny, je miestom výskytu najvzácnejších lesných druhov vtákov regiónu Babej hory. Sú to už vyššie spomenuté druhy – hlucháň, ďateľ trojprstý, drozd kolohrivec ako aj kuvičok vrabčí alebo jariabok hôrny. Tunajšie smrečiny, najmä tie chránené v hraniciach národného parku, sú považované za jeden z najlepšie zachovaných fragmentov biotopu tohto typu v poľských Karpatoch. Listnaté lesy sú v babiohorskom regióne výrazne zriedkavejšie, no pozornosť si zaslúžia

Smrečiny vo vysokohorskom vegetačnom stupni Babiohorského národného parku sú považované za jeden z najlepšie zachovaných biotopov tohto typu v krajine. Sú biotopom pre také vzácne druhy ako napríklad: hlucháň a ďateľ trojprstý (fot. T. Wilk).

Do najpospolitszych gatunków siedlisk leśnych w regionie Babiej Góry należą m.in. sosnowka, fot. P. Wrona; rudzik, fot. P. Wrona; strzyżyk, fot. G. Leśniewski.

buczyny. W lasach liściastych spotkamy w okresie lęgowym bogatszy zespół ptaków niż w lasach szpilkowych. Gatunkami charakterystycznymi dla tego typu lasu są np.: kowalik, świstunka leśna, sikora uboga czy modraszka, a spośród mniej licznych – dzięcioł zielonosiwy, siniak i muchołówka białoszyja. Wśród gatunków rzadkich i zagrożonych związanych z tym typem siedliska są m.in. dzięcioł białogrzbiety oraz puszczyk uralski, który najchętniej zasiedla właśnie buczyny. Specyficznym typem lasu liściastego są także zadrzewienia przypotokowe i fragmenty nadrzecznych łągów. W miejscach takich spotkać można m.in. rzadsze w innych rodzajach lasów – dzięcioła zielonego i dzięciołka. Co ciekawe, wyższość lasów liściastych nad iglastymi, jeśli chodzi o liczbę gatunków ptaków, odnosi się głównie do sezonu wiosenno-letniego. Zimą sytuacja, się odwraca i to właśnie w lasach szpilkowych często jest więcej ptaków, co wiąże się z większą dostępnością pokarmu w takich siedliskach. Jak nietrudno się domyślić, to w lasach mieszanych spotkać można często najwyższą liczbę gatunków, ponieważ występują tam zarówno ptaki preferujące drzewostany iglaste, jak i liściaste.

Warto pamiętać, że las to niezwykle skomplikowane przestrzennie ekosystem, który tworzy dziesiątki nisz i mikrosiedlisk, wykorzystywanych przez ptaki leśne. Wyraźnie widać to w preferencjach siedliskowych poszczególnych gatunków, których odkrywanie podczas spaceru przez babiogórski las może być niezwykle ciekawe. Pierwszą zależnością, na jaką zwrócimy uwagę w lesie, będzie zapewne fakt, że poszczególne gatunki zasiedlają różne piętra lasu. Najwyżej, w piętrze koron, występują często ptaki, które chwytają zdobycz w locie. Należą do nich w szczególności muchołówki – mała, białoszyja i szara. Występują tu też takie gatunki, jak świstunka leśna (która żeruje na drobnych gałęziach i liściach), a także paszkot, drozd obrożny czy wilga, które często szukają pokarmu poza lasem. Nieco niżej występują pospolicie gatunki żerujące na pniach i gałęziach – dzięcioły, kowalik, pełzacz leśny, a także sikory czy zniczek. Niektóre gatunki potrzebują do życia warstwy podszytu, a więc roślinności złożonej z krzewów i niskich drzew. Z podszytem związane są m.in. takie gatunki, jak: rudzik, pierwiosnek, kapturka czy gajówka, a więc głównie gatunki owadożerne, zbierające pokarm z liści i gałązek, a zakładające gniazda w krzewach lub na ziemi. Jeszcze niżej, w strefie runa i na samej ziemi, występuje na stałe jedynie kilka gatunków – są to np. jarząbek i słonka. Wiele ptaków zasiedlających inne piętra lasu znaczną część czasu spędza jednak blisko gruntu, szukając tam pokarmu lub zakładając gniazda, np.: śpiewak, rudzik,

K najpopularniejszym druhom leśnych biotopów Babiej góry patria okrem iného sýkorka uhliarka, fot. P. Wrona; červienka obyčajná, fot. P. Wrona; oriešok obyčajný, G. Leśniewski.

predovšetkým bukové lesy v podhorskom stupni. V listnatých lesoch počas hniezdneho obdobia stretnete bohatšiu skupinu druhov než v ihličnatých lesoch. Charakteristickými druhmi pre tento typ lesa sú napr.: brhlík obyčajný, kolibiarik sykavý, sýkorka hôrna alebo belasá, a menej populárnymi druhmi – žlna sivá, holub plúžik alebo muchárik bielokrký. Medzi vzácnymi a ohrozenými druhmi spojenými s týmto typom biotopu sú aj ďateľ bielochrbtý a sova dlhochvostá, ktorá najčastejšie obýva práve bučiny. Špecifickým typom listnatého lesa sú porasty pri potokoch a fragmenty lužných lesov pri riekach. Na takýchto miestach môžete stretnúť vzácne druhy, ako je žlna zelená alebo ďateľ malý. Zaujímavé je, že viac druhov je v listnatých lesoch hlavne v jarno-letnom období. V zime sa situácia mení, práve v ihličnatých lesoch je viac vtákov. Je to spojené s väčším množstvom potravy v takýchto biotopoch v zimnom období. Nie je preto ťažké uhádnuť, že práve v ihličnatých lesoch často stretnete najväčší počet druhov vtákov. Tam sa stretávajú vtáky uprednostňujúce tak ihličnaté porasty, ako aj listnaté.

Treba pamätať na to, že les je mimoriadne priestorovo komplikovaný ekosystém, ktorý vytvára desiatky ník a mikrohabitatov používaných lesnými vtákmi. Výrazne to vidieť v biotopových preferenciách jednotlivých druhov, ktorých objavovanie počas prechádzky babiohorským lesom môže byť veľmi zaujímavé. Pravdepodobne prvou závislosťou, na ktorú obrátite vašu pozornosť v lese je skutočnosť, že jednotlivé vtáky obsadzujú rôzne „poschodia“ lesa. Najvyššie, na úrovni korún stromov sa často vyskytujú vtáky, ktoré svoju korisť lovia za letu. Do tejto skupiny patria najmä muchárik malý a bielokrký a muchár sivý. Vyskytujú sa tu tiež také druhy ako je kolibiarik sykavý (ktorý sa kŕmi na haluziach a listoch), ale aj drozd trskota, drozd kolohrivec, alebo vlha, ktorá často hľadá potravu mimo lesa. Trochu nižšie sa vyskytujú populárne druhy, kŕmiace sa na kmeňoch a haluziach – ďateľ, brhlík, kôrovník dlhoprstý, ale aj sýkorky alebo králik ohnivohlavý. Niektoré druhy na prežitie potrebujú vrstvu podrastu, teda vegetáciu tvorenú kríkmi a nízkymi stromami. S tým poschodím sú spojené nasledujúce druhy: červienka obyčajná, kolibiarik čipčavý, penica čiernohlavá, alebo penica slávikovitá, teda hlavne hmyzožravé druhy zberajúce potravu z listov a halúzok, hniezdiace v kríkoch alebo na zemi. Ešte nižšie, vo vrstve humusu a na samotnej zemi, sa vyskytuje iba niekoľko druhov – sú to napr. jariabok hôrny a sluka hôrna. Mnohé vtáky, ktoré osídľujú iné poschodia lesa, väčšinu času však trávajú blízko zeme, kde hľadajú potravu alebo stavajú hniezda, sú napr. drozd plavý, červienka obyčajná,

Najcenniejszym typem lasów liściastych w regionie Podbabiogórza jest dolnoregłowa buczyna karpacka. Do najcenniejszych ptaków związanych z tym siedliskiem należy puszczyk uralski (po lewej, fot. M. Trybata). Równie cennym gatunkiem siedlisk leśnych regionu Babiej Góry jest zasiedlający lasy iglaste dzięcioł trójpalczasty (po prawej, fot. M. Wielicki).

pokrzywnica i strzyżyk. Warto również wspomnieć o tzw. strefie ekotonu, czyli strefie granicznej pomiędzy siedliskiem leśnym i nieleśnym (najczęściej terenem otwartym). Ze względu na styk dwóch różnych siedlisk występuje tam często wiele gatunków – zarówno leśnych, jak i związanych z krajobrazem otwartym. Co ciekawe, strefa taka jest zasiedlana także przez specyficzną grupę ptaków leśnych, które występują praktycznie tylko w miejscach, gdzie las graniczy z terenami otwartymi – należą do nich m.in.: świergotek drzewny, zaganiacz czy piecuszek.

Co wpływa pozytywnie na liczbę gatunków ptaków w babiogórskich lasach? Gdzie możemy zobaczyć ich najwięcej? Jak wskazano powyżej, każdy gatunek jest nieco inny i każdy potrzebuje swojego specyficznego mikroświata. Jest jednak kilka cech siedlisk leśnych, które pozytywnie wpływają na bogactwo gatunkowe ptaków. Jedną z nich jest wiek drzewostanu – w lasach starszych ptaki znajdują zarówno więcej miejsc do gniazdowania, jak i więcej pokarmu. Wiąże się to z tym, że stary las jest z reguły bardziej zróżnicowany przestrzennie i znajduje się tam więcej mikrosiedlisk – dziupli, złomów, wykrotów czy luk. Inną taką cechą drzewostanu jest obecność martwych lub zamierających drzew, w których niektóre ptaki żerują lub zakładają gniazda. Więcej gatunków ptaków będzie także w miejscach, w których spotyka się wiele mikrosiedlisk, a więc w lasach zróżnicowanych przestrzennie, z fragmentami w różnym wieku, a także o zróżnicowanym składzie gatunkowym drzew. Podczas naszych babiogórskich spacerów spróbujmy odszukać właśnie takie fragmenty lasów, a znajdziemy w nich z pewnością wiele gatunków pospolitych ptaków, a przy odrobinie szczęścia natrafimy także na te rzadsze.

Najhodnotnejším typom listnatých lesov v regióne Babej hory je karpatská bučina v podhorskom vegetačnom stupni. S týmto biotopom sú úzko spojené také druhy vtákov, ako napríklad ďateľ bielochrbtý alebo sova dlhochvostá (vľavo, fot. M. Trybata). Rovnako vzácnym druhom vtáka v leśných biotopoch Babej hory je určite aj ďateľ trojprstý (vpravo, fot. M. Wielicki).

vrchárka modrá a oriešok obyčajný. Stojí tiež za to spomenúť tzv. ekotonovú zónu, teda hraničnú zónu medzi leśným biotopom a neleśným (najčastejšie v otvorenej krajine). Vzhľadom na styk dvoch rôznych biotopov, sa tam vyskytujú mnohé druhy – tak leśné, ako aj viazané na otvorenú krajinu. Zaujímavé je, že táto zóna je obývaná aj špecifickou skupinou leśných vtákov, ktoré sa prakticky vyskytujú na miestach kde les hraničí s otvorenými oblasťami – patria tu okrem iného ľabtuška hôrna, sedmohlások obyčajný, alebo kolibiarik spevavý.

Čo pozitívne ovplyvňuje početnosť druhov vtákov v babiohorských lesoch? Kde ich môžete vidieť najviac? Ako bolo dokázané vyššie, každý druh je niečo iný a každý potrebuje svoj špecifický „mikrosvet“. Je však niekoľko črt leśných biotopov, ktoré pozitívne pôsobia na druhové bohatstvo vtákov. Jednou z nich je vek leśného porastu – v starších lesoch môžu vtáky nájsť viac miest na hniezdenie ako aj viac potravy. Vyplýva to z toho, že starý les je zvyčajne viac priestorovo rôznorodý a nachádza sa v ňom viac mikrobiotopov – dutín, zlomených stromov, vývratov, alebo medzier. Inou dôležitou vlastnosťou takého leśného porastu je prítomnosť odumretých stromov, na ktorých sa určité druhy krmia alebo si stavajú hniezda. Viac druhov vtákov bude aj na miestach, v ktorých sa vyskytujú viaceré „mikrobiotopy“, a teda v lesoch priestorovo diferencovaných, s úsekmi v rôznom veku, ale aj s rôznorodým druhovým zložením stromov. Počas našich babiohorských prechádzok skúsme nájsť práve takéto fragmenty lesov, iste v nich nájdeme aj mnoho populárnych druhov vtákov, no s trochou šťastia aj tie vzácnejšie.

SIEDLISKA OTWARTE

Krajobraz otwarty Karpat, w tym także Podbabiogórza, związany jest głównie z wielowiekowym użytkowaniem rolniczym tego terenu. Łąki, pola uprawne i pastwiska utrzymują swój otwarty charakter tylko dzięki działalności rolnej. Dzisiaj trudno wyobrazić sobie krajobraz babiogórskiego pogranicza bez charakterystycznej polno-łąkowej mozaiki. Krajobraz taki jest ważny także dla wielu gatunków ptaków – w okresie wiosenno-letnim regularnie występuje tu co najmniej 60, natomiast gniazduje ok. 40-45 gatunków ptaków. Zimą liczba ta znacznie spada i regularnie możemy tu zaobserwować ok. 25-30 gatunków.

Do najliczniejszych gatunków w siedliskach otwartych Podbabiogórza należą m.in.: skowronek, pokląskwa, cierniówka, gąsiorzek, wrona siwa, trznadel, szczygieł czy makolągwa. Taki zestaw gatunków spotkać możemy podczas większości spacerów przez podbabiogórskie pola i łąki. Jeśli nasza wycieczka potrwa odpowiednio długo, natrafimy także na gatunki wyraźnie mniej liczne, choć dość rozpowszechnione na tym terenie, takie jak: turkawka, kukułka, srokosz, świergotek łąkowy, a wieczorem przy odrobinie szczęścia usłyszymy przepiórkę i derkacza. Wśród najmniej licznych gatunków związanych z tym siedliskiem są te zamieszkujące głównie niziny, rzadko wnikaące w siedliska górskie, np.: kuropatwa, błotniak stawowy czy jarzębatka. Warto pamiętać, że na siedliskach

Krajobraz w niższych rejonach Podbabiogórza, tak jak ten w okolicach Juszczyna, stanowi bardzo lubianą przez ptaki mozaikę różnych form użytkowania rolnego, zakrzewień i zadrzewień. (fot. T. Wilk).

OTVORENÉ BIOTOPY

Otvorená krajina Karpát, vrátane regiónu Babej hory, je spojená predovšetkým s dlhým poľnohospodárskym používaním týchto lokalít. Lúky, polia a pasienky zachovávajú svoju otvorenú povahu iba vďaka poľnohospodárskej činnosti. Dnes si je ťažko predstaviť krajinu babiohorského pohraničia bez charakteristickej polno-lúčnej mozaiky. Takáto krajina je dôležitá aj pre mnohé druhy vtákov – v jarno-letnom období sa tu pravidelne vyskytuje najmenej 60 druhov, zatiaľ čo tu hniezdi cca 40-45 druhov. V zime počet druhov výrazne klesá a pravidelne môžete pozorovať len cca 25-30 druhov vtákov.

K najpočetnejším druhom v otvorených biotopoch babiohorskej oblasti patria okrem iného: škovránok, prhlaviar červenkastý, penica obyčajná, strakoš obyčajný, vrana popolavá, strnádka obyčajná, stehlík obyčajný alebo stehlík konôpka. Tieto druhy stretnete počas väčšiny prechádzok po babiohorských lúčach a poliach. Ak váš výlet bude trvať riadne dlho, môžete potom stretnúť aj výrazne menej početné druhy, no dosť rozšírené na tomto území ako napríklad: hrdlička poľná, kukučka, strakoš veľký, ľabtuška lúčna, a večer s trochou šťastia počujete prepelicu poľnú alebo chrapkáča poľného. Medzi najmenej početné druhy, ktoré sa spájajú s týmto biotopom patria tie, ktoré žijú prevažne na nížinách, zriedka prenikajú do horských biotopov, napríklad: jarabica poľná, kaňa močiarna, alebo penica jarabá.

Krajina v nižších regiónoch babiohorskej oblasti, napr. v okolí dediny Juszczyń, je vtákmi veľmi obľúbenou mozaikou rôznych foriem obhospodarovania, kríkov a porastov (fot. T. Wilk).

Do najpospolitszych gatunków ptaków związanych z krajobrazem otwartym babiogórskiego pogranicza należą m.in.: od lewej skowronek, fot. T. Wilk; cierniówka, fot. M. Karetta; gąsiołek, fot. T. Wilk i myszotów, fot. M. Piekarski).

otwartych spotkamy także wiele ptaków zamieszkujących lasy lub zabudowę wiejską, które na terenach polno-łkowych jedynie zdobywają pokarm. Są to tzw. gatunki dwuśrodowiskowe, a najlepszym ich przykładem są ptaki szponiaste (drapieżne), a także sowy. Takie gatunki jak: myszotów, orlik krzykliwy, puszczyk uralski czy puchacz gniazdują w lasach, lecz potrzebują również łąk i pól, aby móc polować. Do innych gatunków wykorzystujących regularnie tereny otwarte jako żerowisko należą bocian biały, pustułka, różne gatunki drozdów – m.in. paszkot i śpiewak, szpak, grzywacz czy jaskółki. Lista gatunków, które spotkać możemy na spacerze babiogórskimi łąkami, jest więc naprawdę bardzo długa.

Tak jak różne typy lasu zamieszkiwane są przez różne gatunki ptaków, tak i krajobraz otwarty nie jest jednorodny, a poszczególne jego fragmenty mogą zasiedlać różne zespoły ptaków. Żyzne siedliska łąkowe zajmowane są najchętniej przez takie gatunki, jak: pokląska, świergotek łąkowy, szczygieł czy świerszczak, a chętnie żerują tam bociany białe gniazdujące w pobliskich wsiach. Na szczególną uwagę zasługują wilgotne łąki w okolicach Lipnicy Małej i Wielkiej oraz Jabłonki, gdzie gniazdują gatunki rzadkie w Karpatach – m.in. kszczyk, czajka, a nawet pliszka cytrynowa. Na terenach intensywnie zagospodarowanych, np. polach uprawnych i murawach z niższą roślinnością, występują: skowronek, pliszka siwa, trznadel; licznie żerują tam również ptaki szponiaste, np. myszotów. Wiele gatunków związanych jest ściśle z zakrzewieniami – takie gatunki jak: gąsiołek, srokosz, cierniówka czy jarzębatka zobaczymy praktycznie wyłącznie w miejscach zakrzewionych. Specyficznym siedliskiem dla ptaków są także zadrzewienia śródpolne. Występują tam często gatunki typowo leśne, więc podczas wędrówek podbabiogórskimi polami usłyszymy śpiew zięby, śpiewaka czy bogatki dochodzący z takich zadrzewień. Krajobraz regionu Babiej Góry ma swoją specyfikę polegającą na dużym rozdrobnieniu gruntów i związanym z tym występowaniem znacznej mozaiki siedlisk otwartych. Sprawia to, że wspomniane powyżej zespoły ptaków spotkać można niekiedy na bardzo niewielkiej przestrzeni.

Łąki i pola są także chętnie wykorzystywane przez ptaki w okresie jesienno-zimowym. O ile jesienią las jest cichy, a wypatrzenie ptaków niełatwe, o tyle pola tętnią wtedy życiem. Wiele gatunków intensywnie żeruje w krajobrazie otwartym

Medzi najbežnejšie druhy vtáctva spojeného s otvorenou krajinou Babej hory patria: od ľavej strany škvránok, fot. T. Wilk; penica obyčajná, fot. M. Karetta; strakoš obyčajný, fot. T. Wilk a myšiak hôrny, fot. M. Piekarski).

Je potrebné pripomenúť, že sa v otvorených biotopoch stretávajú aj s mnohými vtákmi ktoré obývajú lesy alebo vidiecke budovy, a ktoré na poliach a lúčkach získavajú potravu. Sú to druhy žijúce v dvoch biotopoch a ich najlepším príkladom sú jastrabotvaré vtáky (dravé) a sovy. Také druhy ako sú: myšiak hôrny, orol krikľavý, sova dlhochvostá alebo výr skalný hniezdia v lesoch, no potrebujú lúky a polia aby mohli loviť. Iné druhy, ktoré pravidelne používajú otvorené oblasti ako krmovisko sú: bocian biely, sokol myšiár, rôzne druhy drozdov – okrem iného trskota, plavý, škorec obyčajný, holub hrivnák a lastovičky. Zoznam druhov, ktoré môžete stretnúť počas prechádzky babiohorskými lúčkami je teda naozaj veľmi dlhý.

Rovnako ako rôzne druhy lesov sú obývané rôznymi druhmi vtákov, podobne aj otvorená krajina nie je homogénna a jej jednotlivé fragmenty môžu byť obývané rôznymi vtáčimi spoločenstvami. Úrodné lúčne biotopy najradšej obsadzujú také druhy ako: príhľaviar červenkastý, ľabtuška lúčna, stehlík obyčajný alebo svrčiak zelenkavý a rady sa tam krmia aj bociany biele, hniezdiace v neďalekých dedinách. Svoju pozornosť obráťte aj na vlhké lúky v okolí Lipnice Wielkiej a Małej ako aj Jablonky, kde hniezdia vzácne druhy Karpát – okrem iného močiarnica mekotavá, cíbik chochlatý, trasochvost žltohlavý. Na intenzívne obhospodarovaných poliach a trávach s nižšou vegetáciou sa vyskytujú: škvránok, trasochvost biely, strnádka obyčajná, početne sa tam krmia aj dravé vtáky, napr. myšiak hôrny. Mnoho druhov je úzko spojených s kríkmi – také druhy ako je: strakoš obyčajný, strakoš veľký, penica obyčajná, alebo penica jarabá uvidíte takmer výlučne na miestach s kríkmi. Špecifickým biotopom pre vtáky sú tiež remízky. Často sa tam vyskytujú typické lesné druhy, a preto počas putovania babiohorskými poliami často počujete spev pinky občasnej, drozda plavého alebo sýkorky veľkej, ktorý znie v takýchto remízkach. Babiohorská krajina má svoju špecifiku, ktorá spočíva vo veľkom rozptýlení pozemkov a s tým spojeným výskytom výraznej mozaiky otvorených biotopov. Kvôli tomu je možné vyššie spomenuté skupiny vtákov stretnúť niekedy aj na veľmi malom priestore.

Lúky a polia sú vtákmi tiež používané v jesenno-zimnom období. Keď je les na jeseň tichý a pozorovanie vtákov je v ňom náročné, vtedy sú polia plné vtáčieho života. Mnohé druhy sa intenzívne krmia v otvorenej krajine pred začiatkom alebo počas migrácie na zimovisko. To znamená, že počas septembrovej alebo

przed rozpoczęciem lub w trakcie migracji na zimowiska. Oznacza to, że podczas wrześniowego lub październikowego spaceru przez pola zobaczyć możemy nie tylko dużą liczbę gatunków, ale także ich duże stada. Dwa najliczniejsze gatunki w jesiennym krajobrazie pół podnóży Babiej Góry, których zgrupowania liczyć mogą setki, a niekiedy nawet tysiące ptaków, to szpak i grzywacz. Żerują one z reguły w miejscach z niską roślinnością lub na polach uprawnych. W tych samych miejscach spotkamy często także stada trznadli czy polujące myszołowy i pustułki. Obszary z wysoką roślinnością zielną, np. odłogi, licznie zajmują w tym okresie ptaki żywiące się nasionami – głównie łuszczaki, takie jak: makolągwa, szczygieł i dzwoniec. One również łączą się w stada, jednak mniejsze, liczące z reguły kilkanaście-kilkadziesiąt ptaków. Zimą krajobraz otwarty pustoszeje. Jedynie tu i ówdzie zobaczymy stadka trznadli, mazurków, przesiadującego na krzewach srokosza czy grupę kruków pożywiających się padliną. Zimowa wędrówka wśród pół może się jednak odplacić spotkaniem gości z Dalekiej Północy, których bardzo rzadko spotkać możemy w innych porach roku, takich jak jer, czeczotka czy jemiołuszka.

Jakie miejsca odwiedzać, aby spotkać jak największą liczbę gatunków ptaków? Babiogórski krajobraz otwarty ma tu z pewnością wiele do zaoferowania, ponieważ jest niezwykle urozmaicony. To właśnie w mozaice siedlisk, obejmującej fragmenty koszone, wypasane, odłogowane, a także takie elementy jak miedze, krzewy i zakrzewienia spotkamy najwięcej gatunków. Utrzymanie takich miejsc, tak zarówno dla nas, jak i dla ptaków, zależne jest od kontynuowania ekstensywnych form rolnictwa – koszenia, wypasu, a także dbania o zachowanie tzw. siedlisk marginalnych, takich jak: miedze, łąki, pasy drzew czy oczka wodne.

TORFOWISKA ORAWSKO-NOWOTARSKIE

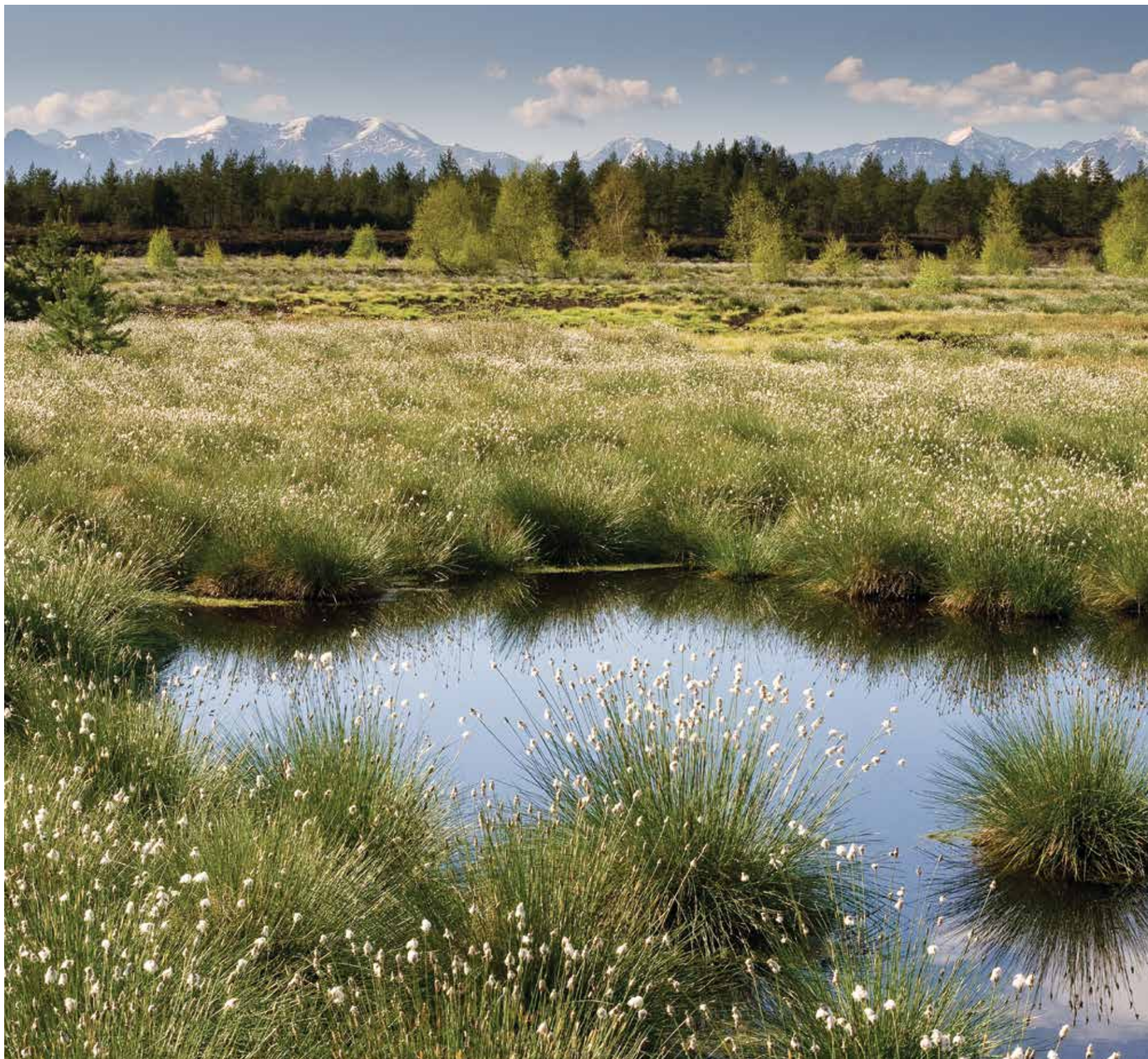
W bezpośrednim sąsiedztwie Podbabiogórza, w zachodniej części Kotliny Orawsko-Nowotarskiej, pomiędzy Nowym Targiem, Jabłonką i Chochotowem, leżą unikatowe w skali kraju Torfowiska Orawsko-Nowotarskie. To największy kompleks torfowisk wysokich w polskiej części Karpat, a jedna z kopuł torfowiskowych – Puścizna Wielka, jest drugą co do wielkości kopułą torfowiska wysokiego w Polsce. Te niezwykle siedliska kształtowały się przez ostatnie 9 tys. lat. Obecnie składają się z kilkunastu kopuł, w znacznej mierze zdegradowanych, jednak wciąż posiadających wybitne walory przyrodnicze, chronione w ramach obszaru Natura 2000 i w rezerwacie Bór na Czerwonym. Niezwykłe siedlisko, jakimi są torfowiska i otaczające je łąki oraz bory bagienne, zasiedlają również wyjątkowe ptaki. Z pewnością najważniejszym z nich jest cietrzew, którego populacja, mimo że zanikająca i mocno zagrożona, wciąż jest dość liczna, będąc aktualnie drugą co do wielkości w kraju. Obszary łąkowe w sąsiedztwie torfowisk są również miejscem gniazdowania wielu gatunków, które bardzo rzadko wnikają w obszary górskie, m.in.: kszyska, czajki, krwawodzioba, licznych populacji derkacza i świergotka łąkowego, a także błotniaka łąkowego, którego populacja w ostatnich latach jednak zanikła. Warto więc wybrać się na pieszą lub rowerową wędrówkę po szlakach Torfowisk Orawsko-Nowotarskich – nie tylko dla ich niezwykle ptaków, ale także dla ciekawych roślin i pięknych krajobrazów z panoramą Tatr w tle.

októbrowej prechádzky poľami môžete uvidieť nielen početné druhy vtákov, ale aj ich veľké krdle. Dva najpočetnejšie druhy v jesennej krajine na poliach pod Babou horou, ktorých skupiny môžu mať dokonca aj stovky, niekedy aj tisíce jedincov, sú škorec obyčajný a holub hrivnák. Zvyčajne sa krmia na miestach s nízkou vegetáciou a na poliach. Na tých istých miestach tiež často stretnete krdle strnádok, alebo loviace myšiaky hôrne a sokoly myšiare. Oblasti s vysokou bylinnou vegetáciou, napr. úhory, v tomto období početne obsadzujú vtáky krmiace sa semenami – hlavne pinkovité vtáky ako napr.: stehlík konôpka, stehlík obyčajný a zelienka obyčajná. Aj ony sa zhromažďujú do krdľov, avšak menších, v ktorých je zvyčajne niekoľko desiatok vtákov. V zime sa otvorené oblasti vyprázdňujú. Iba sem a tam uvidíte malé krdle strnádok, vrbcov poľných, na kríkoch sediaceho strakoša veľkého, alebo skupinku krkavcov krmiacich sa zdochlinou. Zimné potulky medzi poľami vám však môžu poskytnúť možnosť stretnúť hostí z ďalekého severu, ktorých zriedkakedy môžete uvidieť v iných ročných obdobiach, sú to: pinka severská, stehlík čečetka alebo chochláč severský.

Áké miesta by sme mali navštevovať, aby sme mohli stretnúť čo najväčší počet druhov vtákov? Babiohorská otvorená krajina určite vám môže v tomto ohľade veľa ponúknuť. Lebo je mimoriadne rozmanitá. Práve v mozaike biotopov, zahŕňajúcej tak skosené lúky, pasienky a úhory, ale aj takéto prvky ako sú miedze a kríky, stretnete najviac druhov. Udržiavanie takýchto miest, tak pre nás, ako aj pre vtáky, závisí od pokračovania v extenzívnych formách poľnohospodárstva – kosenia, pasenia, ale aj starostlivosti o zachovanie tzv. marginálnych biotopov ako sú miedze, podmáčané terény, aleje stromov alebo jazierka.

ORAWSKO-NOWOTARSKÉ RAŠELINISKÁ

V priamom susedstve regiónu Babej hory, v západnej časti Orawsko-nowotarskej kotliny, medzi Novým Targom, Jablonkou a Chochotowom, sa nachádzajú v celej krajine jedinečné Orawsko-nowotarské rašeliniská. Je to najväčší komplex vyvýšených rašelinísk na poľskej strane Karpat, a jedna z ich kopúl – Puścizna Wielka, je druhá najväčšia kopula vyvýšeného rašeliniska v Poľsku. Tie nezvyčajné biotopy sa vytvorili za posledných 9 tisíc rokov. Súčasne sa skladajú z niekoľkých biotopov, vo veľkej miere degradovaných, avšak stále majú mimoriadne vzácne prírodné hodnoty chránené v rámci sústavy Natura 2000 a v rezervácii Bór na Czerwonym. Unikátny biotopy akými sú rašeliniská, okolité lúky a lužné lesy, sú tiež obývané výnimočnými druhmi vtákov. Určite najdôležitejší z nich je tetrov hoľniak, ktorého populácia, napriek tomu že klesá a je vážne ohrozená, tu je momentálne druhou najväčšou v našej krajine. Lúky dokola rašelinísk sú tiež miestom hniezdenia mnohých druhov, ktoré veľmi zriedkavo prenikajú do horských oblastí, okrem iného: močiarnica mekotavá, cíbik chochlatý, kalužiak červenonohý, početná populácia chrapkáča a ľabtušky lúčnej, ale aj kane popolavej, ktorej populácia však za posledné roky zmizla. Preto stojí za to ísť na prechádzku alebo cyklo výlet chodníkmi Orawsko-nowotarských rašelinísk – nielen kvôli mimoriadnym vtákom, ale aj kvôli zaujímavým rastlinám a krásnej krajine s panorámou Tatier v pozadí.

Torfowiska Orawsko-Nowotarskie sąsiadujące z Podbabiogórzem to niezwykle ciekawy przyrodniczo i krajobrazowo teren, będący również miejscem występowania wielu rzadkich gatunków ptaków (fot. T. Wilk).

Oravsko-novotarské rašeliniská susedia s regiónom Babej hory a sú mimoriadne zaujímavou prírodnou a krajinnou oblasťou, ktorá je tiež miestom výskytu mnohých vzácnych druhov vtákov (fot. T. Wilk).

SIEDLISKA WODNE

Region Babiej Góry ze względu to, że obejmuje głównie wysoko wyniesione obszary górskie i podgórskie, nie obfituje w siedliska wodne oraz podmokłe. Praktycznie brak tu zbiorników wodnych – jedynie gęsta sieć rzek i potoków tworzy dla niektórych gatunków środowisko życia. Dwa najbardziej charakterystyczne ptaki związane z babiogórskimi potokami to pliszka górska i pluszcz. Zasiedlają one praktycznie każdy większy potok w regionie, a spotkanie z nimi, szczególnie z liczniejszą pliszką górską, nie powinno nastręczać trudności. Fragmenty większych rzek (w szczególności Skawy i Skawicy) z kamienistymi odsypami i wyspami zasiedla również brodziec piskliwy oraz sieweczka rzeczna, a niekiedy w miejscach takich może gniazdować również krzyżówka. Jeden z najbarwniejszych gatunków Podbabiogórza – zimorodek – również spotykany jest głównie na większych rzekach, ale zapuszcza się niekiedy także i na mniejsze potoki. Wymaga on fragmentów koryta rzeki ze stromymi brzegami, gdzie zakłada gniazda w długich tunelach wygrzebywanych w skarpach. Podobne norki zasiedla także brzegówka – jedyny krajowy gatunek jaskółki niezwiązany z budynkami, na Podbabiogórzu gniazdujący w okolicach Lipnicy Wielkiej, a także w dolinie

Ptaki wodne w regionie Podbabiogórza związane są głównie z gęstą siecią potoków i rzek – do najczęstszych z nich należy pluszcz (po lewej, fot. M. Trybata), rzadziej spotykany jest brodziec piskliwy (po prawej, fot. M. Piekarski).

VODNÉ BIOTOPY

Vzhľadom na to, že región Babej hory zahŕňa najmä vyvýšené hornaté a podhorské oblasti nie je bohatý na vodu a podmáčané biotopy. Prakticky tu nie sú žiadne vodné nádrže, iba hustá sieť riek a potokov vytvára pre niektoré druhy životné prostredie. Dva najcharakteristickejšie vtáky súvisiace s babiohorskými potokmi sú trasochvost horský a vodnár potočný. Obývajú prakticky všetky hlavné toky v regióne a stretnutie s nimi, najmä s početnejším trasochvostom, by nemalo byť ťažké. Fragmenty väčších riek (najmä rieky Skawa a Skawica) s kamennými ostrovmi, obýva aj kalužiačik malý a kulík riečny, niekedy na takýchto miestach hniezdi aj kačica divá. Jeden z najfarebnejších druhov regiónu Babej hory – rybárik riečny – sa tiež vyskytuje skôr pri veľkých riekach, no občas navštívi aj tie menšie potoky. Potrebuje fragmenty riečnych korýt so strmými brehmi, kde v nich hĺbených dlhých norách má svoje hniezda. Podobné nory obýva aj brehuľa hnedá – jediný domáci druh lastovičky, ktorý nie je viazaný na budovy; v babiohorskej oblasti hniezdi v okolí Lipnice Wielkej, ale aj v doline Polhoranky. Prípotočné porasty sú tiež obývané dosť početnou skupinou vtákov, hoci to nie sú druhy úzko viazané na tento typ biotopu, no veľmi často ich stretneme pozdĺž potokov,

Vodné vtáky v regióne Babej hory sú najmä spojené s hustou sieťou potokov a riek – najpopulárnejšími z nich sú vodnár potočný (vľavo, fot. M. Trybata), a menej často stretávaný kalužiačik malý (vpravo, fot. M. Piekarski).

Polhoranki. Zadrzewienia przypotokowe zasiedlane są przez dość bogaty zespół ptaków i choć brak wśród nich gatunków ściśle związanych z tym siedliskiem, to jednak właśnie wzdłuż potoków najczęściej spotkamy takie gatunki, jak: dzięcioł zielony, dzięciołek czy raniuszek. Jedynym miejscem znacznie liczniej zasiedlanym przez ptaki wodno-błotne jest leżący na granicy regionu Zbiornik Orawski wraz z przyległym odcinkiem Czarnej Orawy – gniazdują tam m.in.: łabędź niemy, kokoszka, wodnik, potrzos i rokitniczka (patrz ramka niżej).

Jesienią i zimą zestaw gatunków spotykanych nad rzekami Podbabiogórza kurczy się o te odlatujące na zimę na południe. Na większych rzekach pojawiać się jednak wtedy mogą gatunki niegniazdujące w regionie – np.: czapla siwa, kormoran czy łyska. W sąsiedztwie większych wsi i miasteczek, szczególnie Makowa Podhalańskiego i Suchej Beskidzkiej, zimować mogą niewielkie grupki krzyżówek, które korzystają z pokarmu dostarczanego przez ludzi.

ZBIORNIK ORAWSKI

Z regionem Podbabiogórza graniczy od wschodu Kotlina Orawsko-Nowotarska. Na jej zachodnim skrawku znajduje się Zbiornik Orawski – duży zbiornik zaporowy zbudowany w dolinie Czarnej Orawy, leżący w całości na terytorium Słowacji. Mimo śródgórskiego położenia zbiornik ten odgrywa ważną rolę zarówno dla ptaków lęgowych, jak i migrujących oraz zimujących. Aby zapoznać się z niezwykle cenną awifauną tego terenu, nie trzeba wybierać się do Słowacji – niezwykle bogata w ptaki jest tzw. cofka zbiornika, położona częściowo w granicach Polski, w okolicy Lipnicy Wielkiej. Teren ten obejmuje fragment Czarnej Orawy wpadający do zbiornika, a także starorzecze i przylegające łąki. Na tym niewielkim obszarze występuje wyjątkowo duża różnorodność ptaków. Gniazdują tu m.in. takie gatunki, jak: krakwa, cyranka, łabędź niemy, wodnik i bączek, a miejsce to jest jednym z nielicznych i jednocześnie najwyżej położonym lęgowiskiem tych gatunków w polskich Karpatach. Ewenementem jest także niewielka, ale regularnie gniazdująca tu populacja pliszki cytrynowej, licząca kilka par – to jedyne miejsce lęgowe tego gatunku w południowo-wschodniej Polsce! Obszar cofki Zbiornika Orawskiego grupuje także dość bogaty zespół ptaków migrujących. Regularnie zatrzymują się tu podczas wędrówki różne gatunki ptaków siewkowych, kaczek, a także mewy i rybitwy. Regularnie stwierdzane są wśród nich gatunki bardzo rzadkie w kraju, np.: warzęcha, szczudłak czy ibis kasztanowaty.

ZABUDOWA WIEJSKA

Mimo że obszary zabudowane to siedlisko mocno przekształcone przez człowieka, to zasiedlane jest przez wiele gatunków ptaków. Jest kilka przyczyn, dla których miejsca takie chętnie wybierane są przez ptaki. Oferują one często bogatą bazę pokarmową związaną np. z obecnością zwierząt gospodarskich. W takich miejscach może być także znacznie mniej dzikich drapieżników. Obszary wiejskie oferują również dużo miejsc do założenia gniazda – związanych zarówno

a są to: żłna zielona, dąteł mały, młynarka dlhochvostá. Jediným miestom, oveľa početnejšie obývaným vodnými a bahnitými vtákmi, je úsek Oravskej priehrady spolu s úsekom Čiernej Oravy nachádzajúci sa na hranici regiónu – hniezdia tam najmä: labuť veľká, sliepočka vodná, chriašteľ vodný, strnádka trstinová a trsteniarik malý (pozrite rámček dole).

Na jeseň a v zime sú skupiny druhov vtákov stretávaných pri babiohorských riekach menej početné, niektoré druhy odlietajú na juh. Vtedy sa môžu pri väčších riekach objaviť druhy, ktoré v regióne nehniedzdia – napr. volavka popolavá, kormorán alebo lyska čierna. V blízkosti väčších dedín a miest, najmä Makowa Podhalańskiego a Suchej Beskidzkej, môžu zimovať malé skupinky kačíc divých, ktoré využívajú potraviny poskytované ľuďmi.

ORAVSKÁ PRIEHRADA

Z regiónom Babej hory od východu hraničí Orawsko-nowotarská kotlina. Na jej západnom úseku sa nachádza Oravská priehrada – veľká vodná nádrž postavená v doline Čiernej Oravy, úplne ležiaca na území Slovenska. Napriek tomu, že sa nachádza uprostred hôr, táto nádrž plní dôležitú úlohu aj pre hniezdiace, ako aj migrujúce a zimujúce vtáky. Ak sa chcete oboznámiť s mimoriadne vzácnou avifaunou tohto územia, nemusíte ísť na Slovensko – na vtáky veľmi bohatá je tzv. záplavové územie, čiastočne sa nachádzajúce na hranici Poľska, v okolí Lipnicy Wielkiej. Toto územie zaberá fragment Čiernej Oravy, ktorá vteká do nádrže, ako aj mŕtve rameno a priľahlé lúky. Na tomto nevelľkom území sa vyskytuje mimoriadne veľká rôznorodosť vtákov. Hniezdia tu okrem iného také druhy, ako: kačica chriplávka, kačica chrapačka, labuť veľká, chriašteľ vodný a bučiacik močiarny. Toto miesto je jedným z mála a zároveň najvyššie položeným miestom hniezdenia týchto druhov v poľských Karpatoch. Pozoruhodná je aj nevelľká, no tu pravidelne hniezdiaca populácia trasochvosta žltohlavého, ktorú tvorí len niekoľko párov – je to jediné hniezdne miesto tohto druhu v juhovýchodnom Poľsku! Oblasť záplavového územia Oravskej priehrady navštevuje aj dosť početná skupina migrujúcich vtákov. Pravidelne sa tu počas migrácie zastavujú rôzne druhy kulíkotvarých vtákov, kačíc, ale aj čajkovité vtáky a rybáre. Pravidelne sú medzi nimi pozorované veľmi vzácne druhy v našej krajine, napr.: lyžičiar biely, šišila bocianovitá, alebo ibisovec hnedý.

VIDIECKE BUDOVY

Hoci zastavané plochy sú biotopom silne transformovaným ľuďmi, usadili sa v nich mnohé druhy vtákov. Existuje niekoľko dôvodov, prečo si vtáky takéto miesta vyberajú. Často ponúkajú bohatú potravinovú základňu, čo je spojené napríklad s prítomnosťou hospodárskych zvierat. V takýchto miestach môže byť oveľa menej predátorov. Vidiecke oblasti poskytujú aj veľa miest na vytvorenie hniezda, ktoré súvisia s prítomnosťou samotných budov, veľkou mozaikou

Zbiornik Orawski usytuowany na granicy babiogórskiego pogranicza jest najważniejszym miejscem występowania ptaków wodno-błotnych w regionie. Szczególnie dużo ptaków grupuje tzw. cofka zbiornika (na zdjęciu) zlokalizowana na granicy polsko-słowackiej koto Lipnicy Wielkiej (fot. T. Wilk).

Oravská priehrada sa nachádza na hranici babiohorského pohraničia a je najvyššie položeným miestom výskytu vodných a bahnitých vtákov v regióne. Zvlášť veľa vtákov sa zhromažďuje pri tzv. záplavovom území priehrady (na fotke), lokalizovanej na poľsko-slovenskom pohraničí, pri Lipnici Welkej (fot. T. Wilk).

Wśród gatunków, które możemy spotkać w babiogórskich wsiach, występują ptaki ściśle związane z tym typem siedliska, np. dzwoniec (po lewej, fot. G. Leśniewski), jak i te charakterystyczne dla innych siedlisk – np. puszczyk (po prawej, fot. M. Wielicki).

z obecnością samych budynków, dużą mozaiką mikrosiedlisk w obrębie wsi, jak i dostępnością np. budek lęgowych. Wszystko to sprawia, że zespół ptaków zasiedlających podbabiogórskie wsie jest dość bogaty i obejmuje ok. 25-30 gatunków w okresie lęgowym i podobną liczbę gatunków zimą.

Ptaki zasiedlające wsie w regionie Babiej Góry można podzielić na dwie zasadnicze grupy. Pierwsza to ptaki ściśle związane z zabudową, które rzadko występują w innych siedliskach, natomiast druga grupa to gatunki leśne lub polno-łąkowe, które wkraczają do wsi z sąsiedztwa. Do pierwszej grupy należą m.in. tak dobrze znane ptaki, jak: bocian biały, kawka, dymówka, oknówka, sierpówka, wróbel, także kopciuszek, mazurek, kulczyk czy dzwoniec. Jak widać, jest wśród nich dość dużo gatunków, które wykorzystują same budynki do zakładania gniazd – choćby bocian biały, kawka, jaskółki, kopciuszek czy wróble, co wyjaśnia ich szczególnie przywiązanie do zabudowy. Wśród ptasich mieszkańców babiogórskich wsi są także takie gatunki, które dość często występują poza wsiami, jednak to właśnie w siedlisku zabudowy wiejskiej są często liczniejsze niż gdzie indziej, np.: gawron, sroka, piegża, kulczyk, szpak czy pliszka siwa. Drugą grupę stanowią gatunki leśne, a także polno-łąkowe, które w obszarach wiejskich znajdują niekiedy dogodnie dla siebie miejsca. Obecność zadrzewień, sadów, ogrodów i trawników powoduje, że obszary wiejskie regularnie zamieszkują takie ptaki, jak: puszczyk, różne gatunki dzięciołów i sikor, pierwiosnek, muchołówka szara, rudzik, śpiewak, kos, zięba i wiele innych. Wzajemne przenikanie się krajobrazu rolnego, zadrzewień śródpolnych

Medzi druhmi, ktoré môžete nájsť v babiohorských dedinách, je vtáctvo úzko spojené s týmto druhom biotopu, napr. zelienska obyčajná (vľavo, fot. G. Leśniewski), ako aj charakteristické pre iné biotopy – napr. sova obyčajná (vpravo, fot. M. Wielicki).

mikrobiotopov v intraviláne obcí a dostupnosťou napríklad hniezdných búdok. To všetko spôsobuje, že skupina vtákov obývajúcich babiohorské dediny je pomerne bohatá a počas hniezdneho obdobia zahŕňa cca 25-30 druhov a podobný počet druhov v zime.

Vtáky obývajúce dediny v regióne Babej hory môžu byť rozdelené do dvoch hlavných skupín. Prvé sú vtáky úzko spojené s budovami, ktoré sa zriedka vyskytujú v iných biotopoch, zatiaľ čo druhou skupinou sú druhy lesov alebo lúk, ktoré do dediny prídu z okolia. Do prvej skupiny patria nám dobre známe vtáky ako: bocian biely, kavka, lastovička obyčajná, belorítko obyčajné, hrdlička záhradná, vrabec domový, ale aj žltouchvost domový, vrabec poľný, kanárik poľný alebo zelienska obyčajná. Je teda jasné, že existuje veľa druhov, ktoré používajú samotné budovy na zriadenie hniezd – bociany biele, kavky, lastovičky, žltouchvost domový, alebo vrabce. Medzi vtáčimi obyvateľmi v obciach pod Babou horou sú aj také druhy, ktoré sa pomerne často vyskytujú mimo dedín, avšak práve v biotopoch vidieckych budov sú často početnejšie ako inde: havran, straka, penica popolavá, kanárik poľný, škorec alebo trasochvost biely. Druhou skupinou sú lesné, lúčne a poľné druhy, ktoré vo vidieckych oblastiach niekedy nájdu pre seba vhodné miesta. Prítomnosť prístreškov, sadov, záhrad a trávnatých plôch spôsobuje, že tak pravidelne uvidíte vtáky ako: sova obyčajná, rôzne druhy ďatľov a sýkoriek, kolibiarika čipčavého, muchára sivého, červienku obyčajnú, drozda

i zabudowy wiejskiej nazywane jest niekiedy krajobrazem kulturowym, który dla wielu gatunków ptaków jest kluczowym miejscem występowania.

Również zimą zabudowa wiejska przyciąga wiele gatunków ptaków, głównie dlatego, że łatwiej tu ze względu na obecność zwierząt gospodarskich, a także celowe dokarmianie, znaleźć pokarm. W przeciwieństwie do okolicznych pól, które w zimie są rzadko zajmowane przez ptaki, spacer wzdłuż babiogórskiej typowej „ulicówki” może przynieść listę nawet kilkunastu obserwowanych gatunków. Do ptaków, które zimą możemy tu odnotować, należą: sierpówka, dzięcioł duży, sójka, sroka, sikory – bogatka, modraszka, sosnówka, czarnogłówka, a także kos, wróbel, dzwonić czy trznadel. Zimą również niektóre gatunki ptaków leśnych schodzą w niższe położenia. Dzięki temu w zadrzewieniach w obrębie wsi pojawiają się niekiedy takie ptasie rarytasy, jak: dzięcioł biało-grzbiety, sóweczka czy puszczyk uralski.

To właśnie wśród zabudowy wiejskiej, mimo że jest miejscem znacznie przekształconym przez człowieka, warto rozpocząć swoją przygodę z obserwowaniem ptaków. Są one tu często bardzo blisko nas, przyzwyczajone do naszej obecności pozwalają nam na bliski kontakt, to właśnie tu spędzamy też najwięcej czasu. Zacznijmy od swojego podwórka, karmnika czy ogrodu...

Obszary wiejskie obszaru Podbabiogórza, ze względu na swoją luźną zabudowę i otoczenie dobrze zachowanymi siedliskami leśnymi i polno-łaskowymi, są miejscem występowania dość bogatego zespołu ptaków, liczącego ok. 30 gatunków (fot. T. Wilk).

plawého, drozda čierneho, pinku obyčajnú a mnoho iných. Vzájomné prelínanie sa poľnohospodárskej krajiny, remízok a vidieckych budov je občas pomenované ako kultúrna krajina, ktorá je pre mnohé druhy vtákov kľúčovým miestom ich výskytu.

Podobne aj v zime priťahujú vidiecke budovy veľa druhov vtákov a to hlavne preto, že je tu kvôli prítomnosti hospodárskych zvierat, ako aj účelnému kŕmeniu jednoduchšie nájsť potravu. Na rozdiel od okolitých polí, ktoré sú v zime vtákmi veľmi málo obsadené, prechádzka typickými uličkami babiohorskej dediny môže byť príležitosťou pre pozorovanie niekoľkých druhov. V zime tu najčastejšie stretnete: hrdličku záhradnú, ďatľa veľkého, sojku, straku, sýkorky – veľkú, belasú, uhliarku, hôrnu, ale aj drozda čierneho, vrabca, zelenku obyčajnú a strnádku obyčajnú. V zime sa aj niektoré druhy leśných vtákov premiestňujú do nižších polôh. Vďaka tomu sa medzi vidieckymi porastmi občas zjavujú také vtácie rarity ako sú: ďateľ belochrbtý, kuvičok vrabčí alebo sova dlhochvostá.

Práve medzi vidieckymi budovami, aj keď je to miesto ktoré človek transformoval, stojí za to začať dobrodružstvo s pozorovaním vtákov. Sú tu blízko nás, sú zvyknutí na našu prítomnosť a umožňujú nám blízky kontakt, a práve pri budovách trávime najviac času. Zaujímať sa na svojom dvore, kŕmidle alebo v záhrade...

Vidiecke oblasti regiónu Babej hory, vzhľadom na ich voľnú architektúru a okolie s dobre zachovanými leśnými a lúčnymi biotopmi sú miestom výskytu pomerne bohatej skupiny vtákov, ktorú tvorí cca 30 druhov (fot. T. Wilk).

PTAKI MIGRUJĄCE

Ptaki migrujące nad babiogórskim pograniczem można podzielić na dwie grupy. Pierwsza to duża grupa gatunków, które gniazdują w regionie Babiej Góry i w szeroko pojętym regionie południowej Polski. Ich obecność w okresie wiosenno-letnim przechodzi więc płynnie w okres migracji, choć oczywiście obserwowane jesienią ptaki mogą być zarówno osobnikami lokalnymi, koczującymi po sezonie lęgowym, jak i ptakami przylatującymi z bliższych lub dalszych okolic Babiej Góry. Druga, mniejsza grupa, bo licząca ok. 50 gatunków, to ptaki, które nie gniazdują w naszym regionie, a ich obecność tutaj ograniczona jest wyłącznie do okresu wędrówek. Należą do nich m.in.: błotniak zbożowy, myszołów włochaty, jer i czeczotka, ale także wiele ptaków wodno-błotnych, obejmujących niegniazdujące w warunkach górskich ptaki.

Region Babiej Góry nie jest miejscem regularnego koncentrowania się dużych grup ptaków migrujących. Brak tutaj dużych zbiorników wodnych i mokradeł, ważnych np. dla ptaków siewkowych, blaszkodziobych i mew, czy rozległych monokulturowych pól uprawnych, na których mogą grupować się gęsi czy ptaki drapieżne. Ptaki oczywiście wędrują przez Podbabiogórze, ale fenomen sezonowych wędrówek nie jest tu tak łatwo zauważalny. Obserwowaniu migrujących ptaków sprzyja natomiast ukształtowanie terenu – ze szczytów wzgórz czy górskich polan łatwiej nam zauważyć lecące ptaki. W przypadku drobnych ptaków śpiewających wędrówka wiosenna jest z reguły słabiej zauważalna, znacznie bardziej widoczna jest jesienią. Największe natężenie wędrówek występuje na przełomie września i października. Gdy w pogodny październikowy ranek usiądziemy wcześnie rano na wzniesieniu jednego z podbabiogórskich szczytów, zobaczymy na własne oczy, że migracja ptaków to nie tylko coś, o czym piszą

Wśród ptaków, które możemy spotkać w okresie jesiennej i wiosennej migracji, są gatunki obecne przez cały rok w regionie Podbabiogórza, jak np. sójka (po lewej, fot. T. Wilk), czy pojawiające się tu tylko w okresie przelotów, np. błotniak łąkowy (po prawej, fot. W. Guzik).

MIGRUJĄCE VTÁKY

Vtáky migrujúce nad babiohorským pohraničím môžeme rozdeliť do dvoch skupín. Prvá je veľká skupina druhov, ktoré hniezdia v regióne Babej hory a široko chápanom regióne južného Poľska. Ich prítomnosť v jarno-letnom období sa plynulo mení na obdobie migrácie. Na jeseň pozorované vtáky môžu byť aj miestnymi jedincami, ako aj vtákmi migrujúcimi s bližších alebo vzdialenejších regiónov Babej hory. Druhá, menšia skupina, asi 50 druhov, sú vtáky, ktoré nehniedzdia v našom regióne a ich prítomnosť je tu obmedzená len na obdobie migrácie. Do tejto skupiny okrem iného patria také druhy ako: kaňa sivá, myšiak severský, pinka severská a stehlík čečetka, ale aj mnohé vodno-bahenné vtáky, do skupiny ktorých patria vtáky nehniedzdiace v horských podmienkach.

Región Babej hory nie je miestom pravidelného sústreďovania sa veľkých skupín migrujúcich vtákov. Neexistujú žiadne veľké vodné nádrže a mokrade, ktoré sú dôležité napr. pre kulíkotvaré vtáky, husotvaré a čajky, alebo rozsiahle monokultúrne polia, na ktorých sa môžu zhromažďovať husi, alebo dravé vtáky. Vtáky samozrejme cestujú regiónom Babej hory, no fenomén obdobných migrácií tu nie je ľahko pozorovateľný. Pozorovanie migrujúcich vtákov podporuje reliéf – z vrcholov kopcov alebo horských lúk je ľahšie vidieť letiace vtáky. V prípade malých spievajúcich vtákov je jarná migrácia zvyčajne menej viditeľná, omnoho viditeľnejšia je tá jesenná. Najväčšia intenzita migrácie nastáva na prelome septembra a októbra. Keď sedíme skoro ráno v slnečný októbrový deň na vyvýšenine jedného z babiohorských vrcholov na vlastné oči uvidíme, že migrácia vtákov nie je len niečo o čom píšú v knihách, ale je to skutočný prírodný fenomén. Desiatky a stovky vtákov patriacich k mnohým druhom budú lietať nad vašou

Medzi vtákmi, ktoré môžeme stretnúť počas jesennej a jarnej migrácie sa v regióne Babej hory vyskytujú druhy ako sojka (vľavo, fot. T. Wilk), alebo druhy objavujúce sa tu len počas letu, napr. kaňa popolavá (vpravo, fot. W. Guzik).

Okres migracji może dostarczać szczególnie ciekawych obserwacji, ponieważ ptaki grupują się często w duże stada (szpaki, fot. T. Wilk).

w książkach, ale faktyczne, prawdziwe zjawisko przyrodnicze. Dziesiątki i setki ptaków należących do wielu różnych gatunków przelatywać będą nad Twoją głową, wszystkie ciągnąc w tym samym – południowym lub południowo-zachodnim kierunku. Dominować wśród nich będą, w zależności od terminu obserwacji: jaskółki, zięby, sikory lub drozdy. Niestety, rozpoznawanie gatunków migrujących nie jest łatwe – wymaga znacznego opatrzenia z ptakami w locie i znajomości głosów kontaktowych, którymi ptaki często komunikują się w wędrujących stadach. Gdy przedłużymy swoją obserwację do cieplejszych godzin południowych, na niebie pojawią się migrujące ptaki szponiaste, wykorzystujące wznoszące prądy powietrza. Wśród nich dominować będą myszołowy grupujące się tu niekiedy w stada do kilkudziesięciu ptaków, a także krogulce migrujące z reguły pojedynczo. Przy odrobinie szczęścia na niebie zauważymy żurawie, gęsi lub (migrujące głównie w sierpniu) bociany białe. Jeśli odwiedzimy taki punkt kilkakrotnie w różnych terminach, zobaczymy, jak przez babiogórskie pogranicze przelatują kolejne fale migrantów. Migrujące już w sierpniu bociany białe, jaskółki i świergotki drzewne zastępowane są w kolejnych tygodniach przez zięby, drozdy, sikory, a te z kolei przez migrujące najpóźniej jery, czyże, gile i myszołowy włochate. Migracje ptaków widoczne są także w niżej położonych siedliskach polno-łąkowych, gdzie ptaki często w dużych grupach intensywnie żerują przed podjęciem dalszej wędrówki. Wrześniowy spacer po babiogórskich polach przyniesie nam z pewnością obserwacje dużych stad szpaków i grzywaczy na polach. W miejscach odłogowanych dostrzeżemy grupy różnych gatunków łuszczaków – zięb, jerów, makolągów czy szczygłów. Zarośla, szczególnie te z krzewami owocowymi, pełne są innych ptasich wędrowców – rudzików, kapturek, pierwiosnków i różnych gatunków

Migračné obdobie môže poskytnúť mimoriadne zaujímavé pozorovania, pretože sa vtáky často združujú vo veľkých krdľoch (škorec obyčajný, fot. T. Wilk).

hlavou – všetky v rovnakom smere – na juh alebo na juhozápad. Prevažovať v nich budú, v závislosti od dátumu pozorovania: lastovičky, pinky, sýkorky alebo drozdy. Žiaľ, identifikácia migrujúcich druhov nie je jednoduchá – vyžaduje si výrazné skúsenosti v pozorovaní vtákov za letu a poznanie kontaktných hlasov, ktorými vtáky často komunikujú v migrujúcich krdľoch. Keď predĺžime naše pozorovanie do teplejších popoludňajších hodín, na oblohe sa objavia dravé vtáky, cestujúce s použitím prúdov vzduchu. Medzi nimi budú dominovať myšiaky hôrne, niekedy zoskupené do krdľov s až niekoľkými desiatkami vtákov, ale aj krahulce, zvyčajne migrujúce individuálne. S trochou šťastia môžete uvidieť žeriavy, husi alebo (väčšinou migrujúce v auguste) biele bociany. Ak navštívite takýto bod niekoľkokrát v rôznych termínoch uvidíte, ako ďalšia vlna migrantov preletí cez babiohorské pohraničie. Biele bociany, lastovičky a ľabtušky hôrne migrujú už v auguste, potom ich striedajú pinky obyčajné, drozdy, sýkorky, a konečne najneskôr migrujúce pinky severské, stehlíky čižíky, hýle a myšiaky severské. Migrácie vtákov sú viditeľné aj na nižšie sa nachádzajúcich lúčnych a poľných biotopoch, kde sa vtáky intenzívne krmia vo veľkých krdľoch pred odletom. Septembrová prechádzka po babiohorských poliach vám určite poskytne možnosť pozorovať veľké krdle škorcov a holubov hrivnákov. Na úhoroch uvidíte skupinky rôznych pinkovitých druhov – pinky obyčajné, ľabtušky hôrne, stehlíky konôpky a obyčajné. Kroviny, najmä tie s ovocnými kríkmi sú plné iných vtáčích pútnikov – červienok obyčajných, peníc čiernohlavých, kolibiarikov čipčavých a rôznych druhov drozdov, zatiaľ čo oblohu pravidelne prerezávajú siluety dravých vtákov. Migrácia nepozná žiadne hranice a ak budete dostatočne zvedaví, môžete ju pozorovať aj na vašom dvore. Vo vašich sadoch a záhradách budú aj druhy, ktoré ste predtým nevideli.

Niektóre ptaki wykorzystują w okresie wędrówek rejon Babiej Góry jako żerowisko (po lewej makolągwa, fot. T. Wilk), inne tylko przelatują nad tym regionem, nie zatrzymując się np. żurawie (po prawej, fot. T. Wilk).

drozdów, a niebo regularnie przecinają sylwetki ptaków drapieżnych. Migracja nie zna granic i jeśli tylko jesteśmy wystarczająco dociekliwi, to zaobserwować możemy ją również... na własnym podwórku. W naszych sadach i ogrodach także pojawiają się gatunki, których wcześniej tam nie widzieliśmy.

Szczególną rolę dla ptaków migrujących pełni, zlokalizowany w sąsiedztwie regionu Podbabiogórza, Zbiornik Orawski. Jako jedyne miejsce w bezpośrednim otoczeniu Babiej Góry grupuje on znaczne koncentracje ptaków migrujących. Występują tu duże stada kaczek, mew i ptaków siewkowych, a wiele gatunków możemy obserwować na niewielkim fragmencie zbiornika znajdującym się po stronie polskiej (tzw. cofka), w miejscu gdzie wpada do niego Czarna Orawa. Na końcu warto wspomnieć, że jesienią niektóre gatunki nie migrują z północy na południe, ale raczej z góry na dół. Tak zwane migracje pionowe można zaobserwować u wielu gatunków gniazdujących w górach – w okresie zimowym przenoszą się one w niższe położenia, gdzie łatwiej o pokarm, a warunki pogodowe nie są tak trudne.

PTAKI ZIMUJĄCE

Ze względu na trudne warunki klimatyczne obszary górskie nie są szczególnie licznie wykorzystywane przez ptaki w okresie zimowym. Wprawdzie lista ptaków regularnie zimujących w obszarze Podbabiogórza jest dość długa i wynosi ok. 80 gatunków, jednak ich liczebności są z reguły znacznie mniejsze niż w niższej położonych obszarach o łagodniejszym klimacie. Ptaki zimujące w regionie to w głównej mierze gatunki osiadłe (czyli nieodlatujące na zimę), których populacje dodatkowo zasilane są przez zimowych gości przylatujących z północy i wschodu.

W siedliskach leśnych zimuje ok. 40-45 gatunków, a do najczęściej spotykanych należą: sosnówki, bogatki, mysikróliki, kowaliki, dzięcioły duże, krzyżodzioby świerkowe (mogące zimą odbywać lęgi!), a także sójki oraz kruki. Jedne z najcenniejszych babiogórskich gatunków ptaków – głuszec, dzięcioł trójpalczasty

Niektóre vtáky v období migrácie využívajú región Babej hory ako krmovisko (vľavo, stehlík konôpka, fot. T. Wilk), iné iba prelietajú nad týmto regiónom bez prestávky, napr. žeriavy (vpravo, fot. T. Wilk).

Zvláštnu úlohu pre migrujúce vtáky plní Oravská priehrada nachádzajúca sa v priamom susedstve babiohorského regiónu. Ako jediné miesto v bezprostrednej blízkosti Babej hory zhromažďuje významnú koncentráciu sťahovavých vtákov. Vyskytujú sa tu veľké krdle kačíc, čajok a kulíkotvarých vtákov, mnohé druhy sa dajú pozorovať na malom úseku nádrže, ktorá sa nachádza na poľskej strane (takzvané záplavové územie) na mieste, kde do nej vteká Čierna Orava. Nakoniec je potrebné spomenúť, že na jeseň niektoré druhy migrujú zo severu na juh, alebo skôr zhora nadol. Tzv. vertikálne migrácie možno pozorovať u mnohých druhov hniezdiacich v horách – v zimnom období sa premiestňujú na nižšie polohy, kde je kŕmenie sa jednoduchšie a poveternostné podmienky nie sú také ťažké. To znamená, že už na jeseň sa časť populácií druhov ako je jariabok hôrny, ďateľ bielochrbtý alebo kuvičok vrabčí premiestňuje nižšie, pričom obsadzujú pre svoj druh nezvyčajné biotopy, niekedy dokonca aj v blízkosti zastavaných oblastí.

VTÁKY ZIMUJÚCE

Z dôvodu zložitých klimatických podmienok, horské oblasti počas zimy nie sú vtákmi veľmi uprednostňované. Napriek tomu, že zoznam vtákov pravidelne zimujúcich v oblasti Babej hory je pomerne dlhý a predstavuje približne 80 druhov, ich počet je zvyčajne oveľa menší ako v nižších oblastiach s miernejšou klímou. Zimujúcimi vtákmi v regióne sú prevažne stále druhy (t.j. tie, ktoré neodlietajú na zimu), ktorých populácie sú navyše posilnené zimnými návštevníkmi prichádzajúcimi zo severu a východu.

V leśných biotopoch zimuje viac ako 40-45 druhov, najbežnejšie sú: sýkorky uhliarky, veľké, králiky zlatohlavé, brhlíky obyčajné, ďatle veľké, krivonosy smrekové (ktoré v zime hniezdia!), ako aj sojky a krkavce. Niektoré z najvhodnejších babiohorských druhov vtákov – tetrov hlucháň, ďateľ trojprstý a bielochrbtý,

Trudne warunki w obszarach górskich sprawiają, że zimą występuje tu mniej liczny zespół ptaków w porównaniu z obszarami niżej położonymi o łagodniejszym klimacie (fot. B. Czerwiński).

i białogrzbiety, sóweczka oraz jarząbek – to gatunki osiadłe. Przy odrobinie szczęścia spotkamy je także w leśnych ostępach. Do gatunków nielęgowych w tutejszych lasach, przylatujących tylko na okres jesienno-zimowy, należy jer, którego stada liczące nieraz setki osobników żerują chętnie na nasionach buka. Bardzo często babiogórski las w okresie zimowym pozostaje cichy – nawet na długiej trasie możemy niekiedy nie spotkać ani jednego osobnika. Jednak gdy las wydaje nam się całkiem pusty, nagle pojawić się może mieszane stado ptaków złożone z osobników kilku gatunków sikor, kowalika, raniuszka, pełacza leśnego czy dzięcioła dużego. Takie wielogatunkowe stada to w okresie zimowym bardzo charakterystyczny widok w siedliskach leśnych – łączenie się w grupy jest w tym przypadku strategią antydrapieżniczą (wiele oczu łatwiej może wypatrzeć np. krogulca), a być może także ułatwia znajdowanie pokarmu.

Tereny otwarte Podbabiogórza w okresie zimowym wykorzystuje regularnie ok. 25-30 gatunków, a wśród nich najczęściej zaobserwować można: trznadla, makolągwy, mazurki, czyże i gile. Żerują one na nieużytkach i w miejscach odłogowanych, a także wśród zadrzewień śródpolnych, bo tam znajdują najwięcej pokarmu – głównie nasion roślin zielnych, a także nasion i owoców krzewów. Wśród większych gatunków regularnie zimujących na terenach otwartych są: wrony siwe, sroki oraz myszołowy. Warto nadmienić, że rozległe tereny łąkowe w sąsiadującej z regionem Podbabiogórza Kotlinie Orawsko-Nowotarskiej są w niektóre zimy jednym

z trudnych warunków w górskich obszarach oznaczają, że zimą tu występuje mniej liczny zespół ptaków w porównaniu z obszarami niżej położonymi o łagodniejszym klimacie (fot. B. Czerwiński).

kuvičok vrabčí alebo jariabok hôrny – sú druhy stále. S trochou šťastia ich stretnete aj v leśných útočištiach. K druhom nehniedzdiacim v domácich lesoch, ktoré tu priletia iba na jesienno-zimné obdobie, patrí pinka severská, ktorej krdle sa občas so stovkami jedincov ochotne krmia semenami buka. Veľmi často je babiohorský les v zime tichý – niekedy aj počas dlhej prechádzky nestretnete ani jedného vtáka. Avšak napriek tomu, že sa les zdá úplne prázdny, zrazu sa môže zjaviť zmiešaný krdel vtákov pozostávajúci z jedincov niekoľkých druhov sýkoriek, brhlíka, mlynárky dlhochvostej, kôrovníka dlhoprstého alebo ďatľa veľkého. Takéto viacdruhovú krdle sú veľmi charakteristickým obrázkom v leśných biotopoch v zime – v tomto prípade je spájanie sa do skupín anti-dravčia stratégia (mnoho očí si ľahšie všimne napr. krahulca) a možno tiež uľahčuje hľadanie potravy.

Otvorené oblasti v regióne Babej hory v zimnom období pravidelne využíva približne 25-30 druhov a medzi nimi sú najčastejšie pozorované: strnádka, pinky severské, vrabce poľné, stehlíky čižiky a hýle. Krmia sa na úhoroch a na neobrábaných poliach ako aj v remízках, pretože tam nájdú najviac potravy – hlavne byliniek, ako aj semien a plody kríkov. Medzi väčšie druhy, ktoré pravidelne zimujú v otvorených priestoroch, patria: vrany popolavé, straky a myšiaky hôrne. Stojí za zmienku, že rozsiahle lúky v susednom regióne Babej hory, v Orawsko-nowotarskej kotline sú v niektorých zimných mesiacoch jedným z najdôležitejších zimovísk jastrabovitých vtákov (myšiaka hôrneho a severského) v poľskej časti

z najważniejszych zimowisk ptaków szponiastych (głównie myszołowa i myszołowa włochatego) w polskiej części Karpat. Wśród ptaków zimujących w krajobrazie otwartym zdarzają się również rzadcy goście z północy, którzy odwiedzają babiogórskie pogranicze tylko w okresie jesienno-zimowym. To przede wszystkim czeczotka, myszołów włochaty, a także znacznie rzadsze – jemiołuszka i drzemlik. Ptaki związane z siedliskami wodnymi nie zimują licznie w okolicach Babiej Góry.

Na rzekach i potokach regionu występują nielicznie krzyżówki, czaple siwe i pluszcze. Jedyne miejsce, gdzie regularnie spotyka się znacznie większą liczbę ptaków wodno-błotnych, jest Zbiornik Orawski na granicy polsko-słowackiej. Warto odwiedzić cofkę zbiornika, przy ujściu do niego Czarnej Orawy, a także położone w pobliżu niewielkie starorzecze. Jeśli tylko nie są złodzone, potrafią grupować nawet kilkanaście gatunków ptaków wodnych, m.in.: łyski, kokoszki, czernice, nurogęsi, czaple siwe, mewy białogłowe i śmieszki, a także gatunki rzadko zimujące w Karpatach – np. bąka czy cyraneczki. Ptaki zimują dość licznie oczywiście także na samym Zbiorniku, znajdującym się już poza omawianym regionem.

Miejsce, gdzie najłatwiej o spotkanie z ptakami w okresie zimowym, jest... zabudowa wiejska. To właśnie tam ptaki występują dość licznie, korzystając z większej zasobności pokarmu – dostępu do budynków gospodarczych i odśnieżonych fragmentów gruntu, gdzie znajdują resztki ziaren, drzewa i krzewy owocowe oraz oczywiście pokarm wykładany w karmnikach. Do najliczniej spotykanych ptaków zimujących wśród naszych gospodarstw należą: sikory – bogatka, modraszka, sosnówka, czarnogłówka, a także wróbel, mazurek, kos, kwiczoł, sroka, sójka, dzięcioł duży, dzwońce i makolągwy. Praktycznie wszystkie je możemy spotkać również przy karmniku, a chwile spędzone przy oknie na przypatrywaniu się karmnikowym gościom będą z pewnością jedną z najlepszych lekcji rozpoznawania ptaków.

Wśród kilkudziesięciu gatunków ptaków, które zimą można spotkać na Podbabiogórzu, należy wymienić ptaki osiadłe (występujące tu cały rok), takie jak mazurki (po lewej, fot. M. Trybała), a także ptaki zalatujące z północy, które nie gniazdują w Polsce, np. myszołowa włochatego (po prawej, fot. T. Wilk).

Karpát. Medzi zimujúcimi vtákmi v otvorenej krajine sú aj zriedkaví hostia zo severu, ktorí navštevujú babiohorské pohraničie len v jesennom a zimnom období. Sú to predovšetkým stehlík čečetka, myšiak severský, a tiež oveľa zriedkavejšie – chochláč severský a sokol kobec. Vtáky viazané na vodné biotopy nezimujú početne v okolí Babej hory.

Na riekach a potokoch sa vyskytujú v malom množstve kačice divé, volavky popolavé a vodnare potočné. Jediným miestom, kde sa pravidelne stretáva oveľa väčší počet vodno-bahenných vtákov je Oravská priehrada na poľsko-slovenskom pohraničí. Stojí za to navštíviť záplavové územie pri ústí Čiernej Oravy do Oravskej priehrady, ako aj okolité malé mŕtve rameno. Ak nie sú zamrznuté, dokážu zhromaždiť mnoho druhov vodných vtákov, okrem iného: lysky, sliepočky vodné, chochlačky vrkočaté, potápače veľké, volavky popolavé, čajky bielohlavé a smejivé, ako aj zriedkakedy v Karpatoch zimujúce druhy – napr. bučiak veľký, alebo kačica chrapka. Vtáky samozrejme ochotne zimujú aj na samotnej vodnej nádrži, ktorá sa nachádza už mimo opisovanej oblasti. Miestom, kde sa v zime najľahšie stretnete s vtákmi, sú... vidiecke budovy. Práve tam sa vtáky vyskytujú početne, tým využívajúc väčšie množstvo potravín – prístup do poľnohospodárskych budov a zo snehu odpratanej zeme, kde nájdú zvyšky zŕn, ovocné stromy a kríky a samozrejme aj potraviny v krmidlách.

Medzi najčastejšie zimujúce vtáky medzi našimi farmami patria: sýkorky – veľká, belasá, uhliarka, hôrna, ako aj vrabec obyčajný, vrabec poľný, drozd čierny, drozd čvíkota, straka, sojka, ďateľ veľký, zelienska obyčajná a stehlík konôpka. Prakticky všetky z nich môžete stretnúť pri krmidle a okamihy strávené pri okne pri sledovaní vtákov sú určite jednou z najlepších príležitostí na identifikáciu vtákov.

Medzi desiatkami druhov vtákov, ktoré sa nachádzajú v zime v regióne Babej hory je potrebné spomenúť stále vtáky (ktoré sa vyskytujú po celý rok), ako vrabce poľné (vľavo, fot. M. Trybała), ako aj vtáky prilietajúce zo severu, ktoré v Poľsku nehniedzdia, napr. myšiaka severského (vpravo, fot. T. Wilk).

Pisklęta gagota | Mládťatá hlaholky severskej [fot. C. Korkosz].

PTAKI BABIEJ GÓRY I PODBABIOGÓRZA
– OPIS GATUNKÓW

VTÁKY V REGIÓNE BABEJ HORY
– POPIS DRUHOV

fot. T. Wilk

Gęsi *Anser spp.*

Jesienią niebo wypełnia się migrującymi ptakami. Jednym z najbardziej charakterystycznych zwiastunów ptasich odlotów na zimowiska są klucze gęsi, podążające na południe lub zachód. Nawet jeśli nie spostrzeżemy wysoko lecących ptaków, to zwrócą one na siebie uwagę głośnym gęganiem.

Gęsi migrujące przez nasz kraj należą zasadniczo do 3 gatunków: gęsi białoczelnej, gęsi zbożowej oraz gęgawy. Dwa pierwsze to gatunki lęgowe na Dalekiej Północy, w strefie skandynawskiej i rosyjskiej tundry i tajgi, wędrujące na zimowiska położone w Europie Zachodniej. Gęgawa natomiast jest gatunkiem szeroko rozpowszechnionym w naszym kraju, także zimującym w Europie Zachodniej. Część migrujących ptaków przelatuje nad obszarem Karpat, choć spotkania z nimi nie należą tutaj do częstych. Rozpoznanie poszczególnych gatunków w locie wymaga nieco wprawy – różnią się one m.in. kolorem dzioba, ogólnym kolorytem ciała, a także... głosem – każdy gatunek gęga w nieco inny sposób. Formowanie przez ptaki (głównie gęsi i żurawie) charakterystycznych kluczy w kształcie litery V pomaga ptakom oszczędzać energię podczas lotu.

Husi *Anser spp.*

Na jesień je obloha plná migrujúcich vtákov. Jedným z najcharakteristickejších znakov odchodov vtákov na zimovanie sú husie krdle letiace na juh alebo na západ. Aj keď neuvidíte letiace vtáky, určite vašu pozornosť pritiahne ich hlasné gáganie.

Husi, ktoré migrujú cez našu krajinu, v podstate sú to 3 druhy – hus bieločelá, hus siatinná a hus divá. Prvé dva druhy sú druhy hniezdiace na ďalekom severe, v zóne škandinávskej a ruskej tundry, tiež tajgy, putujúce na zimoviská v západnej Európe. Hus divá je druhom bežne rozšíreným u nás a rovnako zimuje z západnej Európe. Časť migrujúcich vtákov prelieta ponad Karpaty, hoci stretnúť ich nie je bežné. Rozpoznanie jednotlivých druhov počas letu vyžaduje isté skúsenosti – líšia sa medzi sebou napríklad farbou zobáka, všeobecným sfarbením ako aj... hlasom – každý druh gága trochu inak. Vtákmí tvarované charakteristické klíny v tváre písmena V (najmä husi a žeriavy) pomáhajú im šetriť energiu počas letu.

Krzyżówka *Anas platyrhynchos*

Krzyżówka to gatunek o jednym z najszerzych zasięgów na naszej planecie. Jej niezwykle zdolności do występowania w bardzo różnych siedliskach widoczne są również w regionie Babiej Góry. Można ją spotkać zarówno na Zbiorniku Orawskim, jak też w nurcie Skawicy, na niewielkich oczkach wodnych, a nawet na babiogórskich potokach.

Jest to jeden z gatunków, z którego rozpoznaniem nikt nie powinien mieć kłopotu, a który często nazywany jest po prostu „dziką kaczką”. Krzyżówka stanowi klasyczny przykład dymorfizmu płciowego, a więc występowania różnic w wyglądzie obu płci. Samiec przez większą część roku posiada barwne upierzenie, w którym najbardziej rzuca się w oczy zielona, metalicznie mieniąca się głowa. Ubarwienie samicy jest szarobrązowe, będące świetnym kamuflażem umożliwiającym bezpieczne wysiadywanie jaj w umieszczonym na ziemi gnieździe. Co ciekawe, samiec po okresie lęgowym również przepierza się do skromnego ubarwienia przypominającego samicę, jednak jesienią szybko wraca do swojego barwnego wizerunku. Dzieje się tak dlatego, że kaczki łączą się w pary już na zimowiskach, kaczory muszą więc przybrać swoje barwne szaty przed okresem zimowym.

Kačica divá *Anas platyrhynchos*

Kačica divá je jeden z najrozšírenejších druhov na našej planéte. Jej mimoriadne schopnosti obývania rozmanitých biotopov sú viditeľné aj na Babej hore. Môžete ju stretnúť na Oravskej priehrade, v prúde Skawici, na nevelkých jazierkach a dokonca aj v babiohorských potokoch.

Je druhom z rozpoznáním ktorého by nikto nemal mať problém. Kačica divá je klasický príklad pohlavného dimorfizmu a teda rozdielov vo vzhľade reprezentantov oboch pohlaví. Samec má väčšinu roka farebné operenie v ktorom pozornosť najviac priťahuje kovovo zelená hlava. Sfarbenie samici je šedo-hnedé, a je skvelou kamuflážou, ktorá umožňuje bezpečné sedenie na vajciach v hniezde umiestnenom na zemi. Zaujímavé je, že samec sa v období hniezdenia „prezlečie“ do skromnejšieho operenia pripomínajúceho samicu, avšak jeseňou sa rýchlo vráti do svojho farebného odevu. Stáva sa tak preto, že sa kačice pária už na zimovisku, a teda samce musia byť pred zimným obdobím zasa farebné.

fot. T. Wilk

Przepiórka *Coturnix coturnix*

W ciepłe czerwcowe noce można usłyszeć dochodzące z pól i łąk, powtarzane wielokrotnie „pit-pilit”, „pit-pilit”. To z pewnością dobrze nam znany głos godowy przepiórki. Samego ptaka zobaczyć jednak praktycznie nie sposób ze względu na bardzo skryty tryb życia i maskujące ubarwienie.

Przepiórka to mały (wielkości szpaka) ptak, spokrewniony m.in. z bażantem czy kuropatwą. Nie wyróżnia się barwą – szarobrązowe, mocno kreskowane upierzenie urozmaica jedynie czarno-biały wzór na głowie samca. Gatunek ten zasiedla krajobraz rolny, w szczególności miejsca z dużym udziałem pól uprawnych i gruntów ornych, rzadziej pastwiska czy nieużytki. W regionie babiogórskiego pogranicza nietrudno usłyszeć ją w krajobrazie polno-łąkowym. Wydłużone ciało i mała głowa sprawiają, że niezwykle zwinnie przemieszcza się wśród niskiej roślinności, praktycznie nigdy nie zrywając się do lotu. Przepiórka jest jednym z gatunków najszybciej zmniejszających liczebność w naszym kraju, a jej populacja jest obecnie o ok. 70% mniejsza niż na początku XXI wieku. Odpowiadają za to zmiany siedliskowe, zarówno na łęgowskich, jak i zimowiskach, a także polowania na trasie migracji. Gatunek ten, jako jedyny z grupy kuraków, odbywa dalekodystansowe wędrówki na afrykańskie zimowiska.

Prepelica pol'ná *Coturnix coturnix*

V teplé, júnové noci môžete počuť zo strany polí a lúk mnohokrát opakované „poc-po-dok poc-po-dok”. Určite je to dobre všetkým známy svadobný hlas prepelice. Samotného vtáka prakticky nie je možné uvidieť a to kvôli veľmi skrytému životnému štýlu a maskovaciemu sfarbeniu.

Prepelica pol'ná je malý (veľký ako škorec) vták, je príbuzným bažanta a jarabice pol'nej. Neodlišuje sa farbou – sivo-hnedé, silno prúžkované operenie je obohatené iba čierno-bielym vzorom na hlave samca. Tento druh obýva poľnohospodársku krajinu, zvlášť miesta s veľkým podielom polí, menej pasienky a neobrábané polia. V regióne babiohorského pohraničia ju môžete ľahko počuť v okolí lúk a polí. Predĺžené telo a malá hlava spôsobujú, že sa mimoriadne šikovne pohybuje v nízkej vegetácii a takmer nikdy nevzlieta. Populácia prepelice je jednou z najrýchlejšie klesajúcich populácií v našej krajine, súčasne je cca 70% menšia než na začiatku 21. storočia. Na vine sú zmeny v rámci biotopov, tak na hniezdiskách ako aj zimoviskách, ale aj poľovačky na trase ich migrácie. Druh ten, ako jediný z kurotvarých uskutočňuje dlhé trasy na africké zimoviská.

fot. C. Korkosz

fot. P. Wrona

Kuropatwa *Perdix perdix*

Kuropatwa na obszarze babiogórskiego pogranicza zasiedla jedynie niżej położone siedliska polne – m.in. w okolicach Jabłonki i Lipnicy Małej oraz Wielkiej. To gatunek niełatwy do obserwacji – świetnie maskuje się w roślinności zielonej, zaniepokojona z reguły odbiega, a do lotu zrywa się tylko w ostateczności.

Spłoszona odlatuje z charakterystycznym głośnym furkotem, widać wtedy również krótki, czerwony ogon. Nieco łatwiej kuropatwę obserwować zimą – ptaki łączą się wtedy w grupki i są znacznie łatwiejsze do wypatrzenia na bieli śniegu. W czasie takiej obserwacji zobaczymy dość dużego (wielkości małej kury) ptaka o okrągłej sylwetce i brązowoszarym ubarwieniu z pomarańczową przednią częścią głowy, rdzawymi pasami na bokach ciała i ciemną podkową na brzuchu samca. Kuropatwa to typowy gatunek łąk i pól w naszym kraju, szczególnie chętnie zasiedlający krajobraz urozmaicony, z okrajkami, miedzami i miejscami, gdzie wyższa roślinność graniczy z niższą. Liczebność kuropatwy w Europie bardzo mocno spada – szacuje się, że jest ona obecnie ok. pięciokrotnie mniej liczna niż na początku lat 80. Przyczyn regresu jest kilka – m.in. upraszczanie struktury krajobrazu rolnego, a także zwiększona presja drapieżników, głównie lisa.

Jarabica polná *Perdix perdix*

Jarabica polná obýva na území babiohorského pohraničia iba nižšie položené polné biotopy – okrem iného aj v okolí Jablonky a Lipnici Malej a Welkej. Nie je to ľahko pozorovateľný druh – skvelo sa maskuje v zelenej vegetácii, splašená zvyčajne odbehne, vzlietne zriedkavo.

Vystrašená odlieta s charakteristickým trepotaním, vtedy môžete uvidieť iba jej červený chvost. Jednoduchšie je jarabicu pozorovať v zime – vtedy sa vtáky zhromažďujú do skupín a oveľa ľahšie ich uvidíte na bielom snehu. Pri takom pozorovaní si všimnete dosť veľkého (veľký ako malá sliepka) vtáka s okrúhlou siluetou a hnedo-šedým sfarbením s oranžovou prednou časťou hlavy, hrdzavými pásmi na stranách tela a u samca temnou škvrnou na bruchu. Jarabica polná je typický druh pól a lúk v našej krajine, zvlášť ochotne obývajúcí rozmanitú krajinu s medzami a miestami kde vyššia vegetácia hraničí s nižšou. Početnosť jarabíc v Európe výrazne klesá. Odhaduje sa, že je v súčasnosti päťkrát menšia ako na začiatku 80 rokov! Príčin regresu je niekoľko – okrem iného zjednodušenie štruktúry poľnohospodárskej krajiny a tiež zvýšená činnosť dravcov, hlavne líšky.

fot. G. Leśniewski

Jarząbek, klejnotek leśny *Tetrastes bonasia*

Rankiem, idąc babiogórskim borem mieszanym z gęstym podszytem świerkowym i kępami olszy, można zetknąć się z odgłosem „burknięcia”, czyli furkotem skrzydeł błyskawicznie odlatującego z ziemi, często na najbliższe drzewo, najmniejszego leśnego kuraka – jarząbka.

Gatunek ten posiada niezwykle kryptyczne ubarwienie. Ptaka na ziemi z jego niepowtarzalnym jarzębatym upierzeniem – wyjątkową mozaiką odcieni bieli, szarości, brązu i czerni – naprawdę trudno dostrzec. Należy do ptaków, które częściej raczej usłyszymy, niż zobaczymy. Głosem związanym z silnym terytorializmem kogucików oznajmującym o zajęciu terenu są wydawane wczesną wiosną podczas toków bardzo wysokie gwizdy. Głosy te usłyszymy też jesienią, po rozpadzie stadek rodzinnych i zajmowaniu terytoriów przez młode samce. Jarząbki są zagniazdownikami. Kurczątko chronią się przed drapieżnikami nieruchomiejąc w runie. Jako tygodniowe ptaki potrafią już podlatywać na najniższe gałęzie.

Na śniegu niepodważalnymi śladami potwierdzającymi obecność jarząbka są „kotlinki” pozostałe po zaśnieżaniu oraz odchody (tzw. knoty) z białą końcówką.

Jariabok hôrny *Tetrastes bonasia*

Idúc ráno babiohorským zmiešaným ihličnatým lesom s hustým smrekovým podrastom a zoskupeniami jelše sa môžete stretnúť so zvukom trepotu krídel. Vták bleskovo odlietajúci zo zeme, najčastejšie na najbližší strom je najmenší z lesných kurotvarých vtákov – jariabok hôrny.

Tento druh má veľmi kryptické sfarbenie. Kvôli jeho neopakovateľnému opereniu – výnimočnej mozaike odtieňov bielej, sivej, hnedej a čiernej farby – je si ho na zemi naozaj ťažké všimnúť. Tohto vtáka veľmi často počuť. Jeho teritoriálnym hlasom počas toku sú vysoké pískavé tóny. Tieto hlasy počujete jeseňou, po rozpade rodinných skupín a po obsadení teritória mladými samcami. Jariabky sú nekrmivé vtáky. Kuriatka sa chránia pre dravcami znehybnením v podraсте a už keď majú týždeň dokážu vzlietať na najnižšie konáre.

Na snehu ponecháva veľmi charakteristické stopy, potvrdzujúce jeho prítomnosť tzv. „kotlinky” a trus (tzw. knôty) s bielou koncovkou.

fot. M. Wielicki

Głuszc *Tetrao urogallus*

Głuszc to największy europejski kurak leśny. Cechuje go poligamia (jeden samiec kojarzy się z kilkoma samicami) i wyraźny dymorfizm płciowy. Samca, który kształtem przypomina dużego indyka nazywa się kogutem. W jego upierzeniu dominują ciemne barwy. Kolorowymi akcentami są jedynie czerwona „róża” nad okiem i białe „lusterko” na skrzydle.

Samica, nazywana kurą lub głuszką, jest znacznie mniejsza i nosi ubarwienie ochronne – brązowe z rdzawopłowym prążkowaniem. U obu płci nogi są opierzone – to przystosowanie do chodzenia po śniegu.

Głuszc zamieszkuje rozległe kompleksy borów i lasów mieszanych, w górach do piętra kosodrzewiny. Na Policy i Babiej Górze zasiedla lasy z dużym udziałem świerkowego starodrzewu, z borówką czarną w runie. Uznawany jest za gatunek wskaźnikowy dla europejskich lasów naturalnych.

Jednym z najpiękniejszych wiosennych spektakli w przyrodzie są toki głuszców. W pobliżu tokowiska wieczorem gromadzą się przedstawiciele obu płci. Przylatujące na zapady koguty zasiadają z głośnym łopotem na wybranych drzewach. Przed wschodem słońca toki odbywają się na drzewie, natomiast po wschodzie słońca koguty tokują na ziemi, „kreśląc” piórami znaki na śniegu. W trakcie godów koguty wykonują charakterystyczną pieśń, która składa się z 4 zwrotek: kłapania, trelowania, korkowania i szlifowania. Podczas ostatniej zwrotki przypominającej ostrzenie kosy, ptak na kilka sekund głuchnie i stąd zapewne pochodzi jego polska nazwa.

Hlucháň hôrny *Tetrao urogallus*

Hlucháň hôrny je najväčší lesný vták z kurotvárých vtákov. Charakterizuje ho polygamia (jeden samec sa pári s viacerými samicami) a výrazný pohlavný dimorfizmus. Samčeka, ktorý tvarom pripomína veľkú morku nazývame kohút. V jeho operení dominujú tmavé farby. Farebným prvkom je červená lysinka nad okom a biele zrkadielko na krídle.

Samičku nazývame sliepka. Je oveľa menšia a má ochranné sfarbenie, hrdzavo-hnedo pásikavé. Obidva pohlavia majú operené končatiny – prispôsobenie na kráčanie po snehu.

Hlucháň obýva rozsiahle komplexy ihličnatých lesov a zmiešaných lesov, v horách do stupňa kosodreviny. Na Polici a Babej hore obýva biotopy s veľkým podielom starých smrekov s brusnicou čučoriedkovou v podraсте. Je považovaný za indikačný druh pre európske prirodzené lesy.

Jednou z najkrajších jarných šou v prírode je ich tokanie. Podvečer neďaleko tokaniska sa zhromažďujú zástupcovia obidvoch pohlaví. Kohút priletí s trepotom a sadne si na vybraný strom. Pred východom slnka začne tokať ešte na strome, no po východe slnka zletí dole a toká na zemi, pričom perím „kreslí” znaky na snehu. Počas toku kohúty spievajú zvláštnu pieseň, ktorá sa skladá zo 4 častí: klepanie, trilkovanie, výlusk a brúsenie. Počas poslednej časti vták na chvíľu ohluchne a možno že od toho je odvodený jeho názov.

Cietrzew *Lyrurus tetrix*

Toki cietrzewi odbywające się wiosną to kolejny piękny spektakl w świecie przyrody. Samce na tzw. arenach wykonują w obecności samic skomplikowany taniec, wydając jednocześnie specyficzne głosy i walcząc ze sobą. Pokazy te mają wskazać samicy, który z nich zasługuje na jej zainteresowanie...

Samce tego pięknego ptaka wyróżniają się eleganckim, czarno-białym upierzeniem oraz tzw. różą – nagą, czerwoną skórą pokrytą brodawkami, która nabrzmiewa podczas toków. Samice ubarwione są szaro-brązowo, co zapewnia im kamuflaż podczas wysiadywania jaj w gniazdach umieszczonych na ziemi. Niestety na większości obszaru naszego kraju widok tokujących cietrzewi przeszedł już do historii. Cietrzew należy do najszybciej wymierających gatunków w Polsce, a regres nie ominął również populacji babiogórskiej. Jeszcze w latach 60-tych XX wieku liczyła ona co najmniej kilkanaście ptaków. Sytuacja jest nieco lepsza na pobliskich Torfowiskach Orawsko-Nowotarskich, gdzie wciąż tokuje ok. 30-40 samców. Spadek liczebności powodowany jest przez zmiany siedliskowe, wzrastające drapieżnictwo ze strony lisa, a także płoszenie. W górach ptak ten zasiedla strefę powyżej górnej granicy lasu, natomiast w niższych położeniach mozaikę torfowisk, łąk i niewielkich zadrzewień.

Tetrov hoľniak *Lyrurus tetrix*

Tokanie tetrova ktoré sa uskutočňuje v jari je jedna s najkrajších šou v prírode. Samce na tzv. tokaniskách za prítomnosti samic vykonávajú komplikovaný tanec, zároveň vydávajú špecifické hlasy a bojujú medzi sebou. Tieto predstavenia majú ukázať samici, ktorý z nich si zaslúži jej záujem...

Samce tohto krásneho vtáka sa odlišujú elegantným, čierno-bielym operením, a tzv. ružou – nahou, červenou kožou na hlave, pokrytou bradavicami, ktorá počas tokania napučíava. Samice majú šedo-hnedé sfarbenie, čo im dáva možnosť sa maskovať keď sedia na vajciach v hniezdach umiestnených na zemi. Bohužiaľ na väčšine územia našej krajiny už prítomnosť tetrova patrí do histórie. Patrí medzi najrýchlejšie hynúce druhy v Poľsku a regresia postihla aj populáciu Babej hory. Ešte v 60-tých rokoch 20. storočia bol jeho počet väčší ako tucet vtákov populácii. O niečo lepšia je situácia na neďalekých Oravsko-novotarských rašeliniskách, kde stále toká okolo 30-40 samcov. Dôvodom zostupu populácie sú zmeny v ich biotopoch, rastúce ohrozenie zo strany líšok a plašenie. V horách tetrov obýva zónu nad hornou hranicou lesa, zatiaľ čo v nižších polohách mozaiku rašelinísk, lúk a nevelkých porastov.

po lewej samica | vľavo samica (fot. G. Leśniewski), po prawej samiec | vpravo samec (fot. M. Piekarski)

fot. G. Leśniewski

Siniak *Columba oenas*

Siniak to najbardziej „leśny” spośród krajowych gatunków gołębi. Jego skryty tryb życia sprawia, że o spotkanie z nim niełatwo. Częściej obserwować go można w okresie migracji, gdy ptak ten żeruje na polach i ścierniskach.

Na pierwszy rzut oka siniak przypomina gołębie miejskie lub hodowlane. Przy bliższej obserwacji zobaczymy jednak, że u siniaka ciemne paski na skrzydłach są znacznie krótsze, a kuper jest szary (a nie biały jak u gołębi miejskich). Gatunek ten charakteryzuje się dość wąskimi preferencjami siedliskowymi – w Karpatach, w tym także w regionie Babiej Góry, zasiedla praktycznie wyłącznie buczyny lub lasy mieszane z dużym udziałem buka. Jego obecność tam najczęściej zdradza głos godowy wydawany w kwietniu i maju – głębokie, ochryple „hu-tu, hu-tu, hu-tu”, przypominające nieco głos gołębi domowych lub dalekie pohukiwanie sowy. Siniak to jedyny krajowy gatunek gołębia, który gniazduje w dziuplach. Jest ściśle uzależniony od występowania innego leśnego ptaka – dzięcioła czarnego, ponieważ w większości przypadków zasiedla dziuple wykuwane właśnie przez ten gatunek. Siniak odlatuje na zimowiska w Europie Zachodniej, powracając w kwietniu.

Holub plůžik *Columba oenas*

Holub plůžik je medzi domácimi druhmi holubov najviac „leśný”. Jeho skrytý životný štýl spôsobuje, že je ho ťažké stretnúť. Častejšie sa dá pozorovať v období migrácii, ak sa kŕmi na poliach a strniskách.

Na prvý pohľad holub plůžik pripomína mestské alebo chovné holuby. Po bližšom pozorovaní si však všimnete, že u holuba plůžika je tmavé průžkovanie na krídľach oveľa kratšie, zatiaľ čo trtáč je sivý (a nie biely ako u mestských holubov). Tento druh sa charakterizuje dosť úzkymi preferenciami na biotop – v Karpatoch, vrátane regiónu Babej hory, obýva prakticky výlučne bučiny a zmiešané lesy s veľkým podielom buka. Jeho prítomnosť najčastejšie prezrádza svadobný hlas, vydávaný v apríli a v máji – hlboké, chrapľavé „ó-uo, ó-uo, ó-uo...”, podobné hlasu holubov domácich alebo vzdialenému húkaniu sovy. Holub plůžik je jediný domáci druh holuba, ktorý hniezdi v dutinách. Je úzko viazaný na výskyt iného leśného vtáka – ťaťľa čierneho, lebo vo väčšine prípadov obsadzuje dutiny vytesané práve týmto druhom. Holub plůžik odlieta na zimoviská v Západnej Európe, k nám sa vracia v apríli.

fot. T. Wilk

Grzywacz *Columba palumbus*

Grzywacz to największy gatunek gołębia występujący w naszym kraju. Nietrudno go rozpoznać – oprócz dużych rozmiarów ciała jego wizytówką są także białe plamy na karku i na skrzydłach (dobrze widoczne szczególnie w locie).

Jest to gatunek szeroko rozpowszechniony w całym kraju, który w ostatnich latach dodatkowo zwiększa swoją liczebność. Szerokie preferencje siedliskowe sprawiają, że zasiedla zarówno wnętrza rozległych kompleksów leśnych, ich obrzeża, zadrzewienia śródpolne, jak i zielen miejską i wiejską – parki, ogrody czy przydomowe grupy drzew. W obszarach górskich grzywacz występuje mniej licznie, jednak i tu nietrudno o jego obserwację. W okolicach Babiej Góry najczęściej spotkamy go w obrębie większych wsi, a także w krajobrazie rolnym. Duże stada tego gatunku są także charakterystycznym elementem pól i ściernisk w okresie jesiennym. Ptaki odlatują na niedalekie zimowiska, położone w Europie Zachodniej. Co ciekawe, grzywacz jest gatunkiem łownym, choć rzadko pozyskiwanym przez myśliwych. Warto wiedzieć, że dobrze znany zwrot „ptasie mleczko” to głównie zasługa gołębi – jako jedne z nielicznych ptaków karmią one swoje pisklęta wydzieliną przewodu pokarmowego, przypominającą składem mleko ssaków.

Holub hrivnák *Columba palumbus*

Holub hrivnák je najväčším druhom holuba, aký sa vyskytuje v našej krajine. Nie je ho ťažké rozpoznať – okrem veľkého rozmeru, jeho vizitkou sú tiež biele škvrny na krku a na krídlach (dobré viditeľné najmä v lete).

Jedná sa o druh široko rozšírený v celej krajine, ktorého početnosť v posledných rokoch sa zvyšuje. Široké spektrum preferencií ohľadom biotopov znamená, že obýva tak vnútro rozsiahlych lesov, ich okraje, poľné porasty, ako aj mestskú a vidiecku zeleň – parky, záhrady a skupiny stromov pri domoch. V horských oblastiach sa vyskytuje menej početne, ale aj tu nie je ťažké ho pozorovať. V okolí Babej hory sa s ním stretávame najčastejšie vo väčších dedinách, ako aj v poľnohospodárskej krajine. Veľké krdle tohto druhu sú tiež charakteristickým prvkom polí a strnisk na jeseň. Vtáky odlietajú na neďaleké zimoviská, nachádzajúce sa v Západnej Európe. Zaujímavé je, že hrivnák je lovný vták, no zriedkakedy ho poľovníci lovia. Stojí za to vedieť, že známa fráza „vtáčie mlieko” je hlavne zásluhou holubov – ako jeden z mála vtákov, kŕmi svoje mláďatá sekréciou gastrointestinálneho traktu, pripomínajúcou zloženie mlieka cicavcov.

Turkawka *Streptopelia turtur*

Ten niewielki, zgrabny gołąb związany jest ściśle z krajobrazem rolniczym. Łacińska nazwa gatunku dobrze oddaje głos ptaka, po którym najczęściej stwierdzimy jego obecność wśród babiogórskich pól – miłe dla ucha, miękkie „trrrrr – trrrrr”.

Turkawka delikatną budową ciała i jasnym upierzeniem na pierwszy rzut oka przypomina znacznie pospolitszą sierpówkę. Różni ją m.in. czarno-białe kreskowanie na karku, a także kontrastowy wzór na skrzydłach. Najchętniej zasiedla mozaikę terenów otwartych oraz lasów i niewielkich zadrzewień. W regionie Babiej Góry nie jest gatunkiem licznym, jednak spotkać ją można w sąsiedztwie większych wsi, gdzie łatwiej o duże połacie pól i łąk. Podobnie jak inne gatunki gołębi, turkawka żywi się pokarmem roślinnym – głównie nasionami. Niestety, gatunek ten w ostatnich latach szybko zmniejsza swoją liczebność w całej Europie i jest obecnie jednym z gatunków globalnie zagrożonych wyginieciem. Odpowiada za to zespół czynników, m.in. intensyfikacja rolnictwa, zmiany siedliskowe na zimowiskach oraz polowania podczas migracji.

Hrdlička poľná *Streptopelia turtur*

Je to nevelký, elegantný holub úzko spojený s poľnohospodárskou krajinou. Vedecký názov tohto vtáka správne odráža jeho hlas, vďaka ktorému najčastejšie zistíte jeho prítomnosť medzi babiohorskými poľami – milé pre ucho, mäkké „turrurr – turrurr”.

Hrdlička poľná svojou stavbou tela a svetlým zafarbením operenia pripomína na prvý pohľad oveľa populárnejšiu hrdličku záhradnú. Líši sa od nej čierno-bielymi prúžkami na krku, ale aj kontrastným vzorom na krídlach. Najradšej obýva mozaiku otvorených lesov a nevelkých porastov. V regióne Babej hory nie je početným druhom, avšak stretnúť ju môžete v blízkosti väčších dedín, kde existujú veľké polia a lúky. Podobne ako iné druhy holubov, sa hrdlička poľná živí rastlinnou potravou. Bohužiaľ v posledných rokoch tento druh výrazne znižuje svoju početnosť v celej Európe a súčasne je jedným z druhov globálne ohrozených vyhynutím. Zodpovedný je za to celý rad faktorov: okrem iného intenzifikácia poľnohospodárstva, zmeny biotopov na zimoviskách a poľovačka počas migrácii.

fot. T. Wilk

Sierpówka *Streptopelia decaocto*

Sierpówka to gatunek bardzo blisko związany z człowiekiem. Te sympatyczne gołębie zobaczymy często wśród zabudowy babiogórskich wsi – przesiadujące na drzewach, liniach energetycznych, żerujące na podwórkach wraz z kurami, a zimą przylatujące do karmnika.

Rozpoznanie sierpówki nie jest trudne – to niewielki, jasny gołąb z ciemną półobrożą na karku, od której bierze swoją nazwę. Charakterystyczny i dobrze znany jest także głos – ochryple gruchanie „chu-chuuuu-chu”, które dla niewprawnego ucha może brzmieć nieco jak głos sowy. Sierpówka zakłada gniazda na drzewach, często iglastych – są one niedbale zbudowane z niewielkich patyków, często o tak ażurowej konstrukcji, że od spodu prześwitują złożone w nim białe jaja. Niezwykle ciekawa jest historia występowania sierpówki w Europie. Ten azjatycki gatunek, dopiero w XX wieku zaczął zasiedlać Europę i aktualnie występuje na większości kontynentu. W Polsce pierwsze lęgi odnotowano w latach 40. XX wieku, a obecnie zasiedlił już praktycznie cały kraj. Tak duży sukces w rozprzestrzenianiu się sierpówki wiąże się głównie z rozwojem sieci osadniczej w Europie. Sierpówka występuje u nas przez cały rok, w okresie jesienno-zimowym zbierając się niekiedy w stada liczące kilkanaście-kilkadziesiąt osobników.

Hrdlička záhradná *Streptopelia decaocto*

Hrdlička záhradná je druhom veľmi úzko spojeným s človekom. Tieto sympatické holuby môžete často uvidieť medzi budovami babiohorských dedín – posedávajú na stromoch, elektrických vedeniach, krmia sa na dvoroch spolu so sliepkami, zimou ochotne prilietajú na krmidla.

Identifikácia hrdličky nie je náročná – je to nevelký, svetlý holub s úzkou tmavou polobručou na hornej strane krku, od ktorej je odvodený názov druhu. Charakteristický a dobre známy je aj jej hlas – chrapľavo hrkúta „huhúú–hu“. Neskúsené ucho ho môže pomýliť s hlasom sovy. Hrdlička záhradná stavia hniezda na stromoch, často ihličnatých – sú postavené nedbanlivo z nevelkých konárikov, často majú mriežkovú konštrukciu, občas zospodu vidieť do hniezda znesené biele vajíčka. Veľmi zaujímavé sú dejiny výskytu hrdličky v Európe. Tento ázijský druh, súčasne sa vyskytujúci takmer na celom našom kontinente, sa v Európe začal usadzovať v 20. stor. V Poľsku boli prvé hniezda zaznamenané v 40-tých rokoch 20. stor., v súčasnosti žije prakticky v celej krajine. Tak veľký úspech v rozširovaní sa hrdličky je spojený hlavne s vývojom siete ľudských sídel v Európe. Hrdlička u nás žije celý rok, v jesenno-zimnom období sa občas zhromažďuje do krđľov, v ktorých je dokonca niekoľko desiatok jedincov.

fot. T. Wilk

Jerzyk *Apus apus*

Szybkość i zwinność jerzyków w locie budzi zachwyt, a ich powietrzne umiejętności są zaskakujące. Badania naukowe dowiodły, że ptaki te regularnie spędzają noce w locie, odpoczywając wtedy na wysokości 1-3 km nad ziemią, a także że niektóre osobniki w okresie polęgowym przez 10 miesięcy pozostają bez przerwy w powietrzu.

Te niezwykle zdolności jerzyków związane są z faktem, że pokarm zdobywać mogą w powietrzu, a odpowiednia budowa ciała umożliwia im długotrwałą, ergonomiczny lot. Na uwagę zasługują szczególnie wąskie, sierpowate skrzydła, dzięki którym jednocześnie łatwo odróżnimy ten gatunek od jaskółek. Jerzyki pierwotnie związane były z siedliskami skalnymi, które obecnie zasiedlają rzadko. Z czasem gatunek ten zaczął zajmować tereny antropogeniczne, z wysokimi budynkami, które pełnią rolę substytutów wychodni skalnych. Jerzyki zakładają tu gniazda w wysoko położonych szczelinach i otworach budynku. W regionie babiogórskiego pogranicza jerzyk występuje w większych miejscowościach, gniazdując m.in. na wieżach kościelnych. Gatunek ten jest jednym z najkrócej przebywających w naszym kraju – na lęgowiska przylatuje w maju, odlatując już w sierpniu na dalekie zimowiska w tropikalnej Afryce.

Dážďovník obyčajný *Apus apus*

Rýchlosť a obratnosť dážďovníkov obyčajných za letu vzbudzuje obdiv. Ich letové schopnosti sú prekvapujúce. Vedecké výskumy dokázali, že tieto vtáky pravidelne trávia noci za letu, pričom oddychujú vo výške 1-3 km nad zemou. Tiež že niektorí jedinci v období po hniezdení zostávajú nepretržite vo vzduchu po dobu 10 mesiacov.

Výnimočné schopnosti dážďovníkov obyčajných vyplývajú so skutočnosťou, že potravu získavajú vo vzduchu a vhodná stavba tela im umožňuje dlhodobo a ergonomicky lietať. Pozornosť si zvlášť zaslúžia úzke kosákovité krídla, vďaka ktorým bez problémov odlišíte tento druh od lastovičky obyczajnej. Pôvodne boli dážďovníky spojené so skalnými lokalitami, no v súčasnej ich obýva veľmi zriedkavo. Postupom času tento druh začal obsadzovať antropogénne oblasti s vysokými budovami, ktoré spĺňajú úlohu zástupcov skalných výbežkov. Dážďovníky si budujú hniezda vo vysoko sa nachádzajúcich roklínach a otvoroch v budovách. V regióne babiohorského pohraničia sa dážďovník obyčajný vyskytuje vo väčších obciach, kde hniezdi okrem iného aj v kostolných vežiach. Tento druh zostáva v našej krajine najkratšie – na hniezdiská prilieta v máji, v auguste už odlieta na ďaleké zimoviská v tropickej Afrike.

fot. M. Karetta

Kukułka *Cuculus canorus*

Głos kukułki to z pewnością jeden z najbardziej znanych ptasich głosów – charakterystyczne kukanie to nieodłączny element wiosennego ptasiego radia. Stare, ludowe przekazy mówią o tym, że im więcej „kuknieć”, tym dłużej żyć będzie osoba, która je liczy. I jak się okazuje, jest w tym ziarno prawdy...

Naukowcy dowiedli ostatnio, że tam gdzie kukułki dłużej kukają, rolnicy są zwykle starsi, a wynik taki związany może być z jakością siedliska. Mimo że głos kukułki jest tak dobrze znany, to ze względu na skryty tryb życia sylwetki samego ptaka wielu ludzi nie zna. Najczęściej kukułkę zaobserwować można w locie – rzucają się wtedy w oczy zaostrzone skrzydła i długi ogon. Przy bliższej obserwacji spostrzeżemy także charakterystyczne kreskowanie brzucha. Wierzch ciała jest u samca szary, natomiast u samicy występują 2 odmiany barwne – szara i rdzawa. Niezwykle jest sposób rozmnażania tego gatunku – samica podrzuca jaja do gniazd innych gatunków. W Polsce odnotowano ponad 60 gatunków ptaków „wykorzystywanych” w ten sposób przez kukułkę, a najczęściej kukułcze jaja trafiają do gniazd m.in.: pliszki siwej, świergotka drzewnego, gąsiorka czy trzcinniczka. Na zimę kukułka odlatuje na dalekie, położone w południowej i środkowej Afryce zimowiska.

Kukučka obyčajná *Cuculus canorus*

Hlas kukučky je určite jeden z najznámejších vtáčích hlasov – charakteristické kukanie je neoddeliteľným prvkom jarného vtáčieho rádia. Podľa starých ľudových ústnych podaní, čím viac „kuknutí”, tým viac bude osoba ktorá ich ráta žiť. A vraj je v tom zrnko pravdy...

Vedci nedávno preukázali že tam, kde kukučky kukajú dlhšie sú poľnohospodári priemere starší a tento výsledok môže súvisieť s kvalitou biotopu. Napriek tomu že je hlas kukučky tak dobre známy, mnohí ľudia kvôli jej tajnému životnému štýlu nevedia ako v skutočnosti tento vták vyzerá. Najčastejšie môžete kukučku pozorovať za letu – hneď si všimnete ostré koncovky krídiel a dlhý chvost. Pri bližšom pozorovaní si tiež všimnete charakteristické prúžkovanie na bruchu. Povrch tela samca je sivý, zatiaľ čo sa samice vyskytujú v dvoch farebných verziách – sivej a hrdzavej. Výnimočný je spôsob reprodukcie tohto druhu – samica znáša vajíčka do cudzích hniezd. V Poľsku bolo zaznamenaných viac ako 60 druhov vtákov týmto spôsobom „zneužívaných” kukučkou. Najčastejšie sa kukučie vajcia dostávajú do hniezd trasochvosta bieleho, ľabtušky hôrnej, strakoša obyčajného alebo trsteniarika bahenného a iných. Kukučka odlieta na ďaleké, v južnej a strednej Afrike sa nachádzajúce zimoviská.

fot. M. Karetta

Derkacz *Crex crex*

W czerwcowy ciepły wieczór po całodziennej krzątaniu wreszcie znajdujemy chwilę czasu na spacer. Ze strony łąk dochodzi dźwięk do złudzenia przypominający skrzypienie otwieranych drzwi starej drewnianej szafy. Takie gardłowe, zdecydowane i krótkie „kreks, kreks” to głos derkacza.

Na próżno go wypatrywać – nie opuszcza gęstej roślinności, w której przemyka zwinnie i cicho jak duch. Jeśli dodamy do tego jeszcze nocny tryb życia, to derkacza z pewnością uznać można za jednego z najbardziej tajemniczych ptaków Podbabiogórza. Nieliczni szczęśliwcy, którzy go zobaczą, zwrócą uwagę na niewielkie rozmiary ciała, jakby nieprzystające do donośnego głosu, który wydaje, a także długie nogi i rdzawe skrzydła. Co ciekawe, pisklęta derkacza są początkowo całkowicie czarne. Derkacz zasiedla rozległe łąki, najchętniej takie, na których obecne są fragmenty niekoszone lub odłogowane, unika natomiast pól uprawnych. Jego obecność może kwalifikować działkę rolnika do dopłat rolno-środowiskowych. Ze względu na zajmowane siedliska zagrożeniem dla niego jest mechaniczne koszenie, które niszczyć może lęgi, dlatego w ramach dopłat stosuje się późne koszenie. Ten niezwykle ciekawy gatunek przebywa w naszym kraju dość krótko – od maja do września. Większą część roku spędza na zimowiskach w dalekiej Afryce.

Chrapkáč poľný *Crex crex*

V júnový teplý večer, po celodennej práci, máte konečne čas na prechádzku. Zo strany lúk dolieha zvuk celkom pripomínajúci vŕzganie otváraných dverí starej skrine. Také hrdelné, silné a krátke „krex krex” – je to hlas chrapkáča.

Nehľadajte ho – neopúšťa hustú vegetáciu, v ktorej sa šikovne a ticho ako duch pohybuje. Ak k tomu ešte pridáme jeho nočný spôsob života, môžeme potom chrapkáča bezpochyby považovať za jedného z najtajomnejších vtákov babiohorskej oblasti. Niekoľký šťastlivci, ktorí ho uvidia, si všimnú nevelké rozmery tela, ako keby nezodpovedajúce jeho silnému hlasu, dlhé nohy a hrdzavé krídla. Zaujímavé je, že mláďatá chrapkáča sú spočiatku celkom čierne. Chrapkáč obýva rozsiahle lúky, najradšej tie neskosené, ale vyhýba sa ornej pôde. Jeho prítomnosť môže pozemok poľnohospodára kvalifikovať do poľnohospodársko-environmentálnych dotácií. Vzhľadom na ním obľúbené lokality, nebezpečné je preňho mechanické kosenie, ktoré môže ničiť hniezda, preto sa v rámci dotácií uskutočňuje neskoré kosenie. Ten mimoriadne zaujímavý druh ostáva v našej krajine dosť krátko – od mája do septembra. Väčšinu roka trávi na zimoviskách v ďalekej Afrike.

fot. M. Piekarski

Łyska *Fulica atra*

Łyska to czarny ptak średniej wielkości, zasiedlający zbiorniki wodne. Powierzchowne podobieństwo do kaczki sprawia, że większość ludzi tak właśnie nazywa te ptaki. Łyska należy w rzeczywistości do rodziny chruścieli i bliżej niż z kaczkami spokrewniona jest z... żurawiem.

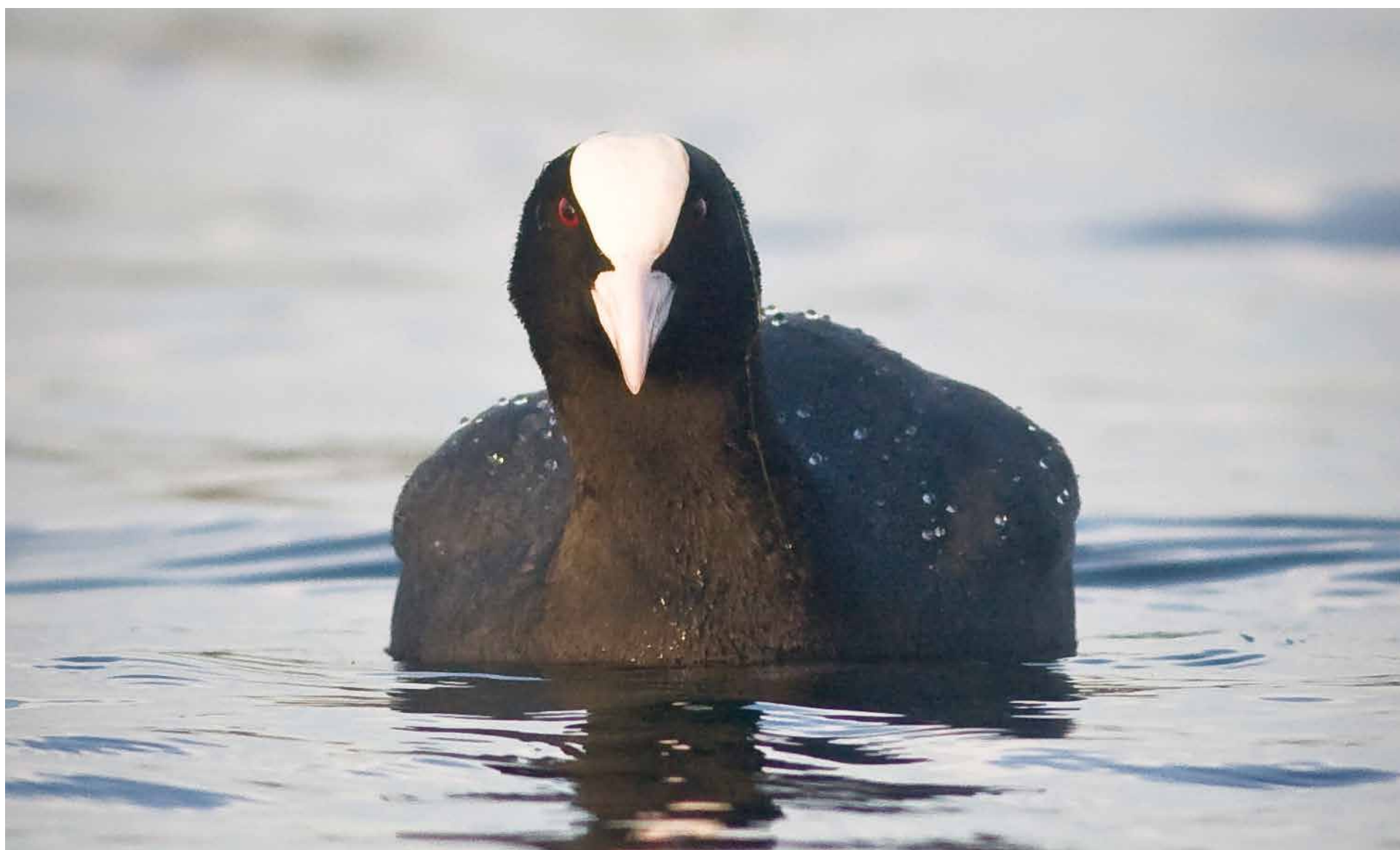
Przy bliższej obserwacji zobaczymy, że dziób łyski jest wysoki i zaostreny, a więc zupełnie inny niż płaski dziób kaczek. Nad dziobem znajduje się bardzo charakterystyczna biała, płaska narośl w kształcie blaszki. Jej funkcja związana jest prawdopodobnie z sygnalizowaniem swojego statusu pomiędzy terytorialnymi samcami, być może umożliwia także indywidualne rozpoznawanie osobników. Jeśli będziemy mieli szczęście zaobserwować łyskę na lądzie, zobaczymy jej niezwykle wyglądające nogi. Pokryte są one płatami rozszerzonej skóry, które pełnią podobną funkcję jak błony pławne u kaczek, a więc ułatwiają pływanie. Łyska zasiedla większe zbiorniki wodne, zimą przebywa także na rzekach, często zimując w dużych miastach. W regionie Babiej Góry regularnie spotkać można ten gatunek jedynie na Zbiorniku Orawskim.

Lyska čierna *Fulica atra*

Lyska čierna je vták mierne veľký, obývajúci vodné nádrže. Povrchová podobnosť s kačicou spôsobuje, že ju takto väčšina ľudí aj nazýva. Lyska v skutočnosti patrí k čeľadi chriašteľovitých a jej bližším príbuzným ako kačica je... žeriav.

Po bližšom pozorovaní uvidíte, že zobák lysky je vysoký a zaostrený, teda úplne odlišný od plochého zobáku kačiek. Nad zobákom sa nachádza veľmi charakteristická biela škvrna. Jej funkcia pravdepodobne súvisí so signalizovaním postavenia jedinca medzi samcami na danom teritórium, možno aj umožňuje individuálnu identifikáciu jedincov. Ak budete mať šťastie a spozorujete lysku na pevnine, uvidíte jej čudné nohy. Sú pokryté zvláštnymi kožnými lalokmi, ktoré podobne ako plávacie blany u kačiek uľahčujú plávanie. Lyska obýva väčšie vodné nádrže, v zime sa vyskytuje pri riekach vo veľkých mestách, kde zimuje. V regióne Babej hory ju môžete bežne stretnúť iba na Oravskej priehrade.

fot. T. Wilk

Czajka *Vanellus vanellus*

Czajka to ptak związany z nizinnym krajobrazem otwartym – przede wszystkim z pastwiskami, podmokłymi łąkami, w mniejszym stopniu z polami uprawnymi. Takie preferencje siedliskowe sprawiają, że w regionie Babiej Góry występuje jedynie w niższych położeniach, głównie na łąkach Kotliny Orawsko-Nowotarskiej.

Identyfikacja czajki nie powinna sprawić nikomu trudności – tego ptaka wielkości gołębia rozpoznać można natychmiast po długim czubku na głowie (utworzonym przez pęk wydłużonych piór). Ubarwienie wierzchu ciała wyglądające z daleka na czarne, przy bliższej obserwacji ujawnia pełną gamę kolorów – pióra mienia się metalicznie na zielono, niebiesko i purpurowo. Czajka przebywa najczęściej na ziemi, gdzie żeruje, a także zakłada gniazda, w których składa prawie zawsze równo 4 jaja. Wczesną wiosną samce czajek w akrobatycznym locie godowym popisują się przed samicami, wydając jednocześnie jęgliwe głosy. Liczebność czajki, podobnie jak wielu innych gatunków związanych z krajobrazem otwartym, w ostatnich latach mocno spada w naszym kraju. Przyczyną są zmiany siedliskowe i prawdopodobnie presja drapieżnicza ze strony lisa. Gatunek ten odlatuje na niedalekie, położone w Europie Zachodniej zimowiska.

Cíbik chochlatý *Vanellus vanellus*

Cíbik chochlatý je typickým reprezentantom nížinných oblastí – predovšetkým pasienkov, podmáčaných lúk, menej oraných polí. Také sídelné preferencie spôsobujú, že sa v regióne Babej hory vyskytuje iba v nižších polohách, hlavne na lúkach Oravsko-Nowotarskej kotliny.

Identifikácia cibíka by nemala nikomu spôsobiť ťažkosti – tohto vtáka veľkého ako holub okamžite spoznáte podľa dlhého chochlíka na hlave (tvorí ho kytička predĺžených pier). Zo vzdialenosti sa jeho sfarbenie zdá čierne, no pri bližšom pozorovaní si všimnete plnú paletu farieb – perie sa kovovo mení nazeleno, namodro a fialovo. Cibík najčastejšie chodí po zemi kde hľadá potravu a kde buduje hniezdo, v ktorom vždy znáša 4 vajcia. Na začiatku jari sa samce cibíkov v akrobatickom svadobnom lete predvádzajú pred samicami a zároveň sa ozývajú žalostným hlasom. Početnosť cibíka, podobne ako ostatných druhov spojených s otvorenou krajinou za posledné roky výrazne klesá. Dôvodom toho sú zmeny v poľnohospodárstve a vraj aj nátlak zo strany líšok. Tento druh odlieta na zimoviská v Západnej Európe.

fot. M. Piekarski

fot. G. Leśniewski

Słonka *Scolopax rusticola*

Słonka jest ptakiem wielkości gołębia, z masywnym ciałem, dużą głową i długim dziesięciocentymetrowym dziobem oraz dość krótkimi nogami. Jako ptak dna wilgotnych lasów z bujnym podszytem, posiada ochronne upierzenie. Jego szata jest rdzawobrunatna, z przepięknym ornamentem na skrzydłach, z tzw. ostrolotką czyli piórkiem malarskim, które często zdobi myśliwskie kapelusze. Przez wierzch głowy słonki przebiegają czarne pasy kryjące duże oczy, których wielkość zdradza, że ptak ten żeruje głównie nocą. Giętka końcówka dzioba umożliwia wyciąganie owadów z gleby i ułatwia przeszukiwanie zbutwiałej ściółki.

Na Podbabiogórzu słonkę spotkać można głównie w lasach mieszanych i liściastych. Jest to ptak niezwykle skryty, a o spotkanie nieco łatwiej wiosną, gdy przed wschodem i po zachodzie słońca odbywa loty tokowe (tzw. ciągi), podczas których samiec wydaje dźwięki przypominające chrapanie, a partnerka psykanie. Samica wysiaduje zazwyczaj 4 jajka tak wytrwale, że można by jej wówczas niemal dotknąć. W chwili zagrożenia przelatuje w bezpieczniejsze miejsce trzymając pisklę w nogach.

Jest ptakiem wędrownym, czyli takim, który na zimę przemieszcza się w cieplejsze rejony, najczęściej na południowy zachód Europy.

Sluka hôrna *Scolopax rusticola*

Sluka je veľká ako holub, má masívne telo, veľkú hlavu a dlhý (10 cm) chvost a dosť krátke nohy. Žije na dne vlhkých lesov s bohatým podrastom, má ochranné operenie. Sfarbenie má hrdzavohnedé s krásnym ornamentom na krídlach a s tzv. „maliarskym pierkom“, ktoré často zdobí poľovnícke klobúky. Na povrchu hlavy má čierne pásiky, medzi ktorými sú skryté veľké čierne oči, ktorých veľkosť znamená, že sa tento vták kŕmi hlavne nocou. Má zobák, ktorého flexibilná koncovka mu umožňuje vyberanie hmyzu zo zeme a uľahčuje prenikanie do rozloženej opadanky.

V regióne Babej hory ho môžete stretnúť najmä v zmiešaných a ihličnatých lesoch. Avšak je to mimoriadne skrytý vták a najľahšie ho stretnete na jar. Pred východom slnka a po jeho západe uskutočňuje počas toku lety, pri ktorých samec vydáva zvuky pripomínajúce chrapanie a jeho partnerka syčanie. Samica zvyčajne sedí na 4 vajciach a to tak vytrvalo, že by sa jej bolo možné aj dotknúť. Vo chvíli nebezpečenstva prelieta na bezpečné miesto, pričom mláďa drží v nohách.

Je sťahovavým vtákom, tzn. v zime sa premiestňuje do teplejších regiónov, najčastejšie na juhozápad Európy.

Brodziec piskliwy *Actitis hypoleucos*

Hiperaktywna rzeczna jaskółka – tak w dużym skrócie można by opisać brodzca piskliwego. Jest to ptak z rodziny bekasowatych wielkości szpaka, który szybko chodząc po ziemi, wciąż kiwa ogonem i głową. Stwarza tym wrażenie, że jest ptakiem ciągle się śpieszącym. Nie inaczej w locie – przelatuje nisko nad wodą, szybko i energicznie uderzając skrzydłami, na przemian z krótkim lotem ślizgowym z opuszczonymi skrzydłami. Bardzo widowiskowe są zwyczaje godowe brodzca, podczas których samiec „tańczy” wokół samicy zarówno w locie tokowym zwrotnym jak u nietoperza, jak też na ziemi, odzywając się przy tym serią piskliwych „titi-hihihi”.

Ptaki w ubarwieniu godowym są z wierzchu oliwkowobrunatne z czarnymi podłużnymi plamkami, od spodu zaś białe, z ciemną przepaską przez oko podkreśloną białą brwią. Szata spoczynkowa i młodociana jest szarobrunatna bez czarnych plamek. W locie uwidacznia się biały pasek skrzydłowy z czarnym obrzeżeniem. Na Podbabiogórzu ich środowiskiem są „kamieńce”, czyli kamieniste rozlewiska rzek. Szczególnie chętnie wybiera popowodziowe żwirowe miejsca, porośnięte roślinnością, wśród której buduje gniazdo.

Kalužiačik riečny *Actitis hypoleucos*

Hyperaktívna riečna lastovička – tak skratka môžeme opísať kalužiačika riečneho. Je to vták z čeľade slukovitých veľký ako škorec, ktorý rýchlo chodí po zemi a máva chvostom a hlavou. Týmto vytvára dojem, že je neustále sa ponáhľajúcim vtákom. Podobne počas letu – prelietava nízko a rýchlo nad vodou, občas mení aktívny let na kĺzavý let s krídlami nadol. Svadobné zvyky kalužiačika sú veľmi veľkolepé – samec „tancuje” dookola samice, tak počas svadobného letu ako aj na zemi a pritom sa ozýva sériou škrekľavých „titi-hihihi”.

Vtáky sú v svadobnom sfarbení na povrchu olivovo-hnedé s čiernymi pozdĺžnymi škvrkami, majú biely spodok a cez oko tmavú masku s bielym lemovaním. Oddychové oblečenie a sfarbenie mláďat sú sivo-hnedé s čiernym lemovaním. V regióne Babej hory sú ich prostredím tzv. po poľsky „kamieńce”, teda kamenité záplavové terény. Zvlášť ochotne si vyberá popovodňové štrkové miesta zarastené vegetáciou, do ktorej umiestňuje hniezdo.

fot. M. Piekarski

Bocian czarny, hajstra *Ciconia nigra*

Z siedmiu gatunków bocianów występujących na świecie w Polsce spotkamy dwa – białego i czarnego. Choć w locie są nieco podobne, to na lądzie łatwo je odróżnić. Tak jak bocian biały tylko z nazwy jest biały (w rzeczywistości jest białoczarny), tak bocian czarny jest czarnobiały. Jest to ptak niezwyklej urody, czarne pióra szczególnie w blasku słońca mienia się odcieniami szmaragdu, purpury i lazuru, a całości dopełnia rubinowy kolor dzioba i nóg.

Gatunek ten gniazduje w lesie. Duże gniazdo o średnicy 1,5 m zakłada na drzewie z łatwym dołotem, w miejscu rzadko uczęszczanym, zwykle na skraju śródleśnej polanki czy potoku. Najczęściej żeruje, brodząc w płytkiej wodzie i poszukując ryb, rzadziej odżywia się płazami, gadami czy gryzoniami. W powiecie suskim gniazduje 5 par tego gatunku, spotkania z nim tutaj nie należą więc do rzadkości. Bociana czarnego wiele różni od jego białego kuzyna. Prowadzi raczej skryty tryb życia, unikając towarzystwa człowieka. W czasie toków nie „klekoce”, ale gwiżdże i syczy. Jest też bardziej lotnikiem niż szybownikiem. Aktywny lot umożliwia mu przemieszczanie się nad morzami podczas wędrówki na zimowiska w Afryce i z powrotem. Pozwala to ptakom gniazdującym w okolicach Babiej Góry pokonać dystans ponad 5000 km w ciągu dwóch tygodni.

Bocian čierny *Ciconia nigra*

Zo siedmich druhov bocianov ktoré sa vyskytujú na svete, máme v Poľsku dva – bieleho a čierneho. Hoci sa na seba počas letu podobajú v skutočnosti ich na zemi ľahko odlíšite. Teda biely bocian je biely iba podľa názvu (v skutočnosti je bielo-čierny), podobne bocian čierny je čierno-biely. Je to mimoriadne krásny vták. Čierne perie sa v slnečných lúčoch mení odtieňmi smaragdovej, fialovej a azúrovej farby, celok je doplnený rubínovou farbou zobáku a končatín.

Tento druh hniezdi v lese. Veľké hniezdo s priemerom 1,5 m stavia na strome s ľahkým prístupom, na mieste ktoré je zriedkavo navštevované, zvyčajne na okraji lesnej lúky alebo pri potoku. Najčastejšie sa kými brodením v plytkej vode, kde hľadá ryby a menej často obojživelníky, plazy alebo hlodavce. V suskom okrese hniezdi 5 párov tohto druhu a teda pomerne často ho tu môžete stretnúť. Bocian čierny sa odlišuje od svojho bieleho príbuzného aj správaním. Vedie skôr skrytý život, vyhýba sa kontaktu s človekom. Počas toku „neklepotá“ zobákom, no píska a syčí. Skôr lieta, ako sa vznáša klzavým letom. Aktívny let mu umožňuje premiestňovať sa nad morami počas migrácii na zimoviská v Afrike. To znamená, že bociany čierne, ktoré hniezdia v regióne Babej hory, dokážu prekonať vzdialenosť 5000 km za dva týždne.

fot. M. Piekarski

Bocian biały *Ciconia ciconia*

Bocian biały to jeden z najbardziej rozpoznawalnych i lubianych ptaków w naszym kraju. Odpowiada za to z pewnością jego sympatyczny wygląd, dostojne zachowanie i silne przywiązanie do człowieka. Jednak nie zawsze ptak ten był tak blisko związany z siedzibami ludzkimi.

Jeszcze kilkadziesiąt lat temu większość gniazd bociany zakładały na śródpolnych drzewach. Dopiero od jakiegoś czasu są to głównie słupy energetyczne i dachy budynków. Właśnie w takich miejscach w rejonie Babiej Góry można spotkać jego gniazda – m.in. w Białce, Jeleśni, Lipnicy Wielkiej i Jabłonce. Średnia waga bocianiego gniazda to kilkaset kilogramów, a rekordowe potrafią ważyć ponad 1 tonę! Gniazda bociana białego to „domy wielorodzinne” w świecie przyrody – są chętnie zasiedlane przez drobne ptaki wróblowe – głównie szpaki, mazurki i wróble. Oprócz miejsca na gniazdo bocian biały potrzebuje rozległych pól i łąk, gdzie zdobywa pożywienie. Rzadko są to, jak mówi obiegowa opinia, żaby. Bociany żywią się głównie gryzoniami, gadami oraz większymi owadami. Przylatujące bociany białe to oznaka wiosny, a także symboliczny zwiastun nowego życia. To także jeden z najbardziej „polskich” gatunków ptaków – największa populacja na całym świecie zasiedla właśnie Polskę oraz Hiszpanię.

Bocian biely *Ciconia ciconia*

Bocian biely je jeden z najrozoznateľnejších a obľúbených vtákov v Poľsku. Pravdepodobne za to vďaka svojmu vzhľadu, dôstojnému správaniu a silným vzťahom s človekom. Avšak tento vták nebol vždy úzko spojený s ľudskými sídlami.

Ešte pred niekoľkými desiatkami rokov budovali bociany hniezda na poľných stromoch. Až potom sa presťahovali na stĺpy elektrického vedenia a strechy budov. Práve na takýchto miestach v regióne Babej hory môžete stretnúť ich hniezda – okrem iného v obci Białka, Jeleśnia, Lipnicy Wielká a v Jablonke. Priemerná hmotnosť bocianieho hniezda je niekoľko stoviek kilogramov a rekordné až viac ako 1 tona! Hniezda bociana bieleho sú „multi-rodinné obývačky” – ochotne v nich žijú drobné vrabčie vtáky – hlavne škorce, vrabce poľné a vrabce domové. Okrem miesta na hniezdo potrebuje bocian biely aj rozsiahle polia a lúky, kde získava potravu. Zriedkakedy sú to, napriek všeobecné platnému názoru, žaby. Bocian sa živí najmä hlodavcami, plazmi a väčším hmyzom. Prichádzajúce biele bociany sú znakom jari, ako aj symbolickou predzvesťou nového života. Je to aj jeden z najviac „poľských” druhov vtákov – najväčšia populácia na celom svete sídli práve v Poľsku a v Španielsku.

fot. M. Wielicki

Trzmiełojad *Pernis apivorus*

Trzmiełojad posiada jedno z najciekawszych zwyczajów łowieckich wśród krajowych ptaków drapieżnych. Ze względu na rzadkość występowania, skryty tryb życia i trudności w identyfikacji tego gatunku nie jest go jednak łatwo zaobserwować.

Trzmiełojada od bardzo podobnego myszołowa odróżnia m.in. smuklejsza sylwetka z dłuższym ogonem i dłuższą szyją, a także inny układ ciemnych pasów na ogonie i skrzydłach. Trzmiełojad jest także znacznie rzadszy od myszołowa – choć występuje w całym kraju, to wszędzie jest nieliczny. Pojedyncze pary występują w całym regionie Babiej Góry, zasiedlając mozaikę rozległych kompleksów leśnych i terenów otwartych, gdzie gatunek ten żeruje. Niezwykły pokarm trzmiełojada zdradza nazwa gatunku – rzeczywiście żywi się on głównie błonkówkami – osami i trzmiełami, których gniazda niszczy mocnymi szponami, wyjadając owady. Ze względu na taką specjalizację pokarmową gatunek ten odlatuje od nas na zimę, aż do tropikalnej Afryki. Podczas migracji ptaki tworzą w południowej Europie niekiedy duże stada mogące liczyć tysiące osobników, co jest ewenementem w świecie ptaków szponiastych.

Včelár lesný *Pernis apivorus*

Včelár lesný má veľmi zaujímavé lovecké zvyky. Vzhľadom na jeho zriedkavý výskyt, skrytý životný štýl a náročnú identifikáciu sa tento druh nedá jednoducho pozorovať.

Včelár lesný sa od veľmi podobného myšiaka hôrneho odlišuje štíhlejšou siluetou s dlhším chvostom a dlhším krkom, ale aj iným vzorom tmavých pásov na chvoste a na krídlach. Včelár lesný je tiež oveľa zriedkavejší ako myšiak hôrny – napriek tomu, že sa vyskytuje v celej krajine, nikde nie je početný. Jednotlivé páry sa vyskytujú v celom regióne Babej hory. Obsadzujú mozaiku rozsiahlych leśných komplexov a otvorených oblastí, kde sa tento druh živí. Nezvyčajnú potravu včelára leśného nepriamo prezradzuje názov druhu – fakt sa živí hlavne blanokridlovcami – osami a čmeľmi, ktorých hniezda ničí silnými pazúrami a potom vyjedá hmyz. Vzhľadom na takúto potravnú špecializáciu tento druh na zimu odlieta do tropickej Afriky. Počas migrácie vtáky občas tvoria na juhu Európy obrovské kídle, v ktorých dokonca môžu byť aj tisíce jedincov. Je to výnimka vo svete dravých vtákov.

fot. T. Wilk

fot. D. Nowak

Orlik krzykliwy *Clanga pomarina*

Orlik krzykliwy to duży ptak drapieżny wyróżniający się dość jednolitym, brunatnym ubarwieniem. W locie zwracają uwagę opuszczone w dół końce skrzydeł. Często obserwować go można, gdy siedzi wśród łąk na drzewach lub balach siana, gdzie czatuje na swoją zdobycz. Chętnie żeruje też „na piechotę” na świeżo skoszonych łąkach.

W regionie Babiej Góry nie jest to gatunek częsty – nieco liczniej zasiedla Kotlinę Orawsko-Nowotarską, natomiast w wyżej położonych lasach występują jedynie pojedyncze pary, choć liczny jest po słowackiej stronie pogranicza. Co ciekawe, jeszcze 20-30 lat temu gatunek ten nie występował tutaj, ale rozszerzanie zasięgu karpackiej populacji w kierunku zachodnim sprawiło, że zasiedlił Podbabiogórze. Orlik krzykliwy najchętniej zajmuje mozaikę rozległych lasów i terenów otwartych. Niezwykle ważne jest dla niego utrzymanie mało intensywnej gospodarki rolnej, głównie koszenia łąk. Jego pokarmem są przede wszystkim gryzonie, rzadziej gady i płazy. U gatunku tego występuje tzw. kainizm – starsze piskle zwykle zabijają młode i gniazdo opuszcza na ogół tylko jeden młody ptak. Zimowiska orlika krzykliwego znajdują się aż w Afryce.

Orol krikľavý *Clanga pomarina*

Orol krikľavý je veľký dravý vták s dosť rovnomerným, hnedým sfarbením. Počas letu vidieť jeho charakteristické dole klesnuté koncovky krídiel. Často ho môžete pozorovať ako sedí na stromoch na lúkach alebo na sene, kde číha na svoju korisť. Ochotne sa tiež krmí „peši” na čerstvo skosených lúkach.

V regióne Babej hory nie je často sa vyskytujúcim druhom – niečo početnejšie obýva Oravsko-novotarskú kotlinu, zatiaľ čo vo vyššie sa nachádzajúcich lesoch sa vyskytujú iba jednotné páry. Na strane slovenského pohraničia je početnejší. Zaujímavé je, že ešte pred 20-30 rokmi sa tu tento druh vôbec nevyskytoval, ale rozšírenie rozsahu karpatskej populácie v západnom smere spôsobilo, že teraz obýva aj región Babej hory. Orol krikľavý najradšej obsadzuje mozaiku rozsiahlych lesov a otvorených oblastí. Veľmi dôležité je preňho udržanie malo intenzívneho poľnohospodárstva, hlavne kosenia lúk. Jeho potravou sú hlavne hlodavce, obojživelníky a plazy. U tohto druhu sa tiež vyskytuje kainizmus – staršie mláďa zvyčajne zabije mladšie a hniezdo opúšťa iba jeden mladý vták. Zimoviská orla krikľavého sa nachádzajú v Afrike.

fot. G. Leśniewski

Orzeł przedni *Aquila chrysaetos*

Orzeł przedni to z pewnością jeden z najpiękniejszych, największych i najbardziej charyzmatycznych ptaków w naszym kraju. Jest to jednocześnie gatunek niezwykle rzadki – występuje u nas zaledwie ok. 30 par lęgowych – i prawie wszystkie zasiedlają Karpaty!

Nie stwierdzono dotychczas lęgów orła przedniego w regionie Babiej Góry, a najbliższe znane gniazda znajdują się w Beskidzie Żywieckim, a także po słowackiej stronie, m.in. w Małej i Wielkiej Fatrze. Jednak gatunek ten nieczęsto, ale regularnie obserwowany jest w rejonie babiogórskiego pogranicza – zalatują tu zarówno ptaki młode, jak i osobniki dorosłe po zakończonych lęgach. Gatunek ten wyróżnia się dużymi rozmiarami, szerokimi i długimi skrzydłami, a także jasnobrązowym ubarwieniem karku, młode ptaki dodatkowo mają białe wstawki na nasadzie ogona i na lotkach. Orzeł przedni, podobnie jak większość innych ptaków drapieżnych, do życia potrzebuje mozaiki rozległych kompleksów leśnych i zasobnych w pokarm obszarów łąkowych. Gniazda zakłada prawie wyłącznie na jodłach w miejscach niedostępnych dla człowieka i jednocześnie zapewniających łatwy dostęp do żerowisk. Gatunek ten nie odlatuje od nas na zimę, a osobniki koczujące w okresie jesienno-zimowym można często spotkać w miejscach, gdzie nie gniazduje.

Orol skalny *Aquila chrysaetos*

Orol skalny je určite jedným z najkrajších, najväčších a najcharizmatickejších vtákov v našej krajine. Je to tiež mimoriadne vzácny druh – máme asi len 30 hniezdiacich párov – a takmer všetky žijú v Karpatoch!

V oblasti Babej hory neboli doteraz nájdené žiadne hniezda orla skalného, a najbližšie známe hniezda sa nachádzajú v Beskydoch Žywieckých, a na slovenskej strane okrem iného v Malej a Veľkej Fatre. Tento druh sa však nie často ale pravidelne pozoruje v pohraničnej oblasti Babej hory – prilietajú tu aj mladé vtáky a dospelé po skončení hniezdenia. Tento druh sa vyznačuje veľkou veľkosťou, širokými a dlhými krídlami, ako aj svetlohnedým zafarbením krku, mladí vtáci majú tiež biele škvrny na koreni chvosta a na letkách. Orol skalný, rovnako ako väčšina dravých vtákov žije v mozaike rozsiahlych leśných komplexov a na potravu bohatých lúčnych oblastí. Hniezda zakladá takmer výlučne na jedliach, na miestach ktoré sú pre ľudí neprístupné a zároveň poskytujú ľahký prístup k potrave. Tento druh u nás zimuje a v jesenno-zimnom období ho môžete občas pozorovať aj na miestach kde hniezdi.

Krogulec *Accipiter nisus*

Krogulec to niewielki (wielkości wrony) ptak drapieżny, będący jakby pomniejszoną wersją jastrzębia. Niezwykle szybki, wyspecjalizował się w polowaniu w locie na drobne ptaki. Zaobserwować go możemy najczęściej podczas pogoni za zdobyczą lub gdy kołuje w powietrzu, wypatrując ofiary.

Taka strategia łowiecka sprawia, że jego sylwetka jest inna niż większości ptaków szponiastych. Zamiast szerokiego ogona i szerokich, długich skrzydeł pomocnych przy długotrwałym szybowaniu krogulec posiada krótkie skrzydła i długi ogon. Wspomniana budowa ciała zapewnia mu szybkość i zwinność, potrzebne do polowania w locie. Podobnie jak u wielu innych ptaków szponiastych, samica krogulca jest znacznie większa od samca. Różne jest też ubarwienie obu płci – poprzeczne kreskowanie spodu ciała jest u samicy ciemne, a u samca czerwone. Krogulec zasiedla zarówno rozległe lasy, jak i niewielkie zadrzewienia, wymaga jednak otwartej przestrzeni do polowania. O spotkanie z nim na pograniczu babiogórskim nietrudno – często patroluje okolice wsi, ponieważ szczególnie zimą licznie występują tam drobne ptaki. Gniazda, w przeciwieństwie do innych ptaków szponiastych, zakłada często w najmłodszych fragmentach lasu – młodnikach. Znakiem obecności krogulca są tzw. oskuby – miejsca nagromadzenia piór drobnych ptaków, gdzie drapieżnik oprawiał swoją ofiarę.

Jastrab krahulec *Accipiter nisus*

Krahulec je nevel'ký dravý vták (veľký ako vrana), ktorý je akoby menšou verziou jastraba veľkého. Za letu loví mimoriadne rýchlo drobné vtáky. Pozorovať ho môžete najčastejšie počas naháňacky za korisťou, alebo ak krúži vo vzduchu a hľadá obeť.

Takáto lovecká stratégia ovplyvnila, že sa jeho silueta odlišuje od ostatných jastrabovitých. Namiesto širokého chvosta a širokých dlhých krídel pomocných pri dlhodobom kĺzavom lete, má jastrab krahulec krátke krídla a dlhý chvost. Takáto stavba tela poskytuje rýchlosť a obratnosť potrebnú pri lovení za letu. Podobne ako v prípade ostatných jastrabovitých vtákov je samica krahulca väčšia ako samec. Odlišné je tiež sfarbenie obidvoch pohlaví. U samice je priečne prúžkovaný spodok tela svetlý, zatiaľ čo u samca červenkastý. Krahulec obýva rozsiahle lesy, ako aj nevelké lesné porasty. Potrebuje však otvorenú oblasť, kde loví. Stretnúť ho na babiohosrkom pohraničí nie je ťažké – často sleduje okolie dediny, lebo sa tam obzvlášť v zime početne vyskytujú drobné vtáky. Na rozdiel od ostatných jastrabovitých vtákov často buduje hniezda v najmladších fragmentoch lesa. Znakom prítomnosti krahulca je miesto, na ktorom leží ošklbané perie drobných vtákov, dravcom vytrhané z jeho obetí.

fot. G. Leśniewski

Jastrząb *Accipiter gentilis*

W gwarze ludzi mieszkających na wsi „jastrzębiem” zwie się często wszystkie ptaki drapieżne, w tym te najpospolitsze jak myszołów i krogulec. Sam jastrząb jest jednak dość rzadkim i skrytym ptakiem, którego zaobserwować wcale nie jest łatwo.

Jastrząb, podobnie jak krogulec, to gatunek wyspecjalizowany w łowieniu ptaków w locie, w czym pomagają mu krótkie, szerokie skrzydła i długi ogon. Krogulec i jastrząb są do siebie bardzo podobne, różniąc się głównie wielkością. Większe rozmiary ciała jastrzębia pozwalają mu na chwytanie dość dużych ofiar, wielkości drozda, a nawet kaczki. Ptak ten niekiedy poluje także na ptaki hodowlane, szczególnie chętnie na gołębie, co zdradza jego stara nazwa – jastrząb gołębiarz. W pościgu za ofiarą bywa tak zapalczywy, że potrafi wlecieć na podwórko lub nawet do budynku. Taki tryb życia sprawia, że przez niektórych nie jest to gatunek lubiany. Zasiedla z reguły większe kompleksy leśne, choć w ostatnim czasie częściej zajmuje także niewielkie zadrzewienia śródpolne. Liczebność jastrzębia w Polsce w ostatnich kilkunastu latach wyraźnie się zmniejszała, za co odpowiedzialne jest m.in. prześladowanie ze strony człowieka, głównie hodowców gołębi.

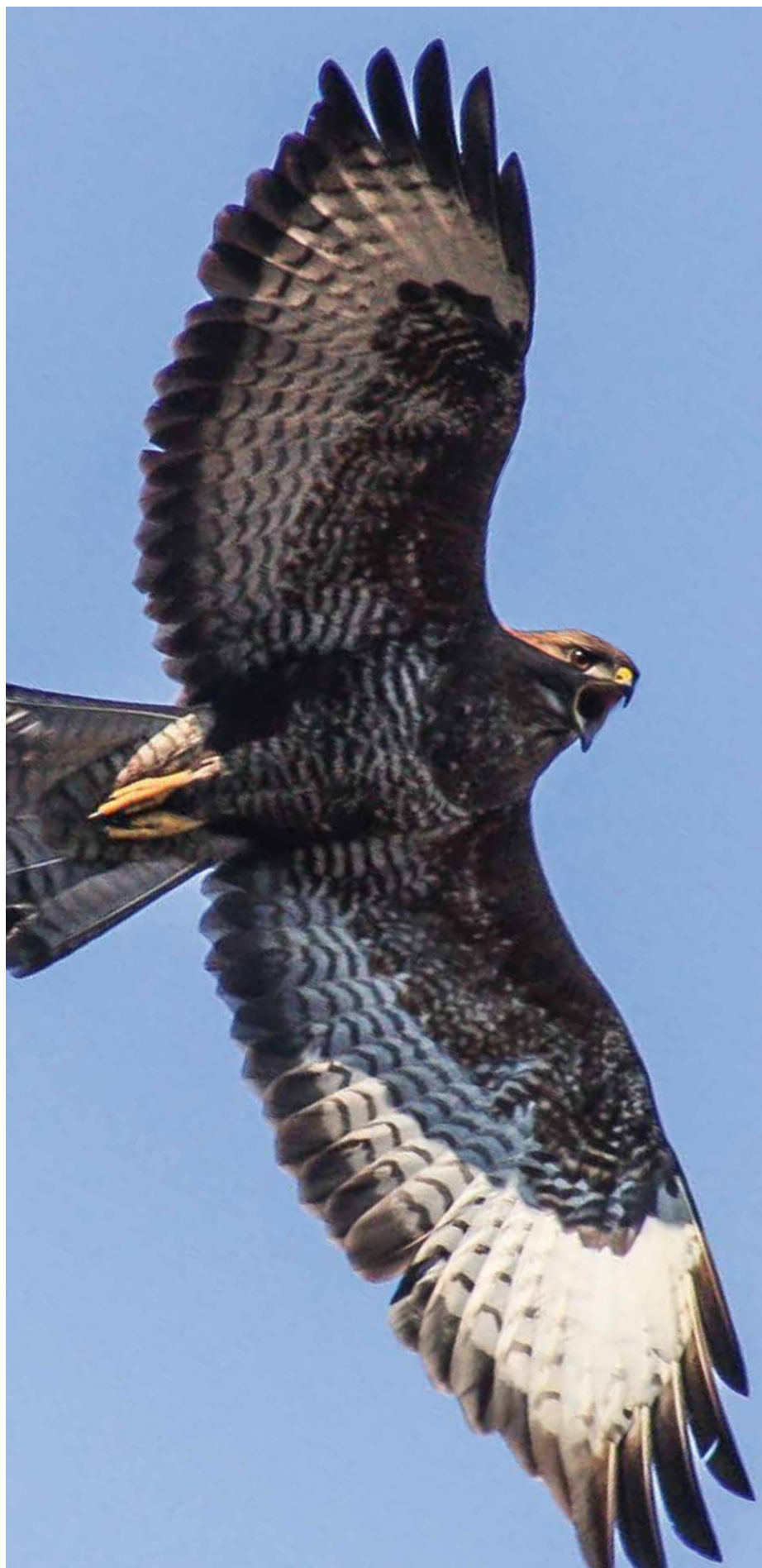
Jastrab veľký *Accipiter gentilis*

V nárečí ľudí žijúcich na vidieku slovom „jastrab” sa pomenúvajú často všetky dravé vtáky, vrátane tých najpopulárnejších ako napríklad myšiak alebo krahulec. Samotný jastrab lesný je však dosť zriedkavý a skrytý vták, ktorého nie je ľahké pozorovať.

Jastrab, podobne ako krahulec, je druh špecializujúci sa na love vtákov za letu, v čom mu pomáhajú krátke, široké krídla a dlhý chvost. Krahulec a jastrab veľký sa veľmi na seba podobajú, odlišujú sa hlavne rozmerom. Väčšie rozmery tela jastraba veľkého mu umožňujú zachytávať dosť veľké koristi, veľké ako drozd, a dokonca aj ako kačice. Občas tento vták loví chované vtáky, najmä holuby, na čo poukazuje jeho zastaraný názov – jastrab holubár. Pri naháňačke za korisťou je taký vášnivý, že dokáže vlietnuť do dvora, a dokonca aj do budovy. Kvôli takémuto životnému štýlu ho niektorí nemajú radi. Zvyčajne obýva väčšie lesné komplexy, hoci v poslednej dobe častejšie obsadzuje aj nevelké poľné porasty. Početnosť jastraba v Poľsku sa za posledné roky výrazne znížila, za čo zodpovedné je okrem iného prenasledovanie zo strany človeka, najmä chovateľov holubov.

fot. G. Leśniewski

Myszołów *Buteo buteo*

Widząc wiosną w godzinach przedpołudniowych przy słonecznej pogodzie krążącego w powietrzu ptaka wydającego głos „pijeee”, prawie w 100% można być pewnym, że to nie orzeł, kania czy „sop” (bo tak zwykło u podnóża Babiej Góry nazywać się wszystkie duże ptaki na niebie), ale myszołów – najpospolitszy ptak drapieżny Europy.

Myszołów posiada bardzo zmienne ubarwienie: od jasnego do bardzo ciemnego, zazwyczaj brunatne z charakterystycznym niewielkim rozjaśnieniem na piersi i ciemną przednią częścią spodu skrzydła, kontrastującą z jaśniejszymi lotkami. Gniazdo zakłada na drzewie zazwyczaj na skraju ściany lasu, często wykorzystując jedno przez wiele lat. Polska nazwa tego ptaka bardzo dobrze oddaje jego zwyczaje żywieniowe – łowi myszy. System jego polowania opiera się na cierpliwym czatowaniu, podczas którego za pomocą wzroku około sto razy lepszego od ludzkiego wypatruje gryzoni. Staje się przy tym sprzymierzeńcem rolników, którzy niesłusznie oskarżają go, tak jak i hodowcy gołębi, o porywanie inwentarza, bowiem myszołowy w zasadzie nie polują na ptaki. Zdolność myszołowów do „wyczuwania” prądów ciepłego powietrza wykorzystują szybownicy, a szczególnie paralotniarze, którzy lecą za nimi, by wzbić się wyżej. Myszołowy licznie zimują również w naszym regionie, często żerując w tym okresie na padlinie.

Myšiak hôrny *Buteo buteo*

Keď za jarného rána a za slnečného počasia spozorujete vo vzduchu vtáka, ktorý vydáva hlas „pijeee”, takmer 100% si môžete byť istí, že to nie je orol, haja alebo „sup” (pretože tak najčastejšie na poľskej strane úpätia Babej hory ľudia nazývajú všetky veľké vtáky na oblohe), ale myšiak hôrny – najpopulárnejší dravý vták Európy.

Myšiak má veľmi variabilné sfarbenie: od svetlého až po veľmi tmavé, zvyčajne hnedé s charakteristickým miernym rozjasnením na hrudníku a s tmavou prednou spodnou časťou kridla, kontrastujúcou so svetlejšími letkami. Hniezdo zvyčajne buduje na strome na okraji steny lesa, často ho používa mnoho rokov. Poľský názov tohto vtáka veľmi dobre poukazuje na jeho stravovacie zvyky – loví myši. Trpezlivo číha a s pomocou zraku, asi stokrát lepšieho ako náš, hľadá hlodavce. Pritom sa stáva spojencom poľnohospodárov, ktorí ho neoprávnene obviňujú, rovnako ako chovatelia holubov, z únosu hospodárskych zvierat, hoci myšiaky v skutočnosti nelovia vtáky. Schopnosť myšiakov „cítiť” prúdy teplého vzduchu využívajú piloti klzákov, a najmä paraglajdisti, ktorí za nimi letia, aby sa vyššie vzniesli. Myšiaky hôrne početne zimujú v našom regióne, často sa v tomto období kímia zdochlinami.

fot. B. Czerwiński

Sóweczka *Glaucidium passerinum*

Pasma Babiej Góry jest miejscem występowania sóweczki – najmniejszego gatunku sowy w naszym kraju. Pomimo niewielkich rozmiarów (zbliżonych do szpaka!) to jeden z najbardziej walecznych drapieżników, polujący niekiedy na ofiary niewiele mniejsze od siebie.

Sóweczka wyróżnia się również nietypowymi jak na sowę zwyczajami. Jest to gatunek o dziennym trybie życia, najbardziej aktywny o świcie i zmierzchu. Podczas polowania korzysta głównie ze wzroku, a nie słuchu. W jadłospisie tej sowy przeważają ptaki. Część ofiar sóweczka chowa w spiżarniach. W Karpatach zasiedla najchętniej górnoreglowe bory świerkowe, a zagęszczenie populacji w Babiogórskim Parku Narodowym jest jednym z najwyższych w kraju. Jej obecność najłatwiej stwierdzić wiosną, gdy samce o zmierzchu odzywają się ze szczytów świerków charakterystycznym gwizdem. Głos ten łatwo możemy sami naśladować. Gdy w odpowiedzi zaczną się niepokoić drobne ptaki, takie jak sikory czy mysikróliki, to znak, że w danym miejscu bytuje sóweczka. Gatunek ten gniazduje w dziuplach, wykorzystując do tego celu głównie te wykute przez dzięcioła dużego. W ostatnim czasie liczebność sóweczki wzrasta, choć zamieranie drzewostanów świerkowych w niektórych regionach może w przyszłości zagrażać temu ciekawemu gatunkowi.

Kuvičok vrabčí *Glaucidium passerinum*

Pásmo Babej hory je miestom výskytu kuvička vrabčieho – najmenšieho druhu sovy v našej krajine. Napriek nevelkým rozmerom (je takmer veľký ako škorec obyčajný!) je jedným z najbojovnejších dravcov. Občas loví korisť len o čosi menšiu od seba.

Kuvičok vrabčí sa odlišuje aj pre sovu netypickými zvykmi. Je to druh, ktorý žije denným režimom života, najaktívnejší je za súmraku. Počas lovenia používa najmä zrak a nie sluch. V jedálničku tejto sovy prevládajú vtáky. Časť koristi kuvičok skrýva v komorách. V Karpatoch sa najradšej usídľuje vo vysokohorských smrečinách, zatiaľ čo hustota populácii v Babiohorskom národnom parku je jedna z najväčších v našej krajine. Jeho prítomnosť najjednoduchšie zistíte na jar, keď sa za súmraku samce ozývajú s vrcholov smrekov charakteristickým hvizdom. Tento hlas môžete sami imitovať. Ak Vám naň začnú odpovedať a znepokojovať sa drobné vtáky ako sýkorky alebo králiky zlatohlavé, je to znak toho že na danom mieste sa vyskytuje kuvičok. Tento druh hniezdi v dutinách a na hniezdenie využíva hlavne dutiny vytesané dätľom veľkým. V poslednej dobe sa počet kuvička vrabčieho zvyšuje, no odumieranie smrekových porastov v niektorých oblastiach môže ohroziť tento zaujímavý druh.

fot. M. Piekarski

fot. G. Leśniewski

Włochatka *Aegolius funereus*

Włochatka to niewielka sowa, z dużą głową oraz charakterystyczną jasną „twarzą” (tzw. szlarą) z ciemnym obrzeżeniem. Jest to gatunek o wybitnie nocnym trybie życia, więc o spotkanie z nim oko w oko niezwykle trudno.

Wiosną, gdy nasza górską wędrowka przedłuży się do godzin wieczornych, być może usłyszymy dochodzące z lasu szybkie „pu-pu-pu-pu-pu” powtarzane z kilkusekundowymi przerwami. W taki sposób samiec włochatki oznajmia, że zajął swoje terytorium. W regionie Babiej Góry sowa ta zasiedla zarówno bory świerkowe, jak i lasy mieszane oraz buczyny, preferując miejsca z dostępem do niezalesionych terenów łowieckich – polan, łąk i zrębów. Jej występowanie ściśle związane jest z obecnością innego leśnego gatunku – dzięcioła czarnego, w którego dziuplach najczęściej gniazduje. Nazwa gatunku pochodzi od niezwykle sutego upierzenia, które sprawia, że ptak wygląda na znacznie większego, niż jest w rzeczywistości. Warto wspomnieć o jeszcze jednej niezwyklej cesze piór włochatki – podobnie jak u innych gatunków sów, lotki pokryte są meszkiem wyciszającym odgłosy tarcia, a pióra tworzące przedni skraj skrzydła są piłkowane, co tłumi świst skrzydeł. Pozwala to tym nocnym drapieżnikom bezszelestnie podlecieć do ofiary.

Pôtik kapcavý *Aegolius funereus*

Pôtik kapcavý je nevelký druh sovy, má veľkú hlavu a charakteristickú svetlú „tvár” (tzv. závoj) s tmavým lemovaním. Je to druh, ktorý vedie nočný život, teda stretnúť ho nie je ľahké.

Na jar, ak sa vaša horská prechádzka predĺži do neskorých popoludňajších hodín, môžete počuť v lese rýchle „pu-pu-pu-pu-pu”, opakované každých niekoľko sekúnd. Takýmto spôsobom samec pôtika kapcavého oznamuje, že obsadil svoje teritórium. V regióne Babej hory táto sowa obýva smrekové lesy, ale aj zmiešané lesy a bučiny, pričom uprednostňuje miesta s prístupom k nezarasteným poľovníckym terénom – polianky, lúky. Jej výskyt je úzko viazaný na prítomnosť iného druhu – ďatľa čierneho, v ktorého dutinách najradšej hniezdi. Tento druh má zvláštne operenie ktoré spôsobuje, že sa pôtik zdá byť oveľa väčší než v skutočnosti je. Stojí za to ešte spomenúť jednu mimoriadnu črtu pôtika – podobne ako u iných druhov sov sú letky pôtika pokryté páperím, ktoré tlmí zvuky trenia. Podobne sú perá tvoriace predný okraj krídla zubkované, čo tlmí svišť krídiel. To umožňuje sa týmto nočným dravcom bezhlučne približovať k svojej koristi.

Uszatka *Asio otus*

Wiosną przy odrobinie szczęścia usłyszeć możemy dochodzące wieczorem z lasu miarowe, wydawane co kilka sekund pohukiwanie. Tak swą obecność zdradza uszatka. Nieco łatwiej stwierdzić jej obecność zimą, kiedy gromadzi się w grupach kilku – kilkunastu ptaków na wspólnych noclegowiskach.

Uszatka to niewielka sowa, której znakiem rozpoznawczym są, jak sama nazwa wskazuje, „uszy” – kępki piór na czubku głowy, które jednak z prawdziwymi uszami nie mają nic wspólnego. „Uszka”, a także pomarańczowe oczy i niezbyt duże rozmiary ciała powodują, że uszatkę trudno pomylić z innymi gatunkami sów. Gatunek ten zasiedla zarówno duże kompleksy leśne, jak i niewielkie zadrzewienia, niekiedy w obrębie zabudowy wiejskiej. Lęgi wyprowadza najczęściej w starych gniazdach ptaków krukowatych. Grupowe zimowiska położone są często w obrębie wsi, np. w przykościelnych grupach drzew iglastych. Nawet jeśli same ptaki trudno tam wypatrzeć, ich obecność zdradzić może duża liczba leżących pod drzewami wyplułek – czyli niewielkich szarych kulek złożonych z niestrawionych fragmentów ofiar uszatek – kości gryzoni, sierści czy fragmentów owadzych pancerzyków.

Myšiarka ušatá *Asio otus*

S trochou šťastia na jar v podvečer v lese začujete krátke, tlmené, pravidelne sa niekoľkokrát za sebou opakujúce „hú”. Tak svoju prítomnosť komunikuje myšiarka ušatá. O niečo jednoduchšie jej prítomnosť zistíte v zime, keď sa zhromažďuje do skupín niekoľkých vtákov na spoločný spánok.

Myšiarka ušatá nie je veľký vták a jej charakteristickým znakom sú, ako poukazuje samotný názov, „uší”, dlhé perá na hlave, ktoré však s ušami nemajú nič spoločné. „Uši”, podobne aj oranžové oči a nevelké rozmery spôsobujú, že sa myšiarka ušatá nedá pomyliť s iným druhom sovy. Tento druh osídľuje veľké lesné komplexy, občas menšie porasty, niekedy žije v intravilánoch obcí. Najčastejšie hniezdi v starých hniezdach krkavovitých vtákov. Skupinové zimoviská sa najčastejšie nachádzajú na území dediny, napr. medzi ihličnatými stromami pri kostoloch. Aj keď je samotné vtáky ťažko pozorovať, ich prítomnosť prezradzuje veľké množstvo pod stromami ležiacich vývržkov – teda nevelkých šedých guliek vytvorených z nestrávených fragmentov koristi myšiarek – kostí hlodavcov, srsti, alebo fragmentov pancierov hmyzu.

fot. C. Korkosz

Puszczyk *Strix aluco*

Przy kościele na starej lipie, codziennie kilka minut po zapadnięciu zmroku powtarza się ten sam rytuał. On – mniejszy, nieśmiało odzywa się w jej pobliżu „huuu... hu-hu, huuu-hu...”, ona – większa, ciszej, ale zdecydowanie odpowiada „kju-wik”. Para puszczyków coraz intensywniej przekrzykuje się nawzajem, jakby nie mogli się sobą nacieszyć, a poza nimi nic nie istniało...

Sytuacja nabiera rozmachu jeszcze z końcem zimy. Wówczas nocne „pohukiwania” samca poza nawiązaniem relacji z samicą oznajmują innym puszczykom o zajętych terytoriach. Lęgi wysiaduje wyłącznie samica, w tym czasie samiec ją dokarmia. Młode po opuszczeniu gniazda, nie mając jeszcze dobrze rozwiniętych lotek, często lądują na ziemi, skąd wdrapują się na drzewo za pomocą dzioba i pazurów. Puszczyk jest najliczniejszą sową Polski. Jak wiele innych gatunków sów i ptaków szponiastych łączy się w pary na wiele lat. Jest wielkości wrony, wyróżnia go krępa budowa ciała, ze stosunkowo dużą głową i czarnymi oczami. Występuje w dwóch odmianach szarej i rdzawej, niezwiązanych z dymorfizmem płciowym. Jest sową typowo nocną, pożywiającą się głównie gryzoniami. Zasiedla lasy, zadrzewienia, wsie i miasta, gniazdując głównie w dziuplach i kominach.

Sova obyčajná *Strix aluco*

Pri kostole na starej lipie každý deň po západe slnka je ten istý rituál. On – menší, sa ozýva v jej blízkosti nesmelosť „huuu...hu-hu, huuu-hu...”, ona – väčšia, mu odpovedá tichšie ale rozhodne „kju-vik”. Pár sov obyčajných sa začne prekrikovať, ako keby sa nemohli sebou nabažiť, vtedy už nič okrem nich neexistuje...

Situácia je intenzívnejšia na konci zimy. Vtedy nočné „húkanie” samca, okrem nadviazania vzťahov so samičkou, informuje ostatné samce o obsadenom území. Na vajciach sedí iba samica, v tomto čase ju samec kŕmi. Mláďatá po opustení hniezda, ak ešte nemajú dobre rozvinuté letky, často pristnú na zemi a zo zeme stúpajú po strome pomocou zobáka a pazúrov. Sova obyčajná je najpočetnejšia poľská sova. Tak ako mnohé ďalšie druhy sov a dravých vtákov vytvára páry na mnohé roky. Je veľká ako vrana, vyznačuje sa masívnou stavbou tela s pomerne veľkou hlavou a čiernymi očami. Vyskytuje sa v dvoch variáciách, šedej a hrdzavej. Nie je to spojené s pohlavným dimorfizmom. Je to typická nočná sova, kŕmiaca sa hlavne hlodavcami. Obýva lesné porasty, lesy, dediny a mestá, hniezdi hlavne v dutinách a komínoch.

fot. T. Wilk

Puszczyk uralski *Strix uralensis*

Polska nazwa gatunkowa, a także nazwy stosowane przez naszych południowych sąsiadów dobrze charakteryzują tę sowę. Po polsku – puszczyk uralski – wskazuje, że ptak ten pochodzi z okolic Uralu (ale nie tylko – w rzeczywistości zasiedla większą część Rosji). Po słowacku to sowa długoogonowa, a po czesku puszczyk białawy. Rzeczywiście – najprościej ją opisać jako wielkiego jasnego puszczyka z długim ogonem.

Pierwsze obserwacje tego ptaka na terenie Polski odnotowano w latach powojennych, a na Babiej Górze w 1980 roku. Zasiedla głównie lasy bukowe, w których gniazduje w złomach kominowych, dużych dziuplach, a także gniazdach ptaków drapieżnych. Stanowi przykład ptaka osiadłego i wyjątkowo przywiązanego do terytorium. Znane jest zajmowanie tego samego gniazda na terenie Babiogórskiego Parku Narodowego nieprzerwanie przez 15 lat. Samiec swą obecność na terytorium oznajmia niskim głębokim głosem „wuhuu-wuhuu” powtarzanym w odstępach 4 sekund lub przeciągłym „wuwuwuu”. Gdy znajdziemy się w pobliżu gniazda, samicę rozpoznamy po głosie alarmowym „wraf-af”. Trzeba wówczas uważać, bo niektóre puszczyki potrafią zaatakować ludzi znajdujących się zbyt blisko gniazda. Na gryzonie poluje, czatując po zapadnięciu zmroku i przed świtem. W okresie odchowu piskląt, który przypada na przełom maja i czerwca, poluje również w ciągu dnia. Duża szlara umożliwia mu zlokalizowanie i schwytanie ofiary nawet spod dwudziestocentymetrowej warstwy śniegu.

Sova dlhochvostá *Strix uralensis*

Polský názov druhu, ako aj názvy používané našimi južnými susedmi dobre charakterizujú túto sovu. Po polsky – puszczyk uralski – poukazuje na jeho uralský pôvod (v skutočnosti obýva väčšinu územia Ruska). Po slovensky je to sova dlhochvostá, zatiaľ čo po česky puštík bělavý. A fakt, najjednoduchšie ho opísať ako veľkého svetlého puštíka s dlhým chvostom.

Prvé pozorovania tohto vtáka na území Poľska boli zaznamenané v povojnových rokoch, na Babej hore v roku 1980. Obýva hlavne bukové lesy, kde hniezdi v rásochách stromov, v stromových dutinách, často sa usídlia aj v opustených hniezdach po dravcoch. Je príkladom stáleho vtáka, mimoriadne viazaného na teritórium. Existujú údaje potvrdzujúce, že na území Babiohorského národného parku to isté hniezdo bolo obývané sovou dlhochvostou nepretržite po dobu 15 rokov. Samec svoju prítomnosť na teritóriu oznamuje nízkym a hlbokým hlasom „VU hu” opakovaným každé 4 sekundy, potom nasleduje tiahle „vuhu-o VU ho”. Ak sa nájdete pri hniezde samičku, poznáte ju po varovnom hlase „vraff-aff”. Musíte si vtedy dávať pozor, lebo niektoré sovy dlhochvosté môžu zaútočiť na osoby ktoré sa nachádzajú v blízkosti hniezda. Na hlodavce číha po západe a pred východom slnka. Počas hniezdného obdobia, ktoré je na prelome mája a júna, loví aj počas dňa. Veľký závoj okolo očí jej umožňuje nájsť a zachytiť obeť dokonca aj pod 20 centimetrovou vrstvou snehu.

fot. M. Wiech

Puchacz *Bubo bubo*

Puchacz to prawdziwy król nocy. Ten największy z krajowych gatunków sów imponuje zarówno wielkością, jak i niezwykle „tajemniczym” głosem wydawanym w okresie wiosennym – głębokim „uhu” powtarzanym w równych odstępach czasu.

Niestety, spotkania z puchaczem należą do wyjątkowych ze względu na jego wybitnie nocny tryb życia, a przede wszystkim rzadkość występowania. Karpaty zasiedla jedna z większych populacji w naszym kraju, licząca jednak zaledwie 50-80 par, z których kilka zasiedla Beskid Żywiecki, a pojedyncze pary region Babiej Góry. Gatunek ten natomiast jest dużo liczniejszy po stronie słowackiej, gdzie znajduje znacznie więcej wychodni skalnych. Puchacz w Karpatach preferuje mozaikę dużych kompleksów leśnych i rozległych terenów otwartych, gdzie żeruje. W warunkach karpaccich gniazdo najchętniej zakłada na półkach skalnych lub w wykrotach na stromych stokach. Puchacz to jeden z najwcześniej gniazdujących gatunków w naszym kraju – samce aktywne są głosowo już od lutego i wtedy też pojawiać się mogą pierwsze zniesienia jaj. Ptak ten najchętniej łowi zające, duże gryzonie, a także ssaki popielicowate. Puchacze gniazdujące w pobliżu zbiorników wodnych często polują również na ptaki wodne.

Výr skalný *Bubo bubo*

Výr skalný je ozajstný kráľ noci. Tento z domácich druhov sov najväčší imponuje svojou veľkosťou, ale aj mimoriadne „tajomným” hlasom, ktorý vydáva v jarnom období – hlbokým „uhu”, opakovaným v rovnakých časových intervaloch.

Bohužiaľ stretnutia s výrom patria k veľmi zriedkavým, nakoľko vedie nočný život. Navyše je to dosť zriedkavo sa vyskytujúci druh. Karpaty obýva jedna z väčších populácií v našej krajine, v ktorej je sotva 50-80 párov, z čoho niekoľko obýva Beskydy Žywiecké a niekoľko región Babej hory. Na druhej strane je tento druh početnejší na Slovensku, kde je oveľa viac skalných odkryvov. Výr uprednostňuje v Karpatoch mozaiku veľkých lesných komplexov a rozsiahlych otvorených oblastí kde sa krmí. V karpatských podmienkach stavia hniezdo najradšej na skalných policiach alebo vo vývratoch na strmých svahoch. Výr skalný hniezdi veľmi skoro – samce sú aktívne už vo februári a vtedy môžu tiež samičky znášať prvé vajcia. Tento vták najochotnejšie loví zajace, veľké hlodavce, ale aj plchovité cicavce. Výr hniezdi v blízkosti vodných nádrží, často loví aj vodné vtáctvo.

fot. C. Korkosz

Krętogłów *Jynx torquilla*

Wygląd i zachowanie krętogłowa na pierwszy rzut oka nie zdradza, że jest tak naprawdę... dzięciołem. Podobnie jak krewniacy ma specyficzną budowę stopy – 2 palce skierowane są do przodu i 2 do tyłu.

„Dzięcioli” jest także jego długi język – u krętogłowa jest on kilkukrotnie dłuższy od samego dzioba i pokryty lepką wydzieliną, do której łatwo przyklejają się owady. Krętogłów ze względu na delikatny dziób nie rozkuwa kory w poszukiwaniu zdobyczy, a zbiera te dostępne na powierzchni pni i gałęzi, szczególnie gustując w mrówkach. Ze względu na jego maskujące ubarwienie o pięknym wzorze i skryty tryb życia dość trudno go wypatrzeć. Najłatwiej stwierdzić obecność krętogłowa wiosną, gdy samce wydają głos godowy – powtarzane wielokrotnie, jęgliwe i donośne „gje, gje, gje...”. Gatunek ten zasiedla brzegi lasów, zadrzewienia śródpolne, a także parki i ogrody. Ponieważ preferuje obszary nizinne, w regionie Podbabiogórza występuje bardzo rzadko. Zakłada gniazdo w dziuplach, niekiedy zajmując także budki lęgowe. W chwilach zagrożenia krętogłów syczy, stoszy pióra, wygina ciało i przekręca głowę nawet o 180 stopni. To właśnie od tego zachowania pochodzi jego nazwa gatunkowa. Jako jedyny z dzięciołów odlatuje na dalekie, afrykańskie zimowiska.

Krutohlav hnedý *Jynx torquilla*

Napriek svojmu vzhľadu a správaniu je krutohlav v skutočnosti d'atľom. Podobne ako jeho príbuzní, má špecifickú stavbu prstov – dva sú nasmerované dopredu a dva dozadu.

„Ďatľov” je tiež jeho dlhý jazyk – u krutohlava je niekoľkokrát dlhší ako zobák a je pokrytý lepkavou sekréciou na ktorú sa hmyz hneď prílepi. Vzhľadom na jemný zobák krutohlav pri hľadaní koristi neolupuje kôru, no zbiera potravu z povrchu kmeňov a konárov. Najradšej má mravce. Vďaka svojmu maskovaciemu sfarbeniu s krásnym vzorom a skrytému životnému štýlu, je jeho pozorovanie dosť náročné. Najjednoduchšie zistíte prítomnosť krutohlava na jar keď sa samce ozývajú svojím svadobným spevom – niekoľkočlenné, ťahavé výkriky „gee, gee, gee...”. Tento druh obýva okraje lesov, rozptýlenú zeleň a remízky, ako aj parky a záhrady. Preferuje hlavne nížiny, preto sa v regióne Babej hory vyskytuje veľmi zriedkavo. Hniezda buduje v dutinách, občas obsadzuje aj hniezdne búdky. V nebezpečenstve zasyčí, našuchorí perie, ohne telo a otáča hlavu o 180 stupňov. Práve podľa správania je odvodený názov druhu. Ako jediný d'ateľ odlieta na ďaleké, africké zimoviská.

fot. M. Wielicki

fot. G. Leśniewski

Dzięcioł zielonosiwy *Picus canus*

W zadrzewieniach i lasach liściastych wczesną wiosną usłyszeć możemy serię smutnych, jękliwych dźwięków, zamierających stopniowo, jakby ich właściciel nie miał już sił. Pośród drzew być może zobaczymy ptaka o zgrabnej sylwetce i nieczęstym wśród krajowych ptaków zielonym ubarwieniu. To dzięcioł zielonosiwy.

Ten duży dzięcioł wyróżnia się zielono-szarym ubarwieniem, a samce także czerwoną czapeczką. Dzięcioł zielonosiwy w okolicach Babiej Góry zasiedla najchętniej lasy bukowe, niekiedy także niżej położone olszyny w dolinach potoków czy też rzadziej zadrzewienia w obrębie wsi. Niełatwo jednak podziwiać kolorowe upierzenie tego ptaka – jest dość rzadki i płochliwy, a najczęściej jego obecność zdradza właśnie donośny głos. Nieco łatwiej zaobserwować go zimą, gdy drzewa są bezlistne, a przy odrobinie szczęścia pojawić się może przy naszym karmniku. Gatunek ten zasługuje na uwagę także ze względu na ciekawe zwyczaje pokarmowe. Ważną częścią jego diety są mrówki. Nietypowo jak na dzięcioła – często żeruje więc na ziemi, a wykuwając dziuple, szuka z reguły miejsc położonych na skraju lasu, w pobliżu terenów otwartych, gdzie łatwiej znaleźć mu owady.

Žlna sivá *Picus canus*

V lesných porastoch a listnatých lesoch na začiatku jari môžete počuť sériu melancholických a rozvlácných zvukov, ktoré sa postupne strácajú, ako keby ich majiteľ už nemal silu. Medzi stromami si tiež možno všimnete vtáka s krásnou siluetou a nepopulárnym medzi poľskými vtákmi zeleným operením. Je to žlna sivá.

Ten veľký ďateľ sa odlišuje zeleno-sivým sfarbením a samce takisto červenou čiapočkou. Žlna sivá v okolí Babej hory najradšej obýva bukové lesy, občas aj nižšie sa nachádzajúce jelšové lesy v údoliach potokov, zriedkakedy stromy v intraviláne dedín. Náročné však je obdivovať farebné operenie tohto vtáka – je dosť zriedkavý a plachý, jeho prítomnosť je najjednoduchšie zistiť práve podľa charakteristického hlasu. Je trochu jednoduchšie pozorovať ho v zime, keď sú stromy bezlisté a s trochou šťastia sa môže zjaviť v našom krmidle. Tento druh si zaslúži zvláštnu pozornosť aj vzhľadom na zaujímavé zvyky spojené s kŕmením sa. Dôležitým prvkom jeho potravy sú mravce. Je to netypické pre ďatle a často si hľadá potravu na zemi. Pri vytesávaní dutín zvyčajne hľadá miesta nachádzajúce sa na okraji lesa, v blízkosti otvorených priestranstiev, kde si môže ľahšie nájsť hmyz.

Dzięcioł zielony *Picus viridis*

Barwne upierzenie dzięcioła zielonego, zielone z czerwonymi wstawkami na głowie, sprawia, że jest to gatunek bardzo charakterystyczny i łatwy do rozpoznania. Dzięcioła zielonego wyróżnia nie tylko barwa, ale także donośny głos, często słyszany wczesną wiosną – seria jęgliwych dźwięków przypominających nieco śmiech.

Gatunek ten unika z reguły wnętrza dużych kompleksów leśnych, chętnie zasiedla natomiast ich skraje, a także śródpolne laski, parki czy zadrzewienia wzdłuż dolin rzecznych. W regionie Babiej Góry można go spotkać w zadrzewieniach śródpolnych i wśród zieleni wiejskiej. Dzięcioł zielony wykuwa dziuple w miękkich gatunkach drzew, np. olszy lub wierzbach. Podobnie jak inne gatunki dzięciołów, posiada bardzo długi (osiągający 10 cm!) język, który pokryty jest lepką wydzieliną. Jest to przystosowanie do zdobywania swojego ulubionego pokarmu – mrówek. Taki jadłospis sprawia, że dzięcioły zielone często żerują na ziemi, potrafią szukać mrowisk nawet pod śniegiem. Dzięcioła zielonego można pomylić jedynie z dzięciołem zielonosiwym, również występującym w obszarze Babiej Góry, który zajmuje jednak inne siedliska – lasy bukowe. Oba gatunki różnią też m.in. detale ubarwienia na głowie, a także nieco inny głos.

Žlná zelená *Picus viridis*

Farebné operenie žlny zelenej, zelené s červenými prvkami na hlave spôsobuje, že je to veľmi charakteristický druh a ľahko sa dá rozpoznať. Žlna zelená sa odlišuje nielen farbou, ale aj hlasným hlasom, často počuteľným na začiatku jari – znie ako séria chechtavých zvukov.

Tento druh sa zvyčajne vyhýba vnútorným priestorom veľkých lesných komplexov, ale ochotne kolonizuje ich okraje, rovnako ako poľné porasty, parky alebo stromové porasty pozdĺž riečnych dolín. V regióne Babej hory ho môžete stretnúť medzi poľnými porastmi a vidieckou zeleňou. Žlna zelená vytesáva dutiny do mäkkých druhov stromov, napr. jelše alebo vrb. Rovnako ako ostatné druhy ďatľov, má veľmi dlhý (dorastajúci do 10 cm!) jazyk, pokrytý lepkavou sekréciou. Je to adaptácia na získanie jeho obľúbenej potravy – mravcov. Kvôli takémuto jedálničku si žlny zelené často hľadajú potravu na zemi a mravce dokážu hľadať aj pod snehom. Žlnu zelenú si môžete ľahko pomýliť so žlnou sivou, tiež vyskytujúcou sa v regióne Babej hory, ktorá však obýva iné biotopy – bukové lesy. Oba druhy sa takisto medzi sebou líšia farbou operenia na temene a o niečo odlišným hlasom.

fot. M. Karetta

Dzięcioł czarny *Dryocopus martius*

Trudno o bardziej majestatycznego ptaka babiogórskich lasów. Dzięcioł czarny imponuje zarówno swoimi rozmiarami i eleganckim ubarwieniem, jak i donośnym głosem. W babiogórskich lasach nietrudno o spotkanie z tym niezwykłym ptakiem, choć częściej można go usłyszeć, niż zobaczyć...

Dzięcioł czarny to największy krajowy gatunek dzięcioła (prawie wielkości kruk!). Jego smoliście czarne ubarwienie urozmaicone jest jasnym okiem i czerwoną czapczką (u samca obejmującą cały wierzch głowy, a u samicy tylko tył). Dzięcioł czarny posiada bardzo szeroki repertuar – głos godowy przypomina śmiech, głos wydawany w locie to krótkie, ostre „kri, kri”, a często powtarzany głos kontaktowy to przeciągłe, donośne „kliooo”. Zasadza zarówno lasy liściaste, jak i iglaste, preferując miejsca, gdzie występują martwe i obumierające drzewa, na których chętnie żeruje. Jego głównym pokarmem są mrówki, głównie gmachówki, a także szerokie spektrum innych owadów i ich larw. W poszukiwaniu pokarmu pomaga mu olbrzymi dziób, którym może odłupywać nawet kilkudziesięciocentymetrowe fragmenty kory. Niekiedy rozkuwa rozległe części pnia, tworząc olbrzymie dziury – charakterystyczne ślady swojej obecności w lesie.

Tesár čierny *Dryocopus martius*

Je ťažké nájsť majestátnejšieho vtáka babiohorských lesov. Tesár čierny imponuje nie len svojimi rozmermi a elegantným sfarbením, ale aj hlasným hlasom. V babiohorských lesoch môžete ľahko stretnúť tohto výnimočného vtáka, hoci častejšie ho môžete počuť...

Tesár čierny je najväčším tuzemským druhom dťateľa (je takmer veľký ako krkavec!). Jeho operenie čierne ako smola je ozdobené jasným okom a červenou čiapočkou (u samca na celom vrchu hlavy, u samice iba na záhlaví). Tesár čierny má veľmi rôznorodý repertoár – hlas párenia pripomína smiech, počas letu používa krátke, ostré „krr-krr-krr-krr-krr” a často znejúce melancholické, tiahle, klesajúce volanie “klijée.. klijée..”. Obýva tak listnaté lesy, ako aj ihličnaté, uprednostňuje miesta, kde sa vyskytujú odumreté stromy, na ktorých sa ochotne kŕmi. Jeho hlavnou potravou sú mravce, najmä drevokazy, ako aj široká škála iného hmyzu a jeho lariev. Pri hľadaní potravy mu pomáha obrovský zobák, ktorým dokáže odlúpiť väčšie kusy kôry. Niekedy dokáže rozvrstviť rozsiahle časti kmeňa, a tým vytvára veľké diery – charakteristické stopy jeho prítomnosti v lese.

fot. G. Leśniewski

Dzięciołek *Dryobates minor*

Dzięciołek to najmniejszy gatunek dzięcioła w naszym kraju – jest zaledwie wielkości wróbla! Oprócz niewielkich rozmiarów z pomocą w jego identyfikacji przyjdzie nam charakterystyczne, czarno-białe kreskowanie na wierzchu ciała, a także czerwony wierzch głowy u samca (czarny u samicy).

Dzięciołek zasiedla różnego typu siedliska leśne, preferując jednak lasy liściaste, niewielkie zadrzewienia, a także parki i ogrody. W regionie babiogórskiego pogranicza nie jest gatunkiem częstym, a największą szansę jego spotkania przyniesie spacer wzdłuż niżej położonych zadrzewień przypotokowych, bo takie miejsca dzięciołek zasiedla szczególnie chętnie. Jest to jedyny z naszych dzięciołów, który w dużej mierze żeruje nie na pniach, tylko na gałęziach, niekiedy wręcz na drobnych gałązkach, po których niezwykle zwinnie się porusza. Jest bardzo ruchliwy, jednak znacznie cichszy niż inne gatunki dzięciołów i niełatwo go wypatrzeć wśród gęstych gałęzi. Jedynie wiosną zajęte terytorium obwieszcza donośnym „kikikikikiki”. Ze względu na delikatną budowę dzioba dziuple wykuwa w drzewach o miękkim drewnie, np. w topolach i wierzbach, chętnie zajmując drzewa osłabione. Zimą spotkać go można niekiedy przy karmnikach, gdzie wyjada nasiona.

Ďateľ malý *Dryobates minor*

Ďateľ malý je najmenším druhom ďatľa u nás – je veľký ako vrabec! Okrem nevelkých rozmerov pri jeho identifikácii Vám pomôžu charakteristické, čierno-biele pásiky na povrchu tela a červené temeno u samca (čierne u samici).

Ďateľ malý obýva rozmanité lesné biotopy, uprednostňuje však listnaté lesy, nevelké porasty, ale aj parky a záhrady. V regióne babiohorského pohraničia je bežným druhom a najväčšiu šancu stretnúť ho budete mať počas prechádzky pozdĺž nižšie sa nachádzajúcich potočných porastov, lebo také miesta ďateľ malý obýva najradšej. Je to jediný z našich ďateľov, ktorý sa prevažne živí nie na kmeňoch, ale na konároch, občas dokonca aj na malých halúzkach, po ktorých sa mimoriadne šikovne pohybuje. Je veľmi mobilný, ale oveľa tichší ako ostatné druhy ďateľov a nie je ho ľahké pozorovať medzi hustými vetvami. Iba na jar okupované územie oznamuje hlasným „kikikikikiki”. Kvôli jemnej štruktúre zobáka, dutiny vytesáva do stromov s mäkkým drevom, napríklad do topoli alebo vrb a ochotne obsadzuje oslabené stromy. V zime ho občas môžete zbadáť aj pri krmidlách, z ktorých vyjedá semená.

fot. T. Wilk

Dzięcioł duży *Dendrocopos major*

Tłumacząc naukową nazwę gatunku (dendron – drzewo, copto – stukać, maior – większy), dowiemy się, że to ptak stukający w drzewo oraz, że twórca systematyki Linneusz uważał go za największego spośród dzięciołów pstrych. Nasi wschodni sąsiedzi zwą go diatieľ, a południowi – datel, czyli kojarzą z dłutem, co podkreśla jego wyjątkowe umiejętności w kuciu drewna.

Ubarwienie charakterystycznie pstrokate. Czerwoną barwę znajdziemy na podogoni, u samca na potylicy oraz na całej czapeczce u młodych. Dzięcioł duży jest najpospolitszym z naszych dzięciołów. Spotkamy go we wszystkich typach lasu, zadrzewieniach, a także miejskich parkach. Wiosną możemy stwierdzić jego obecność, gdy donośnie „bębni”, tłukąc w suchy konar, dach latarni (rezonujący materiał), co oznajmia zajęcie rewiru. Jego pożywieniem są głównie owady i ich larwy żerujące pod korą drzew. Zimą także nasiona, które wydłubuje z szyszek unieruchomionych w odpowiedniej szczelinie drzewa – tzw. kuźni. Często do tego miejsca powraca wielokrotnie, dlatego na ziemi leży niekiedy duży stos rozłupanych szyszek.

Ďateľ veľký *Dendrocopos major*

Na základe analýzy vedeckého názvu tohto druhu (dendron – strom, copto – ťukať, major – väčší) sa dozvieme, že je to vták ťukajúci do stromu a že tvorca systematiky (Carl Linné), ho považoval za najväčšieho z ďateľov. Naši východní susedia ho nazývajú – diatieľ, zatiaľ čo južní – ďateľ, čo sú názvy odvodené od slova dláto, a čo zdôrazňuje jeho mimoriadne zručnosti v dlabaní v dreve.

Má charakteristické škvrnité sfarbenie. Červený je spodok chvosta, u samca aj záhlavie, zatiaľ čo mláďatá majú červené celé temeno. Ďateľ veľký je najpopulárnejším z našich ďateľov. Stretnete ho v každom druhu lesa, poraste, dokonca aj v mestských parkoch. Na jar si ho všimnete ako hlasno „bubnuje“ do suchého konára, alebo stĺpa pouličného osvetlenia (teda do niečoho, čo vytvára rezonanciu), čím oznamuje že obsadil teritórium. Jeho potravou sú hlavne hmyz a larvy, krmiace sa pod kôrou stromu. Zimou sa tiež živí semenami, ktoré vydobáva zo šišiek umiestnených ďateľom do špeciálnej štrbiny v strome – tzv. kovárni. Vták sa na toto miesto mnohokrát vracia, preto pod stromom na zemi zvyčajne leží kopček strapatých šišiek.

fot. T. Wilk

fot. G. Leśniewski

Dzięcioł białogrzbiety

Dendrocopos leucotos

Wiosną w lesie bukowym długie prawie dwu sekundowe „bębnienie” z dużą dozą prawdopodobieństwa wskazuje na obecność dzięcioła białogrzbietego. Jest największym z dzięciołów pstrych z charakterystycznym, jak wskazuje nazwa, białym prążkowaniem na grzbiecie, czerwoną „czapeczką” oraz czarno kreskowanymi bokami.

Jest dzięciołem bardzo rzadkim, ostrożnym i skrytym. Występuje tylko w kilku rejonach Polski, a populacja zasiedlająca Karpaty jest największą w kraju. Zasiedla buczyny i lasy z przeważającym udziałem buka, z dużą ilością martwego drewna w różnym stopniu rozłożonego. Miejsca takie spotykamy najczęściej w parkach narodowych, rezerwach i w niezagospodarowanych fragmentach lasu. W regionie babiogórskiego pogranicza, w większych enklawach buczyn dzięcioł białogrzbiety jest gatunkiem częstym. Do lęgów przystępuje już na przełomie marca i kwietnia. Zazwyczaj dziuple drąży w martwych drzewach, lokując otwór wejściowy pod „daszkiem” z owocnika grzybów porażających drzewo (huby). Młode wylatują z dziupli około 20 maja, na krótko przed rójką owada drwalnika bukowca (*Xyloterus domesticus*). Dzięcioły, żerując na drzewach w poszukiwaniu tych owadów i ich larw, pozostawiają charakterystycznie rozłupaną wierzchnią warstwę drewna w postaci tzw. baranka.

Ďateľ bielochrbtý

Dendrocopos leucotos

Ak sa budete na jar prechádzať bukovým lesom a počujete dlhé, takmer dvojsekundové „bubnovanie” pravdepodobne počujete ďatľa bielochrbtého. Je najväčším zo škvrnitých ďateľov s charakteristickým (ako na to poukazuje aj názov) prúžkovaním na chrbte, s červenou „čiapočkou” a čiernymi pásmi na stranách.

Je veľmi zriedkavo sa vyskytujúcim ďateľom, opatrným a skrytým. Vyskytuje sa iba v niekoľkých regiónoch Poľska, populácia obývajúca Karpaty je najväčšia v krajine. Žije v bučinách a v lesoch s prevahou buka, s veľkým množstvom odumierajúceho dreva v rôznych stupňoch jeho rozkladu. Takéto miesta najčastejšie stretnete v národných parkoch, rezerváciách a v neobhospodarovných úsekoch lesa. V regióne babiohorského pohraničia, vo väčších enklávach bučín sa tento druh vyskytuje často. Hniezdne obdobie začína už na prelome marca a apríla. Dutiny vytesáva do odumretých stromov, vchod umiestňuje pod „strieškou” z drevokazných húb. Mláďatá z hniezda vylietajú okolo 20 mája, hneď pred rojením chrobáka drevokaza bukového. Ďatle sa kímia na stromoch kde hľadajú hmyz a ich larvy, potom ponechávajú po sebe charakteristicky rozlúpenú vrchnú vrstvu dreva v podobe tzv. „baránka”.

Dzięcioł trójpalczasty

Picoides tridactylus

To nasz najrzadszy gatunek dzięcioła, a populacja występująca w Karpatach jest największą w naszym kraju. Babiogórskie lasy wciąż są przez niego dość licznie zasiedlane i z pewnością zasługuje na miano jednej z tutejszych przyrodniczych perełek.

Dzięcioł trójpalczasty ma wąskie wymagania siedliskowe, co tłumaczy rzadkość jego występowania. Zasiedla on praktycznie wyłącznie bory świerkowe, w Karpatach głównie górnoreglowe bory świerkowe. Jego obecność uzależniona jest od dostępności zamierających i martwych drzew, ponieważ występuje na nich podstawowy pokarm tego dzięcioła – larwy chrząszczy kózkowatych i ogłodkowatych. Dzięcioł trójpalczasty uważany jest za tzw. gatunek wskaźnikowy lasów o naturalnym charakterze. W babiogórskich wyżej położonych lasach nietrudno o jego spotkanie. Charakterystycznymi cechami tego gatunku są czarne kreskowanie boków ciała, intensywnie żółta „czapeczka” samca, a także brak czerwonych elementów upierzenia (występujących u większości innych gatunków dzięciołów). Od pozostałych gatunków dzięciołów różni się także liczbą palców, do czego nawiązuje jego nazwa – posiada on ich tylko trzy (inne gatunki dzięciołów mają 4 palce).

Ďateľ trojprstý *Picoides tridactylus*

Je to najzriedkavejší druh ďatľa, ktorého populácia vyskytujúca sa v Karpatoch je najväčšia u nás. Dosť ochotne hniezdi v babiohorských lesoch a určite je jedným z tunajších prírodných klenotov.

Ďateľ trojprstý má vysoké nároky na biotop, čo vysvetľuje jeho zriedkavý výskyt. Prakticky obýva iba smrekové lesy, v Karpatoch hlavne vysokohorské smrečiny. Jeho prítomnosť je závislá od dostupnosti k odumretým stromom, lebo v nich sa nachádza základná zložka potravy tohto ďatľa – larvy fuzáčovitých a podkôrníkovitých chrobákov. Ďateľ trojprstý sa považuje za tzv. indikátorový druh lesov prirodzenej povahy. Vo vyšších polohách babiohorských lesov ho ľahko stretnete. Charakteristickými črtami tohto druhu je silné priečne pruhovanie po bokoch, intenzívne žltá „čiapka” samca a chýbajúce červené prvky operenia (vyskytujúce sa u väčšiny ostatných druhov ďateľov). Od ostatných druhov ďateľov sa tiež odlišuje počtom prstov (na čo nadväzuje jeho názov) – má on ich iba tri, zatiaľ čo ostatné druhy ďateľov ich majú štyri.

fot. M. Karetta

fot. M. Karetta

Zimorodek *Alcedo atthis*

Zimorodek, nazywany przez niektórych „niebieskim klejnotem”, w pełni na to zasługuje. Jego szmaragdowo-niebieskie upierzenie mieniące się metalicznie oraz intensywnie pomarańczowy brzuch sprawiają, że ptak ten przypomina egzotycznego gościa z tropików.

Zimorodek zasiedla czyste, zasobne w ryby rzeki. Występuje w miejscach, gdzie brzegi rzek mają formę skarp, w których zimorodek zakłada swoje nietypowe gniazda – kopie on w nich długie tunele, na końcu których w komorze lęgowej składa jaja. Być może właśnie od tego pochodzi nazwa gatunku (ziemio-rodek). Niektórzy wiążą ją też z tym, że ptak ten zimą pojawia się niekiedy w miejscach, gdzie latem go nie było i stąd bierze się niesłuszne przekonanie, że gniazduje zimą. W regionie Podbabiogórza spotkać go możemy m.in. na Białej i Czarnej Orawie czy na potoku Syhleć. Obserwacja zimorodka ogranicza się niestety najczęściej do zauważenia niebieskiego, szybko lecącego nad wodą stworzenia, wydającego przenikliwy pisk. Przy odrobinie szczęścia możemy go jednak spotkać siedzącego na gałęzi ulokowanej nad nurtem rzeki i wypatrującego swojego głównego pożywienia – małych ryb.

Rybárik riečny *Alcedo atthis*

Rybárik riečny niekiedy nazywany „modrý klenot”, si bezpochyby tento názov zaslúži. Jeho smaragdovo-modré, kovovo lesklé operenie a sýto oranžové bruško spôsobujú, že tento vták pripomína exotického hosta z tropického pásma.

Tento druh obýva čisté rieky, bohaté na ryby. Vyskytuje sa na miestach, kde brehy riek majú formu strmých brehov, v ktorých rybárik buduje svoje nezvyčajné hniezda. Hľbí v nich dlhé nory, na ktorých konci je malá komôrka do ktorej znáša vajcia. Možno práve od toho je odvodený poľský názov druhu (zimorodek, lebo sa „v zemi rodí”). Niektorí však ten názov spájajú s tým, že občas sa rybárik objavuje na miestach, kde nebol v lete a preto si to nesprávne vysvetľujú tým, že hniezdi v zime. V regióne Babej hory ho môžeme stretnúť okrem iného na Bielej a Čiernej Orave, alebo pri potoku Syhleć. Pozorovanie rybárika riečneho je bohužiaľ najčastejšie len to, že uvidíte modrý, nad vodou rýchlo letiaci tvar, ktorý vydáva pískavý hlas. S trochou šťastia ho môžete stretnúť ako sedí na haluzi hneď nad vodou a číha na svoju hlavnú potravu – malé ryby.

fot. C. Korkosz

Pustułka *Falco tinnunculus*

Nad babiogórskimi łąkami spostrzec można niekiedy niewielkiego ptaka, który wykorzystując doskonale prądy powietrzne i machając intensywnie skrzydłami, zawisa w powietrzu przez dłuższy czas dokładnie w jednym punkcie. Ta niezwykła sztuczka udaje się pustułce.

Podczas obserwacji dostrzeżemy charakterystyczną dla pustułki sylwetkę – długie i zaostrome skrzydła, a także długi, nieco rozdęty w dolnej części ogon, który na końcu ma wyraźną, ciemną przepaskę. Pustułka to najliczniejszy gatunek sokoła w naszym kraju, zasiedlający bardzo różne siedliska – zarówno lasy, krajobraz rolniczy, jak i środowiska skalne, a w ostatnim czasie coraz liczniej miasta. Do wyprowadzenia lęgów wykorzystuje gniazda innych ptaków, np. wron. W górach natomiast zakłada je w niszach skalnych, a w miastach we wnękach budynków. Niekiedy w odpowiednich dla siebie miejscach gniazduje kolonijnie – w jednym miejscu można znaleźć wtedy kilka par lęgowych. Istotnym czynnikiem potrzebnym pustułce do życia jest bliskość terenów otwartych, gdzie poluje, bowiem głównym składnikiem jej diety są gryzonie. Gatunek ten spotykany jest u nas przez cały rok, także zimą.

Sokol myśliarz *Falco tinnunculus*

Nad babiohorskými lúkami môžete niekedy vidieť nevelkého vtáka, ktorý využívajúc vzduchové prúdy a mávajúc krídlami intenzívne dokáže visieť vo vzduchu dlhú dobu presne v jednom bode. Tento neobvyklý trik robí sokol myšiár.

Počas pozorování uvidíte pre sokola myšiara charakteristickú siluetu – dlhé a zaostrené krídla, ako aj dlhý o niečo na konci rozšírený chvost, ktorý má na okraji výrazný, tmavý pásik. Sokol myšiár je najpočetnejší druh sokola v našej krajine, ktorý obýva veľmi rôznorodé biotopy – tak lesy, poľnohospodársku krajinu, skalné prostredie a v poslednej dobe aj mestá. Pre vyvedenie mláďat využíva hniezda iných vtákov, napr. vrán. V horách buduje hniezda v skalných štrbinách, zatiaľ čo v mestách na to používa budovy. Niekedy na vhodných miestach hniezdi hromadne – vtedy na jednom mieste môžete nájsť niekoľko hniezdiacich párov. Dôležitým faktorom pre tieto sokoly je blízkosť otvorených oblastí kde lovia, lebo hlavnou zložkou ich potravy sú hlodavce. Sokol myšiár sa u nás vyskytuje po celý rok, aj v zime.

Kobuz *Falco subbuteo*

Kobuz to niewielki, bardzo szybki sokół, który wyspecjalizował się w polowaniu na duże owady. Najłatwiej o spotkanie z nim, gdy wytrwale i niezwykle zwinnie łowi je w locie, a nad zbiornikami wodnymi można niekiedy zaobserwować grupy kilku ptaków polujących na ważki.

Najbardziej charakterystycznym fragmentem ubarwienia kobuza widocznym na rysunkach i zdjęciach są czerwone nogawice. Jednak trudno je zobaczyć – gdy kobuz szybko przemyka na tle nieba, w oczy zwykle rzucają się jedynie opływowa sylwetka z długimi, zastrzonymi skrzydłami, ciemne ubarwienie wierzchu ciała, a także charakterystyczny ciemny „wąs” na policzku. Kobuz zasiedla lasy i śródpolne zadrzewienia, jednak w poszukiwaniu zdobyczy odwiedza pola, łąki i zbiorniki wodne. Lęg wyprowadza w gniazdach ptaków krukowatych lub szponiastych. Wyspecjalizowana dieta kobuza, składająca się głównie z owadów, powoduje, że odlatuje on z Polski na zimowiska położone aż w środkowej i południowej Afryce. W kraju możemy go więc oglądać przez stosunkowo krótki czas – od kwietnia do września.

Sokol lastovičiar *Falco subbuteo*

Sokol lastovičiar je malý a veľmi rýchly sokol, ktorý sa špecializuje na lovenie veľkého hmyzu. Práve vtedy ho môžete pozorovať ako vytrvalo a mimoriadne šikovne loví za letu. Nad vodnými nádržami občas tiež môžete pozorovať skupiny týchto vtákov loviacich vážky.

Najcharakteristickejším prvkom sfarbenia sokola lastovičiara sú červené nohavice. Tie môžete vidieť na obrázkoch a fotkách. Avšak ťažko si ich všimnúť v teréne – keď sokol lastovičiar prerezáva oblohu. Pozornosť zvyčajne priťahuje iba jeho aerodynamická silueta s dlhými, ostrými krídlami, tmavé sfarbenie povrchu tela a charakteristický tmavý „fúzik” na lícu. Sokol lastovičiar obýva lesy a remízky. Pri hľadaní potravy navštevuje polia, lúky a vodné nádrže. Hniezdi v hniezdach krkavcovitých alebo sokolotvarých vtákov. Špecifická diéta sokola lastovičiara skladajúca sa hlavne z hmyzu spôsobuje, že tento druh odlieta na zimoviská nachádzajúce sa až v strednej Afrike. V Poľsku ho môžeme teda pozorovať pomerne krátko – od apríla do septembra.

fot. T. Wilk

fot. G. Leśniewski

Sokół wędrowny *Falco peregrinus*

Historia sokoła wędrownego w naszym kraju pokazuje, jak łatwo nierozważne działania człowieka potrafią doprowadzić gatunek na skraj zagłady. Daje jednak także nadzieję, że odpowiednio zaplanowane działania ochronne potrafią przynieść pozytywny skutek.

Jeszcze na początku XX wieku sokół wędrowny był w Polsce szeroko rozpowszechniony. Na przełomie lat 50. i 60. w Europie i Ameryce Północnej doszło do gwałtownego załamania populacji lęgowej, związanego głównie ze stosowaniem DDT i innych środków ochrony roślin. Substancje te u sokołów zaburzały gospodarkę wapniem, co sprawiało, że skorupy jaj pękały pod ciężarem wysiadującego je ptaka. Gatunek ten w naszym kraju w latach 80. praktycznie wyginął. Zakaz stosowania DDT i inne działania ochronne sprawiły, że jego populacja powoli się odradza. W regionie Babiej Góry niełatwo o spotkanie z tym ptakiem, jednak znacznie liczniejsza populacja słowacka sprawia, że regularnie zalatują tu pojedyncze osobniki. Obecnie w Polsce sokoły wędrowne gniazdują wyłącznie na wysokich konstrukcjach, najczęściej kominach lub w siedliskach skalnych. To jeden z najsprawniejszych ptasich drapieżników. Poluje głównie w powietrzu na ptaki, osiągając w locie poziomym prędkość do 100 km/h, a w locie pikującym prawdopodobnie nawet do ok. 200 km/h.

Sokol sťahovavý *Falco peregrinus*

Dejiny sokola sťahovavého v našej krajine ukazujú, ako jednoducho neopatrná činnosť človeka môže viesť k vyhynutiu druhu. No zároveň dáva nádej, že správne ochranné opatrenia môžu mať pozitívne výsledky.

Ešte na začiatku 20. stor. bol sokol sťahovavý v Poľsku bežne rozšírený. Na prelome 50-tých a 60-tých rokov v Európe a Severnej Amerike došlo k náhlemu poklesu hniezdiacej populácie tohto druhu, čo bolo hlavne spojené s používaním DDT a iných prípravkov na ochranu rastlín. Tieto látky narušovali u sokolov ekonomiku vápnika, vo výsledku čoho škrupiny vajec praskali pod zaťažením sediacych na nich vtákov. Druh ten v 80-tých rokoch prakticky vyhynul v našej krajine. Zákaz používať DDT a iné ochranné opatrenia však spôsobili, že sa jeho populácia pomaly obnovuje. Nie je ho ľahké stretnúť v regióne Babej hory, avšak oveľa početnejšia slovenská populácia spôsobuje, že aj k nám prilietajú nejaké jedince. Súčasne v Poľsku hniezdia sokoly sťahovavé výlučne na vysokých konštrukciách, najčastejšie na komínoch alebo skalách. Je jedným z najšikovnejších vtáčích dravcov. Loví hlavne vtáky vo vzduchu. Počas letu dosiahne rýchlosť až 100 km/h, zatiaľ čo vrazil počas strmhlavého letu až cca 200 km/h.

Wilga *Oriolus oriolus*

Wilga to prawdziwy klejnot wśród naszych ptaków. Intensywnie żółto-czarne ubarwienie samca, a także piękny śpiew sprawiają, że trudno o bardziej eleganckiego mieszkańca naszych lasów.

Wilga jest ptakiem powszechnie występującym w naszym kraju. Najchętniej zajmowanym przez niego siedliskiem jest mozaika nizinnych lasów liściastych i mieszanych oraz terenów otwartych. W obszarach górskich jest to gatunek nieczęsty – w rejonie babiogórskiego pogranicza wilgę spotkamy w niżej położonych enklawach lasów liściastych oraz w zadrzewieniach śródpolnych. Jest to typowy gatunek górnego piętra lasu, o dość skrytym trybie życia. Same ptaki widzimy więc rzadko, z reguły słyszymy jedynie jego melodyjny śpiew – miękkie fletowy gwizd „flijó”, „dijugilio”, do którego nawiązuje staropolska nazwa wilgi – zofija. U wilgi występuje rzadkie wśród naszych ptaków zjawisko „pomocników gniazdowych” – niełęgowe ptaki pomagają czasami parze lęgowej w wyprowadzeniu lęgu. Ciekawa jest konstrukcja gniazda wilgi – jest to spleciona z długich włókien czarka zawieszona w rozwidleniu gałęzi. Ptak ten jest jednym z najkrócej przebywających w naszym kraju – przylatuje w maju, a odlatuje już w sierpniu, na zimowiska położone w Afryce na południe od równika.

Vlha obyčajná *Oriolus oriolus*

Vlha je ozajstný klenot medzi našimi vtákmi. Intenzívne žltó-čierne zafarbenie samca, ale aj krásny spev tohto vtáka spôsobujú, že je to jeden z elegantnejších vtákov našich lesov.

Vlha obyčajná je vták bežne sa vyskytujúci v našej krajine. Najradšej sídli v mozaike nížinných listnatých a zmiešaných lesov a otvorených oblastí. V horských oblastiach je to vzácny druh – v regióne babiohorského pohraničia môžete vlhu stretnúť v enklávach listnatých lesov a v remízkach. Je to typický druh lesov vysokohorského stupňa, vedie dosť skrytý život. Samotné vtáky je teda ťažko pozorovať, najčastejšie však počuť melodický spev tohto druhu – mäkké, flautové pískanie „flüareóió”, alebo „dü-de-dlió”, na ktoré nadväzuje starý poľský názov vlhy – zofija. U vlhy obyčajnej sa vyskytuje jav tzv. hniezdných pomocníkov – nehniezdiace vtáky pomáhajú hniezdiacemu páru pri hniezdení. Zaujímavá je konštrukcia hniezda vlhy – z dlhých vlákien spletená miska, umiestnená vo vidlici nejakej vetvy. Tento vták veľmi krátko žije v našej krajine – prilieta v máji, no odlieťa už v auguste na zimoviská v Afrike, na juh od rovníka.

fot. C. Korkosz

Gąsiorek *Lanius collurio*

Gąsiorek to charakterystyczny gatunek obszarów polno-łąkowych – podczas spaceru przez babiogórskie łąki i pola nietrudno o jego spotkanie. Najłatwiej wypatrzeć go przesiadującego na szczycie krzewów lub niedużych drzew.

Gąsiorek jest niewiele większy od sikory bogatki. Samiec i samica wyraźnie różnią się ubarwieniem. Samiec ma brązowe skrzydła, szary wierzch głowy i czarną przepaskę przez oczy. Samica natomiast ubarwiona jest bardziej niepozornie – szaro-brązowo. Gąsiorek posiada niezwykle ciekawe obyczaje łowieckie, które dobrze oddaje łacińska nazwa rodzajowa tego ptaka – *Lanius*, oznaczająca „rzeźnika”. Mimo swoich niewielkich rozmiarów jest on, podobnie jak inne gatunki dzierzb, drapieżnikiem. Z reguły poluje na duże owady, jednak niektóre ofiary – gryzonie, jaszczurki czy małe ptaki – bywają niewiele mniejsze od samego gąsiorka. Jego drapieżną naturę zdradza mocny, haczykowato wygięty dziób, przypominający dziób ptaków drapieżnych. Gąsiorek, podobnie jak spokrewniony z nim srokoś, zakłada szczególnego rodzaju spiżarnie – większe ofiary nabija na kolce krzewów. Gatunek ten odlatuje od nas na zimę. Jego zimowiska są bardzo daleko – w południowej Afryce, co sprawia, że na wiosnę przylatuje dość późno – z reguły na początku maja.

Strakoś obyczajny *Lanius collurio*

Strakoś obyczajny je vtáčim druhom poľných a lúčnych oblastí – počas prechádzky babiohorskými lúkami a poľami ho môžete ľahko stretnúť. Najlepšie ho je pozorovať vtedy, keď sedí na vrchole kríkov alebo nevelkých stromov.

Strakoš je trochu väčší ako sýkorka veľká. Samec a samica majú odlišné sfarbenie. Samec má hnedé krídla, sivé temeno a čiernu masku cez oči, samica je menej farebná – sivo-hnedá. Strakoš obyczajný má nezvyčajné lovecké zvyky, ktoré dobre popisuje jeho vedecký názov – *Lanius*, čo znamená „mäsiar”. Napriek nevelkým rozmerom je on, rovnako ako iné druhy strakošovitých, dravcom. Zvyčajne loví veľký hmyz, avšak niektoré jeho koristi – hlodavce, jašterice, alebo malé vtáky, majú takmer tie isté rozmery ako samotný strakoš. Jeho dravčiu povahu prezradzuje silný, hákovitý zobák, pripomínajúci zobák dravých vtákov. Strakoš obyczajný, podobne ako jeho príbuzný strakoš sivý, si buduje špeciálny druh komory, kam si odkladá úlovok, väčšie obete napicháva na trne kríkov. Tento druh nezimuje v našej krajine. Jeho zimoviská sú veľmi ďaleko – v južnej Afrike, preto prilieta dosť neskoro – zvyčajne začiatkom mája.

fot. T. Wilk

fot. M. Karetta

Srokosz *Lanius excubitor*

Drapieżne zwyczaje srokosza oraz jego zawadiacki wygląd – smukła sylwetka, z długim ogonem, zakrzywiony dziób, a także czarno-biało-szare ubarwienie z charakterystyczną maską Zorro na oczach, sprawiają, że gatunek ten robi wrażenie „łobuza” naszych łąk i pól. A jak jest naprawdę?

Srokosza najczęściej możemy zobaczyć w babiogórskim krajobrazie rolniczym, przesiadującego na wyeksponowanych miejscach – słupkach, liniach energetycznych czy krzewach, gdzie czatuje na swoje ofiary. Długi ogon i kontrastowe kolory przywodzą na myśl srokę, a podobieństwo jest źródłem nazwy tego ptaka. Mimo swoich niewielkich rozmiarów srokosz zwyczajami, niezwykle ostrością widzenia, a także swoim mocnym, haczykowatym dziobem przypomina bardziej duże ptaki drapieżne. Gatunek ten wytrwale poluje na gryzonie, gady i małe ptaki, a niektóre z jego ofiar są niewiele mniejsze od niego samego! Niezwykłe są także sposoby magazynowania żywności przez ten gatunek. Srokosz nabija swoje ofiary, np. jaszczurkę lub mysz, na ostre gałęzie lub ciernie krzewów i do takiej stołówki wraca później wielokrotnie. Trudne do strawienia fragmenty ofiar srokosz wydała natomiast w postaci wypluwek, podobnie jak robią to sowy.

Strakoś wielki *Lanius excubitor*

Dravé zwyczaje strakoša, ale aj jeho hravý vzhľad – štíhla silueta s dlhým chvostom, zahnutý zobák, ale aj čierno-bielo-sivé operenie s charakteristickou „maskou Zorro” na očiach spôsobujú, že tento druh vyzerá ako „loto” našich lúk a polí. A aká je pravda?

Strakoša môžete najčastejšie stretnúť v babiohorskej poľnohospodárskej krajine, ako posedáva na exponovaných miestach – stĺpikoch, elektrických vedeniach alebo kríkoch, kde číha na svoju korisť. Dlhý chvost a kontrastné farby pripomínajú straku a táto podobnosť je aj zdrojom názvu tohto vtáka. Napriek svojim nevelkým rozmerom sa strakoš svojimi zvykmi, ostrosťou zraku, ako aj silným háčikovým zobákom viac podobá na dravé vtáky. Tento druh vytrvalo loví hlodavce, plazy a malé vtáky, niektorá jeho korisť je nie o veľa menšia ako on! Mimoriadne sú tiež jeho spôsoby skladovania potravy. Strakoš napicháva svoju korisť, napr. jaštericu alebo myš, na ostré haluze alebo trne kríkov. Do takejto jedálne sa potom mnohokrát vracia. Nestrávené pozostatky koristi strakoš vyvrhne v podobe vývržku, podobne ako to robia sovy.

Sójka *Garrulus glandarius*

Skrzekliwe i niezbyt przyjemne dla ucha odgłosy wydawane przez sójkę to jeden z bardziej charakterystycznych dźwięków lasu. Często głośnym krzykiem reaguje na obecność człowieka w lesie, dlatego też nazywana bywa „policjantem lasu”.

Sójka należy do ptaków krukowatych, jednak wyróżnia się spośród innych gatunków z tej rodziny barwnym upierzeniem, które sprawia, że jej rozpoznanie nie powinno nastręczać trudności. Szczególnie charakterystycznym elementem jest intensywnie niebieskie „lusterko” na skrzydłach, a także czarny „wąs” poniżej dzioba. Sójka zasiedla różne typy lasów, a w ostatnich latach coraz częściej spotykana jest wśród zabudowań – zarówno na wsi, jak i w miastach. Gatunek ten znany jest z tego, że magazynuje niekiedy bardzo duże ilości nasion w kryjówkach, np. dziuplach, przyczyniając się tym samym do ich rozsiewania. Powiedzenie „Wybierać się jak sójka za morze” dobrze oddaje zwyczaje tego ptaka – większość osobników jest w naszym kraju osiadła. Sójkę spotkać możemy więc również zimą, niekiedy nawet zaglądającą do naszych przydomowych karmników.

Sojka obyčajná *Garrulus glandarius*

Škriekavé a nepríjemné pre uši zvuky vydávané sojkou obyčajnou, sú jeden z najcharakteristickejších zvukov lesa. Často hlasným výkrikom reaguje na prítomnosť človeka v lese, preto je tiež nazývaná „policajtom lesa”.

Sojka obyčajná patrí do čeľade krkavcovitých, avšak od ostatných druhov z tejto čeľade sa odlišuje farebným operením vďaka ktorému by jej identifikácia nemala byť náročná. Zvlášť charakteristickým prvkom jej operenia je intenzívne modré „zrkadielko” na krídlach, ako aj čierny „fúzik” pod zobákom. Sojka obyčajná obýva rôzne typy lesov a za posledné roky sa častejšie vyskytuje medzi budovami – tak na vidieku, ako aj v mestách. Tento druh je známy tým, že niekedy skladuje obrovské množstvo semien v skrýšach, napr. dutinách a tým prispieva k ich vysádzaniu. Poľské porekadlo „pripravuje sa ako sojka za more”, správne odzrkadľuje zvyky tohto druhu – väčšina jedincov je v našej krajine stála. Sojku tiež môžete stretnúť aj zimou, niekedy dokonca aj navštevuje naše krmidlá.

fot. M. Wiech

Sroka *Pica pica*

Charakterystyczny czarno-biały „frak”, a także długi ogon sprawiają, że srokę trudno pomylić z jakimkolwiek innym ptakiem. Gdy przyjrzymy się jej bliżej, to w odpowiednim świetle zobaczymy, że czarne elementy upierzenia pięknie mienia się zielonym, niebieskim i purpurowym kolorem.

Sroka jest gatunkiem pospolitym w całym kraju, jednak obszary górskie zasiedla wyraźnie rzadziej. W okolicach Babiej Góry występuje w większych wsiach, np. w Zawoi, a także w ich bezpośrednim sąsiedztwie. To gatunek, którego naturalnym siedliskiem jest krajobraz otwarty z udziałem zadrzewień i zakrzewień, ale w ostatnich kilkudziesięciu latach sroka zaczęła zasiedlać również wnętrza wsi i miast. Gniazdo zakłada na drzewach, a jest nim uwita z gałęzi duża czarka, która ma dodatkowo daszek, nadający gniazdu charakterystyczny, kulisty kształt. Sroka to gatunek wszystkożerny, jednak spośród krajowych gatunków ptaków krukowatych to właśnie ona prowadzi najbardziej „drapieżny” tryb życia, często polując na owady, drobne bezkręgowce czy pisklęta ptaków. Badania naukowców nie potwierdzają specjalnego zainteresowania srok błyszczącymi przedmiotami, więc łąka „złodziejki”, jaka do niej przylgnęła, jest niezasłużona.

Straka obyczajna *Pica pica*

Charakteristický čierno-biely „frak” a dlhý chvost napomáha k tomu, že budete určite schopní straku bez problémov identifikovať. Keď sa na ňu pozriete bližšie, v pravom svetle uvidíte, že čierne prvky peria sú nádherne lesklé a majú zelené, modré a fialové odtiene.

Straka je druhom populárnym v celej krajine, avšak v horských oblastiach žije výrazne menej často. V okolí Babej hory sa vyskytuje vo väčších dedinách, napr. v Zawoji a v ich priamom susedstve. Prirodzeným biotopom tohto druhu sú otvorené oblasti s podielom porastov a kríkov. V posledných rokoch straka začala obývať aj intravilány obcí. Hniezdo buduje na strome. Je to z haluzí zapletená veľká miska, ktorá má aj striešku a dáva hniezdu charakteristický guľatý tvar. Straka je všežravý druh, no spomedzi všetkých domácich druhov z čeľade krkavcovitých práve ona vedie najviac „dravý” životný štýl. Často loví hmyz, drobné bezstavovce, alebo mláďatá iných vtákov. Vedecké výskumy nepotvrdzujú špeciálny záujem strák o lesklé predmety a teda prezývka „straka zlodejka” je nezaslúžená.

fot. M. Karetta

Orzechówka *Nucifraga caryocatactes*

Podczas spacerów po babiogórskich lasach górnoreglowych z pewnością usłyszymy skrzypliwe, powtarzane wielokrotnie „kree, kree”, „kraa, kraa”. Tak swoją obecność zdradza orzechówka – jeden z najbardziej charakterystycznych gatunków karpackich borów świerkowych.

Najczęściej zobaczyć możemy orzechówkę siedzącą wysoko na czubku świerka. Z bliska zobaczyć możemy niezwykle duży dziób, a także ciekawe ubarwienie tego ptaka – większość ciała jest koloru czekoladowego z białymi plamami w kształcie kropel. Silne przywiązanie do rozległych drzewostanów iglastych lub mieszanych, najchętniej z dużym udziałem świerka, sprawia, że Karpaty zasiedla największa populacja w Polsce. Jest to jeden z najwcześniejszych gniazdujących ptaków w naszym kraju – lęgi wyprowadza niekiedy już w marcu. Pokarm orzechówki to głównie nasiona, zarówno drzew iglastych, jak i buka czy dębu, a jej nazwa pochodzi od szczególnego upodobania do orzechów leszczyny. Potężny dziób ułatwia ptakom sprawne rozłupywanie twardych łupin nasion. Podobnie jak sójka, orzechówka jesienią gromadzi zapasy w różnych częściach swojego terytorium, przyczyniając się w ten sposób do rozsiewania nasion.

Orešnica perlovaná *Nucifraga caryocatactes*

Počas prechádzok po babiohorských vysokohorských lesoch, určite počujete vízgajúce, mnohokrát opakované „krér, krér”, „kror, krór”. Tak svoju prítomnosť oznamuje orešnica perlovaná – jeden z najcharakteristickejších druhov karpatských smrečín.

Najčastejšie uvidíte orešnicu, ktorá sedí vysoko na vrchole smreka. Z blízka si môžete všimnúť nezvyčajne veľký zobák, rovnako ako zaujímavé sfarbenie tohto vtáka – väčšina tela je čokoládová s bielymi škvrnami v tvare kvapôčok. Silný vzťah s rozsiahlymi ihličnatými alebo zmiešanými porastmi, najlepšie s veľkým podielom smreka spôsobuje, že Karpaty obýva najväčšia populácia tohto druhu v našej krajine. Je to jeden z najskôr hniezdiacich vtákov v našej krajine – mláďatá vyvádza občas už v marci. Potravou orešnice sú hlavne semená, tak ihličnaté, bukové a dubové, zatiaľ čo názov vtáka odkazuje na jeho osobitný záujem o lieskové orechy. Mohutný zobák uľahčuje vtákom rozlupovať tvrdé škrupiny semien. Podobne ako sojka, aj orešnica jeseňou zhromažďuje zásoby v rôznych častiach svojho teritória a tým prispieva k šíreniu semien.

fot. M. Karetta

Kawka *Corvus monedula*

W grupie ptaków krukowatych o ciemnym ubarwieniu, do której należą kruk, gawron i kawka – to właśnie ten ostatni gatunek jest najmniejszy. Kawka wyróżnia się dodatkowo popielatoczarowym upierzeniem z rozjaśnieniem tylnej części głowy i szyi, jasnym okiem, a także stosunkowo niewielkim dziobem.

Ptak ten zasiedla obecnie głównie tereny zurbanizowane, gniazda zakładając w szczelinach budynków. Pierwotnym miejscem gniazdowania tego gatunku były dziuple w prześwietlonych lasach oraz szczeliny skalne – siedliska takie zajmuje obecnie rzadko. W regionie Babiej Góry zasiedla większe wsie, a gniazdowanie w skałach stwierdzono po słowackiej stronie pogranicza. Kawki dobierają się w pary często na całe życie, co jest strategią dość rzadko obserwowaną wśród ptaków śpiewających. Poza okresem lęgowym jest to natomiast ptak bardzo towarzyski, występujący w dużych stadach, liczących niekiedy setki lub tysiące osobników. W okresie migracji jesiennej często można obserwować ptaki aktywnie migrujące lub żerujące na polach, z reguły wspólnie z gawronami. Nazwa gatunku pochodzi od głosu – donośnego, dźwięcznego „kał” lub „kaw” powtarzanego wielokrotnie.

Kavka tmavá *Corvus monedula*

Do skupiny krkavcovitých vtákov s tmavým sfarbením patria krkavec, havran a kavka. Práve tento posledný druh je ten najmenší. Kavku od ostatných odlišuje sivé operenie zadnej časti hlavy a krku, svetlá dúhovka a dosť nevelký zobák.

Kavka obýva hlavne mestské oblasti a hniezda stavia v otvoroch budov. Pôvodným miestom hniezdenia tohto druhu boli dutiny v slnečných lesoch a skalné dutiny – dnes obsadzujú takéto biotopy veľmi zriedkavo. V regióne Babej hory obýva väčšie dediny, zatiaľ čo hniezdenie tohto druhu v skalách bolo zistené len na slovenskej strane. Kavky tvoria často páry na celý život, čo je dosť zriedkavá stratégia medzi spevákmi vtákmi. Mimo hniezdného obdobia je kavka veľmi spoločensky naladená – spájajú sa do veľkých krdľov, občas tvorených stovkami až tisíckami vtákov. V jesennom období môžete tieto vtáky pozorovať na aktívnej jesennej migrácii, alebo ako sa spoločne s havranmi živia na poliach. Názov tohto druhu je odvodený od hlasu akým sa ozýva – hlasné a zvučné „kav”, niekoľkokrát opakované.

fot. T. Wilk

fot. T. Wilk

Gawron *Corvus frugilegus*

Duże stada czarnych, kraczących ptaków, żerujących jesienią na polach to znany każdemu widok. To gawrony – choć przez niektórych nie są darzone sympatią, to stanowią nieodłączny element krajobrazu kulturowego polskiej wsi.

Gawrony zasiedlały dawniej głównie mozaikę zadrzewień i terenów otwartych w dolinach rzecznych i krajobrazie rolniczym. Preferencje siedliskowe tego gatunku zmieniły się jednak w ostatnich dekadach – dzisiaj ptak ten gniazduje najczęściej w obrębie miast i wsi. Z regionu Babiej Góry miejsca gniazdowania znane są m.in. z Jabłonki, Lipnicy Wielkiej i Zubrzycy Dolnej. Kolonie lęgowe tego gatunku są bardzo charakterystyczne – liczą z reguły kilkanaście – kilkadziesiąt, niekiedy nawet kilkaset gniazd. Same gniazda to duże czarki zbudowane z gałęzi, posadowione wysoko w koronach. W ciągu ostatnich kilkunastu lat liczebność tego gatunku w Polsce systematycznie maleje, obserwowany jest także proces zmniejszania się wielkości kolonii lęgowych. Jest to gatunek wszystkożerny, jednak w głównej mierze żywiący się bezkręgowcami, wyszukiwanymi w ziemi przez gawrony. Gawrony spotykane są u nas także zimą, choć prawdopodobnie głównie są to ptaki, które przyleciały do nas z obszaru Rosji, podczas gdy nasze gawrony odlatują do Europy Zachodniej.

Havran čierny *Corvus frugilegus*

Veľké krdle čiernych, krákajúcich vtákov, na jeseň živiacich sa na poliach – všetci poznáme ten obrázok. Sú to havrany – niektorí ich nemajú radi, ale sú neoddeliteľnou súčasťou kultúrnej krajiny poľského vidieka.

V minulosti havrany obývali hlavne mozaiku malých lesných porastov a otvorených oblastí v riečnych údoliach a na poliach. Preferencie tohto druhu ohľadom biotopu sa však v posledných desaťročiach zmenili – dnes tento vták najčastejšie hniezdi na území miest a dedín. Z regiónu Babej hory najznámejšími jeho lokalitami je napríklad Jablonka, Lipnica Wielká a Zubrzyca Dolná. Hniezdne kolónie tohto druhu sú veľmi charakteristické – zvyčajne sú to desiatky, občas dokonca aj stovky hniezd. Samotné hniezda sú veľké misky z konárikov, umiestnené vysoko v korunách. V posledných rokoch sa počet tohto druhu v Poľsku systematicky znižuje a pozoruje sa tiež proces znižovania počtu hniezdných kolónií. Je to druh všežravý, živí sa najmä bezstavovcami, ktoré vyhľadáva v zemi. Havrany stretávame u nás aj v zime, pravdepodobne sú to ale vtáky, ktoré prileteli k nám z územia Ruska, zatiaľ čo naše havrany odlietajú do Západnej Európy.

fot. G. Leśniewski

Kruk *Corvus corax*

Krajobraz Karpat trudno wyobrazić sobie bez kruka. Duże, czarne sylwetki ptaków poruszające się nad grzbietami gór i charakterystyczne, krótkie krakanie „krok, krok” rozcinające poranne powietrze to nieodłączny element naszych górskich wycieczek w Beskidach.

Rozpoznanie kruka nie jest trudne – to u nas jedyny tak duży, całkowicie czarny ptak. Od znacznie mniejszego gawrona różni go potężny dziób, a także widoczny w locie dość długi, klinowaty ogon. Kruk zasiedla również inne niż gawron siedliska – związany jest przede wszystkim z rozległymi kompleksami leśnymi, choć w ostatnim czasie coraz częściej zajmuje również krajobraz rolniczy. Jeszcze w XIX wieku kruk był w Polsce gatunkiem rzadkim, w drugiej połowie XX wieku odbudował jednak znacznie swoją populację, głównie dzięki ochronie gatunkowej oraz zmniejszeniu lęku przed człowiekiem, rozpoczął zajmowanie nowych siedlisk. Kruk zakłada gniazda wysoko na najczęściej iglastych drzewach, co ciekawe, czasami również na słupach energetycznych. Jest jednym z najwcześniej przystępujących do lęgów gatunków – jaja składa niekiedy już w lutym. Poza okresem lęgowym tworzy stada liczące kilkanaście – kilkadziesiąt ptaków. Zimą żerują one często na padlinie zwierząt.

Krkavec čierny *Corvus corax*

Je si ťažké predstaviť krajinu Karpát bez krkavca. Veľké čierne siluety vtákov premiestňujúce sa nad horskými hrebeňmi a charakteristické krátke krákanie „krá-krá” prerezávajúce ranný vzduch, je neodlučiteľným prvkom našich horských výletov po Beskydách.

Rozpoznanie krkavca nie je náročná vec – je to u nás jediný veľký a celkom čierny vták. Od oveľa menšieho havrana ho odlišuje obrovský zobák, ale aj za letu dosť viditeľný dlhý a klinovitý chvost. Krkavec obýva iné biotopy ako havran – je predovšetkým spojený s rozsiahlymi lesnými komplexmi, hoci v poslednej dobe častejšie obýva aj poľnohospodársku krajinu. Ešte v 20. stor. bol krkavec v Poľsku zriedkavým druhom, no v druhej polovici 20. stor. významne obnovil svoju populáciu. Stalo sa to vďaka ochrane druhu a zníženiu strachu z človeka, kvôli čomu začal obývať nové biotopy. Krkavec stavia hniezda vysoko na stromoch, najčastejšie na ihličnatých. Čo je zaujímavé, občas aj na stĺpoch elektrických vedení. Je jedným z najskôr hniezdiacich druhov – vajcia znáša niekedy už vo februári. Mimo hniezdného obdobia vytvára krdle, v ktorých môže byť aj niekoľko desiatok vtákov. V zime sa často živí zdochlinami.

fot. T. Wilk

Wrona siwa *Corvus cornix*

Nazwą wrona powszechnie, ale niepoprawnie, określa się często wszystkie czarne ptaki krukowate, najczęściej mylnie nazywając w ten sposób także gawrony. W rzeczywistości wrony... wcale nie są całe czarne. Ten duży ptak krukowaty tylko głowę, pierś, skrzydła i ogon ma ciemne, reszta ciała jest jasnoszara.

Wrony siwe, w przeciwieństwie do gawronów i kawek, nie są też ptakami specjalnie towarzyskimi. Nie gniazdują w koloniach lęgowych, a w okresie jesienno-zimowym tworzą jedynie niewielkie grupki, złożone z reguły z kilku lub kilkunastu ptaków. Najchętniej zajmowanym siedliskiem, także w regionie babiogórskiego pogranicza, jest mozaika niewielkich zadrzewień i terenów otwartych, głównie łąk i pastwisk. Gatunek ten możemy w takich miejscach obserwować, gdy żeruje na ziemi lub siedzi na eksponowanych miejscach, często kracząc w charakterystyczny, bardziej miękki niż gawron, sposób. Wrony siwe są wszystkożerne, znaczną część ich jadłospisu stanowią jednak bezkręgowce, a latem także pisklęta i jaja ptaków. Lokalnie wrona siwa może więc podobnie jak sroka powodować znaczne straty w ptasich lęgach. Wrona, analogicznie do innych ptaków krukowatych, znana jest z rozwiniętej inteligencji. Przykładem tego jest zrzucanie na twarde podłoże kości lub orzechów przez wrony i gawrony, aby dostać się do ukrytego wewnątrz pokarmu.

Vrana popolavá *Corvus cornix*

Názov „vrana“ sa bežne, no nesprávne používa na pomenovanie všetkých čiernych krkavcovitých vtákov, vrátane havranov. V skutočnosti vrany... nie sú vôbec celé čierne. Ten veľký krkavcovitý vták má čiernu iba hlavu, hrudník, krídla a chvost, zvyšok tela je svetlosivý.

Vrany popolavé nie sú, na rozdiel od havranov a kaviiek veľmi spoločenské vtáky. Nehniezdia v hniezdnych kolóniách a v jesenno-zimnom období tvoria len nevelké skupinky, ktoré sa zvyčajne skladajú z niekoľkých vtákov. Najradšej nimi obývaným biotopom, takisto v regióne Babej hory, je mozaika nevelkých porastov a otvorených oblastí, hlavne lúk a pasienkov. Tento druh môžete na týchto miestach pozorovať ako sa kŕmi na zemi alebo sedí na exponovaných miestach. Často kráka charakteristickým, ako havran, viac mäkkým hlasom. Vrany popolavé sú všežravé, drvivú časť ich jedálnička však tvoria bezstavovce, v lete aj mláďatá a vajcia iných vtákov. Miestne vrana popolavá podobne ako straka môže spôsobiť významné škody v hniezdach iných vtákov. Vrana je podobne ako iné krkavcovité vtáky známa vyvinutou inteligenciou. Príkladom toho je okrem iného hádzanie kostí alebo orechov na tvrdý povrch, aby sa vrana dostala ku vo vnútri skrytému pokrmu.

fot. T. Wilk

Sosnówka *Periparus ater*

Spośród 6 gniazdujących u nas gatunków sikor to właśnie sosnówka jest w regionie Babiej Góry najczęstsza, będąc jednocześnie jednym z najliczniejszych ptaków leśnych Karpát. Jej obecność stwierdzić można najłatwiej po charakterystycznym, prostym śpiewie – szybko powtarzanej zwrotce „ci-li-ci, ci-li-ci, ci-li-ci”.

Znaczną część czasu spędza wysoko w koronach drzew, jednak dość często schodzi niżej, gdzie można obserwować ją żerującą wśród gałęzi. Rozpoznamy ją wtedy po charakterystycznym ubarwieniu głowy – czarna, z białymi plamami na policzkach i z tyłu głowy. Takie ubarwienie przypomina nieco równie pospolitą sikorę bogatkę, jednak w przeciwieństwie do niej sosnówka nie ma żółtego brzucha i czarnego pasa na brzuchu. Sosnówka zasiedla różne typy drzewostanów – zgodnie z tym, co sugeruje nazwa, najchętniej występuje w lasach iglastych, ale często można spotkać ją również w lasach bukowych. Gniazduje w dziuplach, dość rzadko zasiedla budki lęgowe. Sosnówka, podobnie jak inne gatunki sikor, żywi się głównie bezkręgowcami (owadami, pajakami), uzupełniając dietę również nasionami, szczególnie w okresie zimowym. Zimą zalatuje dość często do karmników.

Sýkorka uhliarka *Periparus ater*

Spomedzi 6 druhov sýkoriek ktoré u nás hniezdia, je práve sýkorka uhliarka v regióne Babie hory najpočetnejšia a zároveň je aj najpočetnejším z lesných vtákov Karpát. Jej prítomnosť môžete jednoducho zistiť podľa charakteristického, jednoduchého spevu – rýchlo opakovanej strofe „wii-ce wii-ce wii-ce”.

Značné množstvo času trávi vysoko v korunách stromov avšak sa dosť často premiestňuje nižšie, kde ju môžete pozorovať ako sa krmí medzi haluzami. Vtedy ju poznáte po charakteristickom sfarbení hlavy – je celá čierna, s bielymi škvrnami na líčach a na záhlaví. Toto sfarbenie z časti pripomína rovnako populárnu sýkorku veľkú, no na rozdiel od nej nemá sýkorka uhliarka žltý spodok tela a tmavý pás na bruchu. Uhliarka obýva rôzne typy porastov, najochotnejšie však žije v ihličnatých lesoch. No často ju tiež môžete stretnúť v bukových lesoch. Hniezdi v dutinách, dosť zriedkavo v hniezdných búdkach. Uhliarka sa podobne ako ostatné druhy sýkoriek živí hlavne bezstavovcami (hmyzom, pavúkmi) a svoju stravu tiež dopĺňa semenami, najmä v zimnom období. V zime je dosť častým hosťom na krmidlách.

Czubatka *Lophophanes cristatus*

Nazwa tego gatunku nawiązuje do najbardziej rzucającej się w oczy cechy – dużego, trójkątnego czubka na głowie. Ta piękna sikora wyróżnia się również czarnym podgardlem z biało-czarnym kołnierzem wokół szyi, a także intensywnie bordowym okiem.

Czubatka to dość pospolity gatunek, związany ściśle z drzewostanami iglastymi – na niżu głównie z borami sosnowymi, a w górach z borami świerkowymi i jodłowymi. W regionie babiogórskiego pogranicza występuje dość powszechnie, choć znacznie mniej licznie niż związana z podobnymi siedliskami sikora sosnówka. Bardzo charakterystyczny jest głos kontaktowy czubatki – „cicigjurr”, po którym łatwo stwierdzić obecność tego ptaka, zanim się go wypatrzy. Podobnie jak inne gatunki sikor, czubatka w okresie wiosenno-letnim odżywia się głównie owadami i ich poczwarkami oraz jajami, które sprawnie wyszukuje wśród szpilek, gałęzi i na powierzchni pni. Liczebność czubatki w ostatnich latach w Polsce wyraźnie wzrastała, co prawdopodobnie związane jest ze wzrostem powierzchni drzewostanów sosnowych. Zimą ptak ten znacznie rzadziej niż inne sikory odwiedza karmniki, jeśli więc chcemy go zobaczyć, należy raczej wyruszyć na górską wycieczkę.

Sýkorka chochlatá *Lophophanes cristatus*

Názov tohto vtáka nadväzuje na najvýraznejšiu jeho črtu – veľký, trojuholníkový chocholík na hlave. Túto krásnu sýkorku tiež charakterizuje čierno-biely hrvoľ a intenzívne bordové oko.

Sýkorka chochlatá je bežný druh, úzko spojený s ihličnatými porastmi – na nízine hlavne s borovicami, na horách so smrečinami a jedľovými lesmi. V regióne babiohorského pohraničia sa vyskytuje dosť často, hoci oveľa menej početne než sýkorka uhliarka vyskytujúca sa v podobných lokalitách. Kontaktný hlas sýkorky chochlatej je veľmi charakteristický – „gürrrl”. Vďaka nemu jednoducho zistíte prítomnosť tohto druhu, skôr než ho zbadáte. Rovnako ako ostatné sýkorky, sýkorka chochlatá sa v jarno-letnom období živí hlavne hmyzom, jeho larvami a vajčkami, ktoré veľmi dobre vyhľadáva medzi ihličím, halúzkami a na povrchu kmeňov. Početnosť sýkorky chochlatej v Poľsku sa v posledných rokoch výrazne zvýšila, čo je pravdepodobne spojené s rozšírením plochy borovicových porastov. V zime tento druh oveľa menej často navštevuje krmidlá, ak ho teda chcete uvidieť, mali by ste radšej ísť na horský výlet.

fot. M. Piekarski

Sikora uboga *Poecile palustris*

Wśród krajowych ptaków są pary gatunków tak podobnych do siebie, że nawet wprawni obserwatorzy mają trudności w ich rozpoznaniu. Jedną z takich par tworzą blisko ze sobą spokrewnione sikory – uboga i czarnogłówka.

Gatunki te różnią się między sobą m.in. sylwetką, kolorem i zasięgiem czarnych partii upierzenia na głowie, a także kolorem skrzydła. Różnice te są często trudne do oceny w terenie, z pomocą jednak przychodzą odgłosy, którymi znacznie różnią się te gatunki. Głos kontaktowy sikory ubogiej, to przypominający kichnięcie „piśtja” lub „pićju”, natomiast śpiew to wesołe, szybko powtarzane „cli, cli, cli, cli...”. Sikora uboga to gatunek związany głównie z lasami liściastymi i mieszanymi, w regionie Babiej Góry występująca dość pospolicie, choć niezbyt nielicznie. Spośród krajowych gatunków sikor to ona w największym stopniu zależy od dostępności takich elementów siedlisk leśnych, jak zróżnicowanie struktury przestrzennej i wiekowej drzewostanu, czy dostępność drzew dziuplastych. Nazwa gatunku pochodzi od skromnego w porównaniu z pozostałymi krajowymi sikorami upierzenia. Sikora uboga występuje u nas przez cały rok, zimą dość regularnie odwiedzając karmniki.

Sýkorka hôrna *Poecile palustris*

Medzi domácimi vtákmi sú páry druhov tak sa na seba podobajúcich, že dokonca aj skúsení pozorovatelia majú problémy z ich identifikáciou. Jeden z takýchto párov tvoria príbuzne druhy sýkorky – hôrna a čiernohlavá.

Tieto dva druhy sa medzi sebou líšia okrem iného siluetou, farbou a rozsahom čierneho operenia na hlave, ako aj farbou krídla. Tieto rozdiely je ťažké hodnotiť v teréne, no pomocné sú hlasy, ktoré tieto druhy vydávajú. Kontaktný hlas sýkorky hôrnej je jednoduché „cit”, ktoré pripomína kýchnutie, zatiaľ čo jej spev je veselý, rýchlo opakovaný „čiü čiü čiü čiü”. Sýkorka hôrna je druh viazaný hlavne na listnaté a zmiešané lesy. V regióne Babej hory sa vyskytuje dosť často, no nie veľmi početne. Spomedzi domácich druhov sýkoriek je práve ona najviac závislá od takých prvkov lesných biotopov, ako je rozmanitosť priestorovej a vekovej štruktúry porastu alebo dostupnosť dutých stromov. Starší názov tohto druhu – sýkorka leskohlavá – nadväzuje na lesklú čiernu farbu na hlave. Sýkorka hôrna sa u nás vyskytuje celý rok, v zime dosť pravidelne navštevuje krmidlá.

fot. G. Leśniewski

fot. M. Karetta

Czarnogłówka *Poecile montanus*

Jednym z najbardziej charakterystycznych odgłosów zimy w babiogórskich lasach jest powtarzane kilkukrotnie, nosowe „dziee, dziee, dziee”. To głos kontaktowy czarnogłówki, która w towarzystwie innych sikor, kowalików i mysikrólików żeruje wśród gałęzi, próbując przeżyć ciężki zimowy czas.

Czarnogłówka zasiedla różne typy drzewostanów, od górskich borów świerkowych, przez lasy mieszane, do nadrzecznych łęgów. Może występować także w sąsiedztwie człowieka, w większych zadrzewieniach zieleni miejskiej i wiejskiej. W babiogórskich lasach jest dość pospolita i znacznie liczniejsza niż podobna do niej sikora uboga. Śpiew czarnogłówki to melancholijne, przeciągłe „cije, cije, cije, cije”. Gatunek ten, podobnie jak pozostałe sikory, zasiedla dziuple. Co ciekawe, potrafi je niekiedy, na podobieństwo dzięcioła, sama wykuć w miękkim drewnie, np. osłabionej wierzy. Liczebność czarnogłówki od kilkunastu lat spada, zarówno w naszym kraju, jak i wielu innych krajach europejskich, ale przyczyny tego procesu są słabo poznane. Czarnogłówka, ze względu na swoją mieszaną dietę, obejmującą zarówno owady, jak i nasiona, może przeżyć u nas cały rok. Podobnie jak inne gatunki sikor, dość często spotkać ją można przy karmniku.

Sýkorka čiernohlavá *Poecile montanus*

Jedným z najcharakteristickejších hlasov zimy v babiohorských lesoch je niekoľkokrát opakované, nosové „déé déé déé”. Je to kontaktný hlas sýkorky, ktorá sa v spoločnosti iných sýkoriek, brhlíkov a králikov živí medzi konármi a snaží sa prežiť náročné zimné obdobie.

Sýkorka čiernohlavá sa vyskytuje v rôznych druhoch lesných porastov, horskými smrečinami počnúc, v zmiešaných lesoch a lužnými lesmi končiac. Tiež sa môže vyskytovať v susedstve človeka, v hustejších porastoch mestskej zelene a na vidieku. V babiohorských lesoch je dosť populárna a oveľa početnejšia ako podobajúca sa jej sýkorka hôrna. Spevom sýkorky čiernohlavej je melancholické a dlhotrvajúce „siü-siü-siü-siü siü”. Tento druh, podobne ako ostatné sýkorky, hniezdi v dutinách. Zaujímavé je, že občas, rovnako ako dateľ, ich dokáže sama vytesať do mäkkého dreva, napr. oslabenej vrby. Početnosť sýkorky čiernohlavej klesá ako v našej krajine, tak aj v mnohých iných európskych krajinách, no dôvody tohto procesu nie sú celkom známe. Sýkorka čiernohlavá, vzhľadom na svoju zmiešanú diétu, ktorú tvorí hmyz, ako aj semená, môže u nás žiť celý rok. Podobne, ako ostatné druhy sýkoriek, dosť často ju môžete stretnúť pri krmidle.

fot. M. Wiech

Modraszka *Cyanistes caeruleus*

Modraszka to niewielki, puchaty ptak o miłych dla oka, żółto-niebieskich barwach. Ponieważ często przebywa w pobliżu człowieka, z pewnością dostrzeżemy go uwijającego się na przydomowych drzewach lub korzystającego z karmnika w zimie.

Żółty brzuch, ciemny pasek przez oko i niebieska czapeczka to wizytówka modraszki. Na pierwszy rzut oka samiec i samica modraszki w niewielkim stopniu różnią się ubarwieniem. Jednak naukowcy odkryli, że niebieskie fragmenty upierzenia, w szczególności wierzch głowy, odbijają widoczne dla modraszek promieniowanie UV. W świetle tym różnice między płciami, a także między osobnikami są więc znacznie większe, niż widzi to ludzkie oko! Modraszka zasiedla lasy, najchętniej liściaste i mieszane, różnej wielkości zadrzewienia, ale także zieleń w obrębie zabudowy wsi i miast. Unika drzewostanów iglastych, co sprawia, że w babiogórskich lasach jest dość rzadka. To dziuplak, zajmujący zarówno naturalne dziuple, ale bardzo chętnie korzystający także z budek lęgowych. Jak na sikorę przystało, składa dużo jaj – średnio ok. 10-12, ale niekiedy nawet 16-19. Modraszka w lecie żywi się głównie różnej wielkości owadami, zimą przerzuca się jednak na dietę roślinną, głównie nasiona, więc chętnie odwiedza karmniki.

Sýkorka belasá *Cyanistes caeruleus*

Sýkorka belasa je malý, páperistý vták v milých pre oko žltkasto-modrých farbách. Dost často sa objavuje v blízkosti človeka a preto si ho určite všimnete ak sa prechádza po stromoch na vašom dvore, alebo sedí na vašom krmidle.

Žlté bruško, tmavý pásik cez oko a modrá čiapočka je vizitkou sýkorky belasej. Na prvý pohľad sa samček a samička sýkorky belasej medzi sebou iba mierne líšia sfarbením. Avšak vedci odhalili, že modré prvky operenia, najmä čiapočka, odrážajú pre sýkorky viditeľné UV žiarenie. V tomto svetle sú rozdiely medzi pohlaviami, ako aj medzi jedincami, oveľa väčšie než to vidí ľudské oko! Sýkorka belasá obýva lesy, najradšej listnaté a zmiešané, porasty rôznej veľkosti, ale aj mestskú a vidiecku zeleň. Vyhýba sa ihličnatým lesom, čo spôsobuje, že sa v babiohorských lesoch vyskytuje dosť zriedkavo. Je to dutinový vták, obsadzujúci prirodzené dutiny, ale ochotne tiež používa hniezdne búdky. Ako je to pre sýkorky typické, znáša veľa vajec – priemerne cca 10-12, občas dokonca aj 16-19. Sýkorka belasá sa hlavne živí hmyzom rôznej veľkosti, v zime však mení stravu na rastlinnú, hlavne semená – preto rada navštevuje krmidlá.

fot. M. Wiech

Bogatka *Parus major*

Spotkanie z bogatką nie jest trudne – to jeden z najczęstszych ptaków występujących w sąsiedztwie człowieka. Szeroki, czarny pas przywodzący na myśl krawat przechodzący przez żółty brzuch to najbardziej charakterystyczna cecha tego gatunku. Co ciekawe, naukowcy odkryli, że samce z szerszymi „krawatami” uważane są przez samice za bardziej atrakcyjne.

Bogatka jest niewiele mniejsza od wróbla, ale i tak pozwala jej to być największym gatunkiem sikory w naszym kraju. Oprócz wspomnianego krawata łatwo rozpoznać ją również po białej plamie na policzku, a także po głośnym, metalicznym śpiewie „ci-ci-be, ci-ci-be” rozlegającym się już wczesną wiosną. Jest to gatunek zasiedlający bardzo różne siedliska – przydomowe ogrody, sady, zadrzewienia, a także różnego typu lasy. Jak wszystkie sikory, gniazdo zakłada w dziuplach. Chętnie wykorzystuje również budki lęgowe, gniazdując niekiedy w nietypowych miejscach, takich jak: słupki ogrodzeniowe, garnki zawieszane na płocie, a nawet... stare buty. Bogatka żywi się bardzo różnorodnym pokarmem – najchętniej owadami, ale ważnym składnikiem jej diety, szczególnie zimą, jest też pokarm roślinny. Tak szerokie menu pozwala jej zostawać u nas na zimę i często przy karmniku jest to najliczniejszy gatunek.

Sýkorka veľká *Parus major*

Stretnúť sýkorku veľkú nie je ťažké – je to jeden z najčastejšie sa vyskytujúcich vtákov v susedstve človeka. Široký čierny pás pripomínajúci kravatu, idúci žltým bruškom, je tá najcharakteristickejšia črta tohto druhu. Výskumníci zistili, že samce so širšími „kravatami” sú považovaní ako atraktívnejší pre samice.

Sýkorka bielolíca je oveľa menšia ako vrabec, ale aj tak je najväčším druhom sýkorky v našej krajine. Okrem spomenutej kravaty ju ľahko poznáte po bielej škvrne na lícu, ako aj po hlasnom kovovom speve „ci-be ci-be ci-be ci-be”, ktoré môžete počuť už na začiatku jari. Je to druh obývajúcí rôzne miesta – záhrady pri domoch, sady a rôznorodé lesné porasty. Ako všetky sýkorky hniezdi v dutinách. Ochotne používa aj hniezdne budky, občas hniezdi v netypických miestach, ako sú plotové stĺpiky, hrnce visiace na oplotení, a dokonca aj... staré topánky. Sýkorka veľká má rôznorodú stravu – najradšej sa živí hmyzom, no dôležitou zložkou jej potravy, najmä zimou, sú rastliny. Tak rôznorodý jedálniček jej dovoľuje zostať u nás na zimu, a preto v tomto období je to najpočetnejší druh pri krmidle.

Skowronek *Alauda arvensis*

Jest tylko jeden ptak, który tak wytrwale śpiewa nawet w najbardziej gorące, południowe godziny. To skowronek. Jego nieprzerwany trzel dochodzący z przestworzy babiogórskich łąk jest jednym z rozpoznawczych znaków pełni lata.

Skowronek to ptak niepozorny i dla niewprawnego oka dość trudny do identyfikacji. Szaro-brązowe upierzenie nie posiada wyróżniających elementów, w oczy rzuca się tylko delikatne kreskowanie piersi, a także czasami widoczny niewielki czubek z tyłu głowy. Wspomniany śpiew jest natomiast jedną z najlepiej znanych ptasich pieśni. To długi trzel złożony z wesołych tonów, zawierający liczne naśladownictwa głosów innych ptaków. Zawsze dochodzi wysoko z powietrza, ponieważ skowronek praktycznie nie śpiewa z ziemi lub krzewów. Co ciekawe, śpiew ten jest także pewnego rodzaju reklamą antydrapieżniczą – ptaki gonione przez krogulca lub drzemlika często zaczynają śpiewać. Skowronek przekazuje tym sygnał „jestem w świetnej kondycji – i tak mnie nie złapiesz” i drapieżnik rzeczywiście często przerywa pościg. Skowronek jest najliczniejszym gatunkiem ptaka w naszym kraju. Szacuje się, że jest go u nas ok. 7 mln par lęgowych! Także w regionie Babiej Góry nietrudno o spotkanie z nim w krajobrazie polno-łąkowym.

Škovránok poľný

Alauda arvensis

Existuje iba jediný vták, ktorý tak vytrvalo spieva dokonca aj počas horúcich popoludňajších hodín. Je to škovránok poľný. Jeho neprestajný spev doliehajúci z oblohy nad babiohorskými lúkami, je jedným z rozlišovacích znakov plného leta.

Škovránok poľný je nenápadný vták a pre neskúsené oko je ťažko identifikovateľný. Hnedobelavé operenie nemá žiadne charakteristické prvky. Pozornosť priťahujú iba jemné čiarky na hrudi a prsiach a občas aj nevelký chocholík zozadu na hlave. Spomenutý spev je jedna z najlepšie známych vtáčích piesní. Je to dlhý spev skladajúci sa z veselých tónov, obsahujúci početné imitácie hlasov iných vtákov. Vždy dobieha z vysoka, lebo škovránok poľný prakticky nespieva zo zeme alebo kríkov. Zaujímavé je, že tento spev je tiež istou reklamou anti-dravcom – vtáky prenasledované krahulcom alebo sokolom kobcom, často začínajú spievať. Týmto škovránok dáva signál „som v ideálnom stave – aj tak mňa nechytíš” a v skutočnosti dravec často rezignuje z prenasledovania. Škovránok je najpočetnejším druhom vtáka v našej krajine. Odhaduje sa, že ho je u nás cca 7 mil. hniezdných párov! Teda v regióne Babiej hory, na lúkach a poliach, ho môžete ľahko stretnúť.

fot. G. Leśniewski

Świerszczak *Locustella naevia*

W letnie wieczory na babiogórskich łąkach usłyszeć możemy delikatne, długotrwałe terkotanie, przypominające nieco głos konika polnego, ale wyraźnie głośniejsze. Tak brzmi śpiew świerszczaka – jednego z najwytrwalszych śpiewaków krajobrazu otwartego.

Ptaka tego widuje się dość rzadko – z reguły przebywa ukryty wśród roślinności zielnej i tylko samce w czasie śpiewu siedzą czasami na bardziej eksponowanych miejscach, np. wysokich roślinach zielnych. Oliwkowo-brunatne ubarwienie gatunku powoduje, że ptak ten doskonale maskuje się w roślinności. Cechą, która od razu rzuca się w oczy, jest grube kreskowanie na „plecach”, a także na pokrywach podogonowych. Świerszczak zasiedla najchętniej siedliska łąkowe, szczególnie ze znacznym udziałem zakrzewień i wysokiej roślinności zielnej. W regionie Babiej Góry spotkamy go na niżej położonych łąkach, zwłaszcza w okolicach Torfowisk Orawsko-Nowotarskich. Nazwa gatunku nawiązuje do podobieństwa śpiewu do głosów koników polnych lub świerszczy. Co ciekawe, świerszczak to jeden z nielicznych ptaków śpiewających regularnie w nocy. Na zimę gatunek ten odlatuje do północnej Afryki.

Svrčiak zelenkavý *Locustella naevia*

V letné večery na babiohorských lúkach môžete počuť jemný, monotónny sled vysokých tónov, pripomínajúci hlas svrčka poľného. Je to hlas jedného z najvytrvalejších spevákov otvorenej oblasti, je to svrčiak zelenkavý.

Tohto vtáka je možné uvidieť dosť zriedkavo – zvyčajne je skrytý medzi bylinnou vegetáciou a iba samce počas spevu občas sedia na viac exponovaných miestach, napr. na vysokých bylinných rastlinách. Olivovo-hnedé sfarbenie tohto druhu spôsobuje, že sa tento vták skvelo maskuje vo vegetácii. Črtou, ktorá priťahuje pozornosť je hrubé prúžkovanie na „chrbte“, ale aj pod chvostom. Svrčiak najradšej obýva lúčne biotopy, najmä s veľkým podielom kríkov a vysokej bylinnej vegetácii. V regióne Babej hory ho môžete stretnúť na nižšie sa nachádzajúcich lúkach, najmä v okolí Oravsko-novotarských rašelinísk. Názov druhu nadväzuje na podobnosť spevu s hlasmi svrčkov poľných. Zaujímavé je, že je svrčiak jedným z mála vtákov, ktorý pravidelne spieva v noci. Na zimu tento druh odlieta do severnej Afriky.

fot. P. Wrona

Zaganiacz *Hippolais icterina*

Zaganiacz to zgrabny, elegancki ptak o dominującym szarym upierzeniu, którego najbardziej charakterystyczną cechą wyglądu jest bladocytrynowy spód ciała, a także rozjaśnienie na skrzydle.

Ale to nie wygląd zewnętrzny, tylko śpiew wyróżnia zaganiacza spośród innych naszych ptaków. Żywy, bardzo energiczny szczebiot, podobnie jak u dość blisko spokrewnionej łożówki zawiera niekiedy naśladownictwa głosów innych ptaków. Każdy z dźwięków powtarzany jest kilkukrotnie, do czego nawiązuje staropolska nazwa zaganiacza – przedrzeźniacz. Pewne fragmenty śpiewu zaganiacza są niezmiennie – m.in. ten, którego bardzo wierna ludowa transkrypcja brzmi „tata bije, tata bije, tata zbił zbił”. Zaganiacz spędza większość czasu wysoko w koronach drzew, dlatego zdecydowanie częściej słyszymy jego donośny śpiew, niż widzimy samego ptaka. Zasiedla zarówno obrzeża większych, szczególnie liściastych kompleksów leśnych, jak i niewielkie zadrzewienia, a także parki, ogrody i grupy drzew w pobliżu zabudowań. W krzewach misternie wije gniazdo w kształcie czarki, w którym składa jaja o niespotykanym wśród naszych ptaków, różowym odcieniu. To jeden z najkrócej przebywających u nas gatunków – przylatuje w połowie maja, a odlatuje już w sierpniu na dalekie zimowiska położone w południowej Afryce.

Sedmohlások obyčajný

Hippolais icterina

Sedmohlások obyčajný je elegantný vták s dominantným sivým perím, ktorého najcharakteristickejšou črtou je svetložltý spodok tela a tiež svetlé operenie na krídle.

Avšak to nie vonkajší vzhľad, ale spev odlišuje sedmohláska od iných našich vtákov. Jeho živé, veľmi energické švitenie, podobne ako u jemu príbuzného trstieniarika obyčajného, obsahuje imitácie hlasov iných druhov. Každý zo zvukov je niekoľkokrát opakovaný, na čo nadväzuje starý poľský názov sedmohláska obyčajného – przedrzeźniacz (zlomyselne napodobňujúci). Určité prvky spevu sedmohláska sú stále. Transkripcia spevu po poľsky znie „tata bije, tata bije, tata zbił zbił”. Sedmohlások obyčajný trávi väčšinu času vysoko v korunách stromov, preto rozhodne skôr počujete jeho hlučný spev, než ho uvidíte. Obýva okraje väčších, najmä listnatých leśných komplexov, ako aj nevelké porasty, tiež parky, záhrady a skupiny stromov v blízkosti budov. V kríkoch precízne vije hniezdo v tvare mištičky, do ktorého znáša vajcia vo vzácnom, ružovom odtieni. Je to jeden z najkratšie sa u nás zdržujúcich vtákov – prilieta v polovici mája, odlieta už v auguste na ďaleké zimoviská v južnej Afrike.

fot. M. Karetta

fot. M. Wielicki

Łozówka *Acrocephalus palustris*

Mistrz naśladownictwa – tak można by nazwać łożówkę. Jej śpiew to długi, szybki i energiczny szczebiot, w który wplata nie tylko głosy innych gatunków ptaków, ale także wiele mechanicznych dźwięków – brzęczeń i pisków tak, że całość brzmi niekiedy jak odgłosy gry komputerowej.

To właśnie śpiew jest najbardziej charakterystyczną cechą łożówki – niewielkiego, brązowo-szarego ptaka, w którego upierzeniu brak charakterystycznych elementów. Nawet w przypadku ptaka trzymanego w ręku możemy mieć trudności z odróżnieniem go od najbliższego krewniaka – łudzaco podobnego, choć zupełnie inaczej śpiewającego trzcinniczka. Łozówka zasiedla zarośla i łąki z wysoką roślinnością zielną, preferując miejsca podmokłe. W regionie Podbabiogórza jest dość pospolita w krajobrazie otwartym, szczególnie w miejscach niżej położonych. Jej gniazdo ma kształt czarki przyczepionej do kilku pionowych łodyg, często umieszczonej np. w kępie pokrzyw. W naszym kraju przebywa krótko – przylatuje w maju, odlatuje we wrześniu. Łozówka to tzw. dalekodystansowy migrant – zimę spędza aż w południowej Afryce.

Trsteniarik obyczajny *Acrocephalus palustris*

Majster imitacji – tak byśmy mogli nazwać trsteniarika obyczajnego. Jeho spev je dlhý, rýchly a energický cvrlikanie, do ktorého zaplieta hlasy iných druhov vtákov, ale ktoré obsahuje aj mnohé mechanické zvuky – bzučanie a pískanie, všetko spolu znie ako počítačová hra.

To práve spev je tá najcharakteristickejšia črta trsteniarika občajného – malého, hnedo-sivého vtáka, v operení ktorého chýbajú charakteristické prvky. Dokonca ak máte trsteniakrika v ruke, môžete mať problémy s jeho identifikáciou, lebo sa veľmi podobá na svojho príbuzného – takmer identicky vyzerajúceho, no inak spievajúceho trsteniarika bahenného. Trsteniarik občajný obýva kriky a lúky s vysokou bylinnou vegetáciou, uprednostňuje podmáčané terény. V regióne Babej hory je dosť populárny v otvorených oblastiach, najmä tých nižšie sa nachádzajúcich. Hniezdo trsteniarika občajného je miska pripevnená k niekoľkým zvislým stonkám, často umiestnená napr. v zhľuku žihliav. V našej krajine sa zdržuje len nakrátko – prilieta v máji, odlieta v septembri. Trsteniarik občajný migruje na veľmi dlhé vzdialenosti – zimu trávi v južnej Afrike.

fot. G. Leśniewski

Oknówka *Delichon urbicum*

Ustawione jak nuty na pięciolinii oknówki przesiadujące na drutach telegraficznych to jeden z charakterystycznych widoków polskich wsi w okresie lata. Dobrze znane są także jej charakterystyczne gniazda podwieszane w kątach okiennic.

Oknówka to jeden z trzech gatunków jaskółek występujących w naszym kraju. Od pozostałych dwóch gatunków odróżnia ją najbardziej kontrastowe, czarno-białe upierzenie, jasny kuper (dobrze widoczny w locie), a także dość krótki ogon. Podobnie jak inne gatunki jaskółek oknówka wyróżnia się również bardzo krótkimi nogami – najkrótszymi w stosunku do wielkości ciała spośród wszystkich krajowych gatunków ptaków! Sprawia to, że ptak ten dość niezdarnie porusza się po ziemi, jednak w locie jest prawdziwym mistrzem. Jej pokarm stanowią różnego rodzaju owady łowione w powietrzu. Nawet więc jeśli przeszkadzają nam gniazda oknówki, to pamiętajmy, że dzięki tym ptakom wokół domostw mniej jest uciążliwych owadów. Pierwotnym siedliskiem oknówki były wychodnie skalne, które wraz z rozwojem miast gatunek ten stopniowo zamienił na mury budynków. Gniazda – półkoliste czarki wykonane z błota i roślin – zakłada pod okapem dachów i we wnękach okien, a więc w przeciwieństwie do dymówki zawsze na zewnątrz budynku.

Belorítka obyčajná *Delichon urbicum*

Sediace na telegrafných drôtoch, ako noty na notovej osnove, sú belorítky jeden z najcharakteristickejších obrázkov poľského vidieka v letnom období. Dobré známe sú tiež ich hniezda, ktoré budujú v uhloch okenných otvorov.

Belorítka obyčajná je jeden z 3 druhov lastovičiek, ktoré sa vyskytujú v našej krajine. Od ostatných dvoch druhov sa odlišuje kontrastným čierno-bielym operením, jasným trtáčom (dobré viditeľným počas letu) a tiež veľmi krátkym chvostom. Podobne ako iné druhy lastovičiek, belorítka má tiež veľmi krátke nohy – najkratšie vo vzťahu k veľkosti tela medzi všetkými domácimi druhmi vtákov! To spôsobuje, že tento druh je na zemi veľmi neohrabaný, ale v lete je skutočným majstrom. Jej potrava sa skladá z rôzneho hmyzu, uloveného vo vzduchu. Takže aj keď sa nám hniezda belorítky nepáčia pamätajte, že vďaka týmto vtákom je dokola našich domov oveľa menej nepríjemného hmyzu. Pôvodným biotopom belorítky boli skalné odkryvy, ktoré si postupne s rozvojom miest tento druh zamenil na steny budov. Hniezda – polkruhové misky z bahna a rastlín buduje pod odkvapom strechy a v okenných výklenkoch, na rozdiel od lastovičky obýčajnej.

Dymówka *Hirundo rustica*

W babiogórskich wsiach, szczególnie w tych gospodarstwach, gdzie wciąż hoduje się bydło, dymówka jest dobrze znanym ptakiem. W oborach i innych budynkach gospodarczych buduje podwieszane pod sufitem lub belkami stropowymi charakterystyczne gniazda – czarki ulepione z błota, z dodatkiem słomy, spajane lepką śliną.

Charakterystyczny dla dymówki jest m.in. cały ciemny wierzch ciała oraz długi rozwidlony ogon. Co ciekawe, oprócz funkcji związanych z lotem jest on także wizytówką jakości samca – naukowcy odkryli, że te z dłuższymi ogonami są chętniej wybierane przez samice. Dymówka to świetny lotnik, którego pokarmem są prawie wyłącznie niewielkie owady łapane w locie. Wprawdzie jej dziób jest nieduży, ale rozcięcie paszczy jest głębokie, co znacznie zwiększa powierzchnię łowną. W sierpniu i wrześniu dymówki tworzą duże stada, nocujące niekiedy w trzcinowiskach. Dało to początek przesądowi, że na zimę dymówki zagrzebują się w mule. W rzeczywistości odlatują na zimowiska położone aż w subsaharyjskiej Afryce. Powracające w kwietniu ptaki są zwiastunem wiosny, a ich obecność zgodnie z ludowymi wierzeniami gwarantuje gospodarzom dostatek i szczęście.

Lastovička obyčajná *Hirundo rustica*

Na babiohorských dedinách, zvlášť na farmách, kde je stále dobytok, je lastovička domová dobre známym vtákom. V kravínoch a iných hospodárskych budovách buduje visiace pod stropom alebo stropnými trámami charakteristické hniezda – mištičky zo zlepeného blata s prídavkom slamy, všetko spojené lepkavou slinou.

Charakteristický pre lastovičku domovú je, okrem iného, celý tmavý povrch tela a dlhý, silno vidlicovito vykrojený chvost. Zaujímavé je, že okrem funkcií spojených s letom, je tiež vizitkou kvality samca – výskumníci zistili, že tie s dlhšími chvostami sú ochotnejšie vyberané samicami. Lastovička obyčajná je skvelým letcom, ktorého potravou je takmer výlučne nevelký hmyz ulovený počas letu. Aj keď má nevelký zobák, má hlboké čeluste, čo značne zväčšuje jeho lovné schopnosti. V auguste a v septembri tvoria lastovičky obyčajné veľké krdle, niekedy spia v trstinách. To vyvolalo poveru, že na zimu sa lastovičky ponárajú do blata. V skutočnosti odlietajú na zimoviská subsaharskej Afriky. Vtáky, ktoré sa vracajú v apríli, sú predzvestou jari a ich prítomnosť, podľa ľudových presvedčení, poskytuje hospodárom dostatok úrody a šťastie.

fot. T. Wilk

Świstunka leśna *Phylloscopus sibilatrix*

W majowe poranki wysoko z koron drzew w środku lasu dobiega bardzo charakterystyczny śpiew – powtarzane coraz szybciej „sip, sip, sip, sip, sirrrr”. Śpiew tempem przypomina dźwięk wydawany przez piłeczkę ping-pongową coraz szybciej odbijającą się od stołu. To świstunka leśna – jeden z najbardziej charakterystycznych mieszkańców lasów liściastych.

Ze względu na swoje wymagania siedliskowe świstunka leśna nie jest częsta na obszarze pogranicza babiogórskiego – występuje w bukowych lub mieszanych fragmentach lasów regla dolnego, rzadko zasiedlając lasy iglaste regla górnego. Gatunek ten preferuje wnętrza dużych kompleksów leśnych. To typowy mieszkaniak piętra koron drzew, który rzadko schodzi niżej. Niełatwo go więc zobaczyć, a gdy się nam to uda, zobaczymy niewielkiego (mniejszego od sikory) ptaka o białym spodzie i żółto-zielonym wierzchu ciała. Podobnie jak krewniacy – pierwiosnek i piecuszek – świstunka leśna żywi się głównie niewielkimi owadami zbieranymi z powierzchni liści i gałęzi, a gniazdo zakłada nisko – na gruncie lub tuż nad ziemią. Świstunka leśna na zimę migruje aż do subsaharyjskiej Afryki, w Polsce przebywa więc stosunkowo krótko – od kwietnia do września.

Kolibiarik sykawý *Phylloscopus sibilatrix*

V májové ráno vysoko v korunách stromov, vo vnútri lesa znie charakteristický spev – rýchlo opakované „sip, sip, sip, sip, sirrrr”. Spev svojim tempom pripomína zvuk pingpongovej loptičky, ktorá rýchlejšie a rýchlejšie skáče po stole. Je to kolibiarik sykawý – jeden z najcharakteristickejších obyvateľov listnatých lesov.

Kvôli svojim požiadavkám na biotop, kolibiarik sykawý nie je bežný v pohraničnom pásme Babej hory – vyskytuje sa v bukových alebo v zmiešaných fragmentoch nižších lesov podhorského stupňa, zriedkakedy žije v ihličnatých lesoch vysokohorského stupňa. Tento druh uprednostňuje interiéry veľkých lesných komplexov. Je to typický obyvateľ korún stromov, zriedkakedy sa premiestňuje nižšie. Nie je ľahké ho vidieť, no keď uspejete uvidíte malého (menšieho ako sýkorka) vtáka s bielou spodnou časťou tela a žltó-zeleným povrchom tela. Podobne ako jeho príbuzní – kolibiarik čipčavý a spevavý – sa kolibiarik sykawý živí hlavne hmyzom, ktorý zbiera z povrchu listov a haluzí, hniezdo buduje nízko – na zemi alebo hneď nad ňou. Kolibiarik sykawý na zimu odlieta až do subsaharskej Afriky, v Poľsku sa teda zdržiava pomerne krátko – od apríla do septembra.

fot. A. Olczyk

fot. M. Karetta

Piecuszek *Phylloscopus trochilus*

Niepozorne, szaro-żółtawe ubarwienie, skryty tryb życia, a także mało charakterystyczny śpiew sprawiają, że piecuszek to jeden z najsłabiej znanych ptasich mieszkańców okolic Babiej Góry.

Gatunek ten związany jest z miejscami na pograniczu terenów otwartych i lasu (z tzw. strefą ekotonu). Chętnie zasiedla także silnie zakrzewione łąki i co ciekawe, jest także jednym z najliczniejszych gatunków strefy kosówki w wysokich partiach Babiej Góry. Gniazdo zakłada na ziemi – ma ono dość rzadko spotykany wśród naszych krajowych ptaków kształt – jest kuliste, z wejściem umieszczonym z boku. Niezwykle podobny do piecuszka jest inny, również bardzo pospolity na obszarze babiogórskiego pogranicza gatunek – pierwiosnek. Gatunki te dla niewprawnego obserwatora są praktycznie identyczne, a najlepszą cechą odróżniającą jest śpiew. W przypadku piecuszka jest to dość długa, wolno śpiewana zwrotka przypominająca uproszczoną wersję śpiewu zięby. Pierwiosnek i piecuszek różnią się również zwyczajami wędrówkowymi – pierwszy z nich spędza zimę niedaleko – w Europie Zachodniej i Południowej, natomiast piecuszek wędruje aż do Afryki Równikowej, będąc jednym z naszych najwytrwalszych migrantów.

Kolibiarik spevavý

Phylloscopus trochilus

Nenápadne, sivo-žltkasté sfarbenie, skryty životný štýl, ako aj malo charakteristický spev spôsobujú, že kolibiarik spevavý je jedným z najmenej známych obyvateľov regiónu Babej hory.

Tento druh je spojený s miestami na hranici otvorených oblastí a lesa (s tzv. ekotonovou zónou). Rád obýva aj silne kríkmi zarastené lúky a čo je zaujímavé, je jedným z najpočetnejších druhov v stupni kosodreviny vo vysokých častiach Babej hory. Hniezdo stavia na zemi – tvar hniezda je medzi našimi domácimi druhmi dosť zriedkavo sa vyskytujúci – je guľaté, s vchodom na strane. Na kolibiarika veľmi podobajúci sa a v regióne babiohorského pohraničia populárny vták je kolibiarik čipčavý. Pre neskúseného pozorovateľa sú tieto druhy prakticky totožné a spev je tou najlepšou rozlišovacou vlastnosťou. V prípade kolibiarika spevavého je to pomerne dlhá, pomaly spievaná strofa, ktorá pripomína zjednodušenú verziu spevu pinky obyčajnej. Tie dva druhy sa tiež líšia migračnými zvykmi – kolibiarik čipčavý trávi zimu neďaleko – v Západnej a Južnej Európe, zatiaľ čo kolibiarik spevavý odlieta až do Strednej Afriky a tým je jedným z našich najvytrvalejších migrantov.

Pierwiosnek *Phylloscopus collybita*

Jednym z najbardziej charakterystycznych odgłosów wiosennych poranków jest powtarzane rytmicznie, wielokrotnie dwusylabowe „cilp-calp”, dochodzące z zadrzewień i brzegów lasu. To pierwiosnek, którego łacińska nazwa *collybita* oznacza „liczącego pieniądze”, nawiązując właśnie do śpiewu przypominającego odgłos uderzających o siebie monet.

Mimo że łatwo go usłyszeć, to dużo trudniej zaobserwować ze względu na skryty tryb życia i maskujące szaro-oliwkowe ubarwienie. Upierzenie zasadniczo nie posiada żadnych charakterystycznych elementów. Wyróżniają go jedynie jasna brew, niewielkie rozmiary (wyraźnie mniejsze niż np. sikory) i delikatna budowa ciała. Pierwiosnek jest typowym mieszkańcem dolnych warstw drzewostanu, najchętniej zasiedlającym brzegi lasu lub niewielkie zadrzewienia. Bardzo sprawnie zdobywa pożywienie – drobne owady, które zbiera z liści, kory, a bądź łowi w locie. Jako nieliczny spośród leśnych ptaków gniazda zakłada na ziemi lub nisko w krzewach. Pierwiosniki późną jesienią są jednymi z najliczniejszych migrantów – uwijają się wtedy w krzewach, a ich obecność zdradza powtarzane często „lit”.

Kolibiarik čipčavý *Phylloscopus collybita*

Jedným z najcharakteristickejších zvukov jarných ranných hodín je mnohokrát opakované a rytmické „čip-čap”, znejúce v leśných porastoch a okrajoch lesa. Je to kolibiarik čipčavý, ktorého vedecký názov *collybita* znamená „rátajúci peniaze”, čo je práve odkazom na spev, ktorý pripomína zvuk mincí.

Aj keď je ho ľahké počuť, oveľa ťažšie je ho pozorovať a to kvôli utajenému životnému štýlu a maskovaciemu šedo-olivovému sfarbeniu. Jeho operenie v podstate nemá žiadne charakteristické prvky. Odlišuje ho iba nadočný pásik, nevelký rozmer (výrazne menší ako sýkorka) a jemná stavba tela. Kolibiarik čipčavý je typickým obyvateľom dolných vrstiev porastu, najradšej obývajúcim okraje lesa alebo nevelké remízky. Veľmi šikovne získava potravu – drobný hmyz, ktorý zbiera z listov, kôry a loví aj za letu. Ako jeden z mála leśných druhov vtákov buduje hniezda na zemi alebo nízko v kríkoch. Kolibiariky čipčavé sú jedným z najpočetnejších migrujúcich vtákov – pred odletom sa zhromažďujú na kríkoch a ich prítomnosť prezradzuje často opakované „huit”.

fot. T. Wilk

Raniuszek *Aegithalos caudatus*

Raniuszek z pewnością mógłby ubiegać się o tytuł najsympatyczniejszego babiogórskiego ptaka. Sylwetka przypominająca puchatą kulkę z długim ogonem, jasne elementy upierzenia, a także ciekawskie zachowanie i miłe dla ucha głosy sprawiają, że trudno o bardziej uroczego mieszkańca naszych lasów.

Raniuszek to dość pospolity gatunek, zasiedlający różne typy siedlisk leśnych – szczególnie lasy mieszane o urozmaiconej strukturze, ale także większe zadrzewienia w dolinach rzecznych i krajobrazie otwartym. Niekiedy gniazduje również w pobliżu człowieka – w płatach zieleni wśród zabudowy wiejskiej i miejskiej. Wyjątkowe jest gniazdo raniuszka, które wije wśród gałęzi drzew – to misternie utkana z mchów, piór i włókienek duża puchata kula, z leżącym z boku otworem wejściowym. Raniuszek śpiewa rzadko i cicho, część czasu spędzając wysoko w koronach drzew. W konsekwencji w okresie wiosenno-letnim nie jest go łatwo zobaczyć. Sytuacja zmienia się jesienią i zimą, gdy ptaki te zbierają się w stadka liczące kilka bądź kilkanaście osobników i hałaśliwie penetrują zarośla oraz pojedyncze krzewy w poszukiwaniu pokarmu. Wtedy możemy je obserwować tym łatwiej, że należą do ptaków niepłochliwych.

Młynárka dlhochvostá *Aegithalos caudatus*

Młynárka dlhochvostá by sa bezpochyby mohla uchádzať o titul najsympatickejšieho babiohorského vtáka. Silueta pripomínajúca páperovú guľôčku s dlhým chvostom, svetlé prvky operenia, zvedavosť a príjemné pre uši zvuky spôsobujú, že je ťažké nájsť viac sympatického krídlatého obyvateľa našich lesov.

Młynárka dlhochvostá je dosť populárny druh, obýva rôzne typy leśných biotopov – najmä zmiešané lesy s rôznorodou štruktúrou, ale aj väčšie porasty v riečnych údoliach a v otvorenej oblasti. Niekedy hniezdi aj blízko človeka – v mestskej alebo vidieckej zeleni. Hniezdo mlynárky je mimoriadne, vije ho medzi haluzami stromov – je to z machov, pier a vlákien precízne zapletená veľká vajcovitá guľa, s bočným vchodom v hornej časti. Mlynárka dlhochvostá spieva zriedkavo a ticho, čas často trávi vysoko v korunách stromov. Preto v jarno-letnom období ju nie je ľahko pozorovať. Situácia sa mení jeseňou a v zime, keď sa tieto vtáky zhromažďujú do krdľov, v ktorých je niekoľko jedincov a ktoré hlučne prenikajú húštiny a kriky hľadajúc potravu. Vtedy ich môžete pozorovať jednoduchšie a o to lepšie, že to nie sú veľmi plaché vtáky.

fot. M. Karetta

fot. G. Leśniewski

Kapturka *Sylvia atricapilla*

Kapturka to najpospolitszy w Polsce przedstawiciel rodziny pokrzewkowatych. Jak sama nazwa wskazuje, należą do niej ptaki zasiedlające zakrzaczenia. Pokrzewki często występują w pobliżu człowieka, mogą więc być wdzięcznym obiektem naszych ptasich obserwacji.

Kapturka to niewielki (mniejszy od wróbla) ptak o dominującym, brunatno-szarym ubarwieniu. Cechą pozwalającą łatwo go zidentyfikować jest „kaptur”, od którego gatunek wziął nazwę – czarny u samca, a rdzawy u samicy wierzch głowy. To jeden z najliczniejszych gatunków ptaków w naszym kraju, zasiedlający bardzo różnorodne siedliska – od wnętrza lasów, przez zadrzewienia śródpolne, po zieleń miejską i wiejską. Na Podbabiogórzu gatunek ten występuje pospolicie, także w obrębie wsi. Najłatwiej zaobserwować samce, gdy śpiewając, wabią samice i sygnalizują zajęte terytorium lęgowe. Śpiew kapturki to dobrze znana, szybka i miła dla ucha piosenka, składająca się z fletowych tonów. Kapturka żywi się głównie owadami i pajęczakami, dopiero jesienią zmienia jadłospis na jarski, obejmujący głównie małe owoce. Ptak ten odlatuje od nas na zimę, przy czym część populacji leci niedaleko – do Europy Zachodniej, ale niektóre z ptaków zimują aż w środkowej Afryce.

Penica čiernohlavá *Sylvia atricapilla*

Penica čiernohlavá je v Poľsku najpopulárnejším reprezentantom čeľade penicovitých. Je to vták obývajúci húštiny kríkov. Penicovité sa často vyskytujú v blízkosti človeka, preto môžu byť milým objektom vašich vtáčích pozorovaní.

Penica čiernohlavá je nevelký (menší ako vrabec) vták s dominujúcim hnedo-sivým sfarbením. Vlastnosť ktorá vám ju dovoľí ľahko identifikovať je „čierna kapucňa“ na temene samca (hrdzavá u samice), od ktorej je odvedený aj názov druhu. Je to jeden z najpočetnejších vtákov v našej krajine, ktorý obýva veľmi rôznorodé biotopy – počínajúc vnútrom lesných komplexov, cez remízky a mestskou, vidieckou zeleňou končiac. Aj v regióne Babej hory, v intravilánoch dedín je tento druh tiež populárny. Najjednoduchšie je pozorovať samce keď spevom vábia samičky a signalizujú okupované hniezdne teritórium. Spev penice čiernohlavej je dobre známou, rýchlou a pre uši milou pesničkou skladajúcou sa z flautových tónov. Penica čiernohlava sa hlavne živí hmyzom a pavúkmi, až na jeseň mení svoj jedálňičiek na bezmäsitý. Ten je tvorený prevažne malým ovocím. Tento druh od nás odlieta na zimu, pričom časť populácie letí neďaleko – do západnej Európy, no niektoré vtáky zimujú až v strednej Afrike.

Gajówka *Sylvia borin*

Gajówka to najbardziej skryta z krajowych pokrzewek. Mimo że jej śpiew dochodzący z zarośli słychać dość często, to gatunek ten większość czasu spędza wśród gęstej roślinności i bardzo rzadko wychodzi w odkryte miejsca, tam gdzie można go zobaczyć.

To krępy ptak o jednolitym, brunatnym ubarwieniu. W jego upierzeniu brak jest charakterystycznych elementów (niektórzy ornitolodzy zwą go „gatunkiem bez cech”), warto zwrócić jedynie uwagę na typowy dla pokrzewek masywny, ale dość długi i ostry dziób, a także małą, popielatą plamę na bokach szyi. W identyfikacji gajówki przychodzi z pomocą jej śpiew, który jest jakby przyspieszoną i bardziej zgrzytliwą wersją śpiewu kapturki (ale uwaga – podobnie śpiewa spokrewniona jarzębatka!). Gajówka zasiedla różne typy siedlisk leśnych i zadrzewień, preferując brzegi lasów liściastych z dobrze rozwiniętą warstwą podszytu. Znacznie rzadziej zajmuje niewielkie zakrzaczenia oraz miejsca w pobliżu człowieka, co sprawia, że jest wyraźnie rzadsza niż kapturka. Podobnie jak inne pokrzewki, wiosną i latem żywi się głównie owadami, jesienią również owocami, np. czarnego bzu. Odlatuje na zimowiska do dalekiej Afryki tropikalnej.

Penica slávikovitá *Sylvia borin*

fot. A. Olczyk

Penica slávikovitá je spomedzi všetkých tuzemských penicovitých najviac ukrytá. Jej spev môžete z húštin počuť dosť často, ale tento druh trávi významné množstvo času v bujnej vegetácii a veľmi zriedkavo vychádza na otvorené miesta, kde ho môžete uvidieť.

Je to zavalitý vták s jednotným, hnedým sfarbením. V jeho operení chýbajú charakteristické prvky (niektorí ornitológovia ho pomenúvajú ako „druh bez znakov”), stojí za to venovať pozornosť typickému pre penicovité, masívnemu, no dosť dlhému a ostrému zobáku, ako aj malej škvrnke na bokoch krku. Pri identifikácii penice slávikovitej pomáha jej spev, ktorý znie ako zrýchlená a viac výzgajúca verzia spevu penice čiernohlavej (ale pozor – podobne spieva jej príbuzná penica jarabál!). Penica slávikovitá obýva rozmanité druhy leśných biotopov s dobre vyvinutým podrastom. Oveľa menej početne obýva nevelké kríky a miesta v blízkosti človeka, čo spôsobuje, že je oveľa zriedkavejšia ako penica čiernohlavá. Rovnako ako ostatné vtáky z čeľade penicovitých, sa na jar a v lete živí hlavne hmyzom, na jeseň tiež ovocím, napr. čiernej bazy. Na zimoviská odlieta do tropickej Afriky.

Piegża *Sylvia curruca*

Piegża to kolejny gatunek pokrzewki – niewielki, zgrabny ptak, o charakterystycznym układzie barw – popielatej głowie, brązowym wierzchu ciała oraz jasnym spodzie. Uwagę zwraca w szczególności przebiegająca pod okiem ostra granica ciemnoszarego i jasnego koloru.

Zupełnie odmienny od pozostałych pokrzewek jest śpiew piegży. To krótka zwrotka zaczynająca się od szybkiego, niewyraźnego szczebiotu, później przechodząca w charakterystyczny trel „tlitlitlitli”. Piegża zasiedla najchętniej mozaikę terenów otwartych, zadrzewień i zakrzewień. Omija wnętrza kompleksów leśnych, chętnie natomiast gniazduje w zieleni miejskiej oraz w zieleni towarzyszącej zabudowie wiejskiej. W regionie babiogórskiego pogranicza w takich siedliskach wszędzie pospolita i dość liczna. Często wybieranym przez piegżę miejscem lęgowym są żywopłoty. Gniazdo, podobnie jak u innych gatunków pokrzewek, to czarka dość niedbale uwita z drobnych gałązek i łodyg roślin, umieszczona nisko we wnętrzu krzewu. Ze względu na niepłochliwość gatunek ten dość często można obserwować w swoim ogrodzie z małej odległości. Delikatny dziób piegży zdradza, że żywi się ona głównie owadami. Podobnie jak pozostałe gatunki pokrzewek, odlatuje na zimowiska do Afryki.

Penica popoławá *Sylvia curruca*

Penica popoławá je ďalší druh z čeľade penicovitá – malý, úhľadný vták s charakteristickým sfarbením – šedou hlavou, hnedým povrchom tela a svetlým spodkom. Pozornosť zvlášť priťahuje tmavšia páska, ktorá sa tiahne cez oko.

Spev penice popołavej je úplne iný ako spev ostatných penicovitých. Je to krátka strofa, ktorá sa začína rýchlym a tichým švitorením, meniacim sa neskôr na charakteristické drnčivé „dlülülülülü”. Penica popołavá najčastejšie obýva mozaiku otvorených oblastí, kríkov a remízok. Vyhýba sa vnútru lesných komplexov no rada hniezdi v mestskej zeleni a zeleni pri vidieckych budovách. V regióne babiohorského pohraničia je v takýchto biotopoch všade populárna a dosť početná. Na hniezdenie si často vyberá živé ploty. Hniezdo, podobne ako u ostatných penicovitých vyzerá ako nedbanlivo zapletená mištička z drobných halúzok a stebiel, umiestnená v kríkoch nízko nad zemou. Vzhľadom na to, že to nie je plachý druh ho môžete často zblízka pozorovať vo vašej záhrade. Jemný zobák penice popołavej prezradzuje, že sa živí hlavne hmyzom. Podobne ako ostatné druhy penicovitých na zimoviská odlieta do Afriky.

fot. C. Korkosz

Jarzębatka *Sylvia nisoria*

Jarzębatka od pozostałych gatunków pokrzewek wyraźnie różni się wyglądem. Najbardziej charakterystycznymi cechami są ciemne chmurkowanie na jasnym spodzie ciała, ogólny popielaty kolor wierzchu, a także intensywnie żółta tęczówka oka.

Powyższe cechy niełatwo dostrzec, ponieważ tak jak w przypadku pozostałych pokrzewek, jarzębatka spędza znaczną część czasu ukryta w roślinności. Zasiedla ona dość szerokie spektrum siedlisk – od brzegów lasów, do zadrzewień w dolinach rzecznych i śródpolnych zakrzaczeń. Nigdzie nie jest jednak częsta, będąc najmniej liczny gatunkiem pokrzewki w naszym kraju. W górach preferowanym przez nią siedliskiem są kępy krzewów (szczególnie ciernistych) w suchych, dobrze nasłonecznionych miejscach. Na Podbabiogórzu ze względu na niedostatek takich miejsc występuje bardzo lokalnie, znacznie częściej spotkamy ją po słowackiej stronie. Jarzębatka posiada bardzo podobne preferencje siedliskowe do gąsiorka i oba ptaki często występują razem. Śpiew przypomina piosenkę gajówki, jest jednak wolniejszy, a zwrotka krótsza. Jarzębatka odlatuje na dalekie zimowiska w Afryce Wschodniej, będąc jednocześnie najpóźniej powracającą pokrzewką – przylatuje do nas w maju.

Penica jarabá *Sylvia nisoria*

Penica jarabá sa od ostatných druhov penicovitých výrazne odlišuje vzhľadom. Najcharakteristickejšími jej črtami sú tmavé vlnovky zospodu, šedý vrch a intenzívne žltá dúhovka.

Vyššie uvedené črty nie sú ľahko viditeľné, pretože rovnako ako v prípade ostatných penicovitých, penica jarabá trávi veľa času skrytá vo vegetácii. Obýva dosť rozmanité biotopy – od okrajov lesov až po lesné porasty, v riečnych dolinách a na poliach. Nikde však nie je početná, a preto je najmenej početným druhom u nás. V horách preferuje zoskupenia kríkov (najmä trnitých) na suchých, slnečných miestach. V oblasti Babej hory, vzhľadom na nedostatok takých miest, sa vyskytuje veľmi lokálne, oveľa častejšie ju stretnete na slovenskej strane. Penica jarabá má veľmi podobné preferencie ohľadom biotopu ako strakoš obyčajný a obidva druhy sa často vyskytujú spoločne. Jej spev pripomína pieseň penici slávikovitej, je však pomalšia a kratšia. Penica jarabá odlieta na ďaleké zimoviská vo východnej Afrike, a preto prilieta späť najneskôr zo všetkých penicovitých – až v máji.

fot. M. Wielicki

Ciśniówka *Sylvia communis*

Latem wśród babiogórskich łąk dobiega z krzewów głośna, krótka piosenka złożona ze zgrzytliwych, ostrych tonów. Ciśniówka, bo o niej mowa, śpiewa bardzo wytrwale, nawet w czasie najgorętszych godzin umilając nam spiekotę letnich dni.

Podobnie jak u innych gatunków pokrzewek, w upierzeniu tego zgrabnego, niewielkiego ptaka dominują barwy szaro-brązowe. Najważniejszymi cechami rozpoznawczymi gatunku są rdzawe ubarwienie środkowej części skrzydła, a także (podobnie jak u piegży) wyraźny kontrast między szarym wierzchem głowy i jasnym gardłem. Ciśniówka to najbardziej polno-łąkowy ptak ze wszystkich gatunków pokrzewek. Chętnie zasiedla tereny otwarte z dużym udziałem zakrzewień, odłogów i wysokiej roślinności zielnej. W regionie Babiej Góry wszędzie w takich siedliskach jest to gatunek liczny. W ostatnich latach liczebność ciśniówki w Polsce spada, co może być powodowane intensyfikacją rolnictwa i związanych z tym likwidowaniem tzw. siedlisk marginalnych (zakrzewień, miedz, oczek wodnych). Delikatny dziób ciśniówki zdradza, że jej jadłospis, podobnie jak u innych pokrzewek, stanowią głównie owady. Gatunek ten odlatuje na zimę do subsaharyjskiej Afryki, przylatując do nas z powrotem w kwietniu.

Penica obyczajná *Sylvia communis*

V lete z babiohorských lúk dolieha z kríkov hlasná, krátka pesnička, skladajúca sa z vřzgajúcich tónov. Penica občajná spieva veľmi vytrvalo, aj počas tých najhorúcejších letných dní, čím spríjemňuje horúčavy.

Podobne ako u iných druhov penicovitých v operení tohto šikovného, nevelkého vtáka prevažujú šedo-hnedé farby. Najdôležitejšie rozpoznávacie vlastnosti tohto druhu sú hrdzavé sfarbenie strednej časti krídla, ale aj (podobne ako u penici popolavej) výrazný kontrast medzi šedým povrchom hlavy a jasným hrvoľom. Penica občajná je najviac polno-lúčny druh medzi všetkými penicovitými. Rada obýva otvorené oblasti s veľkým množstvom kríkov, úhorov a bylinnej vegetácie vysokej triedy. V regióne Babej hory, všade kde sú takéto lokality prítomné sa tento druh početne vyskytuje. V posledných rokoch početnosť penice občajnej v Poľsku klesá, čo môže byť spojené s intenzifikáciou poľnohospodárstva a likvidáciou tzv. okrajových biotopov (kríkov, miedzí a jazierok). Jemný zobák penice poukazuje na jej jedálničiek, podobne ako u ostatných penicovitých ho tvorí najmä hmyz. Tento druh na zimu odlieta do subsaharskej Afriky, späť k nám prilieta apríli.

fot. M. Karetta

Mysikrólik *Regulus regulus*

Mysikrólik szczyci się mianem najmniejszego krajowego gatunku ptaka – ta drobina waży zaledwie 5 gramów! Jednak mimo niewielkich rozmiarów gatunek ten potrafi przetrwać ciężkie, zimowe warunki w górskich lasach.

Mysikrólik jest gatunkiem ściśle związanym z lasami iglastymi, więc o spotkanie z mysikrólikiem w regionie Babiej Góry nietrudno. Wędrując borem świerkowym, najpierw usłyszymy ciche, delikatne „si, si, si”, a później przy odrobinie szczęścia zobaczymy, jak grupka tych ptaków zwinnie uwija się pośród gałęzi. Uwagę zwróć przede wszystkim niewielkie rozmiary oraz charakterystyczna sylwetka – okrągła, puchata, z delikatnym dziobem i cienkimi nóżkami. Szaro-zielonkawe upierzenie urozmaicone jest żółtym wierzchem głowy podkreślonym czarnymi, bocznymi paskami. Mysikróliki występują w regionie Babiej Góry także zimą – często przebywają wtedy w wielogatunkowych stadach, razem z sikorami i kowalikami. W okresie zimowym schodzą także niekiedy do zadrzewień we wsiach, a nawet pokazują się przy karmnikach. Niezwykła jest ich odporność na zimno – wysoko w górach te niewielkie ptaki muszą przetrzymać wielogodzinne mrozy zimowych nocy.

Králik zlatohlavý *Regulus regulus*

Najmenší z domáci druhov vtákov sa pýši menom králik zlatohlavý – tento drobný vtáčik váži len 5 gramov! Avšak napriek malým rozmerom, tento druh dokáže prežiť za ťažkých podmienok v horských lesoch.

Tento druh úzko súvisí s ihličnatými lesmi, takže nie je ťažké sa s králičkom stretnúť v regióne Babej hory. Pri putovaní smrekovým lesom najprv počujete tiché, jemné „síí, síí, síí”, a s trochou šťastia uvidíte ako skupinka týchto vtáčikov šikovne poskakuje medzi haluzami. Pozornosť priťahuje najmä telo malej veľkosti a charakteristická silueta – okrúhla, načuchaná, s jemným zobákom a tenkými nohami. Šedo-zelené perie je obohatené žltým povrchom hlavy, zdôraznené čiernymi bočnými pásmi. Králiky zlatohlavé sa v oblasti Babej hory vyskytujú aj v zime – často sa vtedy zhromažďujú s inými druhmi do krdľov, spolu so sýkorkami a brhlíkmi. V zimnom období občas opúšťajú stromy na dedine a objavujú sa na kímidlách. Mimoriadna je ich odolnosť voči chladu – vysoko v horách tieto nevelké vtáky musia vydržať dlhé hodiny nočných mrazov.

fot. T. Wilk

fot. G. Leśniewski

Zniczek *Regulus ignicapilla*

Zniczek to siostrzany gatunek mysikrólika. Niezwykle podobne – oba łączą najmniejsze rozmiary wśród europejskich gatunków ptaków, a także zbliżone siedlisko życia. Mimo wielu podobieństw jest też sporo różnic między tymi dwoma gatunkami.

Zniczek posiada bardziej kontrastowy rysunek na głowie – boki głowy, które u mysikrólika są jednolite, u zniczka pokrywają naprzemiennie ułożone czarno-białe paski wokół oka. Dodatkowo wierzch głowy jest u zniczka ciemniejszy, ciemnopomarańczowy. Gatunki te różni również śpiew – u obu gatunków jest to seria wysokich, szybko powtarzanych tonów, jednak u mysikrólika utrzymuje się na podobnej wysokości, a u zniczka tonacja wznosi się do góry. Oba gatunki zasiedlają drzewostany iglaste. Dla zniczka to właśnie karpackie lasy są najważniejszą ostoją w kraju. Ptaki te wiją misterne gniazda na bocznych gałęziach drzew iglastych i składają do nich aż 8-11 jaj, które, podobnie jak u mysikrólików, mogą łącznie ważyć więcej niż sam ptak, co wśród ptaków wróblowych zdarza się rzadko. Zniczki w przeciwieństwie do mysikrólików odlatują od nas na zimę do Zachodniej Europy i powracają w kwietniu.

Králik ohnivohlavý *Regulus ignicapilla*

Králik ohnivohlavý je příbuzným druhom králika zlatohlavého. Sú veľmi podobné. Obidva sú jedny z najmenších európskych druhov vtákov, žijú tiež v podobných biotopoch. Napriek mnohým podobnostiam, stále sa medzi týmito dvoma druhmi vyskytujú mnohé rozdiely.

Králik ohnivohlavý má viac kontrastný vzor na hlave – boky hlavy, ktoré u králika sú zlatohlavého homogénne. Králik ohnivohlavý má perie pokryté striedajúcimi sa čiernymi a bielymi pruhmi okolo oka. Navyše horná časť jeho hlavy je tmavšia, tmavooranžová. Tieto druhy sa tiež líšia spevom – u oboch druhov ide o sériu vysokých, rýchlo sa opakujúcich tónov, ale v prípade králika zlatohlavého sa o udržiavajú na podobnej úrovni, zatiaľ čo u králika ohnivohlavého tón rastie. Obidva druhy obývajú ihličnaté porasty. Pre králika ohnivohlavého sú práve karpatské lesy najdôležitejším útočiskom v krajine. Tieto vtáky vedia hniezda precízne na vetvách ihličnatých stromov a znášajú do nich až 8-11 vajec, ktoré podobne ako u králikov zlatohlavých môžu spoločne vážiť viac ako samotný vták čo nie je bežné medzi vrabcovitými vtákmi. Králik ohnivohlavý na rozdiel od králika zlatohlavého, od nás odlieta na zimu do Západnej Európy a vracia sa v apríli.

fot. M. Trybała

Jemiołuszka *Bombycilla garrulus*

Długi czubek, czarna „maska” na twarzy, żółte paski na skrzydłach i końcu ogona oraz dźwięczny głos przypominający odgłos dzwoneczków to cechy rozpoznawcze jemiołuszki – jednego z najelegantszych zimowych gości w naszym kraju.

Jemiołuszka to gatunek lęgowy na Dalekiej Północy – w Skandynawii i Rosji, występujący u nas prawie wyłącznie zimą. W rejon Karpat zalatuje dość rzadko, ale co kilka lat zdarzają się inwazyjne pojawy tego gatunku związane z niedostatkami pokarmu na północy i wtedy spotkać go można znacznie częściej. Ponieważ jemiołuszka zimą żywi się głównie owocami, najłatwiej wypatrzeć ją na krzewach i drzewach owocowych – jarzębinie, głogu i jemiole, od której wzięła swoją nazwę. Pokarm taki zawiera mało substancji odżywczych, jemiołuszki muszą pochłaniać więc olbrzymie ilości owoców, niekiedy w ciągu dnia zjadając więcej, niż same ważą! Ptaki te są bardzo często niepełochliwe, co związane jest z zamieszkiwaniem terenów rzadko odwiedzanych przez ludzi, można je więc nawet obserwować z niewielkiej odległości. Warto wspomnieć, że angielska nazwa gatunku (*waxwing* – czyli woskowe skrzydło) nawiązuje do innej ciekawej cechy – na środku skrzydeł jemiołuszki znajdują się małe czerwone zakończenia piór, wyglądające jak woskowe płytki.

Chochląc severský *Bombycilla garrulus*

Dlhý chocholík, čierna „maska” na tvári, žlté pásiky na krídlach na konci chvosta a zvučný hlas pripomínajúci zvuk zvončekov. To sú hlavné črty chochláča severského – jedného z najelegantnejších zimných hostí v našej krajine.

Chochląc severský je druh hniezdiaci na ďalekom severe – v Škandinávii a v Rusku, u nás sa zjavuje hlavne v zime. V regióne Karpát ho môžete vidieť dosť zriedkavo. Každých pár rokov sa vyskytujú invazívne prílety tohto druhu spojené s nedostatkom potravy na severe. Vtedy ho môžete stretnúť oveľa častejšie. Kvôli tomu, že sa chochláč severský živí hlavne ovocím, je ho najľahšie pozorovať na ovocných kríkoch a stromoch – jarabine, hlohu i imelu. Takáto potrava neobsahuje veľa výživných látok, preto musí chochláč severský zjesť jej obrovské množstvo. Niekedy za jeden deň zje viac ako sám váži! Tieto vtáky nie sú veľmi plaché, čo vyplýva so skutočností, že obývajú oblasti zriedkavo navštevované človekom. Preto ich môžete pozorovať z veľkej vzdialenosti. Stojí za to pripomenúť, že anglický názov tohto druhu (*waxwing* – teda voskové krídlo) nadväzuje na ich inú zaujímavú črtu – v strede krídiel chochláča severského sa nachádzajú pierka s malými červenými škvŕkami na konci, ktoré vyzerajú ako voskové platničky.

fot. B. Czerwiński

Kowalik, bargiel *Sitta europaea*

Kowalik to ptak nieco większy od wróbla, z wierzchu popielaty, z czarną przepaską przez oczy i ceglastym spodem. Wierzchni kolor zdradza, że jest to ptak związany z grądami, buczynami i kasztanowcami. Szata w kolorze kory tych drzew utrudnia wypatrzenie go przez drapieżnika, gdy przeszukuje drzewo w poszukiwaniu owadów i ich jaj.

Kowalik żeruje na korze w sposób podobny do dzięciołów i pełzaczy, jednak w przeciwieństwie do nich nie podpira się ogonem i jako jedyny ptak naszej awifauny potrafi schodzić po pniu głową w dół. Wiosną podczas godów kowalika słychać w całym lesie pogwizdywania (charakterystycznej „tju-tju-tju” powtarzane wielokrotnie), szczególnie w okolicy gniazda. Cechą rozpoznawczą dziupli lub budki, którą zajmuje, jest „obmurowanie” gliną otworu wejściowego, aby drapieżnik nie dostał się do gniazda. Dostosowuje go tak ściśle do swojej wielkości, że niekiedy sam z trudem się przeciska. Kowaliki nie tworzą stad, więc po sezonie lęgowym dołączają do stad sikor, korzystając z ich ostrożności. W zimie z takim stadkiem kowalik zagląda do karmnika, przy czym tak nieprzerwanie kursuje po słoneczniku, że odnosi się złudne wrażenie, jakby było ich całe stado. Tymczasem to jeden tak zapobiegliwy osobnik robi zapasy, ukrywając nasiona słonecznika gdzieś w pobliżu.

Brhlík obyčejný *Sitta europaea*

Brhlík obyčejný je vták o niečo väčší ako vrabec, má sivý povrch, čierny pás cez oko a tehlové bruško. Povrchové sfarbenie odkazuje na biotopy aké brhlík uprednostňuje, teda dubohrabiny, bučiny a pagaštany. Vďaka sfarbeniu, ktoré je takmer totožné s farbou kôry týchto stromov ho môžu dravce keď hľadá hmyz s ťažkosťou uvidieť. To isté platí pre jeho vajcia.

Brhlík sa krími na kôre, podobne ako datle a kôrovníky dlhoprsté. Avšak na rozdiel od nich sa nepodpira chvostom a ako jediný vták v našej avifaune dokáže liezť s hlavou smerom dole. Na jar, počas hniezdenia brhlíka najmä v blízkosti hniezda počuť v celom lese pískanie (charakteristické „twit-twit-twit” opakované niekoľkokrát). Charakteristickou črtou jeho dutiny alebo búdky ktorú obsadí, je hlinou zamurovaný vchod. Slúži na to, aby sa dravec nedostal do hniezda. Otvor teda prispôbuje presne svojej veľkosti a občas sa aj sám do vnútra sotva dostane. Brhlíky nevytvárajú krdle a preto sa jedince po hniezdnom období pripájajú ku krdlám sýkoriek. V zime s týmto krdlom navštevujú krmidlá. Jeden brhlík dokáže tak vášnivo „cestovať” po slnečnici, že vytvára falošný dojem akoby ich bol celý krdel. V skutočnosti to je ten istý, šikovný jedinec, ktorý kdesi v okolí zhromažďuje zásoby slnečnicových semien.

Pełzacz leśny *Certhia familiaris*

W babiogórskich lasach spostrzec możemy niekiedy niewielkie ptaki zachowaniem i wyglądem przypominające nieco... myszy. Cicho i sprawnie poruszają się po pniach, a ich szaro-brunatne, pstrokate ubarwienie w doskonały sposób imituje kolor kory.

To pełzacze leśne – jedne z naszych najmniejszych ptaków, ważące zaledwie 8-10 gramów. Zasiedlają one bardzo różne typy lasów, szczególnie iglaste. Żerując, często wybierają drzewa o chropowatej korze, gdzie łatwiej znaleźć drobne bezkręgowce i ich jaja. W ich zdobywaniu pomaga im długi, cienki i lekko zakrzywiony dziób, którym wydłubują je z zakamarków kory. Mocne nogi z długimi pazurami oraz twarde pióra ogona pozwalają na utrzymywanie się na pniu w pionowej, podobnej do dzięciołów pozycji. Gniazda zakładają w pęknięciach pnia lub za fragmentami odstającej kory. Pełzacz leśny to gatunek osiadły, występujący w babiogórskich lasach przez cały rok. Zimą często towarzyszy mieszanym stadom sikor i innych gatunków, z którymi wspólnie żeruje. W naszym kraju występuje również siostrzany gatunek – pełzacz ogrodowy (*Certhia brachydactyla*), który jednak niemal nie zasiedla obszarów górskich.

Kôrovník dlhoprstý *Certhia familiaris*

V babiohorských lesoch môžete občas spozorovať nevelké vtáky, ktoré správaním a vzhľadom pripomínajú niečo... myši. Ticho a veľmi šikovne sa pohybujú po kmeňoch a ich sivo-hnedé, škvrnité sfarbenie dokonale imituje farbu kôry.

Sú to kôrovníky dlhoprsté – jeden z našich najmenších vtákov, vážia sotva 8-10 gramov. Obývajú veľmi rôznorodé druhy lesov, najmä ihličnaté. Počas krmenia si často vyberajú stromy s hrubou kôrou kde si ľahšie nájdú drobné bezstavovce a ich vajíčka. V ich získavaní im pomáha dlhý, tenký a ľahko zahnutý zobák, ktorým vydobávajú stravu z kútikov kôry. Silné nohy s dlhými pazúrikmi a tvrdé perie na chvoste im umožňujú držanie zvislej polohy na kmeni, podobnej dätľom. Hniezda budujú v štrbinách kmeňa, alebo za fragmentami kôry. Kôrovník dlhoprstý je stály druh, ktorý sa v babiohorských lesoch vyskytuje po celý rok. V zime sa často pripája ku krdľom sýkoriek a iných druhov, s ktorými sa spoločne krmí. V našej krajine sa tiež vyskytuje jeho príbuzný druh – kôrovník krátkoprstý (*Certhia brachydactyla*), ktorý sa takmer vôbec nevyskytuje v horských oblastiach.

fot. M. Trybata

Strzyżyk *Troglodytes troglodytes*

Strzyżyk to, obok mysikrólika i zniczka, najmniejszy, ważący zaledwie ok. 9 gramów gatunek ptaka w naszym kraju. Mimo tak niewielkich rozmiarów jego śpiew – soczysta, dość długa zwrotka – należy do najgłośniejszych i najbardziej dynamicznych wśród piosenek naszych leśnych ptaków.

Gatunek ten spotkać można w rozległych kompleksach leśnych – zarówno iglastych, jak i liściastych. Preferuje doliny potoków, miejsca z wykrotami, przewróconymi drzewami i stosami chrustu. Strzyżyk przebywa najczęściej nisko nad ziemią, będąc jednym z najbardziej ruchliwych i energicznych ptaków, stosunkowo łatwo go więc zaobserwować. Wizytówką tego gatunku jest sylwetka – krępa, wręcz kulista, z krótkim ogonkiem, często zadartym do góry. Upierzenie jest czekoladowobrązowe, z jaśniejszym paskiem na wysokości oka. Głównym pożywieniem strzyżyka są owady, zbierane z ziemi i niskiej roślinności, wśród której niezwykle sprawnie się porusza. Gniazdo strzyżyka, budowane na ziemi lub nisko wśród roślin, ma dość nietypowy kształt – jest kuliste z otworem wejściowym z boku. Część strzyżyków zimuje u nas i jest to gatunek, który dość regularnie śpiewa już w miesiącach zimowych.

Oriešok obyčajný *Troglodytes troglodytes*

Oriešok obyčajný je spolu s králikom zlatohlavým a ohnivohlavým, najmenej vážiacim druhom vtáka v našej krajine (9 gramov). Napriek jeho nevelkým rozmerom je spev – dosť dlhá strofa – jedným z najhlasnejším a najdynamickejším piesní s pomedzi našich leśných vtákov.

Tento druh môžete stretnúť v rozsiahlych leśných komplexoch – tak ihličnatých, ako aj listnatých. Preferuje údolia potokov, miesta s vývratmi, spadnutými stromami a húštinami. Oriešok obyčajný sa najčastejšie vyskytuje nízko nad zemou. Je jedným z najrušnejších a najživších vtákov, no dosť ľahko sa dá pozorovať. Vizitkou tohto druhu je silueta – takmer guľatá s krátkym chvostíkom často zdvihnutým hore. Operenie má čokoládovohnedé so svetlejším pásikom nad okom. Hlavnou potravou orieška je hmyz, ktorý zbiera zo zeme a nízkej vegetácie, medzi ktorou sa pohybuje veľmi šikovne. Hniezdo orieška, budované na zemi alebo nízko vo vegetácii, má dosť netypický tvar – je guľaté s bočným vchodom. Časť orieškov zimuje u nás a je to druh, ktorý dosť pravidelne spieva už počas zimných období.

fot. M. Wiech

fot. T. Wilk

Szpak *Sturnus vulgaris*

Szpak to jeden z lepiej znanych nam ptaków. Przez niektórych niedarzony sympatią ze względu na podjadanie owoców z sadów oraz głośnie zwyczaje. Przy bliższym poznaniu znacznie zyskuje – odkryć można jego wyjątkowe ubarwienie, a także ciekawe zachowania.

Szpak w okresie lęgowym wydaje się ciemny, z jasnym nakrapianiem. Jednak przy bliskiej obserwacji, w odpowiednim świetle ujawnia całą gamę metalicznie mieniących się kolorów – zieleni, fioleto i granatu. To w połączeniu z intensywnie żółtym dziobem sprawia, że szpak okazuje się jednym z najbarwniejszych polskich ptaków! Dobrze znany śpiew szpaka jest bardzo zmienny, często zawierający naśladownictwa innych gatunków. To gatunek zasiedlający różnorakie siedliska – od krajobrazu rolnego, do wnętrza miast i lasów. W okolicach Babiej Góry występuje zarówno w obrębie wsi, jak i w krajobrazie rolniczym. Istotny dla niego jest dostęp do dziupli oraz do terenów otwartych z niską roślinnością, gdzie zdobywa pożywienie. Znaczna część populacji wyprowadza lęgi także w budkach lęgowych. W okresie połęgowym szpaki grupują się w duże stada, mogące liczyć tysiące osobników, których podniebne ewolucje są jednym z najpiękniejszych jesiennych widoków.

Škorec obyčejný *Sturnus vulgaris*

Škorec obyčejný je jeden z najviac známych vtákov. Niektorí ho nemajú radi a to vzhľadom na to, že vyjedá ovocie zo sadov a má dosť hlučné zvyky. Jeho bližším pozorovaním objavíte jeho mimoriadne sfarbenie, ale aj zaujímavé správanie.

Zdá sa, že v hniezdnom období má škorec obyčejný tmavé sfarbenie so svetlým bodkovaním. Ak sa bližšie pozriete, pri správnom svetle uvidíte celý rad kovovo lesklých farieb – zelenej, fialovej a tmavomodrej. Táto kombinácia v spojení so sýto žltým zobákom spôsobuje, že je škorec obyčejný jeden z najfarebnejších poľských vtákov! Dobré známy spev škorca je veľmi premenlivý, často obsahuje imitácie hlasov iných druhov. Je to vták usidlujúci sa v rôznorodých biotopoch – od poľnohospodárskej krajiny, až po mestá a lesy. V okolí Babej hory sa vyskytuje tak v intravilánoch dedín, ako aj na poľnohospodárskych terénoch. Dôležitý je preňho prístup k otvoreným oblastiam s nízkou vegetáciou, kde získava potravu, ale aj k dutinám. Významná časť populácie hniezdi aj v hniezdných búdkach. V hniezdnom období sa škorce obyčajné zhromažďujú do veľkých krúdlov, v ktorých môže byť aj tisíce jedincov. Ich vzdušné akrobacie patria k najkrajším z jesenných obrázkov.

fol. M. Wielicki

Pluszcz, kos wodny *Cinclus cinclus*

Wędrując wzdłuż wartkiego górskiego potoku, nierzadko zaobserwować można ptaka, którego pojawienie objawia się zgrzytliwym ostrym głosem „ctri”, „czit”, „cjirb”. Po chwili przelatuje dalej nisko nad wodą i lądując na kamieniu, miarowo podryguje.

To pluszcz – ptak wielkości szpaka, ale bardziej pękaty, z krótkim zadartym ogonem, o ciemnobrązowym upierzeniu z białą piersią. Jest to jedyny ptak śpiewający, który potrafi aktywnie nurkować i biegać po dnie. Pod wodą chwytą się pazurkami kamieni i wspomaga skrzydłami w poszukiwaniu bezkręgowców, głównie chruścików. Zjada także małe ryby.

Pluszcze występują w górach i nielicznie także na Pomorzu, tam gdzie woda jest bystra i czysta. W regionie Babiej Góry zasiedla większość potoków, na niektórych z nich również zimując. Wezbrana woda z topniejącego śniegu to sygnał dla pluszczy do rozpoczęcia godów. Są to widowiskowe wodolądowania „na ogonie” oraz nieprzerwany śpiew złożony z wielu różnorodnych dźwięków. Gniazdo uwite z mchu „przyklejone” jest zazwyczaj do skały nad lustrem wody. Możemy znaleźć je również za ścianą wodospadu lub na filarach mostu czy kładki.

Vodnár potočný *Cinclus cinclus*

Prechádzajúc sa pozdĺž prudkého horského potoka pomerne často môžete pozorovať vtáka, ktorého prítomnosť sprevádza výzgjajúci a ostrý hlas „ctri”, „czit”, „cjirb”. Potom ho uvidíte ako preletí nízko nad vodou, sadne si na kameň a rytmicky sa pohybuje.

Je to vodnár potočný – vták veľký ako škorec, ale viac guľatý, s krátkym zdvihnutým chvostom, tmavohnedým sfarbením a bielym hrudníkom. Je to jediný spevavý vták, ktorý sa dokáže aktívne potápať a behať po dne. Pod vodou sa nohami chytá kameňov a pomáha si krídlami – tak hľadá bezstavovcov hlavne potočníkov, no je aj malé ryby.

Vodnár potočný sa vyskytuje v horách a menej početne aj na území Pomoranska tam, kde je voda prudká a čistá. V regióne Babej hory obýva väčšinu malých a väčších potokov, na niektorých z nich dokonca aj zimuje. Zvýšená hladina vody z topiaceho sa snehu je pre vodnára signálom, že sa začalo hniezdne obdobie. Ich svadobným správaním sú veľkolepé pristátia „na chvoste” a nepretržitý spev skladajúci sa z ostrých zvukov. Hniezdo z machu je najčastejšie „prilepené” na skalu nad hladinou vody, občas aj na pilieroch mostu alebo lávke.

Muchołówka szara *Muscicapa striata*

Jednolite upierzenie, dość skryty tryb życia, a także niepozorny i cichy śpiew sprawiają, że muchołówka szara nie zwraca na siebie uwagi. Pomimo że zasiedla często miejsca w pobliżu człowieka, to większości z nas ten ciekawy ptak nie jest znany.

W wyglądzie muchołówki szarej niewiele jest elementów pozwalających na jej łatwą identyfikację, ale warto zwrócić uwagę na smukłą, spionizowaną sylwetkę, kreskowanie na piersi i czole, a także dość długi, ciemny dziób. Dużo bardziej charakterystyczne jest jej zachowanie. Ptak ten wytrwale czatuje na suchej gałęzi lub kołku i nagle zrywa się, by w szybkim, zwinnym locie złapać przelatującego w pobliżu owada i wrócić na swoje stanowisko. Zasiedla bardzo różnorakie siedliska – od wnętrza luźnych drzewostanów, przez zadrzewienia śródpolne po wiejską i miejską zabudowę. Gniazda zakłada przeważnie w płytkich, otwartych dziuplach, ale chętnie wykorzystuje do tego także elementy budynków – np. belki stropowe czy poddasza. Muchołówka szara zimuje w dalekiej Afryce na południe od równika. Jej zależność od dostępności owadów latających sprawia, że przylatuje z zimowisk, dopiero gdy jest już ciepło – pod koniec kwietnia, a odlatuje z naszego kraju już w sierpniu i wrześniu.

Muchár sivý *Muscicapa striata*

Rovnomerné sfarbenie, pomerne tajný životný štýl, ale aj nenápadný a tichý spev spôsobujú, že muchár sivý nepriťahuje pozornosť. Napriek tomu, že často obýva miesta v blízkosti človeka, väčšina z nás tohto zaujímavého vtáka nepozná.

Vo vzhľade muchára sivého je neveľa prvkov, ktoré by umožnili jeho ľahkú identifikáciu, ale stojí za to obrátiť pozornosť na jeho štíhlu siluetu, pružky na hrudníku a temene a takisto dosť dlhý, tmavý zobák. Jeho správanie je oveľa charakteristickejšie – tento druh vytrvalo číha na suchej vyvýšenej vetve, zrazu vzlieta, aby v agilnom a rýchlom lete zachytil okolo lietajúci hmyz, potom sa vráti na svoju pôvodnú pozorovateľňu. Obýva širokú škálu biotopov – od vnútorného priestoru voľných porastov, cez remízky až po mestské a vidiecke budovy. Hniezda najradšej buduje v plytkých, otvorených dutinách, ale ochotne na to aj používa prvky stavieb – napr. strešné trámy, alebo podkrovia. Muchár sivý zimuje v ďalekej Afrike, na juh od rovníka. Jeho závislosť od dostupnosti lietajúceho hmyzu spôsobuje, že zo zimovísk prilieta len vtedy, keď je už teplo – koncom apríla, a z našej krajiny odlieta v auguste a septembri.

fot. T. Wilk

fot. M. Wiech

Rudzik *Erithacus rubecula*

Intensywnie pomarańczowa pierś i przód głowy to cecha rozpoznawcza rudzika – jednego z najliczniejszych gatunków w regionie pogranicza Babiej Góry. Mimo że to gatunek pospolity, to niełatwo go zobaczyć – większość czasu spędza w gęstej roślinności.

Przedstawiciele obu płci rudzika wyglądają podobnie i co ciekawe, u tego gatunku nie tylko samce, ale również samice niekiedy śpiewają. Śpiew jest jednym z mniej charakterystycznych wśród ptaków leśnych – krótka zwrotka, złożona ze smętnych dźwięków, o opadającym tonie. Rudzik może być obserwowany zarówno w większych kompleksach leśnych, jak i w niewielkich zadrzewieniach, a niekiedy także wśród roślinności w obrębie zabudowy wiejskiej. Jest to gatunek związany z warstwą podszytu – a więc zakrzewieniami i niskimi zadrzewieniami, a jego przystosowaniem do życia w półmroku gęstej roślinności są duże oczy. Rudzik jest głównie gatunkiem owadożernym. Niestrawione chitynowe fragmenty owadów formuje w tzw. wypluwki, które zwraca podobnie jak sowy. Rudziki migrują, głównie nocą, na zimowiska położone w zachodniej i południowej Europie. Jedynie nieliczne osobniki próbują u nas przezimować i niekiedy odwiedzają przydomowe karmniki.

Červienka obyčajná *Erithacus rubecula*

Intenzívne oranžový hrudník a predná časť hlavy sú charakteristickým znakom Červienky obyčajnej – jedného z najpočetnejších druhov v regióne babiohorského pohraničia. Napriek tomu že je taký populárny, nie je ho ľahko stretnúť – väčšinu času trávi v hustej vegetácii.

Zástupcovia obidvoch pohlaví červienky obyčajnej vyzerajú podobne a zaujímavé je, že u tohto druhu spievajú nielen samci ale občas aj samičky. Jeho spev nie je veľmi charakteristický medzi lesnými vtákmi – krátka strofa, skladajúca sa z melancholických zvukov s klesajúcim tónom. Červienka obyčajná môže byť pozorovaná tak vo väčších lesných komplexoch, ako aj v nevelkých porastoch, občas vo vegetácii medzi vidieckymi budovami. Je to druh viazaný na vrstvu podrastu – a teda kríky a nízke porasty. Jeho prispôsobením sa na život v temnej húštine sú veľké oči. Slávik červienka je hlavne hmyzožravým druhom. Zaujímavé je, že nestrávené chitínové zvyšky hmyzu formuje do tzv. vývržku, ktorý vyvrhuje zo seba podobne ako sovy. Červienky obyčajné migrujú, hlavne nocou na zimoviská v Západnej a Južnej Európe. Iba niektorí jedinci sa snažia zimovať u nás a občas navštevujú prídometné krmidlá.

Muchołówka mała *Ficedula parva*

Muchołówka mała to jeden z tych ptaków, które dużo łatwiej usłyszeć, niż zobaczyć. Większość czasu spędza wysoko w koronach drzew, skąd rozlega się charakterystyczny, prosty śpiew złożony z serii melodyjnych tonów „ci, ci, ci, ci-ple, ci-ple”.

Karpackie lasy są najważniejszą w skali kraju ostoją tego gatunku. Ptak ten zasiedla tutaj najchętniej dojrzałe drzewostany liściaste, żeby więc go spotkać musimy udać się do babiogórskiej dolnoreglowej buczyny. Muchołówka mała preferuje fragmenty lasu z dostępnymi grubymi oraz martwymi drzewami, co zapewnia jej miejsca do gniazdowania oraz obfitą bazę żerowiskową. Gniazda zakłada w dziuplach, a jej pokarmem są głównie owady latające chwytane w locie. Jeśli uda się nam dostrzec samca tego gatunku, to uwagę zwróci przede wszystkim pomarańczowy śliniak na szyi i górnej piersi, którego brak u samicy. Przedstawiciele obu płci wyróżniają się również jasnymi nasadami boków ogona. Muchołówka mała przylatuje z zimowisk późno, bo dopiero w maju, a odlatuje już w sierpniu, jest więc jednym z najkrócej przebywających w naszym kraju ptaków lęgowych. Co ciekawe, na zimowiska leci nie jak zdecydowana większość krajowych gatunków – na południe, lub południowy zachód, lecz na południowy wschód – do dalekich Indii i Pakistanu.

Muchárik malý *Ficedula parva*

Muchárik malý je tým druhom vtáka, ktorého je jednoduchšie počuť než uvidieť. Väčšinu času trávi vysoko v korunách stromov, odkiaľ počuť charakteristický, jednoduchý spev, skladajúci sa z série melodických tónov „cvrr, cvrr, cvrr”.

Karpatské lesy sú v celej krajine najväčším útočiskom tohto druhu. Tento druh najradšej obýva listnaté porasty, a preto ak ho chcete stretnúť musíte ísť do bukových lesov v podhorskom stupni. Muchárik malý uprednostňuje fragmenty lesa kde má prístup k odumretým stromom, v ktorých hniezdi a kŕmi sa. Hniezda má v dutinách a jeho potravou je hlavne hmyz, ktorý loví za letu. Ak sa vám podarí ho uvidieť obráťte pozornosť predovšetkým na oranžový podbradníček na hrvoľu a hrudníku, ktorý samička nemá. Obidva pohlavia sú charakteristické svetlými okrajmi hornej časti kormidlových pier. Muchárik malý prilieta zo zimovísk dosť neskoro až v máji a odlieta už v auguste. Je teda jedným z najkratšie vyskytujúcich sa hniezdiacich druhov v našej krajine. Je zaujímavé, že na zimoviská odlieta nie ako väčšina domácich druhov na juh alebo juhozápad, ale na juhovýchod – do ďalekej Indie a Pakistanu.

fot. G. Leśniewski

Muchołówka białoszyja

Ficedula albicollis

Samce muchołówki białoszyjej to jedne z ładniejszych ptaków śpiewających, z niezwykle eleganckim, biało-czarnym wzorem ubarwienia. Co ciekawe, białe plamy na czole i skrzydłach samców są nie od parady – ich wielkość mówi samicom, który samiec jest bardziej atrakcyjny i który będzie lepszym ojcem ich potomstwa.

W obszarze babiogórskiego pogranicza niełatwo o spotkanie z tym ptakiem ze względu na niedostatek siedlisk leśnych, które ten gatunek preferuje – „dojrzałych” drzewostanów liściastych. Jeśli jednak wybierzemy się na majową wycieczkę w bukowe lasy regla dolnego, to przy odrobinie szczęścia usłyszymy najpierw prosty, składający się z kilku zgrzytliwych tonów śpiew, a później zobaczymy niewielkiego czarno-białego ptaka uwijającego się wśród gałęzi. Muchołówka białoszyja zasiedla dziuple – zarówno naturalne (np. po odłamanych gałęziach), jak i wykute przez dzięcioły, chętnie zajmuje również budki lęgowe. Jaja (z reguły 5-6) tego gatunku mają piękny, niebieski odcień. Muchołówka białoszyja żywi się owadami, które sprawnie łapie w locie. Ponieważ pokarm taki jest niedostępny zimą, ptak ten odlatuje jesienią na dalekie zimowiska położone w tropikalnej Afryce.

Muchárik bielokrký

Ficedula albicollis

Samce muchárika bielokrkého sú jedny z najkrajších spevavých vtákov, s veľmi elegantným, bielo-čiernym vzorom sfarbenia. Zaujímavé je, že biele škvrny na temene a na krídlach samčekov tam nie sú náhodou – ich veľkosť hovorí samičkám, ktorý samec je atraktívnejší a ktorý bude lepším otcom potomstva.

Vzhľadom na nedostatok leśných biotopov, ktoré tento vták uprednostňuje – teda „dospelých” listnatých porastov – v oblasti babiohorského pohraničia ho nie je ľahko stretnúť. Avšak ak na pôjdete prechádzku do bukových lesov v podhorskom stupni s trochou šťastia najprv počujete jednoduchý spev, skladajúci sa z vízgajúcich tónov a potom uvidíte nevelkého čierno-bieleho vtáka skákajúceho medzi haluzami. Muchárik bielokrký obýva dutiny – tie prirodzené (napr. po odlomených haluziach), ako aj tie vytesané dŕťami, ochotne obsadzujú aj hniezdne búdky. Vajcia (zvyčajne 5-6) tohto druhu majú krásny, modrý odtieň. Živí sa hmyzom, ktorý loví za letu. Kvôli tomu, že takýto druh potravy nie je k dispozícii v zime, tento druh odlieta jeseňou na ďaleké zimoviská v tropickej Afrike.

fot. M. Trybała

fot. G. Leśniewski

Pleszka *Phoenicurus phoenicurus*

W ogrodach i w przydomowych zadrzewieniach podbabiogórskich wsi spostrzeżemy niekiedy pleszkę – niezwykle barwnego ptaka, zwracającego na siebie uwagę czarno-białym wzorem na głowie, płomiennie pomarańczową piersią i pomarańczowym ogonem.

Tak pięknie ubarwiony jest tylko samiec. Jasnobrązową szatę samicy zdobi jedynie, podobnie jak u samca, pomarańczowy ogon, którym pleszki często podrygują. Niezwykle podobna do samicy pleszki, lecz nieco ciemniejsza, jest samica kopciuszka. Pleszka zasiedla dwa zupełnie odmienne typy siedlisk. Pierwszym są tereny antropogeniczne – zadrzewienia wśród luźnej zabudowy, ogrody i parki. Drugim natomiast są kompleksy leśne, w szczególności ich strefy ekotonowe lub luki w drzewostanie. Pleszka zakłada gniazdo w dziuplach, niekiedy wykorzystując do tego celu również budki lęgowe. Gatunek ten wyraźnie zwiększa liczebność w Polsce w ostatnich latach. Podobnie jak w przypadku wielu gatunków ptaków wróblowych, pleszka wiosną i latem żywi się głównie owadami, jesienią zmieniając dietę na owocową. Na zimę odlatuje do subsaharyjskiej Afryki, by powrócić do Polski w kwietniu.

Žltochvost hôrny

Phoenicurus phoenicurus

V záhradách a vidieckej zeleni babiohorských dedín občas uvidíte žltochvosta hôrneho – mimoriadne farebného vtáka, ktorý priťahuje pozornosť bielo-čiernym vzorom na hlave, sýto oranžovým hrudníkom a oranžovým chvostom.

Len samček je tak krásne sfarbený, samička je svetlohnedá a jediným jej farebným prvkom je, podobne ako u samca, oranžový chvost, ktorým žltochvosty často pohybujú. Veľmi podobná samičke žltochvosta hôrneho, no niečo tmavšia, je samička žltochvosta domového. Žltochvost hôrny obýva dva úplne odlišné typy biotopov. Prvým sú antropogénne terény – porasty medzi budovami, záhrady a parky. Druhým sú lesné komplexy, najmä ich ekotonové zóny, alebo medzery v poraste. Hniezdi v dutinách, občas aj v hniezdných búdkach. Tento druh za posledné roky výrazne zväčšuje svoju početnosť v Poľsku. Podobne ako v prípade mnohých druhov muchárovitých sa žltochvost na jar a v lete živí hlavne hmyzom, jeseňou mení stravu na ovocie. Na zimu odlieta do subsaharskej Afriky a vracia sa v apríli.

fol. T. Wilk

Kopciuszek *Phoenicurus ochruros*

Polska nazwa kopciuszka dobrze oddaje jego smoliście czarne ubarwienie, jakby ptak przed chwilą pobrudził się sadzą. Nawiązują do niego również staropolskie nazwy tego gatunku – kominiarczyk lub węgielnik. Natomiast nazwa słowacka – žltouchvost domový – podkreśla pomarańczowy ogon oraz przywiązanie gatunku do siedzib ludzkich.

Samce oprócz ciemnych partii upierzenia mają białe rozjaśnienie na skrzydłach oraz pomarańczowy ogon, natomiast samiczki są brązowe, również z pomarańczowym ogonem. Charakterystyczny jest śpiew kopciuszka – krótki trel, ze zgrzytliwą końcówką, przypominającą dźwięk szkła rozgniatanego butem na betonie. Kopciuszek to pospolity ptak, którego łatwo usłyszeć i zobaczyć przy zabudowaniach babiogórskich wsi, szczególnie wiosną, kiedy samce już od bardzo wczesnych godzin porannych śpiewają z eksponowanych miejsc, np. dachów. Gatunek ten na budynkach zakłada również swoje gniazda, umieszczając je np. w szczelinach ścian, pod okapem czy belkami dachowymi. Co ciekawe, pierwotnym siedliskiem kopciuszka były skały. Z czasem jednak ptak ten zaczął zasiedlać miejsca, gdzie budynki spełniają rolę substytutów skał, ale wciąż można go niekiedy spotkać także w siedliskach górskich. Dobrze znany był góralom, którzy nazywają go gazdą albo szałaśnikiem. Kopciuszek żywi się głównie owadami sprawnie łowionymi w locie lub zbieranymi z powierzchni gruntu.

Žltouchvost domový *Phoenicurus ochruros*

Polský názov tohto druhu, teda kopciuszek, nadväzuje na jeho ako smola čierne operenie – vták vyzerá ako keby sa prednedávnom zašpinil sadzou. Podobne aj zastarané poľské názvy odkazujú na jeho tmavé operenie – kominiarczyk, alebo węgielnik. Zatiaľ čo slovenský názov odkazuje na jeho oranžový chvost a blízke vzťahy s ľuďmi.

Samce majú okrem tmavých častí operenia svetlé škvrny na krídlach a oranžový chvost, zatiaľ čo samica je hnedá s oranžovým chvostom. Charakteristický je aj spev žltouchvosta – začína ostrým zvukom a končí praskavým šušťaním pripomínajúcim zvuk skla drveného na betóne topánkou. Žltouchvost je populárnym druhom, ktorého ľahko počujete a uvidíte pri budovách babiohorských dedín, najmä v jari. Samce už veľmi skoro, ešte za ranného šera spievajú z exponovaných miest, napr. striech. Tento druh stavia svoje hniezda na budovách, umiestňuje ich napríklad do prasklín v stenách, pod odkvapmi alebo strešnými nosníkmi. Zaujímavé je, že pôvodným biotopom žltouchvostov boli skaly. Avšak postupom času tento druh začal obývať miesta kde budovy tvoria náhradu skál, no občas ich stále môžete pozorovať v horských lokalitách. Je dobre známy góralom, ktorí ho nazývajú gazda, alebo salašníť. Žltouchvost sa hlavne živí hmyzom, loveným za letu, alebo zbieraným z povrchu zeme.

Poklaskwa *Saxicola rubetra*

Niewiele jest ptaków tak charakterystycznych dla karpackich łąk jak poklaskwa. Zasiedla ona tutaj szerokie spektrum siedlisk – od intensywnie użytkowanych terenów na pogórzu, po wyżej położone łąki reglowe. Ważna dla tego gatunku jest obecność wysokich roślin zielnych lub krzewów.

W okolicach Babiej Góry poklaskwa licznie zasiedla krajobraz polno-łąkowy. Dość łatwo ją zaobserwować, ponieważ przesiaduje z reguły na wyższej roślinności, śpiewając lub wypatrując zdobyczy – głównie owadów. Najbardziej charakterystycznym elementem upierzenia jest pomarańczowa pierś. Uwagę zwracają również jasna brew przechodząca przez ciemną głowę oraz krótki ogon. Upierzenie samicy jest podobne, lecz mniej kontrastowe. Piosenka poklaskwy nie jest specjalnie charakterystyczna – to krótka zwrotka złożona z metalicznych, zgrzytliwych tonów. Gatunek ten zakłada gniazdo pośród traw i składa do niego pięknie ubarwione niebieskozielone jaja. W wielu krajach europejskich populacja poklaskwy mocno zmalała, jednak w Polsce wciąż jest to liczny gatunek. W przeciwieństwie do blisko spokrewnionej kłaskawki, na zimę odlatuje daleko – aż do subsaharyjskiej Afryki.

Přhl'aviar červenkastý *Saxicola rubetra*

Nie je veľa tak charakteristických vtákov pre karpatské lúky ako je přhl'aviar červenkastý. Obýva širokú škálu biotopov – od intenzívne obrábaných terénov v nižších polohách, až po vyššie sa nachádzajúce lúky. Pre tento druh je dôležitá prítomnosť vysokej bylinnej vegetácie a kríkov.

V okolí Babej hory sa přhl'aviar početne vyskytuje na poliach a lúkach. Dost' ľahko ho môžete pozorovať, lebo najčastejšie posedáva na vyššej vegetácii kde spieva alebo číha na korisť – hlavne hmyz. Najcharakteristickejším prvkom jeho operenia je oranžová hrud'. Pozornosť priťahuje aj jasné obočie, prechádzajúce tmavou hlavou a krátky chvost. Perie samičky je podobné, ale menej kontrastné. Pieseň přhl'aviara nie je veľmi charakteristická – je to krátka strofa, ktorá sa skladá z kovových výzgajúcich tónov. Tento druh zakladá hniezdo medzi trávami a znáša doň krásne, modro-zelené vajcia. V mnohých európskych krajinách populácia přhl'aviara červenkastého výrazne klesla, avšak v Poľsku je to stále početný druh. Na rozdiel od jeho príbuzného přhl'aviara čiernohlavého, na zimu odlieta ďaleko – až do subsaharskej Afriky.

fot. G. Leśniewski

fot. C. Korkosz

Klaskawka *Saxicola rubicola*

Klaskawka to gatunek związany z siedliskami otwartymi, gdzie występuje wysoka roślinność zielna lub zakrzaczenia. Chętnie zajmuje obszary suche, nieużytki, a także tereny ruderalne. W regionie Babiej Góry spotkamy ją głównie na niżej położonych terenach otwartych, m.in. w okolicach Lipnicy i Jabłonki.

Gatunek ten często przesiaduje na eksponowanych miejscach – krzewach, słupkach lub drutach, więc wypatrzenie go nie nastręcza trudności. To niewielki (mniejszy od wróbla) ptak o krępej sylwetce i krótkim ogonie. Samiec posiada ciemną głowę, jasny pas na szyi oraz pomarańczową pierś, u samicy kolory są bardziej stonowane. Śpiew klaskawki to krótka zwrotka zawierająca zgrzytliwe tony. Nieco podobna poklaskwa, zasiedlająca bardziej wilgotne siedliska łąkowe, ma wyraźną jasną brew na głowie (u klaskawki cała głowa jest ciemna). Klaskawka to gatunek w ekspansji, rozszerzający swój zasięg od południowego wschodu – od kilkudziesięciu lat obserwuje się zajmowanie przez nią w Polsce kolejnych regionów. Żywi się głównie owadami chwytanymi na ziemi. Gniazdo zakłada pod osłoną roślinności zielnej, składając w nim jasnoniebieskie jaja. Klaskawka odlatuje od nas na zimę na niedalekie zimowiska w Europie Zachodniej.

Přhl'aviar čiernohlavý *Saxicola rubicola*

Přhl'aviar čiernohlavý je druh spojený s otvorenými oblasťami, kde sa vyskytuje vysoká bylinná vegetácia a ruderalné terény. V regióne Babej hory ho stretnete v nižšie položenej otvorenej krajine, okrem iného v blízkosti Lipnici a Jablonky.

Tento druh často posedáva na exponovaných miestach – kríkoch, stĺpkoch, elektrických vedeniach a preto nie je jeho pozorovanie náročné. Je to nevelký (menší ako vrabec) vták so zavalitou siluetou a krátkym chvostom. Samec má tmavú hlavu, svetlý pás na krku a oranžovú hrud'. Farby samice sú menej žiarivé. Spev přhl'aviara je krátka pieseň obsahujúca výzgajúce tóny. Jemu podobný přhl'aviar červenkastý má výrazne svetlú obruč na hlave (přhl'aviar čiernohlavý má celú hlavu tmavú). Přhl'aviar čiernohlavý je expanzívny druh, rozširuje svoj areál od juhovýchodu. Už niekoľko desiatok rokov sa pozoruje jeho výskyt v Poľsku aj v ďalších regiónoch. Živí sa hlavne hmyzom zachytenom na zemi. Hniezdo buduje pod zastrešením z bylinnej vegetácie, znáša doň svetlomodré vajcia. Od nás odlieta na blízke zimoviská v Západnej Európe.

Białorzytka *Oenanthe oenanthe*

Białorzytka to ptak wielkości wróbla, o pionowej, smukłej sylwetce, podkreślonej przez długie nogi. W jej ubarwieniu dominują czarno-szaro-białe kolory. Charakterystycznymi elementami są ciemny pasek ciągnący się przez oko, niczym maska Zorro, a także kontrast ciemnego końca ogona i jego białej nasady (od tej właśnie „białej rzyci” pochodzi nazwa gatunku).

Barwy przedstawicieli obu płci są podobne, lecz u samicy znacznie mniej wyraziste, bledsze. Gatunek ten zasiedla tereny otwarte, z niską roślinnością i odkrytymi, wyniesionymi miejscami, takimi jak np. głazy, ruiny, pniaki. Często zajmuje tereny ruderalne w pobliżu człowieka (place budowy, nasypy kolejowe), ale także kamieniołomy czy większe zręby. Na Podbabiogórzu niełatwo o spotkanie z tym ptakiem – zasiedla szczytowe partie Babiej Góry, a także pojedyncze lokalizacje w niższych położeniach. W miejscu występowania z reguły jest dobrze widoczna i często przesiaduje na słupkach, budynkach lub głazach, a przywiązanie do kamieni podkreśla jej staropolska nazwa – podkamionka. Białorzytka słynie z wyjątkowo długich tras migracyjnych – na zimowiska w środkowej Afryce oprócz naszych ptaków wędrują także te gniazdujące w Ameryce Północnej!

Skaliarik sivý *Oenanthe oenanthe*

Skaliarik sivý je vták veľký ako vrabec s vertikálne nasmerovanou štíhlou siluetou a s dlhými nohami. V jeho operení dominujú čierno-šedo-biele farby. Charakteristickou črtou je tmavý pásik idúci cez oko vyzerajúci ako maska Zorro, ako aj kontrast tmavej koncovky chvosta s bielym perím pri trtáči (práve od tejto „bielej riti” je odvodený poľský názov tohto druhu – białorzytka).

Obidve pohlavia majú podobné sfarbenie, no samica je bledšia a menej výrazná. Tento druh žije v otvorenej krajine s nízkou vegetáciou a exponovanými, vyvýšenými miestami, ako napríklad balvany, zrúcaniny, kmene. Často tiež žije na ruderálnych plochách v blízkosti človeka – napr. staveniská, železničné násypy, ale aj lomy či väčšie rúbaniská. V regióne Babej hory je tohto vtáka ťažké stretnúť – obýva horné časti Babej hory a lokality v nižších polohách. Na mieste výskytu je zvyčajne dobre viditeľný a často posedáva na exponovaných miestach – stĺpikoch, budovách alebo balvanoch. Jeho blízky vzťah s kameňmi zdôrazňuje jeho iný poľský názov – podkamionka. Skaliarik je známy svojimi mimoriadne dlhými migračnými cestami – na zimoviská v strednej Afrike, okrem našich vtákov, putujú aj tie hniezdiace v Severnej Amerike!

fot. M. Karetta

Paszkot *Turdus viscivorus*

Wczesną wiosną w borach świerkowych Babiej Góry usłyszeć można krótkie, fletowe zwrotki, podobne nieco do dobrze znanego śpiewu kosa. To śpiew paszkotów, który niosąc się daleko w mroźnym, górskim powietrzu zwiastuje początek wiosny.

Paszkot to jeden z 6 gatunków drozdów gniazdujących w naszym kraju i jednocześnie największy z nich. Najbardziej rzucającą się w oczy cechą gatunku są duże, okrągłe plamy na piersi. Podobne plamkowanie mają także inne gatunki drozdów – kwiczoł (który ma jednak inne ubarwienie wierzchu ciała) oraz śpiewak (którego plamki na piersi są w kształcie strzałek, a sam ptak jest mniejszy i bardziej brązowy). W oznaczeniu gatunku przychodzi nam z pomocą także głos – suchy terkot „trrrrrr”, który często wydają ptaki w locie. Paszkot jest najbardziej spośród krajowych drozdów związany z koronami drzew, pozostałe gatunki chętnie zajmują niższe warstwy drzewostanu. Jedynie w trakcie żerowania paszkot schodzi na ziemię i wtedy – na skoszonych łąkach czy górskich polanach – mamy doskonałą okazję do jego obserwacji. Gatunek ten bardzo mocno związany jest z lasami iglastymi, co sprawia, że właśnie lasy Karpat zasiedla bardzo liczna jego populacja. Zimą również możemy oglądać stada tych ptaków, chętnie żerujące m.in. na owocach jemioli.

Drozd trskota *Turdus viscivorus*

Na początku jari w smrekowych lesach Babiej Góry poćujecie krótkie flautowe strofy, podobne dobrze znanemu spewu drozda czarnego. Je to spev drozdov trskotov nesúci sa ďaleko v ľadovom horskom vzduchu, ktorý je predzvestou jari.

Drozd trskota je jeden zo 6 druhov drozdov, ktoré hniezdia v našej krajine a zároveň je medzi nimi najväčší. Najvýraznejším znakom druhu sú veľké, okrúhle škvrny na hrudníku. Podobné škvrny majú aj iné druhy drozdov – drozd čvíkota (ktorý však má inú farbu povrchu tela) a drozd plavý (ktorého škvrny na hrudníku majú tvar šípok, a samotný vták je menší a viac hnedý). Identifikáciu druhu vám tiež uľahčí hlas – suché „trrrrrr”, ktoré drozd často vydáva za letu. Drozd trskota je veľmi viazaný na koruny stromov, zatiaľ čo ostatné druhy drozdov majú radšej nižšie vrstvy lesných porastov. Iba počas kŕmenia drozd trskota zletí na zem a vtedy – na skosených lúčach, alebo poliankach – máme najlepšiu príležitosť aby sme ho pozorovali. Tento druh je veľmi silne spojený s ihličnatými lesmi, preto v karpatských lesoch žije jeho obrovská populácia. V zime môžete sledovať aj krdle tohto druhu veľmi ochotne sa kŕmiace aj na plodoch imela.

fot. G. Leśniewski

Śpiewak *Turdus philomelos*

Ten dość duży ptak (wielkości znanego dobrze kosa) wyróżnia się charakterystycznymi plamkami w kształcie strzałek na piersi i brązowym ubarwieniem wierzchu ciała. Charakterystyczny jest też śpiew tego gatunku – głębokie, melodyjne tony powtarzane 2-4-krotnie.

Ptak ten w okolicach Babiej Góry zasiedla różne typy lasów, szczególnie iglaste i mieszane, a także różnej wielkości zadrzewienia. W ostatnich latach coraz częściej gniazduje w pobliżu człowieka, np. w ogrodach. Śpiewak bardzo chętnie żeruje na skoszonych łąkach, a także na przydomowych trawnikach – to najlepsza okazja, żeby go obejrzyć. Przy odrobinie szczęścia być może uda się nam zobaczyć jego ciekawe zwyczaje łowieckie – wyciąganie dżdżownic ze szczelin w gruncie oraz rozbijanie skorupki ślimaków poprzez uderzanie nimi o twarde powierzchnie. Bardzo charakterystyczne są także gniazda drozdów umieszczane przy pniach lub w rozwidleniach gałęzi – są to dość duże czarki uplecione z traw i gałęzi, w środku wylepione gliną i ziemią, które po zaschnięciu tworzą twardą skorupę. Jaja większości gatunków drozdów są bardzo barwne – w różnych odcieniach niebieskiego. Śpiewak odlatuje od nas na zimę do Europy Zachodniej.

fot. T. Wilk

Drozd plawy *Turdus philomelos*

Tento dość veľký vták (veľký ako dobré známy drozd čierny) je rozpoznateľný charakteristickými škvrnkami na hrudníku v tvare šípok a hnedým sfarbením povrchu tela. Charakteristický je tiež spev tohto druhu – hlboké, melodické tóny, opakované 2-4 krát.

Tento druh v okolí Babej hory obýva rôzne druhy lesov, najmä ihličnaté a zmiešané, ale aj porasty rôznej veľkosti. Za posledné roky uprednostňuje hniezdenie v blízkosti človeka – napr. v záhradách. Drozd plavý sa rád kŕmi na skosených lúčach, ale aj na pridomových trávnikoch – to je najlepšia príležitosť na jeho pozorovanie. S trochou šťastia sa Vám možno podarí uvidieť jeho zvláštne lovecké zvyky – vyťahovanie dážďoviek so štrbín v pôde a rozbíjanie ulity slimáka buchnutím do tvrdého povrchu. Veľmi charakteristické sú tiež jeho hniezda, ktoré buduje pri kmeňoch, alebo v medzi konármi – sú to dosť veľké misky, zapletené z trávy a haluzí, vo vnútri vylepené hlinou a zeminou, ktorá po vyschnutí tvorí tvrdú škupinu. Vajcia sú u väčšiny druhov drozdov veľmi farebné – v rôznych odtieňoch modrej farby. Drozd plavý odlieta od nás na zimu do Západnej Európy.

po lewej samiec | vľavo samec (fot. G. Leśniewski), po prawej samica | vpravo samica (fot. M. Karetta).

Kos *Turdus merula*

Dzięki charakterystycznemu ubarwieniu, pięknemu śpiewowi, przebywaniu blisko człowieka, a także swojej nieplóchliwosci kos jest z pewnością jednym z lepiej znanych i rozpoznawanych ptaków.

Samca kosa nie sposób pomylić z innym ptakiem – jest smoliście czarny, z pomarańczowym dziobem i obwódką wokół oka. Co ciekawe, intensywność barwy dzioba jest u samców kosa cechą odzwierciedlającą jakość samców (im bardziej pomarańczowy dziób, tym lepszej jakości jest samiec). Samica ubarwiona jest skromniej – brązowo, z niewyraźnym plamkowaniem na piersi. Kos zasiedla różnorakie siedliska, będąc jednym z najszerzej rozpowszechnionych ptaków w naszym kraju. Zajmuje wnętrza lasów, zadrzewienia, parki, ogrody i niewielkie kępy drzew w pobliżu gospodarstw. Kosy zaczynają śpiewać niekiedy już na przełomie zimy i wiosny – ich wolna piosenka składa się z głębokich, fletowych tonów. Są wyjątkowo rannymi ptaszkami – śpiew kosa budzi nas już niekiedy o 2 – 3 w nocy. Ptak ten spędza znaczną część czasu na ziemi, gdzie poszukuje pokarmu – np. dżdżownic, często żerując w pobliżu człowieka – w ogrodach czy na przydomowych trawnikach. Część kosów odlatuje na zimę do Zachodniej Europy, jednak niektóre zimują u nas, odwiedzając ogrody, sady, a nawet karmniki, gdzie poszukują głównie owoców.

Drozd czarny *Turdus merula*

Vďaka charakteristickému sfarbeniu, krásnemu spevu, blízkosti s človekom, ako aj vďaka tomu, že nie je plachý je drozd čierny určite jeden z najlepšie známych a najrozoznateľnejších vtákov.

Samca drozda čierneho si nedokážete pomyliť s iným vtákom – čierny ako smola, s oranžovým zobákom a oranžovým lemovaním dokola oka. Zaujímavé je, že intenzita sfarbenia zobáka u samcov drozda čierneho je črtou odzrkadľujúcou kvalitu samca (čím viac oranžový zobák, tým lepšia je jeho „kvalita“). Samica je skromnejšie sfarbená – je hnedá s nevýraznými škvrnami na hrudi. Drozd čierny obýva rozmanité biotopy a tým je jedným z najrozšírenejších vtákov v našej krajine. Žije vo vnútri lesov, lesných porastoch, v parkoch, na záhradách a pri nevelkých zoskupeniach stromov v blízkosti domov. Drozd čierny niekedy začne spievať už na prelome zimy a jari – jeho pomalá pieseň sa skladá z hlbokých, flautových tónov. Drozd čierny je ojazdné „ranné vtáča“ – dokáže nás zobudiť svojim spevom už o 2/3-tej v noci. Väčšinu času trávi na zemi kde hľadá potravu – napr. dážďovky, často sa živí v blízkosti človeka na záhrade, alebo na trávnikoch pri domoch. Časť vtákov odlieta na zimú do Západnej Európy, avšak niektoré zimujú u nás – vtedy navštevujú záhrady, sady a dokonca aj krmidlá, kde hľadajú hlavne ovocie.

Kwiczol *Turdus pilaris*

Kwiczol, podobnie jak inne gatunki drozdów, odznacza się kręłą sylwetką, a także plamkowaniem piersi i brzucha. Cechą wyróżniającą ten gatunek jest charakterystyczne połączenie barw wierzchu ciała – popielatej głowy i kupra oraz brązowych skrzydeł.

Kwiczol w XX wieku znacznie zwiększył swoją liczebność, kolonizując w szczególności siedliska miejskie. Obecnie jest to pospolity w całym kraju gatunek, zajmujący różne typy siedlisk będących mozaiką zadrzewień i terenów otwartych. Zasiedla krajobraz rolniczy, zadrzewienia w dolinach rzek, parki, cmentarze i zieleń miejską. Łatwo go wypatrzeć także w regionie Babiej Góry – zarówno w obrębie wsi, jak i pobliskim krajobrazie otwartym. Hałaśliwe grupki kwiczolów żerują często w bezpośrednim sąsiedztwie człowieka, m.in. w sadach i na trawnikach, gdzie niska roślinność ułatwia im zdobywanie pokarmu. Gniazdo, podobnie jak u innych gatunków drozdów, to czarka uwita z gałązek i łodyg roślin, od środka wylepiona ziemią, tworzącą po wyschnięciu charakterystyczną skorupę. Kwiczol jako jedyny z naszych drozdów gniazduje niekiedy w luźnych koloniach – taka strategia pozwala mu efektywniej bronić gniazda przed drapieżnikami. Duże stada kwiczolów w okresie jesienno-zimowym są charakterystycznym widokiem w krajobrazie rolnym, a także w miastach i wsiach. Grupy tych ptaków żerują stadnie na łąkach lub obsiadają drzewa owocowe w sadach.

Drozd čvikota *Turdus pilaris*

Drozd čvikota, podobne ako ostatné druhy drozdov má masívnu siluetu a škvrnité operenie na bruchu a hrudníku. Črtou odlišujúcou tento druh je charakteristická kombinácia farieb operenia – popolavej hlavy a trtáča s hnedými krídlami.

Drozd čvikota zvýšil v 20. stor. svoju početnosť, začal obývať najmä mestské osídlenia. V súčasnosti je druhom populárnym v celej krajine, obsadzuje rôzne biotopy, mozaiky lesných porastov a otvorených oblastí. Obýva poľnohospodársku krajinu, porasty v údoliach riek, parky, cintoríny a mestskú zeleň. Ľahko ho uvidíte aj v regióne Babej hory – tak v oblasti dediny, ako aj v okolitej otvorenej krajine. Hlučné skupinky drozdov čvikoty sa často vyskytujú v priamom susedstve človeka, okrem iného v sadoch a na trávnikoch, kde im nízka vegetácia uľahčuje získavať potravu. Jeho hniezdo je podobne ako u ostatných drozdov mištička z halúzok a stebiel rastlín vo vnútri vylepená zeminou, ktorá po vyschnutí tvorí charakteristickú škupinu. Drozd čvikota ako jediný z našich drozdov občas hniezdi aj vo voľných kolóniách – takáto stratégia mu umožňuje efektívnejšie brániť svoje hniezda pred dravcami. Veľké krdle drozdov čvikoty v jesenno-zimnom období sú charakteristickým obrázkom v poľnohospodárskej krajine, ale aj v mestách a na dedinách. Skupiny týchto vtákov sa krmia na lúkach a na ovocných stromoch v sadoch.

fot. T. Wilk

Drozd obrożny *Turdus torquatus*

Gdy zmęczeni górską wędrówką przysiadzimy na leśnej polanie, być może dostrzeżemy żerującego wśród traw masywnego, ciemnego ptaka z jasną półobrożą na piersi, a także rozjaśnieniami na skrzydłach. To drozd obrożny – jeden z najbardziej charakterystycznych ptaków babiogórskich lasów.

Ptak ten ściśle związany jest z obszarami góorskimi i prawie cała polska populacja gniazduje w Karpatach. Beskidy Zachodnie, w tym pasma w regionie Babiej Góry, stanowią jedną z najważniejszych krajowych ostoi tego gatunku. Znajduje on tu preferowane przez siebie siedlisko – górnoreglowe bory świerkowe graniczące z terenami otwartymi, gdzie zdobywa pokarm, głównie duże owady. Wczesną wiosną samce śpiewają ze szczytów świerków – ich piosenka (podobna do śpiewu drozda śpiewaka) to powtarzane kilkakrotnie fletowe, nieco zgrzytliwe tony. Rzadziej widywane samice tego gatunku są brązowawe, nie tak kontrastowo ubarwione jak samce, jednak i u nich widoczne są charakterystyczne jasne obrzeżenia piór, szczególnie na piersi. W niektórych krajach europejskich liczebność tego gatunku spada, co wiąże się m.in. ze zmianami klimatycznymi. Ptaki te odlatują od nas na zimę do Zachodniej Europy i północnej Afryki.

Drozd kolohrivec *Turdus torquatus*

fot. T. Wilk

Keď si unavení po horskom výlete sadnete na lesnej lúke, možno si všimnete žiaceho sa v trávě masívneho, tmavého vtáka s jasným golierom krížom cez hrvoľ a svetlejší perím na krídlach. Je to drozd kolohrivec – jeden z najcharakteristickejších vtákov babiohorských lesov.

Tento vták je úzko spojený s horskými oblasťami a takmer celá populácia hniezdi v Karpatoch. Západné Beskydy, vrátane pásma v regióne Babej hory, sú jedným z najdôležitejších útočísk tohto druhu v našej krajine. Tu obýva svoj obľúbený biotop – vysokohorské smrečiny, hraničiace s otvorenými oblasťami, kde získava potravu, hlavne veľký hmyz. Na začiatku jari samce spievajú z vrcholcov smrekov – ich pieseň (podobná spevu drozda plavého), to sú niekoľkokrát opakované flautové tóny s trocha vŕzgajúcim tónom. Menej často pozorované samice tohto druhu sú hnedé, nemajú tak kontrastné sfarbenie operenia, avšak aj u nich sú viditeľné charakteristické okraje peria, zvlášť na hrudníku. V niektorých európskych krajinách početnosť tohto druhu klesá, čo je, okrem iného, dôsledkom klimatických zmien. Tento druh odlieta od nás na zimu do Západnej Európy a severnej Afriky.

Płochacz halny *Prunella collaris*

Płochacz halny to ptak nieco mniejszy od wróbla, z daleka wydający się szaro-brunatnie ubarwiony. Bliższa obserwacja pozwala nam jednak docenić barwne elementy jego upierzenia – rdzawe pasy na bokach ciała, żółtą nasadę dzioba i charakterystyczne, czarno-białe drobne kreskowanie na podgardlu.

To ciekawy ptak o bardzo wąskich wymaganiach siedliskowych. Zajmuje wyłącznie wysoko położone obszary alpejskie, głównie mozaikę wysokogórskich hal i siedlisk skalnych. W Polsce gniazdując wyłącznie w Karpatach, co sprawia, że jest najwyżej gniazdującym ptakiem w naszym kraju – ptaki lęgowe zasiedlają nawet najwyższe szczyty Tatr! W regionie babiogórskiego pogranicza zasiedla wyłącznie szczytowe partie babiogórskiego masywu. Spotkanie z nim tu nie należy jednak do łatwych, ponieważ na Babiej Górze występuje zaledwie kilka jego osobników. Jeśli nam się to uda, to prawdopodobnie płochacze pozwolą pooglądać się z bardzo bliska, bo wbrew nazwie znane są ze swojej małej płochliwości. Co ciekawe, ptaki te nie tworzą w okresie rozrodczym klasycznych par lęgowych, a raczej grupy rozrodcze złożone z kilku osobników.

Vrchárka červenká *Prunella collaris*

Vrchárka červenká je vták menší ako vrabec, zo vzdialenosti vyzerá ako by mal sivo-hnedé sfarbenie. Bližšie pozorovanie nám však umožňuje oceniť farebné prvky jeho operenia – hrdzavé pásy na stranách tela, žltý koreň zobáku a charakteristické, čierno-biele drobne pružkovanie na hrvoľu.

Je to zaujímavý vták s veľmi úzkymi požiadavkami na biotop. Obýva výlučne vysoko položené alpské oblasti, hlavne mozaiku vysokohorských pasienkov a skál. V Poľsku hniezdi prevažne v Karpatoch. Také preferencie ohľadom biotopu spôsobujú, že je najvyššie hniezdiacim vtákom v našej krajine – obýva dokonca aj najvyššie vrcholy Tatier! V regióne babiohorského pohraničia obýva iba vrcholové časti Babej hory. Stretnutie s ním tu nie je však jednoduché, pretože na Babej hore je len niekoľko jedincov tohto druhu. Ak sa vám to podarí, je možné že vám vrchárky dovoľia ich pozorovať zblízka, nie sú to veľmi plaché vtáky. Zaujímavé je, že vrchárky červenké nevytvárajú v hniezdnom období klasické páry, ale skôr rozmnožovacie skupiny pozostávajúce z viacerých jedincov.

fot. T. Wilk

Pokrzywnica *Prunella modularis*

W babiogórskich lasach świerkowych wiosną usłyszeć można dochodzącą z czubka niskiego drzewa głośny, szybki śpiew składający się z wysokich, metalicznych tonów. Wykonawcą piosenki jest niewielki brązowy ptak z charakterystyczną popielatą barwą na głowie, szyi i piersi.

To pokrzywnica – pospolity, choć niezbyt liczny ptak naszych lasów. Ptak ten preferuje lasy iglaste, co sprawia, że Karpaty zasiedla największa krajowa populacja tego gatunku. Niekiedy zajmuje też inne typy siedlisk leśnych, np. lasy łęgowe, jeśli tylko jest tam bujnie rozwinięta warstwa podszytu. Jest to także jeden z najbardziej charakterystycznych ptaków w piętrze kosodrzewiny, więc spotkać go można w paśmie Babiej Góry, powyżej górnej granicy lasu. Dietę pokrzywicy zdradza delikatny, wąski dziób, który służy jej do chwytania owadów. W ich poszukiwaniu pokrzywnica bardzo zręcznie przeciska się wśród niskiej roślinności. Niezwykle ciekawy jest system rozrodczy tego ptaka – w populacji występują zarówno osobniki monogamiczne (parę tworzy jeden samiec i jedna samica), poligyniczne (jeden samiec wiąże się z kilkoma samicami), jak i poliandryczne (jedna samica wiąże się z kilkoma samcami).

Vrchárka modrá *Prunella modularis*

V babiohorských smrekových lesoch na jar môžete počuť hlasnú rýchlu pesničku, ktorá sa skladá z vysokých, kovových tónov. Ak sa vám podarí uvidieť speváka, bude to nevelký hnedý vták s charakteristickou popolavou farbou na hlave, hrvoli a hrudníku.

Je to vrchárka modrá – populárny, no nevelmi početný vták našich lesov. Tento druh uprednostňuje ihličnaté lesy a preto je práve v Karpatoch jeho najväčšia populácia v našej krajine. Niekedy obýva aj iné typy lesných biotopov, napr. lužné lesy s dobre vyvinutým podrastom. Je to aj jeden z najcharakteristickejších druhov v stupni kosodreviny a preto ho môžete stretnúť aj v pásme Babej hory nad hornou hranicou lesa. Stravu druhu prezradzuje jemný, úzky zobák, ktorý vrchárka modrá používa na zachytávanie hmyzu. Pri jeho hľadaní sa vrchárka veľmi šikovne pohybuje v nízkej vegetácii. Veľmi zaujímavý je rozmnožovací systém vrchárky – v populácii sa vyskytujú aj monogamní jedinci (pár tvorí jeden samec a jedna samička), polygynickí (jeden samček sa spája s viacerými samicami) ako aj polyandrickí (jedna samica sa spája s viacerými samcami).

fot. C. Korkosz

po lewej samiec | vľavo samec, po pravej samica | vpravo samica (fot. T. Wilk).

Wróbel *Passer domesticus*

Wróbel to jeden z najlepiej znanych człowiekowi gatunków ptaków. Jego bliski związek z ludźmi znany jest od dawna, co odzwierciedla naukowa nazwa gatunku – *domesticus*, czyli domowy. W podbabiogórskich wsiach spotkać go można szczególnie tam, gdzie obecne są wciąż czynne zabudowania gospodarcze, zapewniające żerowisko i miejsce na gniazdo.

Przyglądając się wróblowi, warto zwrócić uwagę na wyraźny dymorfizm płciowy w upierzeniu płci – samiec ma dość intensywne ubarwienie z brązowoszarą głową oraz czarnym śliniakiem na piersi i gardle. Samica jest znacznie bardziej niepozorna – szaro-czarna, praktycznie bez brązowych akcentów. Ptak ten to gatunek nieśpiewający, zaznaczający jednak swoją obecność dobrze znanym ćwierkaniem. Nazwa „wróbel” często jest synonimem ptaka powszechnie znanego. Rzeczywiście jego krajowa populacja, licząca kilka mln par lęgowych, sprawia, że znajduje się w trójce najliczniejszych gatunków lęgowych w Polsce. Jednak liczebność wróbla w ostatnich dekadach wyraźnie spada, m.in. z powodu mniejszej dostępności miejsc gniazdowych (w wyniku modernizacji budynków) i uboższej bazy pokarmowej. Gniazda zakłada głównie w szczelinach i wnękach budynków, a część populacji, podobnie jak bajkowy wróbel Ćwirek, wykorzystuje do tego celu bocianie gniazda.

Vrabec domový *Passer domesticus*

Vrabec je jeden z človeku najlepšie známych druhov vtákov. Oddávna má blízke vzťahy s ľuďmi, na čo poukazuje aj vedecký názov druhu – *domesticus*, teda domový. Na babiohorských dedinách ho môžete stretnúť obzvlášť tam, kde sa sú ešte stále používané hospodárske budovy zabezpečujúce mu krmovisko a miesto na hniezdo.

Pozorujúc vrabca stojí za to obrátiť pozornosť na výrazný pohlavný dimorfizmus – samec má dosť intenzívne zafarbenie s hnedo-sivou hlavou a s čiernym podbradníčkom na hrudníku a na hrvoli. Samica je skromnejšia – sivo-čierna, prakticky bez hnedých prvkov. Nie je to spevavý vták, avšak svoju prítomnosť oznamuje dobre známym cvrlikaním. Názov „vrabec” je často synonymom vtáka bežne známeho. Skutočne, jeho domáca populácia má niekoľko miliónov hniezdiacich párov a teda patrí k trojici najpočetnejších hniezdiacich druhov v Poľsku. Avšak početnosť vrabca za posledné roky výrazne klesá, okrem iného z dôvodu obmedzeného prístupu k hniezdnym miestam (vo výsledku modernizácie budov) a menšieho množstva potravy. Hniezda najčastejšie stavia v štrbinách a kútoch budov, zatiaľ čo časť populácie, podobne ako známy v Poľsku rozprávkový vrabček Ćwirek, na to používa bocianie hniezda.

Mazurek *Passer montanus*

Mazurek to bliski krewniak wróbla i niewprawne oko może łatwo pomylić te dwa gatunki. Cechami, którymi mazurek odróżnia się od wróbla, są cała kasztanowa głowa (bez szarej czapeczki) i czarna plamka na policzku. Warto zwrócić uwagę na ćwierkające na własnym podwórku wróble – może są wśród nich także mazurki?

Mazurek, w przeciwieństwie do wróbla, związany jest głównie z krajobrazem rolniczym – mozaiką pól uprawnych i zadrzewień śródpolnych. Często występuje jednak również w pobliżu człowieka – w lecie gniazdując w sąsiedztwie gospodarstw, a zimą gromadnie żerując w obejściach i przy budynkach gospodarczych. Gniazda zakłada w dziuplach, skrzynkach lęgowych, rzadziej w szczelinach budynków, chętnie zajmuje również konstrukcje bocianich gniazd. Intensyfikacja rolnictwa sprawiła, że w wielu europejskich krajach populacje tego gatunku bardzo mocno zmniejszyły liczebność, jednak w Polsce jego sytuacja jest stabilna. Dieta mazurka jest mieszana – w lecie żywi się głównie owadami, natomiast zimą nasionami. Ponieważ jest to gatunek osiadły, to duże stada tych ptaków odwiedzają niekiedy nasze karmniki.

Vrabec poľný *Passer montanus*

Je blízkym príbuzným vrabca domového a nevycvičené oko si môže ľahko pomýliť tieto dva druhy. Črty, ktoré ho odlišujú od vrabca domového sú: celá gaštanová hlava (bez sivej čiapočky) a čierna škvrnka na lícu. Stojí za to sa pri pozorovaní „vrabcov“ na vlastnom dvore poriadne sústrediť – možno sú medzi nimi aj vrabce poľné?

Vrabec poľný, na rozdiel od domového, je spojený najmä s poľnohospodárskou krajinou – mozaikou polí a remízok. Často sa tiež vyskytuje v blízkosti človeka – v lete hniezdi v susedstve fariem, zatiaľ čo zimą sa kŕmi na dvoroch a pri hospodárskych budovách. Hniezda buduje v dutinách, hniezdnych búdkach, štrbinách budov, rád obsadzuje aj konštrukcie bocianích hniezd. Vo výsledku zintenzívnenia poľnohospodárstva sa populácia tohto druhu v mnohých európskych krajinách výrazne znížila, avšak v Poľsku je jeho situácia stabilná. Strava vrabca poľného je zmiešaná – v lete sa živí hlavne hmyzom, zatiaľ čo v zime semenami. Je to vták stály, a preto jeho veľké krdle navštevujú občas naše kŕmidlá.

fot. T. Wilk

Świergotek drzewny *Anthus trivialis*

Szaro-brunatne ubarwienie bez wyraźnych cech, a także złożony śpiew sprawiają, że świergotki to grupa ptaków trudnych do identyfikacji. Pomimo tego, że świergotek drzewny jest jednym z najpospolitszych gatunków w naszym kraju, to zna go niewiele osób.

To niewielki (mniejszy od wróbla) smukły ptak o drobnym kreskowaniu na bokach ciała i delikatnym, dość długim dziobie. Od podobnego świergotka łąkowego odróżni go tylko oko wytrawnego obserwatora ptaków. Z pomocą w identyfikacji przychodzi śpiew – piosenka tych dwóch gatunków jest wyraźnie inna – u świergotka drzewnego to skomplikowana, złożona z kilku różnych motywów dość długa zwrotka. Charakterystyczny jest sposób śpiewania u tego ptaka – często zaczyna on śpiew, siedząc na czubku drzewa, następnie – cały czas śpiewając – wlatuje coraz wyżej, a później powoli opada w dół. Świergotek drzewny to ptak związany ze strefą brzeżną lasu (tzw. strefą ekotonu), a także z zadrzewieniami śródpolnymi, rzadziej zasiedlający wnętrza kompleksów leśnych (np. zręby). Gatunek ten często przebywa na ziemi, gdzie zdobywa pokarm (głównie owady), a także zakłada gniazdo. W przeciwieństwie do łąkowego krewniaka, który zimuje niedaleko, świergotek drzewny odlatuje na zimę aż do subsaharyjskiej Afryki.

Ľabtuška hôrna *Anthus trivialis*

Šedo-hnedé sfarbenie bez výrazných črt a dosť komplikovaný spev spôsobujú, že sú ľabtušky hôrne skupina ťažko identifikovateľných vtákov. Avšak napriek tomu, že je ľabtuška hôrna jedným z najpopulárnejších druhov v našej krajine, neveľa z nás ju pozná.

Je nevelkým (menším ako vrabec) štíhlym vtákom, s jemnými pružkami na stranách a jemným, dosť dlhým zobákom. Od podobnej ľabtušky lúčnej ju odliši iba skúsené oko pozorovateľa vtákov. Nápomocný bude spev – pieseň týchto dvoch druhov je výrazne iná – u ľabtušky hôrnej je to komplikovaná dosť dlhá strofa, skladajúca sa z niekoľkých motívov. Spieva aj za zaujímavých okolností – často začína spievať ako sedí na vrchole stromu, potom stále spievajúc, vzlieta vyššie a vyššie a potom klesá pomaly dole. Ľabtuška hôrna je vták spojený s okrajovou zónou lesa (tzv. ekotonovou zónou), ako aj s remízkami, zriedkavo obýva vnútro leśných komplexov. Často chodí po zemi, kde získava potravu (hlavne hmyz) a tiež buduje hniezdo. Na rozdiel od svojho lúčneho príbuzného ktorý zimuje neďaleko, ľabtuška hôrna na zimu odlieta až do subsaharskej Afriky.

fot. T. Wilk

Świergotek łąkowy *Anthus pratensis*

Podczas spaceru po babiogórskich łąkach być może zobaczymy ptaka, który wzlatuje do góry, a następnie opada lotem ślizgowym, cały czas przy tym donośnie, ale monotonnie śpiewając – szybkie, później nieco zwalniające „ci, ci, ci, ci, ci, ci, ci, ci, ci, ci...”. To świergotek łąkowy.

Gatunek ten jest bardzo podobny do opisanego wcześniej świergotka drzewnego, a różnice w kolorze niektórych partii upierzenia i wyglądzie kreskowania na spodzie ciała są bardzo subtelne. Oba gatunki różni również siedlisko – zgodnie z nazwą świergotek łąkowy zasiedla najczęściej rozległe tereny otwarte, szczególnie chętnie podmokłe łąki i pastwiska. Gatunek ten także rzadko w przeciwieństwie do świergotka drzewnego rozpoczyna swój śpiew z drzewa, najczęściej wzlatując z roślinności zielnej lub z ziemi. W rejonie Babiej Góry świergotka łąkowego spotkać można głównie na dużych kompleksach łąk w okolicach Jabłonki i obu Lipnic, a także powyżej górnej granicy lasu na Babiej Górze. Jest to jeden z ptaków najszybciej zmniejszających liczebność – zarówno w naszym kraju, jak i w całej Europie. Za tak silny spadek liczebności populacji odpowiadają zarówno czynniki pogodowe, jak i zabiegi osuszania łąk oraz zanik wypasu zwierząt. Gatunek ten zimuje w południowej Europie, a pojedyncze osobniki próbują zimować także u nas w kraju.

Łabtuška lúčna *Anthus pratensis*

Je možné, že počas prechádzky po babiohorských lúčach uvidíte vtáka, ktorý vzlieta hore a potom klesá kľzavým letom, no pritom neustále hlučne a monotónne spieva – rýchle, potom niečo spomaľujúce „ci, ci, ci, ci, cui, cui cui...”. Je to ľabtuška lúčna.

Tento druh je veľmi podobný skôr opísanej ľabtuške hôrnej, ale rozdiely vo farbe niektorých častí peria a vzhľade prúžkovania na spodku tela sú veľmi jemné. Obidva druhy sa tiež líšia druhom biotopu – v súlade s názvom ľabtuška lúčna najčastejšie obýva rozsiahle otvorené oblasti, najmä podmáčané lúky a pastviská. Tento druh na rozdiel od ľabtušky hôrnej zriedkakedy svoj spev začína zo stromu. Ľabtuška hôrna sa najčastejšie rozspieva vzlietajúc z bylinnej vegetácii alebo zo zeme. V regióne Babej hory ľabtušku lúčnu môžete stretnúť hlavne na veľkých lúčnych komplexoch v okolí Jablonky a Lipnice Wielkej a Małej, ako aj nad hornou hranicou lesa na Babej hore. Je to jeden z vtákov, ktorého populácia v našej krajine ale aj v cele Európe najrýchlejšie klesá. Odvodňovanie lúk a miznutie pasúcich sa zvierat, spolu s poveternostnými faktormi, sú príčinou tak silného poklesu populácie. Tento druh zimuje v Južnej Európe, no jednotliví jedinci skúšajú zimovať aj u nás v krajine.

fot. M. Karetta

fot. T. Wilk

Siwerniak *Anthus spinoletta*

Siwerniak to, mimo niepozornego wyglądu, jeden z najcenniejszych gatunków regionu Babiej Góry. Ten ptak w okresie lęgowym ściśle związany jest z siedliskami wysokogóorskimi, co oznacza, że w naszym kraju znaleźć można jedynie kilka miejsc jego występowania.

Siwerniak zasiedla najchętniej tereny otwarte powyżej górnej granicy lasu – mozaikę hal, płątów kosówki i głązowisk. Niewielka część populacji bytuje także na beskidzkich halach reglowych, a zdecydowana jej większość w Tatrach. Kilkadziesiąt par lęgowych siwerniaka gniazduje także na Babiej Górze. W okresie letnim nietrudno o spotkanie z tym ptakiem w szczytowych partiach tego pasma. Jego monotonny śpiew (podobny do śpiewu świergotka łąkowego!) jest jednym z nielicznych, które umilają turystom wędrowkę w wysokich górach. Podziw budzą warunki, w jakich niekiedy śpiewają samce – niska temperatura i silny wiatr nie odstrasza ich od obwieszczenia, że terytorium lęgowe jest już zajęte. Wysokogórskie populacje siwerniaka wydają się bezpieczne, jednak populacje reglowe zasiedlające niektóre polany w Beskidach szybko w ostatnich latach zanikają, być może ze względu na zarastanie tych terenów z powodu zarzucenia gospodarki pasterskiej i kośnej.

Ľabtuška vrchovská *Anthus spinoletta*

Ľabtuška vrchovská je napriek nenápadnému vzhľadu jedným z najvzácnejších druhov v regióne Babie hory. V období hniezdenia je úzko spojená s vysokohorskými biotopmi, čo znamená že v našej krajine je možné nájsť iba niekoľko miest jej výskytu.

Ľabtuška vrchovská najradšej obýva otvorené oblasti nad hornou hranicou lesa – mozaiku horských pasienkov, kosodreviny a kamenných morí. Neveľká časť populácie obýva aj beskydské pasienky. Rozhodná väčšina domácej populácie žije v Tatrách, ale niekoľko desiatok párov ľabtušky vrchovskej hniezdi tiež na Babie hore. V letnom období ju môžete jednoducho stretnúť vo vrcholových častiach tohto pásma a jej monotónny spev (podobný spevu ľabtušky lúčnej!) je jedným z mála, ktoré spríjemňujú turistom potulky vysokými horami. Obdiv vzbudzujú podmienky za akých niekedy spievajú samce – nízka teplota a silný vietor im neprekáža oznamovať, že ich hniezdne teritórium je už obsadené. Zdá sa, že vysokohorské populácie ľabtušky vrchovskej sú bezpečné, avšak populácie žijúce v Beskydoch rýchlo miznú. Najpravdepodobnejšie kvôli zarastaniu týchto miest zastavením pastierskej činnosti a kosenia lúk.

Pliszka żółta *Motacilla flava*

Popielata głowa, zielonkawy grzbiet i intensywnie żółty spód ciała sprawiają, że pliszka żółta to jeden z najpiękniejszych ptaków siedlisk polnych. Nie jest częstym gatunkiem w obszarze babiogórskiego pogranicza, jednak przy odrobinie szczęścia natkniemy się na nią na niżej położonych terenach otwartych.

Pliszka żółta, podobnie jak pozostałe gatunki pliszek, wyróżnia się przede wszystkim bardzo długim ogonem („każda pliszka swój ogonek chwali!”). Cechą charakterystyczną jest także falisty lot. Od podobnej pliszki górskiej różni ją m.in. inne ubarwienie głowy i wierzchu ciała, a także odmienne siedlisko. Pliszka żółta to gatunek charakterystyczny dla krajobrazu rolniczego, szczególnie w niżowej części naszego kraju. Znajduje to odzwierciedlenie m.in. w starej nazwie gatunku – pliszka wolarka, wskazującej na koegzystencję z bydłem. Co ciekawe, w ostatnich dekadach pliszka żółta zmienia swoje wymagania siedliskowe – coraz większa część populacji przenosi się z łąk na pola uprawne. Niestety, liczebność tego gatunku mocno zmniejsza się w naszym kraju, za co odpowiedzialne są prawdopodobnie zarówno czynniki oddziałujące na lęgówiskach jak i sytuacja gatunku na dalekich, bo położonych w Afryce, zimowiskach.

Trasochvost žltý *Motacilla flava*

Popolavá hlava, zelenkastý chrbát a sýto žltý spodok tela spôsobuje, že trasochvost žltý je jeden z najkrajších vtákov poľných biotopov. V regióne Babej hory nie je častým druhom, avšak s trochou šťastia ho môžete stretnúť na nižšie položených otvorených oblastiach.

Trasochvost žltý, podobne ako ostatne druhy trasochvostov, sa odlišuje najmä veľmi dlhým chvostom („každý trasochvost svoj chvostík chváli” – poľské porekadlo) a jeho charakteristickou črtou je navyše aj jeho vlnitý let. Od trasochvosta horského sa odlišuje okrem iného iným sfarbením povrchu tela, a takisto iným biotopom. Trasochvost žltý je druh charakteristický pre poľnohospodársku krajinu, najmä v nižinnej časti našej krajiny. Odzrkadlením toho je zastaraný poľský názov tohto druhu – pliszka wolarka, odkazujúci na výskyt tohto druhu v blízkosti dobytku („wolarka” je slovo odvodené od slova „wół” teda „vôl”). Zaujímavé je, že trasochvost žltý mení svoje požiadavky na biotop – populácia sa postupne presťahuje z lúk na polia. Bohužiaľ, početnosť tohto druhu v našej krajine výrazne klesá, čo je spôsobené pravdepodobne aj faktormi ovplyvňujúcimi hniezdiská, ako aj situáciou tohto druhu na ďalekých zimoviskách v Afrike.

fot. P. Wrona

Pliszka górska *Motacilla cinerea*

Letnie spacery wzdłuż babiogórskich potoków z pewnością zaowocują spotkaniem z pliszką górską, zwinnie uwijającą się wzdłuż brzegów. Jej energiczny charakter, żywe kolory i donośny głos sprawiają, że trudno przeoczyć ten najbardziej charakterystyczny dla górskich strumieni gatunek ptaka.

Popielato-żółty układ barw, a także wyjątkowo długi ogon sprawiają, że gatunek ten łatwo rozpoznać. Samiec i samica różnią się nieco barwą – samiec posiada czarny „śliniak” na gardle. Pliszka górska to gatunek mocno związany z wartko płynącymi potokami i niewielkimi rzekami. W przeciwieństwie do dwóch pozostałych gatunków pliszek – siwej i żółtej – tylko wyjątkowo pojawia się poza korytem potoku. Takie wymagania siedliskowe sprawiają, że właśnie w Karpatach występuje największa populacja tego gatunku w naszym kraju. Pliszka górska jest wrażliwa na zawartość biogenów i zanieczyszczenie wody, traktuje się więc ją jako wskaźnik czystości cieków. Często można spotkać tego ptaka w pobliżu mostów i innych budowli hydrotechnicznych, gdzie chętnie zakłada gniazda. Głównym pożywieniem pliszki górskiej są owady. Zbiera je na brzegach potoków, ale niekiedy także chwytą niezwykle zwinnie w locie nad lustrem wody.

Trasochvost horský *Motacilla cinerea*

Počas letných prechádzok pozdĺž babiohorských potokov určite stretnete trasochvosta horského, ktorý horlivo poskakuje pozdĺž brehov. Jeho energetická povaha, živé farby a hlučný hlas spôsobujú, že je ťažko si tohto pre horské potoky charakteristického vtáka nevšimnúť.

Popolavo-žlté farby a mimoriadne dlhý chvost sú črty, ktoré umožňujú jednoduchú identifikáciu tohto vtáka. Samček a samička majú niečo odlišné farby – samec má čierny podbradník. Trasochvost horský je druhom úzko spojeným s prudko tečúcimi potokmi a nevelkými riekami. Na rozdiel od ostatných trasochvostov – bieleho a žltého – sa veľmi zriedkavo objavuje mimo riečneho koryta. Takéto požiadavky na biotop spôsobujú, že práve v Karpatoch sa vyskytuje najväčšia populácia tohto druhu v našej krajine. Trasochvost horský je citlivý na obsah biogénnych prvkov a znečistenie vody, je teda považovaný za indikátor stupňa čistoty vodných tokov. Často ho môžete stretnúť v blízkosti mostov a iných hydrotechnických budov kde rád buduje hniezda. Hlavnou potravou trasochvosta horského je hmyz. Zbiera ho z brehov potokov, ale občas ho aj veľmi šikovne loví nad hladinou vody.

fot. G. Leśniewski

Pliszka siwa *Motacilla alba*

Czarno-biała maska na głowie, szare ubarwienie ciała oraz długi ogon – po tym rozpoznamy pliszkę siwą – jednego z najsympatyczniejszych mieszkańców babiogórskich wsi. Podczas obserwacji pliszki siwej dostrzeżemy charakterystyczne dla tego gatunku zachowanie: częste poruszanie długim ogonem, do czego nawiązuje jej staropolska nazwa – trzęsiogonek.

Pliszka siwa najchętniej zasiedla krajobraz kulturowy, będący mozaiką terenów rolniczych, niewielkich zadrzewień i zabudowy wiejskiej. To właśnie w pobliżu człowieka gatunek ten z reguły zakłada gniazda, wykorzystując do tego belki stropowe, wnęki w ścianach, wnętrza budynków gospodarskich, czy konstrukcje mostów. Głównym pokarmem pliszki siwej są drobne owady. Poluje na nie niezwykle sprawnie wśród zabudowy, na trawnikach lub wzdłuż brzegów rzek i zbiorników wodnych, często także wykorzystując czas prac polowych i chętnie żerując na świeżo skoszonych łąkach lub zaoranych polach. Duża obfitość owadów sprawia, że w okresie jesiennym pliszka siwa może tworzyć w niektórych miejscach zgrupowania liczące kilkadziesiąt, a nawet kilkaset ptaków. Odlatuje od nas na zimę, choć niezbyt daleko – do zachodniej i południowej Europy, co sprawia, że wiosną wraca wcześniej – już w marcu.

Trasochvost biely *Motacilla alba*

Čierno-biela maska na hlave, sivé sfarbenie tela a dlhý chvost – to sú črty trasochvosta bieleho – jedného z najsympatickejších obyvateľov babiohorských dedín. Počas pozorovania trasochvosta bieleho uvidíte jeho charakteristické správanie – často trasie dlhým chvostom.

Trasochvost biely najochotnejšie obýva kultúrnu krajinu a teda mozaiku poľnohospodárskych terénov, nevelkých remízok a vidieckych budov. Svoje hniezda najčastejšie buduje v blízkosti človeka, na čo používa strešné trámy, interiéry poľnohospodárskych budov a mostové konštrukcie. Hlavnou potravou trasochvosta bieleho je drobný hmyz. Loví ho veľmi šikovne medzi budovami, na trávnikoch a pozdĺž brehov riek a vodných nádrží. Často tiež využíva obdobie prác na poliach a rád sa krmí na čerstvo skosených lúkach alebo zoraných poliach. Veľké bohatstvo hmyzu spôsobuje, že počas jesenného obdobia trasochvost biely môže vytvárať na niektorých miestach početné zoskupenia, občas dokonca aj s niekoľkými stovkami vtákov. Na zimu od nás odlieta, no nevelmi ďaleko – do Západnej a Južnej Európy, a preto sa vracia dosť skoro – už v marci.

fot. M. Wiech

fot. M. Wiech

Zięba *Fringilla coelebs*

Zięba jest najliczniejszym leśnym gatunkiem ptaka w naszym kraju – jej populacja w Polsce szacowana jest na ok. 8 milionów par lęgowych! Jednym z najbardziej charakterystycznych odgłosów wiosny na babiogórskim pograniczu jest jej donośny śpiew, w postaci melodyjnej, soczystej zwrotki.

Zięba to jeden z gatunków ptaków, u których występuje dymorfizm płciowy, czyli samce i samice są wyraźnie inaczej ubarwione – samce są kolorowe, z niebieskimi i różowawymi wstawkami, natomiast samice są szaro-zielone. Charakterystyczną cechą przedstawicieli obu płci są białe pasy na skrzydłach. Gatunek ten zasiedla różnego rodzaju lasy, a także niewielkie zadrzewienia, szpalery drzew oraz sady. Właśnie w takich siedliskach można ją spotkać w okolicach Babiej Góry. Mimo, że zięba jest głośnym ptakiem, a ubarwienie samców jest kolorowe, to wcale niełatwo je obserwować, bowiem często kryją się wysoko w koronach drzew. Gniazdo zięby to niewielka czarka, utkana głównie z mchów i umieszczona przy pniu lub na gałęziach. Gatunek ten żywi się zarówno owadami, jak i pokarmem roślinnym – nasionami oraz owocami. Większość zięb odlatuje od nas na zimę, ale w ostatnich latach pojedyncze osobniki pozostają i możemy je niekiedy zaobserwować w naszych karmnikach.

Pinka obyczajná *Fringilla coelebs*

Pinka obyczajná je najpočetnejší lesný druh vtáka v našej krajine – jej populácia v Poľsku sa odhaduje na takmer 8 miliónov hniezdiacich párov! Jej hlučný spev – melodická, šťavnatá strofa je jedným z najcharakteristickejších zvukov jari na babiohorskom pohraničí.

U pinky občajnej sa vyskytuje pohlavný dimorfizmus, teda samce a samice sú výrazne inak zafarbené – samce sú farebné, s modrými a ružovými prvkami, zatiaľ čo samice sú sivo-zelené. Charakteristickou črtou oboch pohlaví sú biele pásy na krídlach. Tento druh obýva rôzne typy lesov, rovnako ako malé stromové porasty, aleje ako aj sady. Práve v takýchto lokalitách sa vyskytuje v blízkosti Babej hory. Napriek tomu, že je to „hlasný“ druh, a samce sú veľmi farebné, nedá sa ho jednoducho pozorovať. Pinky občajné zvyčajne sedia vysoko v korunách stromov. Hniezdo pinky občajnej je nevelká mištička, postavená hlavne z machov, umiestnená tesne ku kmeňu alebo na vetvách. Tento druh sa živí tak hmyzom, ako aj rastlinnou potravou – semenami a ovocím. Väčšina piniek leśných od nás odlieta na zimú. V posledných rokoch jednotliví jedinci zostávajú a niekedy ich môžeme pozorovať pri našich krmidlách.

Jer *Fringilla montifringilla*

Jer to zamieszkujący północną część Europy bliski krewniak pospolitej zięby. Nie gniazduje w naszym kraju, ale regularnie występuje u nas od jesieni do wiosny. Niekiedy jego pojawy mają inwazyjny charakter, a obserwacja dużych stad tego gatunku może być niezapomnianym przeżyciem.

Jer najliczniej występuje u nas jesienią, gdy przez Polskę przelatują ptaki wędrujące na zimowiska w Europie Zachodniej i Południowej. Takie migrujące ptaki dość łatwo zidentyfikować po przeciągłym, skrzypliwym głosie „zii, zii” wydawanym w locie. Podczas obserwacji ptaka możemy zobaczyć charakterystyczne cechy – pomarańczową pierś oraz dużą, białą plamę na kuprze. Część ptaków zostaje u nas na zimę. Spotkać je można wtedy w różnych siedliskach – na polach uprawnych, w zadrzewieniach śródpolnych, a także we wnętrzu lasów. Jer szczególnie chętnie żeruje zimą na nasionach buka, a w latach urodzaju możemy spotkać w karpackich buczynach duże stada, liczące setki osobników. Na położonych dalej na południe zimowiskach, np. w Austrii, w miejscach obfitujących w bukowie grupują się niekiedy w stada liczące setki tysięcy, a nawet miliony osobników i są to jedne z największych zgrupowań ptaków na naszym kontynencie.

Pinka severská *Fringilla montifringilla*

Pinka severská obývajúca severnú časť Európy je blízka príbuzná pinky obyčajnej. Nehniezdi v našej krajine, ale pravidelne sa u nás vyskytuje od jesene do jari. Občas majú jej prílety invazívny charakter. Pozorovanie veľkých krdlov tohto druhu môže byť nezabudnuteľným zážitkom.

Pinka severská sa u nás najčastejšie vyskytuje na jeseň, keď migruje nad našou krajinou na zimoviská v celej západnej a južnej Európe. Ľahko ju poznáte po tiahlom, výzgajúcom hlase: „zii, zii”, ktorý vydáva za letu. Ak sa vám podarí tohto vtáka uvidieť, všimnete si jeho charakteristické črty – oranžovú hrud’ a veľkú, bielu škvrnu na trtáči. Časť vtákov u nás zostáva na zimu. Vtedy ich môžete stretnúť v rôznych lokalitách – na poliach, v remízках, ale aj vo vnútri lesných komplexov. Pinka severská sa v zime rada živí bukovými semenami. V úrodných rokoch môžete v karpatských bučinách stretnúť ich obrovské krdle. Na južne položených zimoviskách, napr. v Rakúsku, v miestach bohatých na semená buka, krdle majú stovky tisícov jedincov, či dokonca až milión. Tým tvoria jedno z najväčších zoskupení vtákov na našom kontinente.

fot. M. Karetta

fot. M. Piekarski

Grubodziób

Coccothraustes coccothraustes

Cechą, która najbardziej rzuca się w oczy przy bliskiej obserwacji grubodzioba, jest jego wyjątkowo potężny dziób – największy w stosunku do rozmiarów ciała wśród krajowych ptaków śpiewających. Uwagę zwraca również krępa sylwetka z dużą głową oraz pstrokate, kolorowe ubarwienie, z szerokim białym pasem na skrzydłach.

Grubodziób niestety dość rzadko pokazuje się nam z bliska w pełnej krasie. Znacznie częściej można zobaczyć przelatujące nad głową ptaki, błyskające widocznymi również od spodu jasnymi pasami skrzydłowymi oraz odzywające się charakterystycznym twardym „cyk”. Jest to gatunek występujący powszechnie w całym kraju. Ponieważ zasiedla najchętniej lasy liściaste, w zdominowanym przez drzewostany iglaste regionie Babiej Góry nie jest specjalnie częsty. Zasiedla tu liściaste enklawy, szczególnie buczyny, ale może także występować w zadrzewieniach śródpolnych i sadach. Dietę gatunku stanowią głównie nasiona, szczególnie buka i grabu, a wyjątkowy dziób pozwala kruszyć nawet najtwardsze łupiny nasion, np. pestki wiśni. Gatunek ten jest częściowo wędrowny, ale znaczna część populacji zimuje u nas, tworząc niekiedy w lasach zasobnych w nasiona duże stada. Grubodzioby rzadko odwiedzają karmniki.

Glezg obyczajny

Coccothraustes coccothraustes

Črtou, ktorá najviac zasiahne oko pri blízkom pozorovaní glezga, je jeho mimoriadne mohutný zobák – najväčší v porovnaní s veľkosťou tela spomedzi tuzemských spievajúcich vtákov. Pozornosť priťahuje aj jeho zavalitá silueta s veľkou hlavou a rôznorodé, farebné operenie so širokým bielym pásom na krídlach.

Tento druh, bohužiaľ, zriedkakedy sa nám ukazuje zblízka. Oveľa častejšie môžete uvidieť letiace nad hlavou vtáky, viditeľne sa blyštiace aj zospodu svetlými pásmi na krídlach a ozývajúce sa charakteristickým a ostrým „zick”. Glezg obyczajný sa bežne vyskytuje v našej krajine. Najradšej obýva listnaté lesy, a preto v regióne Babej hory, kde dominujú ihličnaté lesy, nie je veľmi bežný. Žije v listnatých enklávach, najmä bučinách, no môže sa tiež vyskytovať v poľných porastoch a sadoch. Diétu tohto druhu tvoria hlavne semená, zvlášť buka a grabu, výnimočný zobák mu dovoľuje rozdrviť aj tie najtvrdšie šupiny semien, napr. višňové kôstky. Glezg je čiastočne sťahovavý druh, no drvivá časť populácie zimuje u nás a občas vytvára v lesoch, bohatých na semená, veľké krdle. Niekedy glezgy občajné navštevujú aj krmidlá.

Dziwonia *Erythrina erythrina*

Dziwonia to jeden z najbarwniejszych ptaków w naszym kraju i jednocześnie jeden z niewielu, u których dominuje kolor szkarłatny. Tak pięknym upierzeniem mogą pochwalić się jedynie starsze samce, ubarwienie samic oraz ptaków młodych jest znacznie skromniejsze – szaro-brunatne.

Co ciekawe, intensywność czerwieni jest dla samic sygnałem jakości samca – te bardziej czerwone są chętniej wybierane przez samice. W regionie babiogórskiego pogranicza niełatwo o spotkanie z tym pięknym ptakiem, zasiedla bowiem obszary podmokłe z gęstymi zaroślami. Obszarem liczniejszego występowania są brzegi Zbiornika Orawskiego, ale gatunek zasiedla również łożowiska i zadrzewienia w dolinach większych potoków – m.in. Białego i Czarnego Dunajca, a także Jeleśni. Najłatwiej wykryć dziwonię, nasłuchując charakterystycznego śpiewu samca rozlegającego się z łożowisk w maju i czerwcu – kilkusylabowego przeciągłego „cicilicja” lub „licilicjucu”. Ptaki te krótko przebywają w naszym kraju – przylatują dopiero w maju, natomiast odlatują w sierpniu. Zimowiska dziwonii zlokalizowane są w południowej Azji, a więc nietypowo w porównaniu z większością naszych gatunków.

Červenák karmínový *Erythrina erythrina*

fol. M. Wielicki

Červenák karmínový je jedným z najfarebnejších vtákov v našej krajine a zároveň jedným z mála, u ktorého dominujú karmínové farby. Tak krásnym perím sa môžu pyšiť iba staršie samce, sfarbenie samic a mláďat je oveľa skromnejšie – šedo-hnedé.

Zaujímavé je, že intenzita karmínovej farby je pre samicu signálom kvality samca – tie viac červené sú samicami ochotnejšie vyberané. V regióne babiohorského pohraničia nie je ľahké tohto vtáka stretnúť, lebo obýva mokrade s hustými krikmi. Hustejšia populácia sa vyskytuje na brehoch Oravského jazera, ale tento druh obýva aj slatinné jelšiny a porasty v údoliach väčších potokov – okrem iného Bieleho a Čierneho Dunajca, ako aj Jeleśni. Najjednoduchšie zistíte prítomnosť tohto druhu načúvaním charakteristického spevu samca, ktorý v máji a júni dobieha zo slatinných jelší – niekoľko slabikové, rozvlečené „cicilicja” alebo „licilicjucu”. Tento druh ostáva v našej krajine krátko – prilieta v máji, odlieťa v auguste. Zimoviskom červenáka karmínového je južná Afrika, a teda netypické miesto v porovnaní s väčšinou našich druhov.

Gil *Pyrrhula pyrrhula*

Stwórca, stwarzając gile, musiał być romantykiem i mieć absolutny słuch. Iezywkle cieszy, a zarazem zastanawia widok bezustannie kontaktującej się ze sobą pary ptaków – nie tylko przez rok, ale nawet przez 15 lat ich życia. Taka monogamia trwająca wiele lat, jest wyjątkowa pośród ptasiego bractwa. Ciche, proste dźwięki „pyt, pipyt” niczym pomrukiwanie „jestem tu” wieszczą obecność tych jednych z najpiękniejszych europejskich ptaków.

On i ona „korpulentni”, on ogniście czerwono brzuchy, ona brązowobrzucha, oboje z czarną czapeczką i krótkim czarnym dziobem oraz ślicznie błyszczącym czarnym ogonem, kontrastującym z białą nasadą. Widok tych kolorowych ptaków przy karmniku, bądź na jarzębinie w zimowej scenerii, często wtulonych w siebie, jest niezapomniany.

Ten związany klimatycznie ze świerkiem gatunek ptaka preferuje środowisko o cechach borealnych z chłodnym i wilgotnym latem. W rejonie Podbabiogórza występuje przez cały rok – w okresie lęgowym najczęściej spotkać go można w borach świerkowych, a zimą również w krajobrazie otwartym i w zadrzewieniach śródpolnych. Od kilkunastu lat obserwuje się w Polsce spadek populacji gili, w ostatniej dekadzie o 30%.

Hýľ obyčajný *Pyrrhula pyrrhula*

Tvorca pri stvorení hýľov musel byť romantikom a mať absolútny sluch. Pohľad na nepretržite komunikujúci pár hýľov mimoriadne poteší a zároveň je veľmi zaujímavý – trvá to po celý rok a niekedy dokonca aj po celý ich spoločný život, čo môže trvať aj 15 rokov. Takáto viacročná monogamia je medzi malými vtákmi veľmi zriedkavá. Stále počuteľné tiché, jednoduché zvuky „tjet, tjet” ako keby informácia „som tu, som tu”, sú znakom tohto jedného z najkrajších európskych vtákov.

Obaja, on a ona, sú „masívni”, on má sýtočervené bruško a ona hnedé, obaja majú čiernu čiapočku a krátky čierny zobák, krásny a lesklý čierny chvost, kontrastujúci s bielym koreňom. Týchto farebných vtákov vidieť pri krmidle, alebo na jarabine. V zimnej scenerii tak vytvára nezabudnuteľný dojem.

Tento druh je spojený so smrečínami, uprednostňuje prostredie s boreálnymi vlastnosťami s chladným a vlhkým letom. V regióne Babej hory sa vyskytuje celý rok – v období hniezdenia ho môžete stretnúť v smrečinách, zatiaľ čo zimou aj na otvorených oblastiach s remízkami. Od niekoľkých rokov sa pozoruje pokles populácii hýľov, za posledné desaťročie o 30%.

fot. M. Wiech

fot. M. Piekarski

Dzwoniec *Chloris chloris*

Dzwoniec to charakterystyczny gatunek krajobrazu kulturowego. W regionie Babiej Góry licznie występuje w okresie wiosenno-letnim w tutejszych wsiach, a jesienią i zimą zasiedla także sąsiadującą z wsiami mozaikę pól i niewielkich zadrzewień. Często odwiedza kępy tui, gdzie chętnie zakłada gniazda.

Gatunek ten zwraca na siebie uwagę kręłą sylwetką, grubym dziobem, a także zielonkavo-szarym ubarwieniem, z rzucającymi się w oczy żółtymi paskami na krawędziach skrzydeł i ogona. Bardzo charakterystyczny jest także śpiew dzwońca – przeciągłe, nieco zgrzytliwe „dźlij” lub „dźiiił”, przeplatane niekiedy znacznie miłszym dla ucha perlistym trelem. Mimo że to gatunek częsty, to wcale niełatwo go zaobserwować – znaczną część czasu spędza żerując w roślinności zielnej i na krzewach. Najlepszą okazją do bliskiego spotkania z dzwońcem jest obserwacja ptaków przy karmniku, gdzie często się pojawiają. Dietę gatunku zdradza wygląd dzioba – jego masywna budowa pomaga dzwońcowi żywić się owocami, nasionami i ziarnami – m.in. słonecznika. Taka dieta, dostępna przez cały rok, sprawia, że gatunek ten zimuje w naszym kraju.

Zelenka obyčajná

Chloris chloris

Zelenka obyčajná je charakteristický druh kultúrnej krajiny. V regióne Babej hory sa početne vyskytuje v jarno-letnom období na tunajšom vidieku, zatiaľ čo na jeseň a v zime takisto v mozaike polí a nevelkých porastov susediacej s vidiekom. Často obýva zoskupenia tují, kde ochotne buduje hniezda.

Tento druh priťahuje pozornosť zavalitou siluetou, hrubým zobákom a zelenkasto-šedým sfarbením so žltými pásikmi na okrajoch krídiel a chvosta. Veľmi charakteristicky je tiež spev tohto druhu – tiahle a niečo vŕzgajúce „džvääš”, občas prepletané oveľa milším pre ucho perleťovým tónom. Napriek tomu, že je to často sa vyskytujúci druh, vôbec ho nie je ľahko pozorovať – množstvo času trávi kŕmením sa v bylinnej vegetácii a kríkoch. Najlepšou príležitosťou na blízke stretnutie zelenky obyčajnej je pozorovanie vtákov pri kŕmidle, kde sa často objavuje. Druh stravy prezrádza vzhľad zobáka – jeho masívna stavba pomáha stehlíkovi živiť sa ovocím, semenami a zrnom – okrem iného slnečnice. Taká diéta, dostupná celý rok, spôsobuje, že tento druh zimuje v našej krajine.

Makolągwa *Linaria cannabina*

Makolągwa to gatunek charakterystyczny krajobrazu rolniczego, w szczególności mozaiki terenów otwartych, gospodarstw wiejskich oraz zadrzewień śródpolnych. U podnóży Babiej Góry nie jest to gatunek liczny, jednak występujący regularnie w większych wsiach i ich sąsiedztwie.

Ważnym elementem siedliska makolągwy jest obecność odłogów i związana z tym dostępność chwastów, których nasiona są głównym składnikiem pokarmu tego ptaka. Zanik chwastów, obserwowany w wielu regionach, jest być może główną przyczyną wyraźnego spadku liczebności makolągwy w większości krajów europejskich, także w Polsce. Podczas spaceru wśród podbabiogórskich pól makolągwa zwróci naszą uwagę często powtarzanym głosem wydawanym w locie – ostrym, szybkim „dzi, dzi”, „dzie, dzie”. Podczas obserwacji zobaczymy ptaka wielkości wróbla o charakterystycznym połączeniu barw – szarej głowy i brązowego wierzchu ciała z jasnym paskiem na krawędzi skrzydła. Samiec ma dodatkowo intensywnie czerwoną pierś i czoło. Makolągwy w okresie jesienno-zimowym zbierają się w stada liczące często kilkadziesiąt, a nawet kilkaset ptaków i gromadnie żerują na polach i ścierniskach.

Stehlík konôpka *Linaria cannabina*

Stehlík konôpka je charakteristickým druhom poľnohospodárskej krajiny, najmä mozaiky otvorených oblastí, vidieckych fariem a remízok. V okolí Babej hory nie je veľmi početným druhom, avšak vyskytuje pravidelne sa vo väčších dedinách a v ich susedstve.

Dôležitým prvkom biotopu stehlíka konôpky je prítomnosť neobrábanej pôdy a s tým spojený prístup k burine, ktorej semená sú hlavnou zložkou potravy tohto vtáka. Zánik buriny, pozorovaný vo viacerých regiónoch je pravdepodobne hlavnou príčinou poklesu početnosti stehlíka konôpky vo väčšine európskych krajín, aj v Poľsku. Počas prechádzky po babiohorských poliach vašu pozornosť priťahne hlas stehlíka konôpky – ostré, rýchle „dzi, dzi”, „dzie, dzie”. Je vtákom veľkým ako vrabec, s charakteristickou kombináciou farieb – sivá hlava a hnedý povrch, so svetlým lemovaním na okraji krídla. Samček má tiež sýtočervený hrudník a temeno. Stehlíky v jesenno-zimnom období sa zhromažďujú do krdľov, v ktorých je niekoľko desiatok, dokonca aj stoviek vtákov a hromadne sa krmia na poliach a strniskách.

fot. M. Karetta

Czczotka brązowa *Acanthis cabaret*

Wśród babiogórskich ptasich rarytasów na szczególną uwagę zasługuje czczotka brązowa. Gatunek ten gniazduje u nas głównie w siedliskach wysokogórskich, a szczytowe fragmenty Babiej Góry są jednymi z nielicznych miejsc w naszym kraju, gdzie ptak ten wyprowadza lęgi.

Siedliskim lęgowym czczotki w górach jest głównie mozaika zarośli kosodrzewiny, wysokogórskich hal i głązowisk, często w pobliżu strumieni lub oczek wodnych. Obecnie znane są tylko 3 miejsca w polskich Karpatach, gdzie gatunek ten gniazduje – Tatry, Babia Góra i Pilsko. Populacja z Babiej Góry jest niewielka – liczy zaledwie kilka par zasiedlających strefę szczytową, niełatwo więc wypatrzeć czczotkę podczas górskich wycieczek. Przy odrobinie szczęścia zobaczymy uwijającego się wśród kosówki niewielkiego, szaro kreskowanego ptaka z charakterystycznym elementem upierzenia – czerwonym czołem, a u samca również czerwoną pierś. Znacznie łatwiej spotkać bliskiego krewniaka czczotki brązowej – czczotkę zwyczajną (*Acanthis flammea*), która odwiedza nasz region w okresie jesienno-zimowym. Są to ptaki przylatujące do nas ze Skandynawii i północnej Rosji, szczególnie licznie w latach nieurodzaju nasion brzozy na północy. Zimą występują one głównie w krajobrazie otwartym z wysoką roślinnością zielną, na której nasionach żerują. Warto dodać, że czczotka brązowa i zwyczajna do niedawna traktowane były jako podgatunki w obrębie tego samego gatunku. Na Słowacji taki podział taksonomiczny wciąż obowiązuje.

Stehlík hnedkavý *Acanthis cabaret*

Medzi babiohorskými vtáčimi klenotmi si zvláštnu pozornosť zaslúži stehlík hnedkavý. Tento druh žije u nás hlavne vo vysokohorských lokalitách, zatiaľ čo vrcholové časti Babej hory sú jedným z mála miest v našej krajine, kde tento vták hniezdi.

Hniezdnym biotopom stehlíka hnedkavého v horách je hlavne mozaika kosodreviny, vysokohorských hôľ a kamenných morí, často v blízkosti potokov alebo malých jazierok. V súčasnosti sú známe iba 3 miesta v poľských Karpatoch, kde tento druh hniezdi – Tatry, Babia hora a Pilsko. Populácia z Babej hory nie je početná – je to iba niekoľko párov, ktoré sídlia vo vrcholovej zóne, a preto nie je ľahké pozorovať stehlíka hnedkavého počas horských výletov. S trochou šťastia uvidíme v kosodrevine chodiaceho nevelkého vtáčika so šedými pásikmi a charakteristickým prvkom operenia – červeným temenom, u samca aj s červeným hrudníkom. Oveľa ľahšie stretnete blízkeho príbuzného stehlíka hnedkavého – stehlíka čečetku (*Acanthis flammea*), ktorý náš región navštevuje v jesenno-zimnom období. Sú to vtáky, ktoré k nám prilietajú zo Škandinávie a severného Ruska, zvlášť početne v rokoch neúrody brezových semien na severe. V zime sa vyskytuje najmä v otvorených oblastiach s vysokou vegetáciou, ktorej semenami sa živí.

fot. M. Trybata

Krzyżodziób świerkowy *Loxia curvirostra*

Podczas górskich wycieczek w regionie Babiej Góry spostrzeżemy niekiedy przelatujące nad lasem stadka złożone z kilku-kilkunastu kolorowych ptaków, odzywające się w locie dźwięcznym „cip, cip”, „clyp, clyp”. To krzyżodzioby świerkowe – jedne z najciekawszych ptaków zamieszkujących nasz kraj.

Dlaczego są tak niezwykle? Po pierwsze, jako jedyne ptaki w naszym kraju mogą gniazdować przez cały rok, również zimą. Zdarza się więc, że w okresie, gdy górskie lasy przysypane są głębokim śniegiem, krzyżodzioby karmią pisklęta! Po drugie, to jedyny gatunek w naszym kraju, który posiada wyjątkową budowę dzioba – jego końcówki są wyraźnie skrzyżowane, tworząc jakby obcęgi. Obydwe te cechy krzyżodziobów są przystosowaniem do jego specyficznej diety – nasion drzew iglastych, głównie świerka. Dostępność takiego pokarmu przez cały rok pozwala tym ptakom na wyprowadzanie lęgów również zimą, a nietypowa budowa dzioba umożliwia łatwiejsze wydobywanie nasion z szyszek. Na uwagę zasługuje również wyjątkowo kolorowe upierzenie tego gatunku – samce są intensywnie czerwono-pomarańczowe, natomiast samice oraz ptaki młode – zielonkawożółte. Karpaty to najważniejsza ostoja tego gatunku w naszym kraju.

Krivosnos smrekový *Loxia curvirostra*

Počas horských výletov v regióne Babej hory si môžete občas všimnúť nad lesom prelietajúce malé krdle niekoľkých farebných vtákov, ktoré sa za letu ozývajú zvučným „cip, cip”, alebo „kip, kip”. Sú to krivosnosy smrekové – jedny z najzaujímavejších vtákov v našej krajine.

Prečo sú také neobvykle? Po prvé, ako jediné v našej krajine môžu hniezdiť celý rok, aj v zime. Občas sa teda stáva, že v období keď sú horské lesy zasypané hlbokým snehom krmia krivosnosy svoje mláďatá! Po druhé, je to jediný druh v našej krajine ktorý ma nezvyčajný zobák – jeho špičky sú výrazne prekrížené a tým tvoria ako keby kliešte. Obidve tieto črty krivosnosov sú prispôsobením sa k špecifickej diéte – semenám ihličnatých stromov hlavne smreka. Dostupnosť takejto potravy po celý rok umožňuje týmto vtákom hniezdiť aj v zime a netypická stavba zobáku im dáva možnosť jednoducho vyzobávať semená zo šišiek. Pozornosť si zaslúži aj mimoriadne farebné operenie tohto druhu – samce sú intenzívne červeno-oranžové, zatiaľ čo samice a mladé vtáky zelenkasto-žlté. Karpaty sú to najväčšie útočisko tohto druhu v našej krajine.

fot. M. Wiech

Szczzygieł *Carduelis carduelis*

Lekkie, przypominające dzwonki głosy, a także kolorowe upierzenie sprawiają, że szczzygły to jedno z najsympatyczniejszych mieszkańców terenów otwartych w regionie Babiej Góry. Niestety, nad krajową populacją tego ptaka zawisły czarne chmury.

Szczzygieł zasiedla siedliska łąkowe i nieużytki, szczególnie chętnie zajmując miejsca z wysoką roślinnością zielną, zapewniającą dostęp do nasion. Na obszarze Podbabiogórza jest dość pospolity w takich siedliskach. To jeden z najbarwniejszych krajowych ptaków, a uwagę szczególnie przykuwa czarno-biało-czerwona głowa, a także szerokie żółte pasy na skrzydłach, dobrze widoczne również w locie. U gatunku tego brak dymorfizmu płciowego, a więc samiec i samica wyglądają podobnie. Szczzygieł należy do rodziny łuszczaków, co zdradza m.in. szeroki i ostry dziób, przystosowany do odżywiania się nasionami. Ptaki te często można zobaczyć podczas pożywiania się nimi na wysokich roślinach zielnych, takich jak oset czy łopian. Szczzygieł był w ostatnich kilkunastu latach jednym z najszybciej zmniejszających liczebność krajowych gatunków ptaków. Przyczyny tego spadku nie są dobrze rozpoznane.

Stehlík obyčajný *Carduelis carduelis*

Ľahké hlasy podobné zvončekom, ako aj farebné operenie spôsobujú, že sú stehlíky jednými z najsympatickejších obyvateľov otvorených oblastí v regióne Babej hory. Bohužiaľ, je populácia tohto vtáka v našej krajine ohrozená.

Stehlík obýva lúčne biotopy a neobrábanú pôdu, zvlášť ochotne obsadzuje miesta s vysokou bylinnou vegetáciou, ktorá mu poskytuje prístup k semenám. V takýchto biotopoch je dosť populárny v okolí Babej hory. Je to jeden z najfarebnejších vtákov a pozornosť priťahuje najmä jeho čierno-bielo-červená hlava a žlté pásy na krídlach, dobré viditeľné počas letu. Obe pohlavia tohto druhu majú rovnaké zafarbenie. Stehlík pestrý patrí do čeľade pinkovité, dôkazom čoho je široký a ostrý zobák, prispôsobený na živenie sa semenami. Preto tieto vtáky často uvidíte v bylinnej vegetácii, napr. medzi bodliakmi a lopúchmi ako sa krmia ich semenami. V posledných rokoch bola populácia stehlíka obyčajného jednou z najrýchlejšie klesajúcimi medzi domácimi druhmi vtákov, ale dôvody tohto poklesu nie sú dobre známe.

fot. M. Wiech

Kulczyk *Serinus serinus*

Latem w podbabiogórskich wsiach rozbrzmiewa donośny śpiew – długi świergot złożony z metalicznych dźwięków powtarzanych tak szybko, że przypomina on nieco skrzypienie nienaoliwionego łańcucha w rowerze. To kulczyk – jeden z najbardziej charakterystycznych gatunków polskiej wsi.

Ten niewielki ptak zasiedla najchętniej mozaikę zabudowań, terenów otwartych i niewielkich zadrzewień – parków, ogrodów, sadów. W regionie babiogórskiego pogranicza nietrudno go spotkać – występuje we wszystkich większych wsiach, gdzie szczególnie często przesiaduje na liniach energetycznych. Mimo donośnego śpiewu sam ptak jest niewielki, o szarym, kreskowanym ubarwieniu, które szczególnie u samca urozmaicone jest intensywną żółcią na głowie, piersi i kuprze. Podobnie jak inne gatunki z rodziny łuszczaków, żywi się głównie nasionami. Warto dodać, że ten mały ptak w krótkim czasie podbił niemal całą Europę. Jeszcze w XIX wieku zajmował tylko południowe skraje kontynentu, lecz w ciągu 200 lat rozszerzył swój zasięg na środkową i Zachodnią Europę, zasiedlając również Polskę. Kulczyk zimuje w Europie Zachodniej, jest więc jednym z nielicznych łuszczaków, którego nie zobaczymy zimą przy karmniku.

Kanárik poľný *Serinus serinus*

V lete v babiohorských lesoch zaznieva hlasný spev – neustály švitorivý hlas skladajúci sa z kovových zvukov opakovaných tak rýchlo, že pripomína vŕzganie nenamazanej reťaze v bicykli. Je to kanárik poľný. Jeden z najcharakteristickejších druhov poľského vidieka.

Ten nevel'ký vták najradšej obýva mozaiku budov, otvorených oblasti a nevel'kých lesných porastov – parkov, záhrad a sádov. V regióne babiohorského pohraničia ho nie je ťažké stretnúť. Vyskytuje sa vo všetkých väčších dedinách kde často posedáva na elektrických vedeniach. Napriek svojmu hlasnému spevu nie je samotný vták veľký. Má sivé, prúžkované operenie, ktoré je najmä u samca ozdobené intenzívne žltou farbou na hlave, hrudi a trtáči. Podobne ako ostatné druhy z čeľade pinkovitých sa živí hlavne semenami. Stojí za to dodať, že ten malý vták v krátkom čase dobyl takmer celú Európu. Ešte v 19. stor. obýval iba južné okraje kontinentu, no za posledných 200 rokov rozšíril svoj areál na Strednú a Západnú Európu vrátane Poľska. Kanárik zimuje v západnej Európe. Je teda jedným z mála pinkovitých, ktorého neuvidíte pri kŕmidle.

fot. G. Leśniewski

Czyż *Spinus spinus*

Duże stada czyży żerujące na drzewach w dolinach rzecznych lub zadrzewieniach śródpolnych to jeden z typowych elementów zimowego krajobrazu. Ptaki te przyciągają naszą uwagę niezwykłą energią, z jaką poruszają się po roślinności, szukając pokarmu, a także charakterystycznymi głosami i chaotycznym lotem.

W lecie o spotkanie z czyżem znacznie trudniej – mimo że dość licznie zasiedla górnoreglowe bory świerkowe babiogórskiego pogranicza, to większość czasu spędza wysoko w koronach, gdzie trudno go wypatrzeć. Jest to także ptak dość rzadko śpiewający, znacznie częściej usłyszeć można jego głos kontaktowy wydawany w locie – wysokie, dwusylabowe „cili” lub „cyli”. Zimą czyże pojawiają się w naszym regionie znacznie liczniej – są to ptaki z północnegowschodu, zimujące u nas. W okresie tym wyraźnie zmieniają się preferencje siedliskowe tego gatunku – wnętrza lasów iglastych zamienia na zadrzewienia śródpolne, szczególnie tam, gdzie występują brzozy i olchy, których nasionami najchętniej się żywi. Czyże odwiedzają również karmniki, a ich duże stada niekiedy wręcz oblepiają miejsca z pokarmem. Zobaczyć wtedy możemy charakterystyczne, żółte paski na skrzydłach, a u samców także czarny wierzch głowy.

Stehlík čížik *Spinus spinus*

Velké křídle stehlíka čížíka na stromoch, v riečnych údoliach alebo medzi poľnými porastmi, to je jeden z typických prvkov zimnej krajinky. Tieto vtáky pútajú našu pozornosť mimoriadnou energiou, s akou sa pohybujú pri hľadaní potravy, ako aj charakteristickým hlasom a chaotickým letom.

V lete je stretnutie so stehlíkom čížikom oveľa ťažšie – napriek tomu, že dosť početne obýva vysokohorské smrečiny babiohorského pohraničia, väčšinu času trávi vysoko v korunách, kde je ťažké si ho všimnúť. Je to tiež zriedkavo spievajúci vták, oveľa častejšie počujete jeho kontaktný hlas vydávaný v lete – vysoké, dvoj slabikové „či-zi” alebo „ci-lü”. V zime sa stehlíky čížiky zjavujú oveľa početnejšie – sú to vtáky severného-východu, ktoré u nás zimujú. V tomto období sa výrazne menia sídliskové preferencie tohto druhu – vnútro ihličnatých lesov sa mení na poľné stromy, zvlášť tam, kde sa vyskytujú brezy a jelše, ktorých semenami sa ochotne živí. Stehlík čížik ochotne navštevuje krmidlá a ich veľké křídle niekedy „oblepujú” miesta s potravou. Vtedy si tiež môžete všimnúť ich charakteristické, žlté pásiky na krídlach a u samcov tiež čierne temeno.

fot. M. Piekarski

Trznadel *Emberiza citrinella*

Nawet w środku letniego, gorącego dnia pośród podbabiogórskich pól usłyszeć można niespecjalnie urodziwy, ale charakterystyczny śpiew trznadla. To kilka wysokich dźwięków, z których ostatni jest mocno rozciągnięty, co dobrze oddaje ludowa transkrypcja tego głosu: a suchej kobyle nie będzie niiaiiiiiic.

Trznadel to ptak niewiele większy od sikory bogatki, ale wyraźnie bardziej masywny. Samiec w okresie lęgowym ma intensywnie żółtą głowę i spód ciała; u samicy kolory są bledsze. Cechą charakterystyczną przedstawicieli obu płci jest drobne kreskowanie na całym ciele, kuper (dolna część „pleców”) rdzawego koloru, a także gruby, mocny dziób. Trznadel to jeden z najliczniejszych i najbardziej charakterystycznych gatunków terenów rolnych. Chętnie zasiedla on zarówno siedliska łąkowe, jak i intensywniej uprawiane obszary. W okolicach Babiej Góry spotkać go można w wielu miejscach, chętnie przesiadującego na krzewach, śródpolnych drzewach czy liniach energetycznych. To w dużej mierze gatunek osiadły, a jego spore stada to jeden z charakterystycznych elementów zimowego krajobrazu łąk i pól. Często trznadla przebywają wtedy bliżej zabudowy wiejskiej, chętnie żerując na oborniku lub na podwórku – np. na karmie dla kur, niekiedy zalatują również do karmnika.

Strnádka obyčajná *Emberiza citrinella*

fot. T. Wilk

Dokonca aj v strede letného horúceho dňa, medzi babiohorskými poliami môžete počuť nevelmi krásny no charakteristický spev strnádky obyčajnej. Je to niekoľko vysokých zvukov, ktoré sa končia melancholickým záverom „ci-ci-ci-ci-cüü”, čo aj dobre odráža poľská ľudová transkripcia tohto hlasu: a suchej kobyle sa nestalo niiaiiiiiic.

Strnádka obyčajná je vták nie veľmi väčší od sýkorky veľkej, no je od nej výrazne masívnejší. Samec má v hniezdnom období intenzívne žltú hlavu a spodok tela; u samice sú farby menej syté. Charakteristickou črtou obidvoch pohlaví je drobne prúžkovanie na celom tele, trtáč je hrdzavej farby, podobne aj hrubý, masívny zobák. Strnádka obyčajná je jeden z najpočetnejších a najcharakteristickejších druhov poľnohospodárskej krajiny. Rada osídľuje lúky, ako aj intenzívnejšie obhospodarované územia. V okolí Babej hory ju môžete stretnúť na mnohých miestach; rada posedáva na kríkoch, remízkach alebo elektrických vedeniach. Vo veľkej miere je to stály druh a jeho veľké krdle sú jedny z charakteristických prvkov polí a lúk. Strnádky obyčajné sa vtedy zdržujú bližšie vidieckych budov, ochotne sa krmia pri kravínoch alebo na dvore – napr. potravou pre sliepky, občas priletia aj do krmidla.

GDZIE MOŻNA ZNALEŹĆ WIĘCEJ INFORMACJI O PTAKACH? | KDE NÁJDETE VIAC INFORMÁCIÍ O VTÁKOCH?

Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985-2004. A. Sikora i in., 2007, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.

Avifauna československého úseku Babej hory. A. Štollmann & A. Kocian, 1965, Vlastivedný zborník Považia, 7, ss: 230-243.

Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. L. Tomiało, T. Stawarczyk, 2003.

Hniezdne rozšírenie vtáctva Oravy. D. Karaska, W. Cichocki, L. Kocian (eds.), 2014, SOS/BirdLife Slovensko, Bratislava, s. 622.

Kuraki polskie. 2010, Fundacja Ochrony Głuszcza, 2010, s. 108.

Obserwujemy ptaki. 2009, Muza S. A., Warszawa, s. 128.

Poradnik ornitologa. R. Mikusek, 2014, Fundacja Wspierania Inicjatyw Ekologicznych, Kraków.

Predbežná správa avifaune Chránenej krajiny oblasti Horná Orava. D. Karaska, R. Trnka, M. Demko, 1993, Zborník Oravského múzea, 10: 114-124.

Przewodnik Collinsa. Ptaki. L. Svensson, 2011, Multico Oficyna Wydawnicza, Warszawa, s. 448.

Ptaki. D. Graszka-Petrykowski. 2005, Bauer-Weltbild Media Sp. z o.o., Warszawa. s. 304.

Ptaki drapieżne. P. Hayman i R. Hume, 2007, Muza S.A., Warszawa, s. 176.

Ptaki Europy. H. Delin, L. Svensson, 2008, Wydawnictwo MWK, Warszawa, s. 320.

Ptaki Polski, A. G. Kruszewicz, 2005, Multico, Warszawa, t. I - s. 392, t. II - s. 264.

Ptaki polskich Karpat – stan, zagrożenia, ochrona. Praca zbiorowa pod red. T. Wilk, R. Bobrek, A. Pępkowska-Król, G. Neubauer, J. Z. Kosicki, 2016, Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, Miarki, s. 592.

Ptaki śpiewające. 2007, Firma Księgarska, J. i K. Olesiejuk, Ożarów Mazowiecki, s. 128.

Ptaki śpiewające Europy Środkowej. D. Singer, Delta W-Z, Warszawa, s. 128.

Ptaki Tatr i Podtatrza. W. Cichocki, 2015, Wydawnictwa Tatrzańskiego Parku Narodowego, Zakopane, s. 422.

Svet Karpát. A. Kráľovičová, S. Herianová (eds.), 2009, DAPHNE, Bratislava, s. 365.

Tajemnice ptaków. J. Sokołowski, 2017, audiobook, Lasy Państwowe, Warszawa.

Vtáctvo Oravy. D. Karaska, 2013, Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Doinom Kubine, Dolný Kubín, s. 16.

Vtáctvo slovenskej časti Babej hory. D. Karaska & L. Kocian, 1991, Vlastivedný zborník Považia, 16: 239-253.

INDEKS GATUNKÓW PTAKÓW | ZOZNAM DRUHOV VTÁKOV

nazwy polskie poľské názvy	
B	Muchołówka szara, 169
Białorzytka, 177	Mysikrólik, 161
Bocian biały, 105	Myszolów, 111
Bocian czarny, 104	O
Bogatka, 145	Oknówka, 150
Brodziec piskliwy, 103	Orlik krzykliwy, 107
C	Orzechówka, 135
Cierniówka, 160	Orzeł przedni, 108
Cietrzew, 92	P
Czajka, 101	Paszkot, 178
Czarnogłówka, 143	Pelzacz leśny, 165
Czczotka brązowa, 200	Piecuszek, 153
Czubatka, 141	Piegża, 158
Czyż, 204	Pierwiosnek, 154
D	Pleszka, 173
Derkacz, 99	Pliszka górska, 191
Drozd obroźny, 182	Pliszka siwa, 192
Dymówka, 151	Pliszka żółta, 190
Dzięcioł białogrzbiety, 124	Pluszcz, 168
Dzięcioł czarny, 121	Płochacz halny, 183
Dzięcioł duży, 123	Pokłąska, 175
Dzięcioł trójpalczasty, 125	Pokrzywnica, 184
Dzięcioł zielonosiwy, 119	Przepiórka, 88
Dzięcioł zielony, 120	Puchacz, 117
Dzięciołek, 122	Pustułka, 127
Dziwonia, 196	Puszczyk, 115
Dzwoniec, 198	Puszczyk uralski, 116
G	R
Gajówka, 157	Raniuszek, 155
Gawron, 137	Rudzik, 170
Gąsiorek, 131	S
Gęsi, 86	Sierpówka, 96
Gil, 197	Sikora uboga, 142
Głuszec, 91	Siniak, 93
Grubodziób, 195	Siwerniak, 189
Grzywacz, 94	Skowronek, 146
J	Słonka, 102
Jarząbek, 90	Sokół wędrowny, 129
Jarzębatka, 159	Sosnowka, 140
Jastrząb, 110	Sójka, 133
Jemiołuszką, 163	Sóweczka, 112
Jer, 194	Sroka, 134
Jerzyk, 97	Srokosz, 132
K	Strzyżyk, 166
Kapturka, 156	Szczygieł, 202
Kawka, 136	Szpak, 167
Kłaskawka, 176	Ś
Kobuz, 128	Śpiewak, 179
Kopciuszek, 174	Świergotek drzewny, 187
Kos, 180	Świergotek łąkowy, 188
Kowalik, 164	Świerszczak, 147
Krętogłów, 118	Świstunka leśna, 152
Krogulec, 109	T
Kruk, 138	Trzmielojad, 106
Krzyżodziób świerkowy, 201	Trznadel, 205
Krzyżówka, 87	Turkawka, 95
Kukułka, 98	U
Kulczyk, 203	Uszatka, 114
Kuropatwa, 89	W
Kwiczół, 181	Wilga, 130
Ł	Włochatka, 113
Łozówka, 149	Wrona siwa, 139
Łyska, 100	Wróbel, 185
M	Z
Makolągwa, 199	Zaganiacz, 148
Mazurek, 186	Zięba, 193
Modraszka, 144	Zimorodek, 126
Muchołówka białoszyja, 172	Zniczek, 162
Muchołówka mała, 171	

nazwy słowackie slovenské názvy	
B	O
Beloritka obyčajná, 150	Orešnica perlovaná, 135
Bocian biely, 105	Oriešok obyčajný, 166
Bocian čierny, 104	Orol krikľavý, 107
Brhlík obyčajný, 164	Orol skalný, 108
C	P
Cibík chochlatý, 101	Penica čiernohlavá, 156
Č	Penica jarabá, 159
Červenák karminový, 196	Penica obyčajná, 160
Červienka obyčajná, 170	Penica popolavá, 158
D	Penica slávikovitá, 157
Dážďovník obyčajný, 97	Pinka obyčajná, 193
Drozd čierny, 180	Pinka severská, 194
Drozd čivkota, 181	Pôtik kapcavý, 113
Drozd kolohrivec, 182	Prepelica poľná, 88
Drozd plavý, 179	Prhlaviar červenkastý, 175
Drozd trskota, 178	Prhlaviar čiernohlavý, 176
Ď	R
Ďateľ bielochrbtý, 124	Rybárik riečny, 126
Ďateľ malý, 122	S
Ďateľ trojprstý, 125	Sedmohlások obyčajný, 148
Ďateľ veľký, 123	Skaliarik sivý, 177
G	Sluka hôrna, 102
Glezg obyčajný, 195	Sojka obyčajná, 133
H	Sokol lastovičiar, 128
Havran čierny, 137	Sokol myšiar, 127
Hlucháň hôrny, 91	Sokol stahovavý, 129
Holub hrivnák, 94	Sova dlhochvostá, 132
Holub plúžik, 93	Sova obyčajná, 116
Hrdlička poľná, 95	Stehlík čičík, 115
Hrdlička záhradná, 96	Stehlík hnedkavý, 204
Husi, 86	Stehlík konôpka, 200
Hýľ obyčajný, 197	Stehlík obyčajný, 199
CH	Straka obyčajná, 202
Chochláč severský, 163	Strakoš obyčajný, 134
Chrapkáč poľný, 99	Strakoš veľký, 131
J	Strnádka obyčajná, 205
Jarabica poľná, 89	Svrčiak zelenkavý, 147
Jariabok hôrny, 90	Sýkorka belasá, 144
Jastrab krahulec, 109	Sýkorka chochlatá, 141
Jastrab veľký, 110	Sýkorka čiernohlavá, 143
K	Sýkorka hôrna, 142
Kačica divá, 87	Sýkorka uhliarka, 140
Kalužiačik riečny, 103	Sýkorka veľká, 145
Kanárik poľný, 203	Š
Kavka tmavá, 136	Škorec obyčajný, 167
Kolibiarik čipčavý, 154	Škovránok poľný, 146
Kolibiarik spevavý, 153	T
Kolibiarik sykavý, 152	Tesár čierny, 121
Kôrovník dlhoprstý, 165	Tetrov hoľniak, 92
Králik ohnivohlavý, 162	Trasochvost biely, 192
Králik zlatohlavý, 161	Trasochvost horský, 191
Krivonos smrekový, 201	Trasochvost žltý, 190
Krkavec čierny, 138	Trsteniarik obyčajný, 149
Krutohlav hnedý, 118	V
Kukučka obyčajná, 98	Včelár lesný, 106
Kuvičok vrabčí, 112	Vlha obyčajná, 130
L	Vodnár potočný, 168
Lastovička obyčajná, 151	Vrabec domový, 185
Lyska čierna, 100	Vrabec poľný, 186
Ľ	Vrana popolavá, 139
Ľabtuška hôrna, 187	Vrchárka červenkavá, 183
Ľabtuška lúčna, 188	Vrchárka modrá, 184
Ľabtuška vrchovská, 189	Výr skalný, 117
M	Z
Mlynárka dlhochvostá, 155	Zelienka obyčajná, 198
Muchár sivý, 169	Ž
Muchárik bielokrky, 172	Žlna sivá, 119
Muchárik malý, 171	Žlna zelená, 120
Myšiak hôrny, 111	Žltochvost domový, 174
Myšiarka ušatá, 114	Žltochvost hôrny, 173

nazwy łacińskie vedecké názvy	
A	Linaria cannabina, 199
Acanthis cabaret, 200	Locustella naevia, 147
Accipiter gentilis, 110	Lophophanes cristatus, 141
Accipiter nisus, 109	Loxia curvirostra, 201
Acrocephalus palustris, 149	Lyrurus tetrix, 92
Actitis hypoleucos, 103	M
Aegithalos caudatus, 155	Motacilla alba, 192
Aegolius funereus, 113	Motacilla cinerea, 191
Alauda arvensis, 146	Motacilla flava, 190
Alcedo atthis, 126	Muscicapa striata, 169
Anas platyrhynchos, 87	N
Anser spp., 86	Nucifraga caryocatactes, 135
Anthus pratensis, 188	O
Anthus spinoletta, 189	Oenanthe oenanthe, 177
Anthus trivialis, 187	Oriolus oriolus, 130
Apus apus, 97	P
Aquila chrysaetos, 108	Parus major, 145
Asio otus, 114	Passer domesticus, 185
B	Passer montanus, 186
Bombycilla garrulus, 163	Perdix perdix, 89
Bubo bubo, 117	Periparus ater, 140
Buteo buteo, 111	Pernis apivorus, 106
C	Phoenicurus ochruros, 174
Carduelis carduelis, 202	Phoenicurus phoenicurus, 173
Certhia familiaris, 163	Phylloscopus collybita, 154
Chloris chloris, 198	Phylloscopus sibilatrix, 152
Ciconia ciconia, 105	Phylloscopus trochilus, 153
Ciconia nigra, 104	Pica pica, 134
Cinclus cinclus, 168	Picoides tridactylus, 125
Clanga pomarina, 107	Picus canus, 119
Coccothraustes coccothraustes,195	Picus viridis, 120
Columba oenas, 93	Poecile montanus, 143
Columba palumbus, 94	Poecile palustris, 142
Corvus corax, 138	Prunella collaris, 183
Corvus cornix, 139	Prunella modularis, 184
Corvus frugilegus, 137	Pyrrhula pyrrhula, 197
Corvus monedula, 136	R
Coturnix coturnix, 88	Regulus ignicapilla, 162
Crex crex, 99	Regulus regulus, 161
Cuculus canorus, 98	S
Cyanistes caeruleus, 144	Saxicola rubetra, 175
D	Saxicola rubicola, 176
Delichon urbicum, 150	Scolopax rusticola, 102
Dendrocopos leucotos, 124	Serinus serinus, 103
Dendrocopos major, 123	Sitta europaea, 164
Dryobates minor, 122	Spinus spinus, 204
Dryocopus martius, 121	Streptopelia decaocto, 96
E	Streptopelia turtur, 95
Emberiza citrinella, 205	Strix aluco, 115
Erethacus rubecula, 170	Strix uralensis, 116
Erythrina erythrina, 196	Sturnus vulgaris, 167
F	Sylvia atricapilla, 156
Falco peregrinus, 129	Sylvia borin, 157
Falco subbuteo, 128	Sylvia communis, 160
Falco tinnunculus, 127	Sylvia curruca, 158
Ficedula albicollis, 172	Sylvia nisoria, 159
Ficedula parva, 171	T
Fringilla coelebs, 193	Tetrao urogallus, 91
Fringilla montifringilla, 194	Tetrastes bonasia, 90
Fulica atra, 100	Troglodytes troglodytes, 166
G	Turdus merula, 180
Garrulus glandarius, 133	Turdus philomelos, 179
Glaucidium passerinum, 112	Turdus pilaris, 181
H	Turdus torquatus, 182
Hippolais icterina, 148	Turdus viscivorus, 178
Hirundo rustica, 151	V
J	Vanellus vanellus, 101
Jynx torquilla, 118	
L	
Lanius collurio, 131	
Lanius excubitor, 132	

PTAKI BABIOGÓRSKIEGO POGRANICZA

Autor tekstu: Tomasz Wilk; współpraca Marcin Trybała (str. 90, 91, 102, 103, 104, 111, 115, 116, 123, 124, 164, 168, 197)

Fotografie: Stanisław Bodak, Bogusław Czerwiński, Huber Gajda, Wojciech Guzik, Marcin Karetta, Cezary Korkosz, Grzegorz Leśniewski, Damian Nowak, Andrzej Olczyk, Michał Piekarski, Marcin Trybała, Mariusz Wiech, Marcin Wielicki, Tomasz Wilk, Paweł Wrona

Fotografia na okładce: zimorodek, fot. Marcin Karetta

Koncepcja publikacji: Katarzyna Fajak (Babiogórski Park Narodowy)

Współpraca: Katarzyna Fajak (Babiogórski Park Narodowy) oraz Zuzana Kertysová (CHKO Horná Orava, Słowacja)

Redakcja tekstu, projekt graficzny, skład oraz druk: Wydawnictwo E-BIT

Wydawca: Babiogórski Park Narodowy, Zawoja 2018

Tłumaczenie: Agata Mickiewicz-Janiszewska

Babiogórski Park Narodowy z siedzibą w Zawoi

34-222 Zawoja, Zawoja 1403

Tel. 33 8775-110, fax 33 8775-554

e-mail: park@bgpn.pl

www.bgpn.pl

ISBN 978-83-942141-5-9

Egzemplarz bezpłatny. Nakład: 1.000 egz.

Wyłączną odpowiedzialność za zawartość niniejszej publikacji ponoszą jej autorzy i nie może być ona utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Unii Europejskiej.

Publikacja zrealizowana w ramach mikroprojektu pt. „Ptaki babiogórskiego pogranicza” (INT/EB/BES/1/II/A/0088) współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Współpracy Transgranicznej INTERREG V-A Polska-Słowacja 2014-2020 (85%) oraz z budżetu państwa.

VTÁKY BABIOHORSKÉHO POHRANIČIA

Autor textu: Tomasz Wilk; spolupráca Marcin Trybała (str. 90, 91, 102, 103, 104, 111, 115, 116, 123, 124, 164, 168, 197)

Fotografie: Stanisław Bodak, Bogusław Czerwiński, Huber Gajda, Wojciech Guzik, Marcin Karetta, Cezary Korkosz, Grzegorz Leśniewski, Damian Nowak, Andrzej Olczyk, Michał Piekarski, Marcin Trybała, Mariusz Wiech, Marcin Wielicki, Tomasz Wilk, Paweł Wrona

Fotografia z obálky: rybárik riečny, fot. Marcin Karetta

Koncepcia publikácie: Katarzyna Fajak (Babiohorský národný park, Poľsko)

Spolupráca: Katarzyna Fajak (Babiohorský národný park, Poľsko) a Zuzana Kertysová (CHKO Horná Orava, Slovakia)

Redigovanie textu, grafická úprava, sadzba textu, tlač: Vadavateľstvo E-BIT

Vydavateľ: Babiohorský národný park, Zawoja 2018

Preklad: Agata Mickiewicz-Janiszewska

Babiohorský národný park so sídlom v Zawoji

34-222 Zawoja, Zawoja 1403

Tel. 33 8775-110, fax 33 8775-554

e-mail: park@bgpn.pl

www.bgpn.pl

ISBN 978-83-942141-5-9

Bezplatný výtlačok. Nakład: 1.000 exempl.

Výhradnú zodpovednosť za obsah tejto publikácie nesú jej autori a nedá sa stotožniť s oficiálnym stanoviskom Európskej únie.

Publikácia realizovaná v rámci mikroprojektu s názvom „Vtáky babiohorského pohraničia” (INT/EB/BES/1/II/A/0088), spolufinancovaného Európskou úniou v rámci Programu cezhraničnej spolupráce INTERREG V-A Poľsko-Slovensko 2014-2020 (85%) a zo štátneho rozpočtu.

www.bgpn.pl

ISBN 978-83-942141-5-9

Egzemplarz bezpłatny.
Wyłączną odpowiedzialność za zawartość niniejszej publikacji ponoszą jej autorzy i nie może być ona utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Unii Europejskiej. Publikacja zrealizowana w ramach mikroprojektu pt. „Ptaki babiogórskiego pogranicza” (INT/EB/BES/1/II/A/0088) współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Współpracy Transgranicznej INTERREG V-A Polska-Słowacja 2014-2020 (85%) oraz z budżetu państwa.

Bezplatný výtlačok.
Výhradnú zodpovednosť za obsah tejto publikácie nesú jej autori a nedá sa stotožniť s oficiálnym stanoviskom Európskej únie. Publikácia realizovaná v rámci mikroprojektu s názvom „Vtáky babiohorského pohraničia” (INT/EB/BES/1/II/A/0088), spolufinancovaného Európskou úniou v rámci Programu cezhraničnej spolupráce INTERREG V-A Poľsko-Slovensko 2014-2020 (85%) a zo štátneho rozpočtu.

Babiogórski
Park Narodowy

Interreg
Polska-Słowacja

Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

UNIA EUROPEJSKA

